НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ:

БЪЛГАРИЯ 2020

Съдържание

СЪДЪРЖАНИЕ **2**

Списък на използваните съкращения 4

УВОД **5**

СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА **6**

1 Концептуална рамка 6
2 Визия, цели, приоритети 8
3 Основни политики по приоритетни направления 11
4 Хоризонтални политики, включени в стратегическата рамка 25
5 Очаквано въздействие от изпълнението на НПР БГ2020 30

ПРИЛОЖЕНИЕ А **31**

I. ДЕТАЙЛИЗИРАНИ СТРАТЕГИИ ПО ПРИОРИТЕТИ **32**

1: Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила *32*
2: Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване *43*
3: Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал *48*
4: Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси *63*
5: Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката *69*
6: Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса *74*
7: Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност *82*
8: Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари *88*

II. ОСНОВНИ ПАРАМЕТРИ НА ПРЕДВИДЕНИТЕ СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ МЕРКИ ПО ПРИОРИТЕТНИ НАПРАВЛЕНИЯ **95**

1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила 95
2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 111
3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал 119
4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване нахранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси 128
5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката 132
6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса 138

7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност ... 148
8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари ... 157
Мерки по хоризонтални политики, които не са включени в основните приоритети ... 172

ПРИЛОЖЕНИЕ Б ... 175

III. АНАЛИЗ НА ЦЕНАТА И ИЗТОЧНИЦИТЕ НА ФИНАНСИРАНЕ НА НПР БГ2020 ... 175

Методология ... 175
Обща цена на изпълнението на НПР БГ2020 ... 176
Източниците на финансиране и финансовата обезпеченост ... 177
Заключение и препоръки ... 177

IV. ИНДИКАТОРИ ЗА ОСТОЙНОСТЯВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО ОТ ПЛАНИРАНИТЕ МЕРКИ ... 179

Методология ... 179
Индикатори за въздействие ... 182
Индикатори за измерване на въздействието на НПР БГ2020 по стратегически цели ... 182
Ключови индикатори за измерване на въздействието по приоритети ... 188

V. МЕХАНИЗЪМ ЗА УПРАВЛЕНИЕ, НАБЛЮДЕНИЕ, КОНТРОЛ И ОТЧИТАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО ... 197

ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО ... 199

ПРИЛОЖЕНИЕ В ... 200

VI. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ ... 200

1 Макроикономическа среда ... 200
1.1 Макроикономическо развитие на българската икономика до 2011 г. ... 200
1.2. Средносрочен сценарий ... 207
1.3. Дългосрочно развитие на българската икономика ... 209
2. Фактори на икономически растеж ... 209
2.1. Работна сила и човешки капитал ... 209
2.2. Инфраструктура ... 224
2.3. Информационни и комуникационни технологии ... 247
2.4.Научни изследвания и иновации ... 250
2.5. Институционална среда и административен капацитет ... 255
3. Конкурентоспособност на икономическите сектори ... 257
3.1. Устойчивост на сектора МСП ... 257
3.2. Селско стопанство ... 261
3.3. Промишленост ... 265
3.4. Туризъм ... 267
4 Регионални измерения на икономическото развитие ... 270
4.1. Междурегионални и вътрешно регионални различия ... 270
4.2. Градско развитие и селски райони ... 276
5 Основни предизвикателства пред икономиката и идентифициран потенциал ... 279

VII. SWOT АНАЛИЗ ... 282

Списък на използваните съкращения

АЕЦ	Атомно-електрическа централа
АУЕР	Агенция за устойчиво енергийно развитие
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
В(Е)И	Възобновяеми (енергийни) източници
ВРБК	Второстепенен разпоредител с бюджетни кредити
ДАМТН	Държавна агенция за метрологичен и технически надзор
е.ж.	Еквивалентни жители
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПА	Институт за публична администрация
КЕП	Крайно енергийно потребление
КП	Конвергентна програма
(к)тне	(кило)тона нефтен еквивалент
МЗХ	Министерство на земеделието и храните
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
НЗОК	Национална здравно осигурителна каса
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
НИРИ	Научни изследвания, развитие и иновации
НОИ	Национален осигурителен институт
НПР	Национална програма за реформи
НПР БГ2020	Национална програма за развитие: България 2020 г.
НСИ	Национален статистически институт
НЦОЗА	Национален център по обществено здраве и анализи
НЦРРЗ	Национален център по радиобиология и радиационна защита
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ООН	Организация на обединените нации
ОПЛ	Общо практикуващи лекари
п.п.	Процентни пункта
ПГХ	Подземно газохранилище
ПМС	Постановление на Министерския съвет
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РЗИ	Регионална здравна инспекция
РИО	Регионален инспекторат по образованието
СЕУ	Стратегия за електронно управление
CO_2	Въглероден диоксид
УНКТАД	Конференция на Обединените нации за търговия и развитие
ФНИ	Фонд „Научни изследвания“
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени
BBMRI	Европейска инфраструктура за биобанкиране
CLARIN	Електронни лингвистични модели
ELI	Мега-светлинен лазер
ERICON-AB AURORA BOREALIS	Изграждане на ледоразбивач за научни цели
ESSurvey	Европейско социално изследване
EURO-ARGO	Глобален мониторинг на океаните и моретата
Kbps, Mbps	Килобайта за секунда, мегабайта за секунда
LAU 1	Община
NUTS 2, 3	Район за планиране, област
PISA	Програма за международна оценка на учениците
PPS	Паритет на покупателната способност
PRACE	Партньорство за върхови изчислителни изследвания в Европа
SPIRAL2	Ускорител и инструментариум за добиване на много редки радиоактивни изотопни лъчи с интензитет несъществуващ до момента
TIMSS	Тенденции в развитието на обучението по математика и природни науки

Увод

Националната програма за развитие: България 2020 (НПР БГ2020) е водещият стратегически и програмен документ, който конкретизира целите на политиките за развитие на страната до 2020 г. Визията, целите и приоритетите на НПР БГ2020 са дефинирани на базата на изготвен за целта социално-икономически анализ, както и на получените становища в рамките на публичните дискусии на всеки един етап от изработването на документа. Формулираните цели на правителствените политики ще осигурят постигането на ускорен икономически растеж и повишаване на жизнения стандарт на българските граждани в средносрочен и дългосрочен план.

НПР БГ2020 е документ за националните решения за растеж. Той е в съответствие с ангажиментите на България на европейско и международно ниво, но въплащава стремежа на държавата за избор на национален път за напредък.

Основните предизвикателства, пред които българската икономика е изправена през следващите години са свързани както с преодоляване на негативните ефекти от глобалната икономическа и финансова криза, така и с преодоляване на натрупани социални дефицити и постигането на по-висока конкурентоспособност на българската икономика.

Въпреки че икономиката на България относително успешно преодолява негативните ефекти от кризата, се наблюдава отслабнал приток на инвестиционните потоци и увеличаване на безработицата, особено на младите хора и лицата в трудоспособна възраст без или с ниска квалификация. И през следващите години икономическото възстановяване на страната ще бъде силно свързано с развитието на европейските стокови и финансови пазари и редица процеси, които трудно и в малка степен могат да бъдат повлияни от българското правителство.

Същевременно, през последните десетилетия българската икономика изостава спрямо икономиките на страните от ЕС по отношение на ключовите фактори за растеж, а именно качеството на образование, интензитета и качеството на научноизследователската дейност, иновационната дейност и инвестициите в инфраструктура. Това се отразява и върху големите различия между България и ЕС в БВП на глава от населението, както и във високата ресурсоемкост (особено енергийна) на икономиката. Недостатъчният административен капацитет както на местно, така и в специфични сектори на централно ниво, също е съществена пречка за развитие и ефективно прилагане на необходимите реформи. Пренебрегването на тези проблеми и забавянето на адекватните действия на държавата за тяхното решаване има изключително неблагоприятно въздействие върху икономическия растеж в дългосрочен план.

Основните предизвикателства пред възможностите за устойчив растеж са свързани със съществени структурни проблеми като застаряването на работната сила, приспособяването на образованието и професионалното обучение към изискванията на пазара на труда (по специално уменията, свързани с новите технологии), изоставането в областта на науката и иновациите, доизграждането и развитието на инфраструктурата, балансирано развитие на всички райони на страната и ефективното функциониране на публичните институции в услуга на гражданите и бизнеса.

Българското правителство ясно осъзнава тези предизвикателства и недвусмислено ги адресира в НПР БГ2020, чрез формулираните в нея политики и мерки. Въпреки ограниченото финансиране, ефективното изпълнение на НПР БГ2020 ще гарантира постигането на заложените цели. Политиките са насочени към генериране на дългосрочен икономически растеж на национално и регионално ниво, както и към осигуряването на ефективно действие на защитните механизми на публичния сектор по отношение на социалното включване и борбата с бедността.

НПР БГ2020 е интегриран документ за социално-икономическото развитие на България до 2020 г, показващ връзката между приоритетите на ЕС в контекста на Стратегията „Европа: 2020” и националните приоритети на България. Той обхваща пълния комплекс от действия на държавата в областта на социално-икономическото развитие, като същевременно определя мястото на мерките за постигане на националните цели, чието реализиране е заложено в Националната програма за реформи, Конвергентната програма и всички действащи стратегически и програмни документи. Поради това, НПР БГ2020 осигурява и основа за програмния документ по Кохезионната политика на ЕС за периода 2014-2020 г.

Стратегическа рамка

1 Концептуална рамка

Теоретична рамка на социално-икономическия анализ и формулирането на политиките

Основната цел на НПР БГ2020 е постигането на качествен и балансиран дългосрочен икономически растеж. Социално-икономическият анализ и формулирането на икономическите политики, залегнали в НПР БГ2020, са осъществени, използвайки достиженията на съвременната макроикономическа теория и практика в областта на икономическия растеж.

Икономическият растеж в България е обусловен от следните фактори: човешки капитал, заетост, физически капитал (производствени мощности, съоръжения и т.н.), инфраструктура (пътна, водна, енергийна, комуникационна и т.н.), технологично знание (научноизследователска и иновационна дейност, и информационни и комуникационни технологии), както и от общата (съвместната) производителност на изброените фактори[1].

Основното предизвикателство пред формулирането на икономическите политики се състои в намиране на оптималния баланс по отношение на стимулирането на всички гореизброени фактори на производство. Теорията и практиката са установили, че недостатъчното третиране на едни фактори за сметка на други може да доведе до силно ограничаване на възможностите за икономически растеж в дългосрочен план.

Същевременно, българската икономика изостава спрямо водещите икономики по отношение на количеството и качеството на човешкия капитал, интензитета и качеството на научната и развойната дейност, иновационната дейност и инвестициите в инфраструктура. Поради това, търсенето на гореспоменатия баланс следва да отчита тези предизвикателства, като се търсят възможности за известно приоритетно фокусиране върху тези области на изоставане. Пренебрегването на важността на тези проблеми или дори забавянето на адекватните действия на държавата в това отношение може да се окаже изключително неблагоприятно по отношение на процесите на икономическа конвергенция към европейските и световни стандарти в дългосрочен план. Българското правителство ясно осъзнава тези предизвикателства. Формулираните политики и мерки, които предстои да бъдат реализирани в рамките на срока на програмата, представляват недвусмислен отговор на тези предизвикателства. Въпреки ограниченото финансиране, ефективното изпълнение на програмата гарантира постигането на заложените цели.

Общи принципи, залегнали при разработването на НПР БГ2020

Комплексният характер на правителствените политики предполага формулиране на обща, публично оповестена рамка за програмиране на развитието, отчитаща всички аспекти на процеса на разработване и изпълнение на политики.

НПР БГ2020 е дългосрочен национален програмен документ за развитието на Република България, който е базата за програмирането на стратегически документи във връзка с изпълнението както на националните политики, така и на политиките на ЕС. Документът ще спомогне за оптимизиране на програмирането на развитието на България до 2020 г, като осигурява връзката между националните приоритети на Република България с целите на ЕС в контекста на Стратегията „Европа: 2020”. НПР БГ2020 ще осигури рамката, в която да бъдат определяни приоритетите за разпределяне на публичните средства (национални и европейски), както и мобилизирането на частно финансиране.

[1] Факторите са изведени на база иконометрично моделиране и икономически симулации посредством приложение на модела SIBILA.

Стратегическата рамка е широкобхватна и включва разнородни социално-икономически политики на държавата. Този широк обхват е обусловен както от националната, така и от европейската стратегическа рамка и тяхната съгласуваност. НПР БГ2020 обхваща социално-икономическите политики на държавата, като включва в себе си новоформулирани политики за растеж и обобщава всички приети от правителството и/или НС стратегически документи, осигурявайки пълно съгласуване между провежданите политики в България.

Възприетата йерархия на понятията в НПР БГ2020 е: визия, цели, приоритети, подприоритети, области на въздействие, мерки и действия.

Основно изискване при разработване на документа е за всяка от предвидените интервенции да е изведен конкретен механизъм за осъществяване. Всички формулирани мерки имат: обосновка, оперативен обхват, идентифицирани целеви групи, формулирани индикатори за изпълнение, цели за очаквани резултати, фокус върху индикатори за макроикономическо въздействие, както и индикативна оценка за необходимите финансови ресурси техните източници, свързани с изпълнението им.

Детайлизирането на по-ниско йерархично ниво (области на въздействие и мерки) е направено, за да бъде осигурено взаимно допълване/синергия между приоритетните направления (приоритети и подприоритети). За изпълнението на целите на програмата, както и за постигане на необходимата обвързаност между приоритетите, е осигурено системно и комплексно допълване на областите на въздействие. Мерките са включени, за да разграничат и конкретизират как политиките ще бъдат осъществени в съответните области на въздействие. По този начин е постигната синергия между приоритетите, но в същото време е направено и разграничаване на спецификите на политиките.

Основни допускания и рискове пред изпълнението на НПР БГ2020

При формулирането на политиките по отделните приоритети са приети допускания относно социално-икономическото развитие на страната и източниците на финансирането им. Тези допускания са резултат от наложени предположения относно развитието на световната и в частност на европейската икономика, както и на ключови стокови пазари (петрол, хранителни стоки и т.н.). Основният сценарий, при който е изградена програмата, е разрешаване на дълговата криза в Европа в краткосрочен план, съответно стабилизиране на финансовите пазари и постепенно връщане към дългосрочната траектория на икономически растеж.

Конкретните макроикономически параметри на развитието, върху които е базирана НПР БГ2020, съответстват на заложените прогнози за икономическото развитие на страната до 2015 г. в Конвергентната програма на Република България (2012-2015 г.). За периода от 2016 до 2020 г. са използвани актуалните дългосрочни прогнози, разработени и предоставени от Министерство на финансите.

Основните допускания за развитието на икономиката са за растеж на БВП от 2.7% средно за година за периода 2010-2020 г. Натрупаният растеж в края на периода се очаква да достигне 34.3%. Безработицата се предвижда да спадне до 8.2% през 2020 г. Инфлацията, измерена чрез ХИПЦ, се очаква да се стабилизира около 2.5% средногодишно до края на периода. По отношение на основните параметри на фискалната политика се предвижда поддържане на бюджетен дефицит в рамките на ограниченията на Пакта за стабилност и растеж и националните фискални правила, като същевременно съотношението „публичен дълг/БВП“ се запазва относително стабилно около актуалното равнище в момента на изготвяне на програмата.

Заложените прогнозни стойности на основните макроикономически показатели се характеризират с известна степен на

несигурност. Основните рискове, които биха застрашили реализацията на основния сценарий се отнасят до продължаване и задълбочаване на дълговата криза в Европа, влошаване на макроикономическите показатели на Еврозоната, съответно ограничаване на възможностите за експортно-базиран икономически растеж. При подобно развитие средствата за финансово обезпечаване на програмата също ще бъдат ограничени, като основната функция на заложените мерки ще бъде смекчаване на негативните ефекти от външната среда. Друг риск с подобно въздействие върху българската икономика би бил появата на ценови шокове върху ключови енергийни суровини (като например цената на суровия петрол). При настъпване на тези рискове, посредством механизма за междинни оценки на изпълнението на НПР БГ2020 ще бъдат формулирани предложения към правителството за предприемане на съответните коригиращи действия по отношение на конкретните интервенции.

Важен балансиращ фактор, независимо от развитието (благоприятно или неблагоприятно) на външната среда, се явяват европейските фондове. Поради това, тяхното успешно усвояване, както и ефективно и ефикасно използване е от изключително значение.

2 Визия, цели, приоритети

НПР БГ2020 е рамков дългосрочен документ, който се основава на анализ на ситуацията в страната и идентифициране на тенденциите за развитие, като определя визията и общите стратегически цели на националните политики до 2020 г., обхващайки всички сектори на провеждане на социално-икономически политики и техните регионални измерения.

Визията, целите и приоритетите на НПР БГ2020 са дефинирани на базата на извършените социално-икономически и SWOT анализи, както и на базата на получените становища в рамките на публични дебати, реализирани в процеса на формулирането им.

Визия

Към 2020 г. България е държава с конкурентоспособна икономика, осигуряваща условия за пълноценна социална, творческа и професионална реализация на личността чрез интелигентен, устойчив, приобщаващ и териториално балансиран икономически растеж.

Цели

1. Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване.

2. Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението.

3. Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност.

Приоритети

На базата на формулираните визия и цели, са идентифицирани осем приоритетни направления. Приоритетните направления се отнасят както до формулирането и изпълнението на самостоятелни национални политики, така и до прилагането на общоевропейските политики, с което се обхваща пълния комплекс от действия на държавата в областта на социално-икономическото развитие. Изпълнението на всеки приоритет включва реализацията на набор от многосекторни политики, които са фокусирани върху повишаване на количеството и качеството на факторите на социално-икономически растеж в България. В своята същност тези многосекторни политики са насочени както към генериране на балансиран икономически растеж, постигане на висока и

качествена заетост, оптимално използване на ресурсите и ефективна грижа за околната среда, така и към повишаване благосъстоянието на българските граждани.

Осемте приоритета са означени с цифри като последователността на приоритетите не следва да се разглежда като подреждане по важност и значимост. Всички приоритети са важни и значими за успешното постигане на целите на програмата.

Приоритетите на НПР БГ2020 са формулирани както следва:

1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила.

2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване.

3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал.

4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси.

5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката.

6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса.

7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност.

8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

Формулираните осем приоритета и предвидените интервенции в тях очертават ясен фокус на политиките на държавата върху:

1. **Повишаване качеството на човешкия капитал и засилване връзката му с пазара на труда;**
2. **Насърчаване на иновациите и повишаване на конкурентоспособонстта на българската икономика;**
3. **Подобряване на физическата и институционалната инфраструктура.**

Следователно, изпълнението на предвидените интервенции, залегнали в НПР БГ2020 ще доведат до следното: **към 2020 г. България ще бъде държава с чуствително по-конкурентоспособна икономика (най-вече по отношение на качеството на човешкия капитал, иновациите и инфраструктурата), която постига устойчив икономически растеж, гарантиращ реална конвергенция към равнището на доходи и производство в ЕС и осигуряващ условия за пълноценна социална, творческа и професионална реализация на личността на всеки български гражданин.**

Обвързаност на приоритетите с факторите на растеж

Формулираните приоритети са обвързани с потенциала за икономически растеж, развиване на пазарните взаимоотношения на база на ясно дефинирани правила, както и с наличието на ефективно действие на защитните механизми на публичния сектор по отношение на социалното включване и борбата с бедността.

Човешки капитал. Приоритет *Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила* е пряко свързан с процеса на формиране на човешкия капитал в България. Приоритетните политики са насочени към подобряване както на количествените, така и на качествените характеристики на човешкия капитал, който в рамките на НПР БГ2020 на първо място се идентифицира с формалното училищно и университетско образование, както и с професионалното обучение. Специално

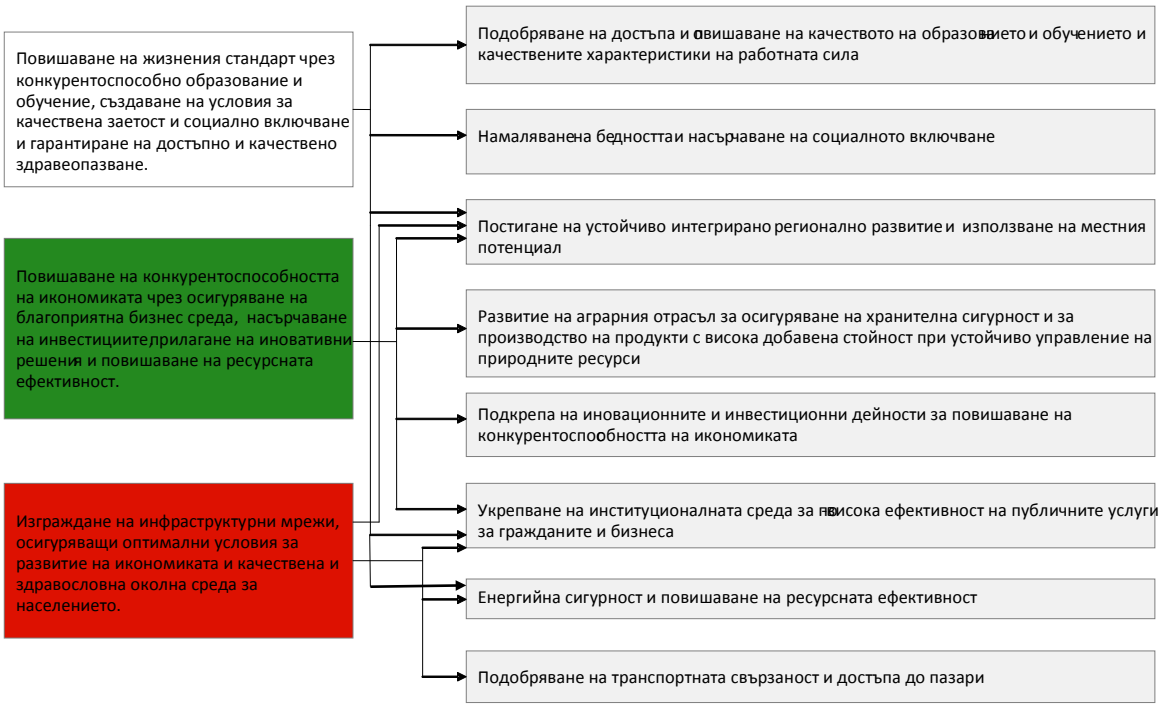

внимание е обърнато на връзката между качеството на научните, изследвания и качеството на висшето образование. Като дейности от особена важност за формирането, поддържането и развитието на човешкия и социалния капитал на нацията се разглеждат инвестициите в качествено здравеопазване, изкуство и култура, физическо възпитание и спорт.

- **Технологично знание, физически капитал и конкурентоспособност на икономиката.** Приоритет *Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкуренто-способността на икономиката* е пряко свързан със създаването на високотехнологично знание в икономиката. В НПР БГ2020 създаването му е базирано на стимулиране на връзките между бизнеса и науката и повишаването на конкурентоспособността на българските предприятия.

- **Инфраструктура.** Приоритет *Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност* и Приоритет *Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари* са свързани с извършването на инвестиции в подобряването и разширяването на инфраструктурата, като същевременно са насочени към повишаването на ефективността на производството и оттам към общата производителност на икономиката. С развитието на инфраструктурата се постига по-голяма енергийна и ресурсна независимост и съответно по-голяма устойчивост на страната спрямо външни шокове.

- **Конкурентоспособност на земеделието.** Приоритет *Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси* има за цел повишаване на конкуренто-способността на селското стопанство като ключов сектор за развитието на българската икономика. Интервенциите на икономическите политики в тази област имат за цел стимулирането на няколко фактора на икономическия растеж едновременно. На първо място, модернизацията на сектора, чрез стимулиране на инвестициите и иновациите. На второ място, чрез повишаване на производителността чрез ефективно преструктуриране. На трето – чрез повишаване квалификацията на заетите в сектора. Също така, политиките в сектора имат важни измерения, отнасящи се до продоволственото осигуряване, опазването на околната среда и здравето на хората и животните.

- **ИКТ технологии и институционална среда.** Приоритет *Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса* има за цел намаляване на транзакционните разходи в икономиката, с което ще се увеличат ефективността и общата факторна производителност, а оттам и икономическият растеж. Приоритетът има за цел подобряването на човешкия капитал в публичната администрация, разширяването на приложението на информационните и комуникационните технологии и повишаването на прозрачността на публичния сектор.

- **Бедност и социални неравенства.** Приоритет *Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване* има за основна цел осъществяването на едни от най-важните социални функции на държавата. Превенцията от изпадане в състояние на бедност и намаляване на хората в бедност са основните насоки за реализация на този приоритет. Икономическата теория и практика са показали, че в дългосрочен план бедността и неравенството на доходи имат задържащо влияние върху икономическото развитие. В този смисъл, реализацията на приоритета е изключително важна за постигането на общите цели на НПР БГ2020.

- **Конкурентоспособност на регионите.** Приоритет 3. *Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал* е насочен към балансирано развитие на всички региони на България. Приоритетът реализира политиките от всички предходни приоритети, на база на регионалните потребности. От особена важност е повишаването на конкурентоспособността на регионално ниво и преодоляване на различията между най-развитите и най-изостаналите региони. Особено внимание е обърнато върху развитието на селските райони: формулирани са мерки за привличане и задържане на млади и предприемчиви хора, за повишаване качеството на живот, както и за развиването на икономическите дейности в тези райони.

3 Основни политики по приоритетни направления

Приоритет 1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила

Най-ценният капитал на една страна са хората с техните знания, умения, способности, здравен и спортен статус и култура. Затова и основната цел на този приоритет е формирането и повишаването на качеството на човешкия капитал в България във всичките му измерения. Главните институции, отговорни за развитието на личността и формирането на човешкия

капитал са семейството, детската градина, училището, здравните, културните и спортни институции, средствата за масова информация и организациите, където хората се трудят. Тези институции претърпяха сериозни промени през последните двадесет години и в повечето случаи промените не бяха най-благоприятни за социализацията на подрастващите и мотивацията за лично израстване и реализация в професионалната сфера. Чрез този приоритет се цели преди всичко институционално укрепване на най-важните за развитието на човешкия капитал институции и организации.

Успешното изпълнение на Приоритет 1 ще способства за постигането на Цел 1 и Цел 3 на НПР БГ2020.

Натрупаните несъответствия между знанията и уменията на работната сила и потребностите на пазара на труда, по специално уменията, свързани с новите технологии, са сериозна пречка пред развитието на конкурентоспособността на българската икономика. Създаване на по-тясна връзка между образование, квалификация и нуждите на бизнеса е основен фокус на този приоритет.

От гледна точка на адаптирането на работниците и служителите и на предприятията и предприемачите към промените, приоритетът обхваща въпросите, свързани с предоставянето на специфични услуги за заети лица (услуги по заетостта, професионално обучение, обучение за придобиване на ключови компетентности, кариерно развитие и др.), както и въпроси, свързани с разработването и въвеждането на иновативни и по-производителни форми на организация на труда, подобряване на безопасността и здравословните условия на труд на работното място. В приоритета централно място заема изпълнението на стратегии за учене през целия живот в сътрудничество със социалните партньори.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Качеството на образованието и връзката му с изискванията на бизнеса
- Качеството на работната сила и инвестиции в човешки ресурси;
- Научните изследвания за повишаване качеството на висшето образование;
- Качеството на здравеопазването;
- Развитието на културата;
- Развитието на спорта.

Областите на въздействие и предвижданите мерки в приоритета целят да доведат до по-добри образователни резултати на учениците и студентите; до увеличаване на заетостта, особено на младежката заетост; до намаляване на безработицата и свързаните с нея нива на обща и детска престъпност; до по-качествено здравеопазване и до по-здравословен начин на живот; до подобрени образователни, квалификационни и здравни характеристики.; до по-висока производителност. Основният резултат е осигуряване на образована, високо квалифицирана, адаптивна, мобилна и отговаряща на нуждите на пазара на труда работна сила.

Подприоритет 1.1 *Осигуряване на достъпно и качествено образование за развитие на личността чрез осъвременяване на системата на образование и осигуряване на нейната адаптивност спрямо потребностите на пазара на труда* предвижда модернизиране на образователната система на всички нива. Важни акценти в подприоритета са: намаляване процента на отпадналите и преждевременно напусналите образователната система, предвид националната цел по Европа 2020 за намаляване на процента до под 11%; подобряване на системата на висшето образование, предвид националната цел по Европа 2020 поне 36% от 30-34 годишните да са със завършено висше образование; създаване на институционална и нормативна среда за управление на качеството на образованието и на младежките дейности; стимулиране развитието на предприемачески, творчески и иновативни компетентности сред учащите се; подобряване на материално-техническата база за образование, обучение и младежки дейности.

Мерките на Подприоритет 1.2 *Подобряване на качествените характеристики на работната сила* имат за цел повишаване на конкурентоспособността, гъвкавостта и устойчивостта на човешките ресурси. Ключови дейности на подприоритета са популяризиране на ученето през целия живот сред всички слоеве на населението; внедряване на система за прогнозиране на потребностите на пазара на труда от работна сила; разработване съвместно с бизнеса на стандарти и учебни програми за придобиване професионална квалификация съвместно с бизнеса; осигуряване на възможности за професионално обучение и придобиване на ключови компетентности на заети и безработни лица; укрепване на връзките между институциите за образование, обучение и реалния сектор; внедряване на иновативни практики за управление на човешките ресурси, съобразени с принципите за равенство между половете и недопускане на дискриминация; подобряване качеството и условията на труд в предприятията.

Основна задача на Подприоритет 1.3 *Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания* е засилване на стойността от научната дейност. Предвидени са мерки като реорганизация на научноизследователския капацитет и адекватни стимули за консолидиране на научния потенциал; създаване на привлекателни условия за научна кариера и добър диалог „учени-държава-общество”; интегриране на българските учени в европейското изследователско пространство; осигуряване на национален достъп до електронни инфраструктури, бази данни и съвременни библиотечни услуги; внедряване на схеми за обучение; въвеждане на програмно-конкурсно финансиране за научно-изследователската дейност; въвеждане на система за оценяване на научноизследователските звена; оптимизиране на управлението на програмите за научни изследвания.

Подприоритет 1.4 *Повишаване качеството и ефективността на здравните услуги* обхваща оптимизиране на разходите за здравеопазване, рационализация на инвестициите и промоцията на здравословен начин на живот. Предвиждат се стабилизиране на здравноосигурителния модел и повишаване финансовата самостоятелност на здравния сектор, промяна в начина на финансиране на лечебните заведения, развитие на електронното здравеопазване и телемедицинските услуги, оптимизиране структурите на експертните лекарски комисии, подобряване качествените характеристики на човешките ресурси в здравеопазването и особено в спешната помощ. Политиката на държавата в областта на здравеопазването цели подобряване на достъпа до здравно обслужване за всички граждани и повишаване качеството на здравните услуги чрез непрекъснат контрол и мониторинг. Предвидени са и икономически ефективни мерки за намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.

Подприоритет 1.5 *Развитие на културата и изкуствата, културните и творческите индустрии, разширяване достъпа до изкуство и повишаване на културата на населението* цели разширяване културния кръгозор на хората разгръщане на творческия потенциал и активно участие в обществения културен живот. Осигуряване на достъпност и равни възможности за потребление на културни продукти за всички възрастови и социални групи в обществото, което да подпомогне формирането на човешкия капитал и социализацията на личността. В този подприоритет се отрежда ключово място на твореца като водеща фигура в израстването на нацията, като двигател на иновативните процеси и изразител на интелигентния растеж на обществото, като носител на духовната памет и изконните достижения на българската култура

Подприоритет 1.6 *Развитие на спорта и повишаване на физическата култура на населението* е насочен към създаването на условия за физическата активност и занимания със спорт на населението, което ще спомогне конкретно за здравния статус на човешкия капитал. Ключовите мерки са насочени към създаване на предпоставки за повишаване двигателната активност и физическата дееспособност на всички учащи се и на цялото

население. Ще се насърчава физическото възпитание и спорта в свободното време като фактор с положително въздействие за здравето и доброто физическо състояние на населението. Предвиждат се въвеждане на нови практики и използване на нови технологии за наблюдение състоянието на физическата активност и дееспособност на населението в страната и създаване на програми за изследване въздействието на физическите упражнения и спорта върху практикуващите.

Приоритет 2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване

В контекста на Стратегия „Европа 2020" и вземайки предвид регистрираните по-високи нива на бедност сред определени групи от населението, българското правителство прие Национална цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 000 души до 2020 г. Към Националната цел са формулирани четири специфични подцели:

- Намаляване на броя на децата във възрастовия интервал 0-18 г., живеещи в бедност, със 78 хил. души (30% от общата национална цел и 25% от броя на бедните деца през 2008 г.);
- Намаляване на броя на лицата на 65 и повече навършени години, живеещи в бедност, с 52 хил. души (20% от общата национална цел и 10% от броя на бедните възрастни хора през 2008 г.);
- Намаляване на броя на безработните във възрастовия интервал 18-64 г., живеещи в бедност, със 78 хил. души (30% от общата национална цел и 25% от броя на бедните безработни във възрастовия интервал 18-64 г. през 2008 г.);
- Намаляване на броя на заетите лица във възрастовия интервал 18-64 г., живеещи в бедност, с 52 хил. души (20% от общата национална цел и 22% от броя на работещите бедни във възрастовия интервал 18-64 г. през 2008 г.).

Реализирането на Приоритета ще допринесе за повишаване на ефикасността и устойчивостта на политиката в областта на социалното включване. Дейностите в Приоритета са насочени към провеждане на реформи и прилагане на иновативни мерки, чрез които да се развият нови подходи и модели за справяне с бедността и социалното изключване и/или да се допълнят провежданите към момента политики в посочените области.

Целевите групи на Приоритета са децата, безработните лица и работещите бедни, хората в надтрудоспособна възраст и уязвимите групи като цяло. Изброените групи попадат в обсега на заложената в Националната програма за реформи на Република България в изпълнение на Стратегия „Европа 2020" Национална цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души до 2020 г. и дефинираните към нея четири специфични подцели. Изпълнението на тази цел е тясно свързано с политиката в областта на заетостта, която е ключов инструмент за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване.

Политиките, включени в Приоритета са насочени към трайното преодоляване на социалното изключване на най-уязвимите групи в българското общество и към прекъсването на предаването на бедността между поколенията. В тази връзка, ключов подход на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване ще бъде превенцията. Другият подход е свързан със смекчаването и преодоляването на последиците от бедността и социалното изключване.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд;
- Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване;
- Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания.

Подприоритет 2.1 *Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на*

доходите от труд е насочен основно към превенция на отпадането от пазара на труда. Неговото реализиране ще благоприятства за намаляване на бедността и насърчаване на пълноценното участие в социалния живот на хората чрез: осигуряване на условия за продуктивна и качествена заетост на трудоспособните лица; предлагане на качествени и устойчиви услуги за намиране на работа за всички нуждаещи се; подпомагане на социално-икономическата интеграция на групите в неравностойно положение, които в повечето случаи са в риск от социално изключване и изпадане в бедност; подпомагане на преходите на личността между различните състояния на пазара на труда, на по-доброто съвместяване на професионалния с личния живот, на по-гъвкава и сигурна заетост; осигуряване на достъп до програми за активиране, ориентиране, обучение и заетост.

Подприоритет 2.2 *Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване* ще окаже подкрепа за подобряване качеството на живот на уязвимите групи посредством осигуряването на достъпни и качествени услуги, пряко обвързани с насърчаване на социалното включване, промяна на модела на грижа за децата, възрастните хора и хората с увреждания, осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване, осигуряване на достъпна среда, подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните. Въвеждането на нови модели при предоставянето на услуги ще бъде постигнато чрез мултидисциплинарен подход, индивидуализиране на услугите, прилагане на комплексна оценка на потребностите на лицата и др.

Подприоритет 2.3 *Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания* е насочен към осигуряване на материална подкрепа и по-добра социална закрила за уязвимите групи в обществото и към насърчаване на тяхното социално включване. Дейностите в подприоритета са насочени към постигане на по-добра целенасоченост на социалните помощи, подпомагане на семействата с деца, повишаване ефикасността, ефективността и устойчивостта на програмите, прилагане на диференциран поход в зависимост от конкретните потребности на подпомаганите лица и семейства.

Приоритет 3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал

Приоритетът е насочен към развитие на потенциал на българските райони, намаляване на междурегионалните различия и превръщането на всички региони в привлекателно място за живеене и бизнес със съхранена природа и уникални културни паметници и традиции. Мерките реализирани по този приоритет ще допринасят за намаляване на икономическите и социални неравенства, за интегрирано развитие на градовете, за подобряване на техническата инфраструктура и за засилване на икономическото, социално и териториално сближаване. Специален фокус на приоритета е развитието на селските и изоставащите в развитието си райони, както и усъвършенстването на националната система за планиране.

Формирането на вярната за страната ни политика за регионално развитие е от особена важност за развитие на ефективна и конкурентна икономика и за постигане на устойчив икономически растеж в дългосрочен план. Приоритетът отразява политиката за регионално развитие, ориентирана към икономическо, социално и териториално сближаване и приоритетите за устойчиво и балансирано развитие на регионите и общините в страната. Приоритетът е ориентиран към политиката за развитие на районите, постигането на цели за намаляване на икономическите и социалните неравенства, както и към интегрирано развитие на градовете и укрепване на ролята им в селските райони за постигане на вътрешна териториална хомогенност. Изпълнението на приоритета ще доведе до подобряване на качеството на живот, изграждането на модерна техническа

инфраструктура и до преодоляване на икономическата изостаналост на слабо развитите райони. Приоритетът засяга дейности в различни области – икономика, култура, туризъм, околна средата, интегрирано градско развитие, осигуряване на транспортна свързаност на регионално и местно ниво и междурегионално, транснационално сътрудничество.

Успешната реализация на мерките ще доведе до постигането на Цел 2 и Цел 3 на НПР БГ2020. Приоритетът е в съответствие с целите на развитие на районите за планиране в страната и с Националната стратегия за регионално развитие.

Реализирането на приоритета ще допринесе за намаляване на икономическите и социални неравенства, за интегрирано развитие на градовете, за подобряване на техническата инфраструктура и за засилване на икономическото, социално и териториално сближаване.

Политиката за регионално развитие прилага интегриран подход като Приоритет 3 фокусира политиките върху:

- Усъвършенстване и интегриране на националната система за планиране и управление на регионалното развитие;
- Стимулиране развитието на градовете;
- Подкрепа за развитието на изоставащите и селските региони;
- Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите;
- Създаване на условия за опазване и подобряване на околната среда в регионите;
- Засилване на териториалното сближаване.

Подприоритет 3.1 *Усъвършенстване и интегриране на националната система за планиране и управление на регионалното развитие и системата за пространствено планиране* ще допринесе за подобряване на стратегическото, регионалното, устройственото планиране. Ще се подобри капацитета на местната администрация, координация между документи и инструменти за подпомагане на регионалното планиране и развитие.

Реализацията на подприоритет 3.2 *Стимулиране развитието на градовете и подобряване на интеграцията на българските региони в национален план* е насочена към развитието на големите и средните градове в страната, подобряването на интегрирано устойчиво градско развитие, на градската среда, на транспортната и комуникационна свързаност, създаване на зони с потенциал за развитие подобряване на достъпа до публични услуги, качеството на живот и създаване на условия за стимулиране на трудовата географска мобилност и подобряване алтернативите на населението за свободното време. Тук е предвидено и разработване на Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР), които ще очертаят приоритетните проекти за градско развитие за периода 2014-2020г.

С реализирането на приоритет 3.3 *Подкрепа за развитието на изоставащите и подобряване на качеството на живот в селските региони* ще се създаде по-добра бизнес среда за активизиране на местния бизнес, в т.ч. подкрепа на микро, малки и средни предприятия (МСП) за осигуряване на заетост и повишаване на конкурентоспособността на регионалната икономика, вкл. на основата на технологично обновяване. С планираните мерки ще се стимулират развитието на изостаналите гранични селски райони, чиито потенциал за развитие е използван ограничено досега. Ще се подобри връзката на населените места със съответния градски център, като в същото време се разширява спектъра и се подобряват предоставяните услуги. За подобряване качеството на живот в селските райони ще се изгради местната инфраструктура, ще се създадат условия за предлагането на местни основни услуги, за обновяването на селата, чрез възстановяването и подобряването на културното и природното наследство и ландшафта в селските райони.

За последните години туризма се наложи като икономическа дейност която съдейства за диверсификация на икономиката в районите, създава заетост и мобилизира местни и чужди инвестиции. Различни видове туризъм - селски, екологичен, културен - се установиха като дейност създаваща брутна добавена стойност за районите която се основава на по-доброто използване на местния потенциал за развитие – природни ресурси и забележителности, климатични условия, културно-историческо наследство. Именно подприоритет 3.4 *Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите и развитие на културните и креативни индустрии в регионите* ще стимулира разнообразните форми на туризма и подкрепя развитието на маркетинг на туристическите региони и формиране на регионални туристически продукти.

Развитието на техническа инфраструктура за опазване на околна среда е в съответствие с прилагането на принципите на устойчивото и интегрирано развитие. Подприоритет 3.5 *Създаване на условия за опазване и подобряване на околната среда в регионите, адаптиране към настъпващите климатични промени и постигане на устойчиво и ефективно използване на природните ресурси* ще подпомогне постигането на устойчиво развитие на районите и общините в страната за подобряване на техническата инфраструктура във воден сектор, ефективно управление на отпадъците,предотвратяване на негативните последици от изменение на климата, опазване, поддържане и възстановяване на биологичното равновесие. Целите на подприоритета ще бъдат постигнати като се насочат дейностите към подобряване на качеството на водоснабдителните услуги, изграждане и модернизиране на канализационната система за населени места за над 2 000 и 10 000 ек.ж, ефективно използване на ресурсите в регионите чрез оптимизиране събирането на отпадъци и внедряване на съвременни технологии за разделно събиране, компостиране на биоразградимите отпадъци, рециклиране и екологосъобразно обезвреждане. Специално внимание е отделено на превенцията на риска от наводнения, бедствия и аварии на територията на регионите и създаване на национална система за ранно предупреждение и оповестяване на регионално и местно ниво с цел своевременно информиране и повишаване ефективността на защита на населението при бедствия и аварии.

С реализирането на подприоритет 3.6 *Засилване на териториалната кохезия чрез развитие и разширяване на трансграничното, междурегионално и транснационалното сътрудничество* ще се насърчат инвестициите, трансфера на знания и технологии, съвместни проекти, които създават възможности за подобряване на качеството на живот и заетост и устойчиво развитие в периферни гранични региони. Възможност за повишаване на регионалната конкурентоспособност е разширяване на междурегионалното сътрудничество между регионите в страната с цялата територия на ЕС. Постигането на висока степен на териториална интеграция и териториално сближаване ще се осъществи чрез транснационално сътрудничество. Укрепването на връзките между университетите, изследователските центрове и регионалния бизнес в Дунавския макрорегион ще създаде условия за сътрудничество между съществуващи научни и образователни институти и центрове с местния бизнес в изоставащите, необлагодетелствани райони – Северозападния и Северния централен район.

Приоритет 4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси

Членството на България в ЕС превърна Общата селскостопанска политика (ОСП) в решаващ фактор за развитието на българското земеделие. Въпреки че през последните пет години положителният ефект за отрасъла от подкрепата с европейски средства и увеличаващия се размер на националните средства е безспорен, най-общо, земеделското

производство в страната се характеризира все още със сравнително ниска конкурентоспособност и недостатъчната пазарна ориентация, породени в голяма степен от натрупаните през годините на прехода проблеми в сектора.

Успешната реализация на мерките в приоритета ще спомогне за постигането на Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност“.

Подобряването на конкурентоспособността на земеделското производство ще гарантира повишаване степента на устойчиво и ефективно използване на ресурсите в отрасъла. Приоритетните дейности са насочени към структурно балансиране на аграрния отрасъл, преодоляването на технологичното изоставане, повишаване на общата производителност, подобряването и опазването на околната среда.

Разработване на приоритета е базирано на разбирането, че „осигуряване на хранителна сигурност” обединява два елемента – продоволствена сигурност и безопасност на храните. В този смисъл, съдържанието на това понятие включва: „развитие и поддържане на капацитет за производство на първични земеделски продукти за осигуряване на достатъчно количество храни за изхранване на населението, както и осигуряване на безопасност на храните по цялата верига на тяхното производство и предлагане”.

Политиките, включени в Приоритета целят нарастване на брутната добавена стойност в сектора с 25% по текущи цени за периода 2011-2020 г., както и нарастване на производителността на труда в сектора с 30% за същия период.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл;
- Модернизиране и ускорено въвеждане на иновациите в сектора;
- Повишаване на професионалната квалификация и информираността на земеделските производители;
- Превръщане на земеделското производство в привлекателен бизнес;
- Устойчиво използване и управление на природните ресурси;
- Създаване на конкурентоспособен рибарски сектор;
- Прилагане на интегриран подход на контрол по цялата хранителна верига.

Подприоритет 4.1 *Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл* ще допринесе за създаване на условия за развитие на високоефективни земеделски стопанства с повишен производствен потенциал, оптимизирана разходна структура и продукция с по-високо качество и добавена стойност. Също така, тя ще доведе до преодоляване на структурния и продуктов дисбаланс в сектора. Ще се повишат стандартите за производство, с което ще се повиши съществено и хранителната сигурност.

Подприоритет 4.2 *Модернизиране и технологично обновяване на стопанствата и инфраструктурата в отрасъла. Развитие и ускорено въвеждане на иновациите в земеделската практика* ще подпомогне за активизиране на инвестиционния процес, насочен към модернизиране на производствените структури - земеделски стопанства и преработватели на земеделска продукция, както и внедряване на иновативни решения в земеделската практика.

Подприоритет 4.3 *Повишаване на професионалната квалификация и информираността на земеделските производители* ще съдейства за повишаването на професионалната квалификация и изграждането на управленски умения у селскостопанските производители. Цялостният ефект ще бъде повишаване на количеството и качеството на човешкия капитал, зает в сектора,

на ефективността и конкурентоспособността на производството.

Подприоритет 4.4 *Превръщане на земеделското производство в привлекателен бизнес, осигуряващ стабилни и справедливи доходи на заетите в него* ще подпомага увеличаване на устойчивостта на производствените структури в земеделието. Мерките ще бъдат насочени към постигане на по-успешно справяне с ценовите колебания от страна на производителите, нарастване на пазарната им сила и конкурентоспособност и увеличаване на техните доходи.

Подприоритет 4.5 *Устойчиво използване и управление на природните ресурси ще* насърчава иновациите, въвеждането на нови технологии и практики в селското стопанство, които да допринасят за задоволяване на увеличаващото се търсене на хранителни продукти и на възобновяеми селскостопански суровини по начин, щадящ и съхраняващ околната среда.

Подприоритет 4.6 *Създаване на конкурентоспособен рибарски сектор, осигуряващ устойчиво управление на рибарството и аквакултурите* ще спомогне за модернизация, въвеждане на иновации и нови технологии и опазването на рибните ресурси. По този начин ще бъде повишена конкурентоспособността на сектора, като същевременно ще се осигури неговото устойчиво развитие.

Подприоритет 4.7 *Постигане на високо ниво на защита на човешкото здраве и интересите на потребителите по отношение на храните чрез прилагането на интегриран подход на контрол по цялата хранителна верига* ще благоприятства изпълнението на приоритета посредством осъществяването на единен контрол по цялата хранителна верига, основан на оценка на риска. По този начин ще се повиши качеството на продукцията в сектора и неговата конкурентоспособност както на вътрешния, така и на външните пазари. Освен за икономическия растеж, мерките по този подприоритет ще окажат положителен ефект по отношение защитата на правата и здравето на потребителите. Последното ще се отрази косвено и върху подобряването на качеството на човешкия капитал.

Приоритет 5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката

Иновациите са най-доброто средство за възстановяване на българската икономика и справяне с предизвикателствата пред обществото. Науката и иновациите са ключови фактори, които ще помогнат на България да премине към интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, и успоредно с това да се справи с належащите обществени предизвикателства. Повишаването на иновативността на икономиката е свързано с интензивно инвестиране в модерни производствени мощности и изграждане на иновативна инфраструктура (вкл. технологични центрове, паркове, иновационни мрежи и т.н.).

Приоритетът е насочен към подобряване на конкурентоспособността на българската икономика. Като водещ фактор за конкурентоспособност, върху който са фокусирани политиките, са изведени иновационната и инвестиционната активност. Успешната реализация на мерките ще допринесе за постигането на Цел 3 на НПР БГ2020.

Реализирането на приоритета ще спомогне за повишаване конкурентоспособността на българската икономика и преструктурирането ѝ в икономика на знанието, базирана на интелигентен и устойчив растеж. Дейностите в приоритета са насочени към стимулиране на изследванията и иновациите, създаване и развитие на високотехнологична индустриална база, както и повишаване ролята на науката в икономиката. Малките и средните предприятия са основна целева група на политиките за конкурентоспособност и устойчиво развитие. Специално внимание е обърнато и на

политиката за насърчаване на формирането на клъстери и мрежи за сътрудничество.

Политиките, включени в Приоритета ще допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, за достигане на дял на разходите за НИРД в БВП от 1.5% към 2020 г., за намаляване на безработицата до 8.2% през 2020 г., както и за нарастване на инвестициите в дълготрайни материални активи, на преките чуждестранни инвестиции и повишаване на производителността.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Създаване на благоприятна институционална среда за иновации и инвестиции;
- Стимулиране на иновациите;
- Подкрепа на високотехнологичните производства;
- Подкрепа на сектор Туризъм;
- Повишаване конкурентоспособността и жизнеспособността основно на МСП.

Подприоритет 5.1 *Създаване на благоприятна институционална* средаще окаже подкрепа за реализирането на приоритета посредством създаване на условия за развитие на институционална среда, благоприятстваща иновациите и инвестициите производства и услуги с висока добавена стойност, във високи технологии, както и развитието на сектора на МСП.

Подприоритет 5.2 *Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания и иновациите* е насочен към изпълнението на приоритета посредством активизиране на научно-развойната дейност и иновационната активност, насочена към модернизиране на използваните производствени технологии в икономиката, както и внедряване на иновативни решения в управленската практика.

Подприоритет 5.3 *Подкрепа на високотехнологичните производства и услуги* ще доведе до увеличаване на ефективността, конкурентоспособността и рентабилността на производството, повишаване на добавената стойност. подобряване на външно-търговския баланс. Цялостният ефект от това ще бъде повишаване на икономическия растеж на страната.

Подприоритет 5.4 *Подкрепа на сектор Туризъм* ще подпомогне повишаването на конкурентоспособността на този ключов сектор за българската икономика.

Подприоритет 5.5 *Повишаване на конкурентоспособността и жизнеспособността основно на МСП* ще способства за повишаване на ефективността, производителността и конкурентоспособността, както и устойчивостта основно на МСП. В резултат на това се очаква увеличаване на заетостта и растежа на БВП.

Приоритет 6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса

Приоритетът е насочен към осигуряване на оптимална институционална среда и предоставяне на ефективни публични услуги, като необходими условия за благоприятна бизнес-среда и икономически растеж. Като водещи фактори за конкурентоспособност и растеж, върху който са фокусирани политиките, са изведени електронното правителство, откритото управление и оптимизираната и добре подготвена администрация. Успешната реализация на мерките ще доведе до постигането и на трите цели на НПР БГ2020. Реализирането на приоритета ще подпомогне укрепването на институционалната среда, въвеждането на принципите на открито управление, използването на електронно правителство и изграждането на администрация на знанието, ориентирана към постигане на резултати и предоставяща качествени публични услуги на гражданите и бизнеса. Дейностите в приоритета са насочени към формулиране и прилагане на ефективни политики, намаление на административната тежест за бизнеса и домакинствата, оптимално изразходване на финансовите ресурси.

Политиките, включени в Приоритета ще допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, увеличаване на ефективността на публичните разходи, както и за нарастване на преките чуждестранни инвестиции и повишаване на производителността.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Подобряване на институционалната среда;
- Създаване на администрация на знанието;
- Администрация, ориентирана към постигането на резултати и към потребителите;
- Въвеждането на принципите на откритото управление.

Подприоритет 6.1 *Подобряване на институционалната среда* ще допринесе за реализирането на приоритета посредством оптимизиране на структурата и функциите на администрацията, включително и чрез разширяване на обхвата на услугите предоставяни от частния сектор. Ще се оптимизира разпределението на отговорностите на различните нива на администрация, ще бъде извършена реформа на областното ниво на управление, ще се ускори децентрализацията и ще бъде изграден нов модел на организация на териториалните нива на администрация. Качеството на управлението ще се подобри и чрез ефективно противопоставяне срещу корупцията, както и чрез отговорното отношение към околната среда.

Реализацията на подприоритет 6.2 *Администрация на знанието* ще доведе до изпълнението на приоритета посредством изграждането на по-добре подготвена, мобилна администрация, с възможности за кариерно развитие, работеща в благоприятен организационен климат. За целта ще бъде изградена система за планиране на човешките ресурси и ще бъдат положени усилия за привличане и задържане в администрацията на висококвалифицирани специалисти. Администрацията ще отговаря на динамичните промени в средата чрез постоянно развитие и обогатяване на професионалните качества и умения на държавните служители, както и ще бъде насърчавана и стимулирана мобилността на държавните служители от висшите и по-ниските нива.

Реализацията на подприоритет 6.3 *Администрация, ориентирана към постигането на резултати* ще благоприятства за изграждането на оптимална като брой и качество администрация, ориентирана към конкретни резултати. Тези резултати следва да се базират на точно и последователно стратегическо/тактическо планиране и се постигат чрез прилагане на принципите на доброто и открито управление. Ще бъде подобрено управлението на административните структури и ще се създаде единна практика за стратегическо планиране в администрацията. Ще бъдат въведени практики и стандарти за управление на качеството, за самооценка и оценка на структурите в администрацията, както и ще бъде изградена и развита система за идентифициране на съществуващи и потенциални рискове. Ефективно и ефикасно използване на ресурсите ще бъде постигнато чрез въвеждането на резултатно-ориентиран държавен бюджет.

Реализацията на подприоритет 6.4 *Администрация, ориентирана към потребителите* ще спомогне за предоставяне на публични услуги, които ще са електронни, стандартизирани, унифицирани, прозрачни и ще отнемат по-малко време на гражданите и бизнеса. Основен фокус при изпълнението на подприоритета е поставен върху развитие на електронното управление и услугите на публичния сектор. Облекчаването на регулативната и административна тежест ще бъде постигнато чрез оптимизиране на процеса на законотворчество и въвеждане на интелигентното регулиране, намаляване и постепенно премахване на усложнените процедури по предоставяне на услуги, намаляване на административната тежест в избрани приоритетни области с 20% на два етапа, преглед на всички регулаторни режими, установени със специален закон.

Оптимизирането на административното обслужване и намаляването на разходите за работа с администрацията ще се адресират чрез въвеждане и утвърждаването на комплексното административно обслужване, осигуряване на равен достъп до административни услуги, както и въвеждане на разходно-ориентирани такси. Ще бъде извършено ориентиране към потребителите и подобряване на капацитета в системата на министерството на вътрешните работи.

Реализацията на подприоритет 6.5 *Администрация, прилагаща принципите на открито управление* ще окаже подкрепа за изпълнението на приоритета посредством изграждането на нова философия на предоставянето на услуги и прилагането на политики, която поощрява съвместното създаване и изпълнение на политики, включително саморегулация и разчитане в много широк мащаб на партньорство с гражданите, бизнеса и неправителствените организации, като им предоставя пълна, прозрачна и навременна информация. Целите на подприоритета ще бъдат постигнати чрез предоставяне на пълен достъп до информация, за събирането и генерирането на която, са използвани публични средства („open data"), чрез укрепване на гражданското общество и повишаване на ефективността на обществените консултации, чрез увеличаване на прозрачността на институциите и повишаване на прозрачността на бюджетното прогнозиране, планиране и изпълнение.

Приоритет 7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност

Приоритетът е насочен към изграждане на енергийни инфраструктурни мрежи и подобряване на конкурентоспособността на българската икономика. Като водещи фактори за конкурентоспособност, върху който са фокусирани политиките, са изведени енергийната обезпеченост, независимост и ефективност. Успешната реализация на мерките ще подпомогне постигането на Цел 2 и на Цел 3 на НПР БГ2020.

Реализирането на приоритета ще способства за повишаване на енергийната обезпеченост, независимост и ефективност на икономиката, както и за подобряване на околната среда. Дейностите в приоритета са насочени към интегриране на българската енергийна система с тези на съседните страни, както и към създаването на конкурентен вътрешен енергиен пазар, при ефективно използване на ресурсите и прилагане на практики, благоприятни за околната среда. Предприятията и домакинствата, участващи във веригата „производство-пренос-потребление" на енергия, са основна целева група на политиките за енергийна обезпеченост и ефективност.

Политиките, включени в Приоритета ще допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, намаляване на енергийната интензивност на икономиката, ограничаване на емисиите от парникови газове, намаляване на разходите за енергия, като дял от доходите на домакинствата, както и за нарастване на инвестициите и повишаване на производителността.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Гарантиране на енергийната сигурност;
- Насърчаване използването на енергията от възобновяеми източници;
- Повишаване на енергийната ефективност;
- Създаване на интегриран вътрешен пазар на енергия;
- Повишаване на ефективността на използване на ресурсите.

Реализация на Подприоритет 7.1 *Гарантиране на енергийната сигурност на страната* посредством създаване на условия за разнообразяване на източниците и маршрутите за доставка на природен газ, което ще доведе до по-конкурентни условия на националния газов пазар, ще се подобри сигурността на газовите доставки и ще се избегнат негативните ефекти за националната икономика от потенциални

кризи, свързани с прекъсване или ограничаване на доставките от единствения за момента източник. Енергийната зависимост от внос ще се намали чрез осигуряване на нови източници на енергийни ресурси. Ще бъде приложен стратегически подход към новите енергийни мощности.

Реализацията на Подприоритет 7.2 *Повишаване на енергийната ефективност* ще спомогне за изпълнението на приоритета посредством повишаването на ефективността на производството, преноса и потреблението на енергия, което ще повиши конкурентоспособността на предприятията на вътрешните и международните пазари и възможностите за генериране на по-висока добавена стойност. Намаляването на използването на електрическата енергия в бита, чрез заместването и с природен газ, ще доведе до по-ефективно използване на ресурсите, по-ниски разходи и по-качествена и здравословна околна среда.

Реализация на Подприоритет 7.3 *Достигане на 16% на енергията от възобновяеми източници(ВЕИ) в брутното крайно потребление на енергия до 2020 г.* посредством използването на значителния потенциал за развитие им. Стимулирането на този тип инвестиции ще разнообрази енергийния микс в страната и ще благоприятства за намаляване на вноса на първични енергийни ресурси, както и забавянето на процеса на изчерпване на местните енергийни суровини. Целите на подприоритета ще бъдат постигнати чрез създаване на благоприятна среда за производство и потребление на ВЕИ. Предвижда се създаване на стимули за децентрализирано производство на енергия за отопление и охлаждане от ВИ. По отношение на предприятията и домакинствата ще бъдат насърчавани инвестициите в технологии за производство и потребление на енергия от ВЕИ. Ще бъде стимулирано децентрализираното производство на енергия за отопление и охлаждане от ВЕИ. Ще бъде осъществено заместване на част от конвенционалния автомобилен парк с електромобили, частично захранвани с енергия от ВЕИ.

Подприоритет 7.4 *Създаване на интегриран вътрешен пазар на енергия ще се осъществи* посредством въвеждане на прозрачно ценообразуване на енергията, гъвкавост в договарянето, развитие на конкурентна среда на пазара на електроенергия и природен газ, максимално използване на междусистемните преносни капацитети и възможност за едновременно разпределение на енергия и капацитет. По този начин ще се улесни вземането на инвестиционни решения, ще се повиши ефективността от използването на енергийните ресурси и конкурентоспособността на предприятията.

Реализацията на Подприоритет 7.5 *Повишаване на ефективността на използване на ресурсите* ще доведе до реализирането на приоритета посредством въвеждане на нисковъглеродни, енергийно ефективни и безотпадни технологии, както и чрез оползотворяване и рециклирането на по-голямо количество отпадъци. Съхраняването, рационалното и отговорното използване на ресурсите е основна предпоставка не само за подобряването и опазването на околната среда, но и за постигането на устойчив икономически растеж и повишаването на конкурентоспособността на българската икономика.

Приоритет 8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари

Приоритетът е свързан с изграждането и реконструкцията на транспортната инфраструктура и създаването на оптимални условия за развитие на икономиката, за подобряване на достъпа до пазари, за ограничаване на замърсяването на околната среда. Стратегическите инвестиции в сектора на транспорта ще допринесат за неговото преструктуриране, за въвеждане на принципите на доброто управление, за ресурсната ефективност и за повишаване на конкурентоспособността на икономиката.

Бързото развитие на транспортната инфраструктура е основно условие за генериране и поддържане на висок икономически растеж, за балансирано развитие и предпоставка за привличане и оползотворяване на местните, националните и чуждестранните частни инвестиции.

Политиките, включени в Приоритета целят подобрение на железопътната, пътна и пристанищна инфраструктура, вкл. свързване с Европейската транспортна система, както и развитие на логистичната инфраструктура като се изградят и реконструират интермодалните и контейнерни терминали. Те ще стимулират и изграждането на транспортна инфраструктура, чрез използване на публично-частното партньорство и концесии.

Приоритетът фокусира политиките върху:

- Реформата в железопътната транспортна система;
- Подобряване на транспортната инфраструктура;
- Безопасен и сигурен транспорт;
- Ограничаване негативното въздействие на транспорта върху околната среда и здравето на хората;
- Устойчиво развитие на масовия обществен транспорт;
- Подобряване свързаността и интеграцията на българските региони в национален и международен план.

Подприоритет 8.1 *Изграждане на устойчива железопътна транспортна система, чрез реформиране на сектора* предвижда съчетаване на стратегически инвестиции с преструктуриране, с цел постигане на жизнеспособен и финансово устойчив железопътен сектор. По-ефективното използване на публичното финансиране в сектора и увеличаването на производителността на персонала и активите ще се постигне чрез подобряване на управлението на железопътния сектор и преструктуриране на „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ".

Подприоритет 8.2 *Ефективно поддържане, модернизация и развитие на транспортната инфраструктура. Интегриране на българската транспортна система в европейската* се фокусира върху изграждането, модернизацията, поддържането и развитието на железопътна, пътна и логистична инфраструктура, които са част и от европейските транспортни коридори, с цел интегрирането на българската транспортна система в европейската. Очакваните резултати са за подобряване и развитие на инфраструктурните връзки и постигане на оперативна съвместимост, привличане на международен трафик и повишаване конкурентоспособността на българските транспортни фирми. Ще се използват различни източници на финансиране, включително публично-частно партньорство и концесии. Развитието на различните видове транспорт и тяхното интегриране ще спомогнат за осигуряване на по-добър достъп до и повишаване на ефективността на пазарите на стоки, услуги и работна сила. Важен фокус е подобряването на корабоплаването по река Дунав. Интелигентните транспортни системи ще спомогнат за подобряване на ефикасността, безопасността и екологосъобразността на транспорта. Участието във формирането на европейската политика в областта на транспорта и укрепване на международното сътрудничество ще спомогне за защитата на националните интереси.

Подприоритет 8.3 *Постигане на висока степен на безопасност и сигурност на транспорта* е насочен към подобряване на безопасността и сигурността на различните видове транспорт. Осигуряването на безопасност на различните видове транспорт води до опазването живота и здравето на потребителите на транспортни услуги и повишаване на доверието на потребителите на транспортни услуги. Безопасността ще бъде повишена чрез създаване на нова и актуализирана действащата нормативна база, както и чрез повишаване на административния капацитет по отношение на контрола върху безопасността и разследването на транспортни произшествия. Ще бъде подобрена технологичната среда за функциониране на

информационните системи за контрол на транспортните процеси в МВР.

Подприоритет 8.4 *Ограничаване негативното въздействие на транспорта върху околната среда и здравето на хората* допринася за ограничаването на вредното влияние на транспорта върху околната среда и намаляване на вредните емисии. Целите на подприоритета се постигат чрез ограничаване на вредните емисии и замърсяването от транспортния сектор, както и неблагоприятното влияние върху климата, създаване на благоприятна среда и предпоставки за съществен ръст на интермодалния транспорт, обновяване и модернизация на транспортния парк, инсталациите и съоръженията.

Подприоритет 8.5 *Устойчиво развитие на масовия обществен транспорт* е в съответствие с основните насоки на транспортната политика на ЕС за постигане на устойчива градска мобилност на населението. Подприоритетът допринася за насърчаване на използването на всички транспортни средства и комбинирането на различните видове обществен транспорт с различни видове индивидуален транспорт, като се фокусира върху устойчивото финансиране на масовия обществен транспорт. Ще се осигури достъпен градски транспорт, особено за хората с намалена двигателна способност, инвалидите, възрастните, семействата с малки деца и самите малки деца.

Транспортната свързаност допринася за реализиране на икономическия растеж, за устойчивостта и за достъпа до основни услуги, за повишаването на конкурентоспособността. Подприоритет 8.6 *Подобряване свързаността и интеграцията на българските региони в национален и международен план и свързаността с големите градски центрове в съседните страни* ще се реализира чрез подобряване на пътната инфраструктура и мрежата от републикански и общински пътища. Той е насочен към развитие на свързаността на районите в национален и международен план и на големите градове вътре в страната, както и връзките между големите градски центрове и столици със съседните страни.

4 Хоризонтални политики, включени в стратегическата рамка

Хоризонталните политики имат съществена роля за по-ефективното адресиране на междусекторните проблеми посредством прилагането на интегриран и многостранен подход и насърчаването на междусекторното сътрудничество. Прилагането на този подход ще подпомогне реализирането на заложените в НПР БГ2020 стратегически приоритети, а оттук и за постигането на устойчиво развитие в дългосрочен план.

С оглед ефективното изпълнение на заложените цели в Стратегическата рамка на НПР БГ2020 и осигуряването на взаимна обвързаност на приоритетите на политиката и приемственост на резултатите, в стратегическия документ е поставен важен акцент върху прилагането на следните хоризонтални политики:

- Създаване на условия за осигуряване на равнопоставеността на половете с цел активното им включване и участие във всички сфери на обществения живот;
- Осигуряване на равни възможности за хората с увреждания с цел насърчаване на тяхното пълноценно социално включване;
- Балансирано демографско развитие на населението;
- Повишаване на адекватността и устойчивостта на пенсионната система с цел подобряване на качеството на живот и осигуряването на достойно стареене.
- Разгръщане и развитие на високо скоростен широколентов достъп.
- Развитие на електронното управление и услугите на публичния сектор.
- Утвърждаване на принципите на открито управление в публичния сектор.

В основата на тези политики са залегнали ключови хоризонтални принципи (осигуряване на равенство на половете и превенция на дискриминацията; осигуряване на равни

възможности за хората с увреждания и др.), които са насочени към разработване и прилагане на качествени, съгласувани и ефективни политики. Обособяването на тези политики като хоризонтални се обуславя и от факта, че те обхващат всички сфери на обществения живот и за постигането на целите им е необходимо координираното прилагане на инструментите на различните секторни политики.

Създаване на условия за осигуряване на равнопоставеността на половете с цел активното им включване и участие във всички сфери на обществения живот

Стратегическата цел на политиката за насърчаване на равнопоставеността на половете е създаването на гаранции за равно третиране, равен достъп до ресурсите на обществото и равно участие при вземането на решения на жените и мъжете, с оглед на успешната им лична и професионална реализация и стимулиране на тяхната равнопоставеност във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот на страната.

Мерките в областта в НПР БГ2020 съответстват на Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за периода 2009-2015 г. Стратегията се изпълнява чрез годишни Национални планове за действие, които съдържат конкретни мерки от компетенциите на различни институции и организации, в приоритетните направления: нормативна и институционална рамка на политиката по равнопоставеност на половете, равнопоставеност в икономическата и социалната област; по-добро съвместяване на професионалния, личния и семейния живот; насърчаване на равнопоставеността в процесите на вземане на решения; достойнство, неприкосновеност на личността и предотвратяване на насилието въз основа на пола; премахване на стереотипите, основани на пола; противодействие на множествената дискриминация; популяризиране и прилагане на добри практики за равнопоставеност на половете.

За създаване на практически гаранции за утвърждаването на равнопоставеността на половете в настоящите социално-икономически условия на развитие, които изискват мобилизиране на човешките ресурси и използване на икономическия потенциал на всички социални групи, е необходимо да бъде извършена актуализация на съществуващите мерки с цел постигането на по-устойчиви и целенасочени резултати на провежданата политика на равни възможности и недопускане на дискриминация.

Осигуряване на равни възможности за хората с увреждания с цел насърчаване на тяхното пълноценно социално включване

Ключова цел на политиката за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания е подобряване на качеството им на живот и създаване на условия за пълноценното им включване в обществения живот, в зависимост от техните възможности, желания и избор.

Осигуряването на достъп до здравеопазване, образование, спорт, социални услуги, до информация и комуникации, както и насърчаването на заетостта, професионалното ориентиране и обучение са необходими предпоставки за пълноправното участие на хората с увреждания в обществото. Това обуславя необходимостта от прилагането на комплексен, мултидисциплинарен подход, обединяващ различни секторни политики. В тази връзка, са предприети дейности по осигуряването на адекватна нормативна база за практическата реализация на поставените цели, както и дейности, насочени към осигуряване на финансова подкрепа за хората с увреждания с оглед подобряване качеството им на живот.

В областта на политиката за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания ще бъдат реализирани следните мерки:

- Приемане и изпълнение на План за действие за прилагането на Дългосрочната стратегия за заетост на хората с увреждания 2011-2020 г.;
- Актуализиране на Стратегията за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания 2008-2015 г. и приемане и изпълнение на План за действие за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2012-2013 г.;
- Осигуряване на подкрепа - финансова и чрез социални инвестиции, за хората с увреждания;
- Приемане и изпълнение на План за действие за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (2013-2014 г.).

Балансирано демографско развитие на населението

Политиката за балансирано демографско и социално развитие, водеща до повишаване на социалната сплотеност/социалната кохезия е национален приоритет, който е важна съставна част от НПР БГ2020.

Основните стратегически документи в сферата на балансираното демографско развитие и посрещане на предизвикателствата от застаряване на населението са Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012-2030., приета с РМС от 01.02.2012 г. и Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора 2012-2030 г., приета с РМС от 20.06.2012 г. Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012-2030 г. осигурява визията за бъдещите изменения в нормативната уредба и в практиката на държавните органи и другите организации. Тя е основният документ, който консолидира различните намерения и действия в секторните политики и допринася за тяхната еднопосочност и синергизъм за балансирано демографско развитие на населението. Ключови моменти на политиката за демографско развитие и насърчаване на активния живот на възрастните хора са: изпълнението на националната стратегия; междуведомствената и методическа координация на работата на администрацията по демографската политика; текущото отразяване на нови насоки за развитие на демографската политика, предложени от страна на институции на Европейския съюз; участието на Република България в Европейската година за активен живот на възрастните хора и солидарност между поколенията – 2012; осъществяване на двугодишен мониторинг на отразяване на Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в следните сектори: пазар на труда, здравеопазване, образование, пенсионна система, дългосрочни грижи, доброволчество, развитие на т.нар. „сребърна икономика” и др.

При провеждането на държавната демографска политика следва да се отчита обстоятелството, че поставените европейски и национални цели за растеж до 2020 г. ще трябва да бъдат постигани в условия на трайно намаляващо и застаряващо население, което от една страна ще налага мобилизиране на значително по-големи публични финансови ресурси и предприемане на подходящи административни мерки за тяхното редуциране – от друга, за да бъде осигурена устойчивост във функционирането на социалните системи и желания икономически растеж.

Основната стратегическа цел е забавяне темповете на намаляване на броя на населението с тенденция за стабилизирането му в дългосрочен план и осигуряване на високо качество на човешкия капитал.

Политиките за демографско развитие обхващат следните области на въздействие:

- Забавяне на негативните демографски процеси и намаляването на броя на населението;
- Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал;

- Постигане на социална кохезия и създаване на равни възможности за пълноценен социален и продуктивен живот за всички социални групи;
- Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата;
- Адаптиране и синхронизиране на нормативната база с обществените потребности за балансирано демографско развитие на населението и развитието на качеството на човешкия капитал;
- Насърчаване на активния живот на възрастните хора (active ageing).

Повишаване на адекватността и устойчивостта на пенсионната система с цел подобряване на качеството на живот и осигуряването на достойно стареене

Адекватността и устойчивостта на пенсионната система в средносрочен и дългосрочен план е от решаващо значение за предотвратяването на бедността и социалното изключване сред възрастните хора, които са една от най-уязвимите групи в обществото. Основна цел на провежданата политика е осигуряването на адекватни пенсионни доходи за всички, гарантиращи подобаващ жизнен стандарт след пенсиониране. От изключително важно значение е насърчаването на активния живот на възрастните хора, включително чрез създаването на условия, позволяващи по-възрастните работещи лица да се задържат по-дълго на пазара на труда.

Политиката за повишаване на адекватността и устойчивостта на пенсионната система е насочена към:

- Увеличение на размерите на пенсиите с цел повишаване на адекватността им чрез:
  - Осъвременяване на пенсиите;
  - Увеличаване на тежестта на една година стаж в пенсионната формула;
  - Отпадане тавана на новоотпуснатите пенсии и постепенно актуализиране на тавана на старите пенсии.

Разгръщане и развитие на високо скоростен широколентов достъп

Една от водещите инициативи на стратегията „Европа 2020“ за интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика е Програмата в областта на цифровите технологии за Европа, известна също като „Цифрова програма за Европа” (Digital Agenda for Europe), която дефинира приоритетните области на действие в областта на развитието и широкото прилагане на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) във всички икономически и социални сектори като предпоставка за постигане на висок икономически растеж, подобряване на качеството на живот на европейските граждани и справяне с глобалните предизвикателства.

На национално ниво целите, свързани с високо скоростния широколентов достъп са взети предвид в Националната стратегия за развитие на широколентовия достъп 2010-2015 г. Предвидено е осигуряване на високоскоростен достъп до Интернет на всички граждани на страната посредством изграждане на съвременна електронна съобщителна инфраструктура. За целта ще бъдат направени промени в процедурите и нормативната база, регламентиращи инвестиционния процес, създаване на база данни и цифрова карта на съществуващата широколентова инфраструктура и друга инфраструктура на институциите, предлагащи комунални услуги (ток, газ, вода и др.) и интегриране на усилията им с цел облекчаване на инвестиционния процес и минимизиране на инвестиционните разходи. Ще бъде осигурена широколентова свързаност на отдалечените и слабо-населени райони с цел преодоляване на „цифровото разделение”. Предвижда се реинженеринг и надграждане на съществуващите широколентови мрежи (държавни и частни) посредством нови технологични решения и изграждане на нови

широколентови електронни съобщителни мрежи от следващо поколение (NGA Networks) посредством модерни технологични решения – FTTH, LTE, сателит и др. с цел обезпечаване безпроблемното функциониране на електронното управление. Ще бъде осигурена свръх-висикоскоростна свързаност на средните и висши учебни заведения и медицински заведения за обезпечаване на модерен обучителен процес и съвременна телемедицина. Ще бъде въведена и новата версия на Интернет протокола IPv6 в работата на държавната администрация и електронното управление.

Развитие на електронното управление и услугите на публичния сектор

Развитието на електронното управление ще доведе до значително подобрение в институционалната среда. В резултат на това, от една страна ще бъдат намалени осезаемо транзакционните[2] разходи в икономиката, а от друга – ще нарасне общата факторна производителност. Наред с тези ползи, развитието на електронното управление се очаква да намали обхват ана корупционните практики и по този начин ще повиши ефективността и ефикасността на публичните разходи.

НПР БГ2020 предвижда широк пакет от мерки за развитие на електронното управление. Те обхващат следните основни направления: изграждане и прилагане на единен информационен модел в администрациите; поддръжка на комуникационната свързаност на всички администрации; поддръжка и администриране на системите в техническите центрове на електронното правителство; осигуряване на оперативна съвместимост на информационните системи в държавната и общинската администрации и съдебната система; изграждане на ефективна система за управление и реално функциониране на е-правителство; включване в електронния обмен на данни между страните от ЕС; цифровизация на администрациите чрез въвеждане и използване на бази от данни, преминаване изцяло към електронни регистри и регистърно производство, моделиране на процесите за обмен на информация, постигане на „свързана администрация”; въвеждане на съвременни решения за оптимизиране на информационните и комуникационните ресурси чрез отдалечен достъп до споделени ресурси, в това число и центровете за данни в държавната администрация; изграждане и поддръжка на Републикански информационен център.

Утвърждаване на принципите на откритото управление в публичния сектор

В съвременната държава основните предизвикателства пред откритото управление са свързани с подобряването на обществените услуги, засилването на обществения морал, по-ефективното управление на публичните средства, създаването на по-голяма сигурност в населените места и повишаване на фирмената отчетност.

Практиката и теорията в сферата на публичната администрация са установили, че проблемите, свързани с тези предизвикателства могат да бъдат успешно преодоляни, ако държавните политики следват следните четири принципа:

- Прозрачност: информацията за дейността и решенията на държавните институции са открити, всеобхватни, навременни, свободно достъпни за обществото и отговарят на основните стандарти за откритост на данните (в т.ч. първични данни, машинно-читаеми данни и т.н., които са генерирани с публични средства).
- Гражданско участие: държавата се стреми да мобилизира гражданите, да ги ангажира в обществения дебат, да ги

[2] Транзакционните разходи покрижат широк обхват от разходи, свързани с осъществяването на обмяната на стоки и услуги и функционирането на икономиката. Например: разходи за комуникация и информация, административни и юридически такси и т.н. (http://www.businessdictionary.com)

стимулира да окажат съдействие и дадат своя принос във формулирането на политиките и решаването на проблемите, така че да бъде постигнато по-отзивчиво за гражданите, по-новаторско и по ефективно държавно управление.

- Отчетност: държавата осигурява правила, регламенти и механизми, които изискват държавните органи да мотивират действията си, да действат при критики или изисквания, отправени към тях, да поемат отговорност за неспазване на законите или ангажиментите.
- Технологично обновление: държавата отчита важността да се осигури на гражданите открит достъп до техническите новости и ролята на новите технологии като лост за иновации, както и важността да се увеличи потенциала на гражданите да използват технологиите.

НПР БГ2020 съдържа хоризонтални политики, насочени към утвърждаването на принципите на откритото управление, като очакваните резултати от тези политики са цялостно подобряване на публичните услуги и институциуналната среда, както и повишаване ефективността на публичните разходи.

5 Очаквано въздействие от изпълнението на НПР БГ2020

Нов момент при формулирането на политиките е осъществяване на предварителна оценка на нетното им съвкупно въздействие върху социално-икономическото развитие на страната. Въздействието от изпълнението на всички интервенции, включени в НПР БГ2020 върху икономиката на страната е оценено с помощта на макроикономическия симулационен модел SIBILA (Simulation of Bulgaria's Investment in Long-term Advance).

Основно ограничение на оценката на нетния ефект е високата степен на несигурност при прогнозиране на външните за българската икономика фактори за периода 2012-2020 г. като цени на енергийни ресурси, валутни курсове, икономически растеж в ЕС и т.н.

Очакваните ефекти от програмата са пресметнати въз основа на индикативно приоритизиране[3] на инвестициите във факторите на растеж както следва:

- 30% от финансирането е предназначено за научно-изследователска дейност и иновации, ИКТ и нови технологии;
- 25% от финансирането е предназначено за формирането на човешки капитал;
- 40% от средствата са насочени към изграждане на инфраструктура (транспортна, енергийна, образователна, културна и т.н.);
- 5% са насочени към стимулиране на заетостта.
- Основно допускане при оценката на нетното въздействие от НПР БГ2020 е, че средствата ще бъдат разходвани ефективно и ефикасно по предварително формулираните области на въздействие.

Нетният ефект от всеки допълнително инвестиран един милиард лева годишно във факторите на дългосрочен икономически растеж (човешки капитал, технологии, инфраструктура и производствени мощности) възлиза на 0.33% по-висока стойност на реалния БВП през 2020 г. в сравнение с варианта, в който такива политики липсват.

В случай, че за НПР БГ2020 бъдат осигурени 100 млрд. лв. за периода 2013-2020 г., то нетният ефект на инвестициите само в тези фактори би бил с около 4.1% по-висока

[3] Индикативното приоритизиране на инвестициите е направено на база остойностяване на значителна част от предвидените мерки във всяка област на въздействие и всеки приоритет.

стойност на реалния БВП през 2020 г., отколкото той би бил при отсъствието на тези политики. В този случай, реализирането на НПР БГ2020 би довела и до допълнителни нетни ефекти върху растежа в следствие на повишеното текущо потребление. По този начин общото въздействие би могло да доведе до 20% по-висока стойност на реалния БВП.

В случая е важно да бъде отбелязано, че нетните ефекти отчитат в голямата си част преразпределението на налични за икономиката средства, а не на вливането на нови ресурси.

Друго важно уточнение е, че политиките, формулирани в НПР БГ2020 в голямата си част не водят до краткосрочен растеж, а формират икономическия потенциал и възможностите за растеж в дългосрочен план.

Осигуряването на източниците на финансиране по отделните политики е проблем, който трябва да бъде решаван ежегодно през следващите години от държавата. Индикативният бюджет от средства от ЕС и други международни организации, който държавата би могла да усвои за периода възлиза на приблизително 20 млрд. лева. Финансирането на политики с вътрешен за страната ресурс би могло да бъде осъществено с пренасочването на бюджетни средства към дейности, които да стимулират растежа, както и с публично-частно партньорство и концесии – т.е. в рамките на допустимия бюджетен дефицит съгласно *Конвергентната програма* и *Пакта за стабилност и растеж* да бъде реализирано по ефективно разпределение на бюджета.

Приложение А

I. Детайлизирани стратегии по приоритети

В настоящия документ е направено представяне на детайлизираните стратегии по приоритетни направления. Представянето включва: логическа обосновка на ролята на приоритета за постигане на целите на НПР БГ2020; очакваното въздействие на приоритета върху социално-икономическото развитие в страната; обобщение на интервенциите по подприоритети и области на въздействие; описание на целевите групи на политиките; както и очакваните резултати от изпълнението на политиките.

1: Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила

Основната цел на този приоритет е да подпомогне процеса на формиране на човешкия капитал. Успешното изпълнение на приоритета ще допринесе за постигането на следните цели: Цел 1 на НПР БГ2020 „Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване" и Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност".

Приоритетните дейности са ориентирани към разширяване на достъпа до качествено образование; постигане на по-голяма гъвкавост на образователната система спрямо промените в пазара на труда; създаване на условия за качествена заетост, гарантираща социално включване; повишаване ефективността на научните изследвания; увеличаване на иновативния потенциал на икономиката, основана на знанието; изграждане на адекватна инфраструктура за образование, наука и здравеопазване; осигуряване на по-добър здравен и културен статус на населението; поддържането на по-качествена и здравословна околна среда.

Приоритетът включва шест подприоритета. Областите на въздействие и предвижданите мерки целят да доведат до по-добри образователни резултати на учениците и студентите; намаляване на преждевременното напускане на училище и увеличаване процента завършили висше образование; увеличаване на заетостта, особено на младежката заетост, респективно намаляване на безработицата и свързаните с нея нива на обща и детска престъпност; по-качествено здравеопазване и по-здравословен начин на живот; подобрени образователни, квалификационни и здравни характеристика на работната сила; по-висока производителност; развитие на научната дейност в университетите и изследователските организации, както и в областта на здравеопазването, културата и спорта.

Подприоритет 1.1 Осигуряване на достъпно и качествено образование за развитие на личността чрез осъвременяване на системата на образование и осигуряване на нейната адаптивност спрямо потребностите на пазара на труда

Подприоритетът обхваща дейности, насочени към осъвременяване на системата на образованието и постигане на по-голяма гъвкавост спрямо бързо променящите се потребности на пазара на труда. Предвижда се цялостно модернизиране на образователната система на всички нива, което ще благоприятства за пълноценната професионална и лична реализация. Поставени са две национални цели, които попадат в обсега на Националната програма за реформи на Република България в изпълнение на Стратегия „Европа 2020“: да се намали делът на преждевременно напусналите училище до 11%, а процентът на завършилите висше образование на възраст 30-34 години да достигне 36.

Областите на въздействие в рамките на този подприоритет са следните:

- **Модернизация на образователната система за предоставяне на достъпно и качествено образование.** Основната задача на тази област на въздействие е повишаване на качеството на образованието и на доверието в образователната система като цяло посредством превръщането на училището и университета в привлекателно място за развитие на личността и база за бъдеща конкурентоспособна професионална реализация. Това ще стане възможно чрез прилагането на съвременни образователни политики, насочени към образователните потребности на обучаваните и насърчаване прилагането на разнообразни форми и начини на обучение. Ключовите мерки са насочени към ефективно финансиране за осигуряване на равен достъп и към повишаване резултатите от образованието. Целевите групи, обхванати от мерките, включват децата в предучилищна възраст, учениците, студентите, обучаващите се младежи и възрастни.

Основни ключови мерки, насочени към предучилищното и училищното образование са: въвеждането на нова образователна структура; въвеждане на задължително предучилищно образование от 4 г.; целодневна организация на учебния ден от 1-ви до 7-ми клас; осъвременяване на стандартите за учебно съдържание и на учебните програми за общообразователната подготовка чрез включване на ключовите компетентности; кариерно ориентиране на учениците; задължителна периодична квалификация на учителите и привличане на млади хора в професията; осъществяване на превенция срещу отпадането в задължителна училищна възраст, компенсаторни мерки за застрашените от отпадане и реинтеграция на преждевременно напусналите.

Основни ключови мерки, насочени към висшето образование са: осигуряване на ефективно финансиране, насочено към резултатите от обучението и подкрепящо лица от всички възрасти, независимо от социалния им статус; засилване взаимодействието между висшите училища и бизнеса; разширяване практическото обучение на студентите и включване на работодатели и институции от трудовия пазар в разработването и осъществяването на учебните програми с цел повишаване на предприемаческите умения и пригодността за заетост; усъвършенстване модела на акредитация и оценяване на качеството във висшето образование; включване на институциите за висше образование в иновативни дейности; активно използване на съвременни ИКТ технологии в образователния процес; осигуряване на предпоставки за кариерно израстване на преподавателите от висшите училища; подкрепа на мобилността и

модернизиране на системата за натрупване и трансфер на кредити.

Очакваните резултати са: повишено качество на образованието и обучението; намаляване на дела на необхванатите деца и ученици в предучилищна и училищна възраст и на дела на отпадналите; нарастване дела на учениците в различни форми на професионално образование и обучение; увеличаване дела на завършилите определена степен на образование ученици и студенти; нарастване броя на младите учители и преподаватели; по-широко приложение на интерактивните методи на преподаване, особено на свързаните с новите ИКТ.

- **Управление качеството на образованието и на младежките дейности.** Тази област на въздействие цели създаването на институционална и нормативна среда за управление на качеството на образованието във всички степени и на младежките дейности. Целеви групи са децата в предучилищна възраст, учениците, студентите и младите хора.

  Основни ключови мерки в тази област на въздействие, насочени към предучилищното и училищното образование са: изграждане на единна и интегрирана информационна система за контрол и управление на образованието и обучението; използване на резултатите от външното оценяване като инструмент за усъвършенстване на компетентностите на учениците в това число в областта на четенето, природните науки и математиката; създаване и прилагане на системи за управление на качеството на образованието и въвеждане на инспектирането, като цялостна независима експертна оценка на качеството на предоставяното от детската градина или училището образование; изграждане на механизъм за пълноценно и ефикасно участие на родителите и местната власт и учениците в училищното самоуправление.

  Ключовите мерки, насочени към висшето образование са: включването на работодатели и институции от трудовия пазар в разработването и осъществяването на учебните програми с цел прилагане на практически опит за повишаване на предприемаческите умения и пригодността за заетост; изграждане и/или надграждане на управленските системи във висшите училища и усъвършенстване на системите за управление на качеството; актуализиране модела на акредитация в системата на висшето образование.

  Ключовите мерки, насочени към системата на образованието са: разработване на модели за финансиране, ориентирани към резултатите от образователния процес и реализацията на пазара на труда; разработване и въвеждане на гъвкави форми и пътеки за осигуряване на проходимост в системата на образованието и обучението.

  Ключовите мерки, насочени към младежките дейности са: създаване и въвеждане на система за анализ и оценка на статуса на младите хора в страната; въвеждане на професионализация и система за наблюдение на младежката работа; създаване на система за наблюдение на състоянието на младежта, контрол върху качеството на младежката работа и осигуряване на квалификацията на младежките работници.

  Очакваните резултати са нарастване броя на училищата, включени в интегрираната информационна система и преминали инспектиране; увеличаване на дела на детските градини и училищата, обхванати от системите за управление на качеството; повишаване качеството на висшето образование и връзките му с пазара на труда; усъвършенстване модела на управление в институциите за висше образование; нарастване дела на младите хора и младежките работници с по-висока квалификация.

- **Подобряване на творчеството и иновациите, ориентирани към развитието на личността**. Тази област на

въздействие включва мерки, насочени към цялостното развитие на личността. Такива са стимулиране развитието на предприемачески, творчески и иновативни компетентности сред децата, учениците и студентите; сътрудничество между институциите за висше образование и реалния сектор; създаване на регионални центрове за върхови постижения и специализация; развитието на лидерски и социални умения на учащите се и участието им в дейности от областта на неформалното образование, изкуствата, културното наследство, науката, техниката, технологиите и спорта. Целевата група на тази област включва деца в предучилищна възраст, ученици, студенти, млади хора и преподаватели. Очакваните резултати се свързват с увеличен брой програми за обучение в лидерски умения, предприемачество и иновации; нарастване дела на детските градини и училищата с „добри педагогически практики"; увеличаване броя на съвместни изследователски проекти с бизнеса и броя на регионалните центрове за върхови постижения.

- **Подобряване на материално-техническата база за образование, обучение и младежки дейности.** Постигането на целите на подприоритета е невъзможно без мерките от тази област на въздействие, които включват главно основен ремонт, реконструкция и строителство на нови детски градини, училища, центрове за подкрепа за личностно развитие, спортни площадки и салони; съвременно оборудване и ИКТ в средното и висше образование и осигуряване на компютър за всяко дете; основен ремонт и реконструкция на висши училища, студентски и ученически общежития, младежки домове, бази за отдих и спорт на учащите се. Целевите групи на тази област са децата, учениците, студентите и младежите. Очакваните резултати са свързани с увеличен брой на основно ремонтирани и ново изградени детски градини, училища, вкл. и висши, младежки домове, общежития, бази за отдих, спортни площадки и др.

Подприоритет 1.2 Подобряване на качествените характеристики на работната сила

Подприоритетът цели подобряване на знанията и уменията на работната сила и инвестициите в човешките ресурси в предприятията като ключ за постигане на по-висока конкурентоспособност на икономиката, а така също осигуряването на баланс между търсенето и предлагането на знания и умения за по-успешното адаптиране на работната сила към потребностите на пазара на труда. Дейностите на подприоритета ще допринесат за правилно насочване на инвестициите в образование и обучение към търсени професии, усъвършенстване на системите за управление на човешките ресурси в предприятията и осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд. С това подприоритетът ще съдейства за изпълнение на Приоритет 1 чрез постигане на по- добра адаптация на работната сила към бързо изменящите се икономически условия.

Областите на въздействие на подприоритета са следните:

- **Динамично адаптиране на ученето през целия живот и мобилността към потребностите на личността и изискванията на пазара на труда**. Тази област на въздействие цели премахване бариерите пред мобилността, разширяване и повишаване гъвкавостта на възможностите за ученето през целия живот и популяризирането му сред всички слоеве на населението. Това ще се постигне чрез внедряване на система за идентифициране и признаване на неформално придобити компетентности, въвеждане на национална система за кредити в професионалното образование и обучение и актуализиране на нормативната база относно натрупването

и трансфер на кредити във висшето образование. Целевата група са всички граждани, а очакваните резултати предполагат нарастване на броя на хората, завършили различни форми на учене през целия живот, увеличен дял на ученици, студенти и млади хора, получили консултантски услуги за професионално ориентиране, нарастване дела на младите хора, изследователите и преподавателите с реализирана мобилност и като резултат – подобрена образователна и квалификационна структура на населението.

- **Придобиване на компетентности в съответствие с пазара на труда.** Реализирането на тази област включва редица мерки, които могат да се обобщят в осигуряването на финансови, материално-технически и административни предпоставки за формиране на практически умения в съответствие с изискванията на пазара на труда. Такива са внедряването на система за прогнозиране на потребностите на пазара на труда от работна сила; разработване на стандарти и учебни програми за придобиване професионална квалификация съвместно с бизнеса; осигуряване на възможности за професионално обучение и обучение за придобиване на ключови компетентности на заети и безработни лица, в т.ч. и обучения на работното място. Целевата група на тази област на въздействие са млади хора, ученици и учители от средното и средното професионално образование, работещи и безработни. Очакваните резултати се отнасят до повишаване капацитета на институциите за планиране, увеличаване на заетостта сред младите и безработните лица и постигане на по-добро съотношение между предлагане и търсене на знания, умения и работни места.
- **Укрепване на връзките между институциите за образование/обучение и реалния сектор**. Тази област цели осигуряването на възможности за обучение в реална среда за усвояване на практически умения; улесняване на прехода от образование към пазара на труда; подобряване участието на регионалния бизнес във всички етапи от процеса на обучение; развитие на младежки доброволчески дейности; насърчаване на партньорството и сътрудничеството с представителите на реалния сектор. Целевите групи на тази област са предимно младите хора, а очакваните резултати са свързани с нарастване броя на лицата, преминали практическо обучение, включени в доброволчески дейности и намерили професионална реализация; увеличен брой учебни програми, създадени съвместно с бизнеса и повече млади хора, обучени по тези програми.
- **Насърчаване въвеждането на съвременни форми на организация на труда**. Мерките от тази област се отнасят до внедряване на иновативни практики за управление на човешките ресурси в предприятията, съобразени с принципа за равенство на половете и недопускане на дискриминация; внедряване на системи за оценка на индивидуалните постижения, планиране на кариерното развитие и въвеждане на гъвкави форми на заетост. Целевата група на тази област обхваща главно служителите и работниците от предприятията, докато очакваните резултати се отнасят до увеличаване броя на заетите, обхванати от новите системи за УЧР; увеличен брой нови практики по УЧР; нараснал брой на работници и служители, ползващи се от гъвкави форми на заетост.
- **Подобряване качеството и условията на труд в предприятията**. Очакваното подобрение ще се постигне чрез повишаване информираността на заетите за рисковете на работното място, превенция на професионалните рискове, развитие на националната политика за безопасна и здравословна среда, разработване на интегрирани системи за управление и контрол на рисковете за

здраве и безопасност на работното място. Мерките в това приоритетно направление ще бъдат реализирани чрез стратегически и нормативни промени. Целевата група на тази област са работниците и служителите от предприятията, докато очакваните резултати се отнасят до намаляване на дела на заетите, които считат, че здравето им е застрашено поради работната среда; увеличаване дела на заетите, които са добре запознати с рисковете на работното място; нарастване броя на предприятията с въведени добри практики по БЗУТ.

Подприоритет 1.3 Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания

Основен акцент в този подприоритет е повишаването на ефективността на научните изследвания чрез адекватни стимули за консолидиране на научния потенциал. Заложената реорганизация на научноизследователския капацитет цели постигането на балансирано финансиране на човешките ресурси и научната инфраструктура. Реализирането на предвидените дейности ще спомогне за изпълнение на приоритета посредством цялостно модернизиране на структурата и управлението на научноизследователските организации[4] и укрепване на техния научен и кадрови потенциал.

Областите на въздействие на подприоритета са следните::

- **Повишаване на социалната роля и значимост на научните изследвания**. Заложените в тази област мерки целят създаването на привлекателни условия за научна кариера и добър диалог „учени-държава-общество" чрез разширяване информираността на обществото и бизнеса за възможностите на науката да даде отговор на ключови социално-икономически въпроси и предизвикателства и засилване интереса на младите хора към научни занимания. Целевите групи на тази област включват ученици, студенти, млади хора и изследователи. Очакваните резултати се отнасят до повишаване нивото на удовлетвореност сред научните работници, увеличаване броя на докторантите и на младите хора, желаещи да предприемат научна кариера.
- **Развитие на научния потенциал и интегриране в европейското изследователско пространство.** Задачата на тази област на въздействие е осигуряването на национален достъп до електронни инфраструктури, бази данни и съвременни библиотечни услуги; осигуряване функционирането на ГРИД инфраструктурата за подпомагане работата на академичната мрежа и свързаност; разработване на „карти" на регионалния НИРИ потенциал; схеми за обучение, квалификация и мобилност на учени и специалисти; схеми за подкрепа на докторантски и пост-докторантски програми; поетапно преминаване от режим на докторантура на база „държавна поръчка" към приоритетно проектно финансиране. Стимулиране на учените за участие в европейски и транс-европейски програми и публикуване в реферирани издания. Целевата група на тази област включва млади и утвърдени учени от различни научноизследователски организации. Очакваните резултати се свързват с по-широк достъп в реално

[4] ***Научноизследователска организация*** (в съответствие с определението на Регламент 800/2008) означава институция, като университет или научноизследователски институт, независимо от правния й статут (учредена по публичното или частно право) или начин на финансиране, чиято основна цел е да осъществява фундаментални научни изследвания, индустриални научни изследвания или експериментално развитие и да разпространява резултатите от тях посредством преподавателска работа, публикуване или трансфер на технологии.

време до научните достижения, по-високо ниво на мобилност и по-активно участие на българските учени в европейски и международни проекти.

- **Развитие на научно изследователската дейност чрез програмно-конкурсно финансиране**. Заложените в тази област мерки целят повишаване качеството на научните изследвания, осъществявани с подкрепата на държавата, увеличаване приноса на българските учени за развитие на българската икономика и подобряването на условията на живот, чрез подкрепа на изследователски програми и проекти, на програмно конкурсен принцип. Целевата група на тази област се състои от научни работници и изследователи от университетите и колежите, научните звена на Българската академия на науките, на Селскостопанска академия и на други научни организации, изследователски центрове, малки и средни предприятия и други организации, които осъществяват научна и развойна дейност. Очакваните резултати се свързват с финансиране на приложни и фундаментални научни изследвания в приоритетни научни области и увеличаване на броя на фундаменталните научни изследвания, насочени към подобряване на икономическото развитие в страната в дългосрочен план.
- **Оптимизиране на управлението на програмите за научни изследвания.** Областта на въздействие има за цел въвеждането на система за оценяване на научноизследователските звена; наблюдение и оценка на научноизследователската дейност във висшите училища и научните организации, както и на дейността на Фонд „Научни изследвания”; осигуряване на достъп до европейски и световни научни организации и инфраструктури; повишаване на дела на разходите от държавния бюджет, бизнеса и структурните фондове за наука и образование. Целевата група на тази област се състои от научни работници във висшите училища и институти. Очакваните резултати се отнасят до нарастване на държавното и частно финансиране на научните изследвания; по-оптимално разпределение на тези средства и по-голям брой съвместни изследвания на български и чуждестранни учени и организации.

Подприоритет 1.4 Повишаване качеството и ефективността на здравните услуги

За изпълнение на целите на Приоритет 1 е необходимо осигуряването на достъпно и качествено здравеопазване като условие за по-високо качество на работната сила и по-интензивно развитие на икономиката. Основните задачи на подприоритета са оптимизиране на разходите за здравеопазване, рационализация на инвестициите и промоцията на здравословен начин на живот като задължителни условия за подобряване на здравата система и здравето на нацията. С това подприоритетът ще съдейства за подобряване на качествените характеристики на работната сила и реализирането на целите на приоритета.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Иновации за устойчива и ефективна здравна система.** Тази област на въздействие е насочена към стабилизиране на здравноосигурителния модел и повишаване финансовата самостоятелност на здравния сектор, промяна в начина на финансиране на лечебните заведения, развитие на електронното здравеопазване и телемедицинските услуги, оптимизиране структурите на националната и териториалните експертни лекарски комисии, подобряване качествените характеристики на човешките ресурси в здравеопазването и особено в спешната помощ. Целевата група на тази област е цялото население, както и работещите в

системата на здравеопазването. Очакваните резултати се свързват с усъвършенствани механизми на финансиране на основата на продуктивността на болниците, изграждане на национална здравно-информационна система и достъп на гражданите чрез електронен идентификатор, продължаващо обучение на медицинските специалисти, в т.ч. и в системата на спешната медицинска помощ.

- **Подобряване качеството на здравното обслужване и осигуряване достъп на всеки гражданин до здравна помощ и услуги.** Политиката на държавата в областта на здравеопазването цели подобряване на достъпа до здравно обслужване за всички граждани; повишаване качеството на здравните услуги чрез непрекъснат контрол и мониторинг, в т.ч. и върху безопасността на разрешените за употреба лекарства и медицински изделия, заплащани с обществени средства; създаване на високотехнологични звена за диагностика и лечение на социално-значими заболявания; усъвършенстване на дейностите по трансплантация; подобряване на материалната база и обновяване на медицинската апаратура в хемодиализните структури; извършване на строително-монтажни работи и закупуване на апаратура за лечебни заведения; оптимизиране на системата за спешна медицинска помощ. Целевата група на тази област на въздействие е цялото население на страната като потребител на здравни услуги и работещите в системата на здравеопазването. Очакваните резултати се отнасят до подобрен достъп на всички граждани до здравни услуги, независимо от дохода, социалния статус и местонахождението, модернизиране на медицинската апаратура в лечебните заведения, оптимизиране на спешната медицинска помощ, по-високо качество на предоставяните услуги и подобрен здравен статус на населението.
- **Икономически ефективни мерки за намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.** Чрез тази област на въздействие се търси удължаване на продуктивния живот в добро здраве на населението, разработване на национална програма за превенция на хроничните незаразни болести, въвеждане на здравното обучение и образование в детските градини и училищата, профилактика на ваксинопредотвратими заболявания и осигуряване на ефективен здравен контрол върху факторите на жизнената среда. Целевата група на областта на въздействие е цялото население с акцент върху децата и младите хора. Очакваните резултати се свързват с подобряване профилактиката на хроничните заболявания, реализиране на първа скринингова програма на онкологични заболявания, изграждане на мрежа от университетски центрове за пренатална диагностика и кабинети по редки заболявания, подобряване информираността на населението за основните рискови фактори, поддържане на висок имунизационен обхват и ограничаване на заболеваемостта от незаразни и заразни болести.

Подприоритет 1.5 Развитие на културата и изкуствата, културните и творческите индустрии, разширяване достъпа до изкуство и повишаване на културата на населението

Подприоритетът цели създаването на условия за развитие на изкуствата и културата и разширяване достъпа до изкуство с цел повишаване културата на населението, разгръщане на неговия творчески потенциал и активно участие в обществения културен живот. Осигуряване на достъпност и равни възможности за потребление на културни продукти за всички възрастови и социални

групи в обществото, което да подпомогне формирането на човешкия капитал и социализацията на личността. В този подприоритет се отрежда ключово място на твореца като водеща фигура в израстването на нацията, като двигател на иновативните процеси и изразител на интелигентния растеж на обществото, като носител на духовната памет и изконните достижения на българската култура.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Подобряване на условията за развитие на изкуствата и културата.** Мерките в тази област на въздействие са насочени към всички възрасти и целта е разгръщане на творческия потенциал на нацията, чрез подобряване на качеството и условията за работа /включващо и достойно заплащане/ в сектора, подпомагане на млади таланти, обучение в областта на изкуствата и културата /формално и неформално/, младежка заетост, създаване на условия за творческо развитие и изява на творците – професионалисти и любители; използване на образователните и възпитателните възможности на културните институции – музеи, галерии, театри, кина, библиотеки, читалища, за привличане на всички слоеве на населението в творчески дейности и създаване на публика, с акцент към детска и младежка аудитория.
- **Разширяване на достъпа до изкуство и култура за всички граждани** на Р България, чрез институционално укрепване на културните институции, подобряване на материално-техническата база, защита на културното наследство /материално и нематериално/, включваща и неговата дигитализация, разширяване на възможностите за участие в културния живот и за потребление на културни продукти. Мерките в тази област на въздействие са свързани с вменяването на нова роля на всички публични институции за диалог и партньорство в дейностите в областта на културата и прилагането на интегрирания подход за развитие.

Мерките в двете области на въздействие трябва да доведат до повишаване културата на населението и да подобрят качеството на живот, да развият потребността от досег с културни ценности, да повишат информираността и чувствителността на обществото към културното наследство като фактор за устойчиво развитие; да създадат условия за формиране на конкурентноспособни специалисти и творци, които да намират реализация в благоприятна обществена среда. Залага се и на нов подход за измерване на резултатите от творческите процеси, като към художествените и възпитателни критерии се добави приносът на културата за икономическия растеж, за заетост и работни места, за усвояване на нови професии, свързани с културните процеси и туризма.

Подприоритет 1.6 Развитие на спорта и повишаване на физическата култура на населението

Като социален феномен физическата култура и спортът предлага значителни ползи за обществото по отношение подобряване на физическото и психическото здраве на населението. Чрез положителното си въздействие при социалното приобщаване, образованието, обучението и общественото здраве, спортът би могъл да подпомогне много за постигането на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, както и за създаването и запазването на качествена работна сила и творческа реализация на личността. Като подобрява здравето, производителността на населението и гарантира по-високо качество на живота на възрастните хора, спортът спомага да се ограничи нарастването на публичните разходи на средства за медицинско лечение. Изграждането на високоефективна и добре функционираща система за физическа култура и спорт в образователната система и общините спомага за възпитаване на съвременна ценностна система на личността – обществени, образователни и културни ценности и има определена превантивана роля срещу ранно отказване от образование, асоциални прояви, престъпност, наркомания.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Създаване на условия за повишаване двигателната активност и физическата дееспособност на учащите.** Тази област на въздействие цели изграждане на основите на физическата култура и утвърждаване на потребностите от занимания с физически упражнения и спорт от най-ранна възраст. Това ще се постигне чрез актуализиране на учебните програми и осигуряване на висококвалифицирани специализирани кадри, за осигуряване на двигателна активност на децата в предучилищна възраст съобразно здравния статус и физическа възможност; създаване на предпоставки за насърчаване на учащите към физическа активност и системно практикуване на спорт; създаване на условия за реализиране на "двойна кариера". Целевата група са всички учащи се: деца в предучилищна възраст, ученици от основните и средните училища и студенти. Очакваните резултати предполагат осигуряване на хармонично личностно развитие на учащите се; възпитание на чувство за отговорност, толерантност и работа в екип; изграждане на навици и умения за физически упражнения и спорт и здравословен начин на живот; борба с антисоциалните явления в обществото; осигуряване на кариерно развитие на активно спортуващите млади хора.
- **Насърчаване на физическото възпитание и спорта в свободното време като основен фактор с положително въздействие за здравето и доброто физическо състояние на населението.** Тази област на въздействие цели преодоляване на ниската двигателна активност на населението, повишаване качеството на живот, прилагане на физическата активност като профилактика срещу заболеваемостта, увеличаване продължителността на живот на хората и тяхната професионална реализация. Това ще се постигне чрез подобряване здравния статус на населението, преодоляване на ниската двигателна активност и стимулиране на социалното включване за различни възрасти, професии, националности, религии и др.; оптимизиране ролята и отговорността на общините и спортните организации в управлението на спорта в свободното време; подобряване на достъпа и повишаване качеството на спортните услуги за населението. Целевата група е цялото население. Очакваните резултати предполагат подобряване здравния статус на населението, преодоляване на ниската двигателна активност, намаляване на заболеваемостта, подобряване на социалното включване; създаване на възможности за физически упражнения и спорт в свободното време, практикуване на възрастов, териториален, ведомствен и отраслов принцип.
- **Развитие на научно изследователската и научно приложната дейност в системата на физическото възпитание и спорта.** Тази област на въздействие цели въвеждане на нови практики и използване на нови технологии в областта на научно изследователската дейност. Това ще се постигне чрез въвеждането на система за наблюдение състоянието на физическата активност и дееспособност на населението в страната, проучване на потребностите от двигателна активност и при необходимост коригиране на спортната политика; изграждане на регионални центрове за научно приложна дейност и създаване на програми за изследване въздействието на физическите упражнения и спорта върху практикуващите, изграждане на система за образование и контрол на употребата на допинг и вредни за здравето медикаменти; сътрудничество със здравни заведения за контрол и профилактика на различни заболявания с реализация на значителна добавена стойност от здравните услуги. Целевата група са спортуващи във всички възрастови групи. Очакваните резултати предполагат подобряване на физическата

дееспособност и здравословното състояние на населението, чрез прилагане на най-подходящите видове физическа активност и спортни занимания; формиране на негативно отношение към употребата на допинг и вредни за здравето медикаменти в спорта.

2: Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване

Реализирането на Приоритета ще способства за повишаване на ефикасността и устойчивостта на политиката в областта на бедността и социалното включване. Дейностите в Приоритета са насочени към провеждане на реформи и прилагане на иновативни мерки, чрез които да се развият нови подходи и модели за справяне с бедността и социалното изключване и/или да се допълнят провежданите към момента политики в посочените области.

Целевите групи на Приоритета са децата, безработните лица, работещите бедни и хората в надтрудоспособна възраст. Изброените групи попадат в обсега на заложената в Националната програма за реформи на Република България в изпълнение на Стратегия „Европа 2020“ Национална цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души до 2020 г. и дефинираните към нея четири специфични подцели. Изпълнението на тази цел е тясно свързано с политиката в областта на заетостта, която е ключов инструмент за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване.

Приоритетът съдържа три подприоритета. Мерките, включени в тях, са насочени към трайното преодоляване на социалното изключване на най-уязвимите групи в българското общество и към прекъсването на предаването на бедността между поколенията. В тази връзка, ключов подход на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване ще бъде превенцията. Другият подход е свързан със смекчаването и преодоляването на последиците от бедността и социалното изключване.

Подприоритет 2.1 Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд

Подприоритетът е насочен основно към превенция на отпадането от пазара на труда. Неговото реализиране ще доведе до намаляване на бедността и насърчаване на пълноценното участие в социалния живот на хората чрез: осигуряване на условия за продуктивна и качествена заетост на трудоспособните лица; предлагане на качествени и устойчиви услуги за намиране на работа за всички нуждаещи се; подпомагане на социално-икономическата интеграция на групите в неравностойно положение, които в повечето случаи са в риск от социално изключване и изпадане в бедност; подпомагане на преходите на личността между различните състояния на пазара на труда, на по-доброто съвместяване на професионалния с личния живот, на по-гъвкава и сигурна заетост; осигуряване на достъп до програми за активиране, ориентиране, обучение и заетост.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Предоставяне на общи и специализирани обучения за повишаване на квалификацията и за придобиване на нова, както и за придобиване на ключови компетентности за уязвимите групи**. За повишаване на пригодността за заетост на безработни лица се планира прилагането на следните мерки: осигуряване на обучение за придобиване на квалификация от безработни лица и повишаване на тяхната пригодност за заетост; специализирано обучение за придобиване на ключови компетентности от млади безработни без трудов опит и повишаване на конкурентоспособността и пригодността им за заетост, както и навременното им включване в пазара на труда след образование и обучение; обучение за повишаване адаптивността на заети лица от групата на работещите бедни; обучение за заети лица в отговор на

новите изисквания към знанията и уменията на работната сила.

- **Осигуряване на заетост за уязвими групи на пазара на труда**. Мерките в тази област на въздействие са насочени към предоставяне на равни възможности за трудова реализация на търсещите работа лица; интегриране на уязвимите групи на пазара на труда чрез включване в заетост (в т.ч. субсидирана); осигуряване на възможности за трайна интеграция на пазара на труда на младежите, които не са включени, нито в заетост, нито в образование и обучение; създаване на условия за по-дълъг престой на трудовия пазар на по-възрастните.
- **Предоставяне на услуги за заетост.** Мерките в тази област на въздействие ще бъдат насочени към предоставяне на посреднически услуги за заетост (според индивидуалните потребности на търсещите работа лица) и укрепване на капацитета на системите на пазара на труда; повишаване на сигурността на заетостта и мобилността (териториална и професионална) на пазара на труда; предоставяне на социални услуги, насочени към отдалечени от пазара на труда групи за подобряване на социалната работа с тях, както и за повишаване на техните социални умения.
- **Насърчаване на предприемачеството сред уязвимите групи на пазара на труда**. Мерките в тази област на въздействие ще бъдат насочени към насърчаване на предприемачеството, включително и социалното предприемачество за безработни лица, хора с увреждания и лица от групи в неравностойно положение.
- **Създаване на условия за по-добро съвместяване на личния, семейния и професионалния живот.** Ще бъдат реализирани мерки, насочени към осигуряване на подкрепа за трудова реализация и кариерно развитие на млади семейства и самотни родители; насърчаване на гъвкава организация на труда и работното време, в т.ч. работа на гъвкаво работно време, работа на непълно работно време, работа за определен период от време, сезонна работа, дистанционна работа, работа от вкъщи и т.н; разширяване на мрежата от детски заведения; създаване на условия чрез механизми на добро взаимодействие и договаряне с бизнеса и социалните партньори за развитие на социално отговорна бизнес политика; повишаване гъвкавостта на пазара на труда.
- **Защита на трудовите права, подобряване условията на труд и намаляване на недекларираната заетост**. Мерките в тази област на въздействие ще бъдат насочени към предоставяне на достъп до информация за трудовите и социалните права на работното място; оказване на съдействие при защита на трудовите права на работещите; подобряване условията на труд и съдействие за намиране на декларирана заетост.

Подприоритет 2.2 Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване.

Реализацията на подприоритета ще подпомогне подобряването качеството на живот на уязвимите групи посредством осигуряването на достъпни и качествени услуги, пряко обвързани с насърчаване на социалното включване, промяна на модела на грижа за децата, възрастните хора и хората с увреждания, осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване, осигуряване на достъпна среда, подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните. Въвеждането на нови модели при предоставянето на услуги ще бъде постигнато чрез мултидисциплинарен подход, индивидуализиране на услугите, прилагане на комплексна оценка на потребностите на лицата и др.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Подобряване качеството на живот на децата и насърчаване на социалното включване.** Предвидените мерки включват: нов Закон за детето; деинституционализация на грижата за деца чрез закриване на съществуващите специализирани институции и развитие на приемната грижа; създаване на мрежа от социални услуги в общността, програми за напускащите специализираните институции, приемна грижа и др. Важен акцент е поставен върху развитието и предоставянето на интегрирани услуги за ранно детско развитие за деца от възрастова група 0-7 години, както и развитие на интегрирани иновативни междусекторни услуги за деца и семейства (с акцент върху интегрирането на различните видове услуги – социални, здравни, образователни и др.), включително и чрез използване потенциала на читалищата. Планира се също осъществяването на мониторинг на физическата среда за осигуряването на задължителна подготовка и осигуряване на допълнителна подкрепа; подкрепа за посещаване на училище за ученици от уязвими групи, живеещи в отдалечени райони, от семейства с ниски доходи и др.
- **Осъществяване на реформа в областта на правосъдието за детето.** Планира се осъществяването на реформа в наказателното правосъдие за деца; административна реформа в областта на правосъдието за детето; развиване на капацитета на ангажираните институции в областта на правосъдието за детето; развитие на иновативни междусекторни услуги за превенция, оценка на риска, социална реинтеграция за децата в конфликт със закона.
- **Разработване и въвеждане на специфични дейности за рискови групи.** В посочената област на въздействие ще бъдат реализирани мерки, насочени към осигуряване на профилактика, диагностика, лечение, рехабилитация и грижи за деца със специални потребности; изграждане и утвърждаване на модел за предоставяне на продължително лечение; осигуряване на домашно лечение на пациенти с хронични заболявания, довели до увреждане на жизнено-важни функции (дихателна, невромускулна, бъбречна недостатъчност и др.); продължаващо въвеждане на добри практики за деинституционализация на психично болни след активното им психиатрично лечение и осигуряване на подходящи условия за живот в общността чрез разкриване на дневни центрове, защитени жилища и реинтеграционни програми в психиатричните болници. Целевите групи, към които са насочени мерките, са деца, хора с увреждания, хора с хронични заболявания, безработни, възрастни самотни хора, психично болни и др.
- **Разработване и въвеждане на мерки за осигуряване на условия за промоция на здраве и профилактика на болестите сред уязвимите групи**. За осигуряването на условия за промоция на здраве и профилактика на болестите ще бъдат разработени и изпълнени програми за подобряване информираността на уязвимите групи. Ключови мерки за подобряване на достъпа до здравни грижи са утвърждаване на модела на здравни медиатори, повишаване на имунизационния обхват сред уязвимите групи от населението, съгласно Националния имунизационен календар.
- **Премахване на институционалния модел на грижа за възрастните хора и хората с увреждания чрез развитие на услуги за дългосрочна грижа и междусекторни услуги**. С цел създаване на условия за независим и достоен живот за възрастните хора и хората с увреждания ще бъде разработена Национална стратегия за дългосрочна грижа. Предвижда се също развитие на мрежа от услуги в семейна или близка до семейната среда за хора с увреждания и възрастни хора, зависими от грижите на

професионалисти; осигуряване на комплексна подкрепа на семействата, които полагат грижи за хора с увреждания и възрастни хора чрез развиване на форми на социални услуги в подкрепа на зависими членове на семейството, спомагащи и за трудовата реализация на лицата, полагащи грижи за тях; развитие на иновативни междусекторни услуги, включително и чрез използване потенциала на читалищата.

- **Подобряване на капацитета и взаимодействието при реализирането на комплексни услуги в сферата на образованието, здравеопазването, спорта, заетостта и социалните услуги при постигане на общи цели за социално включване**. Планираните мерки в тази област на въздействие са насочени към подобряване на планирането на услугите в отделните сектори, включително и на регионално ниво, както и съгласуваността при планирането чрез разработване на методологически и методически стандарти и инструменти; подобряване механизмите и процедурите за взаимодействие между институциите; въвеждане на мултидисциплинарен подход при предоставянето на услуги, индивидуализиране на услугите, прилагане на комплексна оценка на потребностите на базата на разработени модели за работа и провеждане на обучения на служители, професионалисти и др.; създаване и въвеждане на системи за мониторинг, контрол на ефективността и ефикасността на предлаганите услуги, оценка на въздействието на политиките в областта на заетостта, доходите, социалните, здравните и образователните услуги; повишаване на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги за участие във формулирането и провеждането на интегрирани политики в различни сфери – пазар на труда, образование и обучение, социални, спортни и здравни услуги, насърчаващи социалното включване чрез прилагане на нови форми за участие на гражданското общество, разработване на местни програми за социално включване и др.
- **Осигуряване на достъпна среда - физическа, институционална и информационна**. Целите в тази област на въздействие ще бъдат изпълнени посредством мерки, насочени към осигуряване на физически достъп до обществени сгради, жилища, спортни обекти и съоръжения, открити пространства и др. според нуждите на лицата от уязвимите групи и особено на хората с увреждания, чрез целесъобразно адаптиране на средата; осигуряване на достъп до информация и комуникация за уязвимите групи чрез осигуряване на достъп до интернет, предоставяне на онлайн услуги и подкрепа за ползването им, провеждане на обучения и др.; осигуряване на достъп до публични услуги за лица от уязвимите групи чрез разработване на различни програми и модели, гарантиращи минимум услуги, непрекъснатост на услугите, качество и конкурентост на услугите, отчетност на услугите и финансова достъпност; осигуряване на достъп до култура и спорт за лица от уязвимите групи и хора с увреждания чрез премахване на архитектурните бариери на спортните обекти и съоръжения, осигуряване на достъп до културните институции чрез ремонт и реконструкция на сградите, разработване на мерки за насърчаване на участието на представители на уязвимите групи в спортни и културни събития и др.
- **Осигуряване на равен достъп до занимания с физически упражнения, спорт и спортни услуги**. В тази област на въздействие ще бъдат реализирани следните мерки: организиране на занимания по спортни клубове за различните социални групи с цел социално включване и изграждане на активна гражданска позиция, оформяне на положителна ценностна система, намаляване на социалните и здравни

разходи, осигуряване на възможности на спортни таланти да се развиват.

- **Подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните**. Един от ключовите елементи на политиката в подкрепа на уязвимите групи е осигуряването на достъп до жилищно настаняване чрез изграждане на социални жилища, създаване на интегрирани междусекторни услуги за бездомните, включително просещите деца и възрастни (подобряване на материалната база и/или изграждане на нова такава).
- **Работа в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последствия**. Мерките в тази област на въздействие са насочени към подобряване на информационното осигуряване на политиката за намаляване на бедността и социалното изключване чрез изграждане на капацитет, провеждане на публични събития и изследвания; проучване и обмен на добри практики между страните членки на ЕС и заинтересованите страни на национално и местно ниво за преодоляване на бедността и социалното изключване чрез провеждане на партньорски проверки, конференции, семинари; укрепване на диалога и консултациите със заинтересованите страни по проблемите на бедността и социалното изключване; въвеждане на оценката на социалното въздействие във всички сфери на политиката, в т.ч. и регулярно извършване на независими оценки на социалното въздействие; насърчаване на разработването и прилагането на пилотни практики и социални иновации, базирани на доказателства; изпълнение на целите заложени в Стратегията за корпоративна и социална отговорност (2009–2013).

Подприоритет 2.3 Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания.

Мерките в изпълнение на подприоритета са насочени към осигуряване на материална подкрепа и по-добра социална закрила за уязвимите групи в обществото, а оттук и към насърчаване на тяхното социално включване. Дейностите в подприоритета са насочени към постигане на по-добра целенасоченост на социалните помощи, подпомагане на семействата с деца, повишаване ефикасността, ефективността и устойчивостта на програмите, прилагане на диференциран поход в зависимост от конкретните потребности на подпомаганите лица и семейства.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Осигуряване на материална подкрепа за лица и семейства в неравностойно положение**. Осигуряването на материална подкрепа за лицата и семействата в неравностойно положение ще се осъществява посредством прилагането на мерки, които да доведат до повишаване ефективността, ефикасността и устойчивостта на съответните социални програми.
- **Подпомагане на семействата с деца.** Мерките в тази област на въздействие са насочени към повишаване ефективността, ефикасността и устойчивостта на съответните социални програми.

3: Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал

Приоритетът е насочен към развитие на потенциал на българските райони и превръщането им в привлекателно място за живеене и бизнес със съхранена природа и уникални културни паметници и традиции. Мерките реализирани по този приоритет ще допринасят за намаляване на икономическите и социални неравенства, за интегрирано развитие на градовете, за подобряване на техническата инфраструктура и за засилване на икономическото, социално и териториално сближаване. Специален фокус на приоритета е развитието на селските и изоставащите в развитието си райони, както и усъвършенстването на националната ситема за планиране.

Приоритетът е насочен към развитието на потенциала на българските райони и превръщането им в привлекателно място за живеене и бизнес със съхранена природа и уникални културни паметници и традиции. Целите, към които се ориентира политиката за развитие на районите, са насочени към намаляване на икономическите и социалните неравенства, както и към интегрирано развитие на градовете и укрепване на ролята им в селските райони за постигане на вътрешна териториална хомогенност.

Приоритетът е основа на политиката за регионално развитие, която България ще провежда в периода 2014-2020 г. и отразява рамката и областите на въздействие на тази политика. Приоритетът засяга дейности в различни сфери - икономика, култура, туризъм, околна среда, развитие на административния и институционален капацитет, градско развитие и развитие на селските райони, развитие на пътната мрежа с регионално и местно значение и е основан на интегриран подход, т.е. съчетаване на дейности в различни сектори, които са координирани във времето и имат взаимосвързан характер. Интегрираният подход дава възможност за постигане на свързаност и синергия на политиките в различни сектори и постигане на по-силно въздействие и по-висока добавена стойност за районите.

Дейностите, които ще се реализират по този приоритет ще допринасят за намаляване на неравенствата в социално-икономическото и инфраструктурно развитие на районите и засилване на процесите на икономическо, социално и териториално сближаване. Специфична особеност на приоритета е, че той е в синхрон с целите и приоритетите на политиките в отделните сектори, но има свои собствени цели, за постигането на които се предвиждат дейности в различни сектори.

Ключова област на въздействие е усъвършенстването на системата за стратегическо планиране и подобряване на регионалното управление. Приоритетните области на въздействие предвиждат реализиране на комплекс от дейности за интегрирано градско развитие и подобряване на свързаността на градските центрове в национален и международен план, както и подобряване на транспортната достъпност между населените места в районите като цяло. Друга важна област на въздействие е подпомагането и развитието на изоставащите и селските райони и повишаване на конкурентоспособността на регионалната икономика, посредством мобилизация и подобряване на местния потенциал (развитието на устойчивите форми на туризъм, опазването и валоризирането на културния и природен потенциал на районите, опазването на околната среда, превенция и защита от природни и технологични рискове, изграждане на техническата инфраструктура във водния сектор, развитие на широколентова инфраструктура в населените места, вкл. и за селските райони). Залага се на използването на местния потенциал, на активното участие на бизнеса и неправителствените организации, както и на развитието на европейското териториално сътрудничество, като възможност за повишаване качеството на живот и преодоляване на проблемите в периферните и в изостаналите райони в страната.

Приоритетът се състои от шест подприоритета. Мерките, включени в тях целят да се подобри стратегическото планиране, да се постигне висока добавена стойност за районите от развитие на туризма, от подобрената транспортна свързаност, от изградената техническа инфраструктура, да се активизира трансграничното транснационалното и междурегионалното сътрудничество.

Подприоритет 3.1 Усъвършенстване и интегриране на националната система за планиране и управление на регионалното развитие и системата за пространствено планиране

България като член на ЕС от 2007г., продължава да се адаптира към съществуващите в рамките на Общността политики и практики, свързани с планирането и управлението на регионалното развитие. Този процес налага промени в нормативната уредба, касаеща пряко планирането и управлението на територията (ЗРР и ЗУТ). От друга страна регионалното развитие, неговото планиране и управление, както и устройството на територията са сложни процеси, с интегрален характер и конкретни измерения за регионите на страната, изискващи прилагането на различни по характер и териториален адрес мерки и инструменти, съобразени с регионалния и местен потенциал, специфика и нужди.

Подприоритетът включва мерки, насочени към подобряване и усъвършенстване на законодателната рамка в областта на регионалното и устройственото планиране, развитие на капацитета за стратегическо планиране на всички териториални нива и подобряване на регионалното управление. В общинските и областните администрации са изградени структури за стратегическо планиране и програмиране, но има известен дисбаланс по отношение на административния капацитет в отделните общини и области. Постигането на добра координация между структурите на централно ниво и местните структури (общински и областни) е необходимо условия за подобряване на процеса на стратегическо планиране. Стратегическото планиране на регионалното развитие е основа за постигане на растеж в районите, областите и общините и за разпределение на помощта от ЕС при изпълнението на оперативните програми. По-ефективното усвояване на средствата от фондовете на ЕС изисква укрепване на капацитета на местните власти за подготовка и управление на проекти и създаване на по-добри възможности за участието на гражданските организации - партньори в процеса на планиране, наблюдение и оценка на регионалното развитие.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Внедряване и утвърждаване на принципите и практиките на стратегическо планиране на развитието** - подобряване на процесите на стратегическо планиране на регионалното и местното развитие и осъществяване на ефективна регионална координация между инструментите за подпомагане на регионалното развитие; осигуряване на съответствие между стратегиите и плановете за регионално развитие, разработвани по Закона за регионалното развитие и стратегическите документи за устройствено планиране, изисквани по Закона за устройство на територията.
- **Подобряване на управлението на регионалното развитие** - укрепване на институционалния капацитет на Регионалните съвети за развитие (РСР); ефективно и ефикасно осъществяване на координация и взаимодействие при изпълнение на операциите по оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС, Държавния бюджет, както и всички програми и финансови механизми, финансирани по линия на ЕС; укрепване на институционалния капацитет на Областните съвети за развитие; дейности по оптимизиране на администрацията на областно, регионално и централно ниво, които да подготвят въвеждане на разширена форма на

децентрализация в управлението след 2020 г.

- **Повишаване капацитета на местните власти за прилагане принципа на партньорство и стимулиране на междуобщинското сътрудничество, съгласно Стратегията за иновации и добро управление на местно ниво на Съвета на Европа** - изграждане на устойчиво дългосрочно партньорство между местните власти, социално-икономическите партньори, организациите на гражданското общество и бизнеса с оглед подобряване качеството на местните публични услуги.
- **Повишаване на капацитета за управление на проекти** – за постигане на по-висока усвояемост на средствата по оперативните програми както и на другите програми, финансирани от ЕС и по-висока ефективност на усвоените ресурси ще се реализират дейности за развитие на административен и институционален капацитет на местните власти за управление на проекти.
- **Изграждане на цялостен кадастър и актуална геодезическа основа** – приоритетно създаване на кадастрални карти за териториите с предстоящи стратегически инфраструктурни проекти; осигуряване на предпоставки, необходими за интегриране на данни на територията на България в европейското пространство.
- **Осигуряване на устойчиво и хармонично устройствено планиране на територията** – разработване на устройствени планове, които да осигуряват комплексно, интегрирано и устойчиво развитие на населените места и районите на страната.
- **Подобряване и развитие на механизмите за обществени консултации** – създаване на нови форми за ефективно участие на неправителствените организации и гражданите в процеса на стратегическо планиране и прилагането на политиката за регионално развитие.
- **Подобряване на информационното осигуряване на процесите, свързани с планирането и управлението на територията** - изграждане на ГИС базирана национална информационна система за интегриране на статистическа, картна и др. информация необходима за процеса на стратегическо планиране на регионалното и местно развитие.

Целевата група по приоритета обхваща представители на държавната администрация на централно, регионално и местно ниво, представители на централните и местни власти, членовете на Регионалните и Областните съвети за развитие, представители на икономическите и социалните партньори и гражданското общество. Очакваните резултати са: оптимизирана по отношение на структурата и по-ефективно работеща администрация на всички териториални нива; разработени и приети от съответните органи стратегически документи за регионално развитие с подобрено качество; осигуряване на актуални устройствени схеми и планове за всички териториални нива; осигуряване на приоритетните инфраструктурни проекти с кадастрални карти; повишаване усвояемостта на ресурсите по оперативните програми, в резултат на повишения административен капацитет.

Подприоритет 3.2. Стимулиране развитието на градовете и подобряване на интеграцията на българските региони в национален план

Подприоритетът е насочен към развитието на големите и средните градове в страната, които са полюси на развитието и формират осите на развитие. Реализацията на подприоритета допринася за интегрирано устойчиво градско развитие, за подобряване на градската среда, на транспортната и комуникационна свързаност, създаване на зони с потенциал за развитие подобряване на достъпа до публични услуги и качеството на живот.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Интегрирано устойчиво градско развитие и укрепване функциите на полицентричната мрежа на градовете.** През последните години европейската политика на сближаване прие нов подход, именно на интегрирано устойчиво регионално развитие, който обвързва политики за икономическия растеж, конкурентоспособност и опазване на околната среда и социализация на културното наследство в контекста на интегрираното градско развитие. Целта е да се подобрят условията на живот като се обнови градската среда и улесни достъпа до публични услуги. Европейската кохезионна политика обръща особено внимание на градовете, които са двигатели на развитието и полюси на растеж, които мобилизират потенциала и на съседните територии, разположени в близост до тях.

В рамките на градовете ще бъдат реализирани следните дейности:

- **Изграждане на интегриран градски транспорт и въвеждане на съвременни форми за управлението му** – мерките са насочени към намаляването на емисиите на вредни вещества и достигане на добро качество на атмосферния въздух на територията на градовете, респективно на цялата страна, като същевременно ще се намалят значително емисиите на парникови газове на основа на интегрирано развитие на екологосъобразни форми на транспорт. Ще се реализират мерки, свързани с подобряване и развитие на интегрирания градски транспорт. Тяхната реализация ще допринася за постигане на приетите национални цели във връзка с прилагането на Европейската стратегия Европа 2020, дефинирани с Националната програма за реформи. Модернизация на системите за управление на транспортната система на града, включително изграждане на системи за видеонаблюдение и контрол на трафика.
- **Създаване на условия за устойчиво и интегрирано градско развитие на основа на Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие** – разработваните през настоящия програмен период Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие ще очертаят рамката и приоритетните проекти за градско развитие, които ще се реализират в периода до 2020 г.- Дейностите ще обхващат развитието на градската среда и превенция на риска, развитие на образователна инфраструктура, развитие на социална инфраструктура, развитие на културна инфраструктура, развитие на спортната инфраструктура.
- **Подобряване на градската среда** - въвеждане на нормативите за постигане на устойчива градска среда и агломерации при изготвяне на актуализираните устройствени планове на населените места, отчитайки нуждите за възстановяване на съществуващи зелени площи и изграждане на нови, за създаване на паркове, рекреационни зони, модернизация на зоопарковете и превръщането им в центрове за информация и образование на населението относно опазването на околната среда и интегриране на културното наследство в градовете и районите с потенциал за развитие на туризма; за изграждане, възстановяване и въвеждане на ефективно управление на експлоатационното състояние на уличната мрежа, с оглед намаляване на емисиите на прах и шумовите замърсявания.
- **Подкрепа за създаване на зони с потенциал за развитие** –идентифициране на зони с потенциал за икономическо развитие в рамките на Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР); подобряване и реконструкция на съществуващата или изграждане на нова техническа инфраструктура, свързана с бизнеса в

определени зони с потенциал за икономическо развитие.

- **Подобряване на благоустройството, транспортната и комуникационната свързаност в градските агломерационни ареали** – доразвиване на инфраструктурни мрежи и подобряване на предоставяните публични услуги в населените места, разположени в непосредствена близост до града, с чието развитие са тясно свързани.
- **Създаване на условия и механизми за стимулиране на трудовата географска мобилност на работната сила** – подобряване на транспортната свързаност и подкрепа за развитието на обществения транспорт по направленията с най-интензивни ежедневни трудови пътувания около големите градски центрове, което да улесни мобилността на трудовите ресурси като се запазва местоживеенето им. Подкрепата на ежедневните трудови пътувания ще въздейства като мярка за стабилизиране на процесите на вътрешна миграция към големите и средните градове.
- **Подобряване на алтернативите за свободното време в градовете чрез развитие и подобряване на достъпа до културни услуги и възможностите за спорт в регионите. Подобряване на държавната и общинска културна инфраструктура** - изграждане и обновяване на инфраструктура за разпространение и осигуряване на достъп до културно и природно наследство в градовете и градските ареали. Подобряване на условията за предоставяне на информация и образование на населението (особено в градска среда) за значението на биологичното разнообразие и неговото опазване, в т.ч. чрез зоопаркове, институти за опазване на растителното богатство, природонаучни музеи и др.
- **Подобряване на средата за живот в регионите** и създаване на алтернативи за свободното време на населението, чрез изграждане и реконструкция на спортната инфраструктура за професионален спорт и спорт в свободното време.
- **Развитие на широколентова инфраструктура** – осигуряване на високоскоростна връзка с Интернет с голяма пропускателна способност в населените места, включително и за селските райони; реализиране на дейности за ефективно интегриране усилията на институциите, предлагащи комунални услуги (ток, газ, вода и др.), с цел понижаване стойността на инвестициите; създаване на обща база данни, цифрова карта на съществуващата широколентова инфраструктура и друга инфраструктура на институциите, предлагащи комунални услуги (ток, газ, вода и др.), изграждане на широколентов достъп в отдалечени, слабо населени и селски райони; реинженеринг и надграждане на съществуващите широколентови мрежи (държавни и частни) посредством нови технологични решения; изграждане на нови широколентови мрежи от следващо поколение (NGA Networks) посредством модерни технологични решения – FTTH, LTE, сателит и др.; регионални проекти за изграждане на безжичен широколентов достъп в общините; интегриране на електронно-съобщителната инфраструктура и комуникационните активи на държавната администрация; изграждане на оптична свързаност до общинските административни центрове за получаване на разширена широколентова опорна мрежа с цел технологично осигуряване на електронното правителство.

Целевата група обхваща населението на общините, където са големите и средните градски центрове; централната и местните власти, интернет-доставчиците и операторите, НПО, гражданите, бизнес, академични и научни структури и публични институции. Очаквани резултати: изградени интегрирани системи за градски транспорт; намалени времезагуби от задръствания на трафика; въведени автоматизирани системи за управление на

градския транспорт; реконструирани обекти на социалната инфраструктура; население с подобрен достъп до публични услуги; подкрепени зони с потенциал за развитие в градовете; население на градския ареал с подобрено благоустройство и транспортна свързаност; повишено качество на културните услуги; увеличение на пропускателна способност на интернет в населените места, ръст на заетостта; ръст на домакинства с широколентов достъп; дял на обновени и надградени мрежи ; ръст на изградените он-лайн услуги; ръст на изградена безжична интернет; ръст на потреблението на интернет услуги на 100 жители,% на намаление на административните разходи.

Подприоритет 3.3 Подкрепа за развитието на изоставащите и подобряване на качеството на живот в селските региони

Целта на прилаганите дейности е да се създаде по-добра бизнес среда за активизиране на местния бизнес, в т.ч. подкрепа на микро, малки и средни предприятия (МСП) за осигуряване на заетост и повишаване на конкурентоспособността на регионалната икономика, вкл. на основата на технологично обновяване. Икономическото развитие ще се подкрепя в съответствие с принципите на устойчивото развитие и ще цели намаляване на консумацията на енергии и суровини, технологично обновяване и развитие на зелени икономически дейности.

Специално внимание ще бъде обърнато на малките градове в селските райони, които се явяват единствен градски център на територията на селския район. Ще се стимулира развитието на изостаналите гранични селски райони, чиито потенциал за развитие е използван ограничено досега.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки са следните:

- **Укрепване и разширяване функциите на малките градове в селските райони и подобряване на градската среда** - териториално и урбанистично развитие на малки градове в селски райони. Малките градове в селските райони имат ключова роля за тяхното развитие и за развитието и използването на потенциала им. Същевременно те се явяват единствен център за предоставяне на публични услуги от среден и висок ранг. Ето защо е необходимо да се подобрява връзката на населените места със съответния градски център, като в същото време се разширява спектъра и се подобряват предоставявите услуги.
- **Стимулиране на икономическото развитие на изоставащите райони чрез подобряване на инфраструктурната осигуреност на съществуващите производствени зони** - дейностите са ориентирани към подпомагане на най-изостаналите райони от ниво 2 - Северозападен и Северен централен район, както и на районите за целенасочена подкрепа, които се характеризират като изоставащи в икономическото си развитие, чрез подобряване на транспортната свързаност и захранването с техническа инфраструктура, водоснабдяване, канализация и достъп до интернет-услуги на производствените зони в районите за целенасочена подкрепа. Създаването на по-добри условия и услуги предоставяни от техническата инфраструктура в производствените зони ще доведе до повишаване на конкурентоспособността на МСП функциониращи в тях.
- **Подкрепа за развитието на МСП в районите за целенасочена подкрепа и в селските райони** – разнообразяване на икономиката в селските райони с цел запазване на заетостта на местното население; насърчаване развитието на микро и МСП, които са потенциално жизнеспособни от икономическа гледна точка и допринасят за подобряване на структурата на местната икономика; насърчаване стартирането и развитието на икономически дейности в нови микро и

МСП, създаващи заетост и технологично обновяване на съществуващите микро и МСП, осигуряващи заетост към момента; подпомагане на МСП в изостаналите райони в процеса им на модернизация и устояване на предизвикателствата на пазарните механизми.

- **Укрепване и развитие на традиционни икономически дейности в регионите**, което ще създаде допълнителни условия за заетост и за развитие на местни традиционни отрасли- местни занаяти, грънчарство, килимарство, стъкларство, каменоделство, производство на специфични местни продукти и др. Тези дейности, макар и да изпитват временни затруднения, имат потенциал за бъдещо развитие и могат да доведат до повишаването на регионалната конкурентоспособност.
- **Стимулиране активизирането на бизнеса в изоставащи райони и постигане на дългосрочна устойчивост** чрез насърчаването на индивидуалното и колективно предприемачество-подкрепа за стартирането на собствена стопанска дейност и на развитието на съответни подкрепящи публични услуги в икономически изостаналите райони, в т.ч. и географски необлагодетелствани региони, като се осигури необходимата бизнес инфраструктура.

Целевата група обхваща Районите от ниво 2 със специален фокус върху СЗР и СЦР и районите за целенасочена подкрепа (най-проблемните общини в обхвата на РЦП), МСП; микро предприятия в селските райони; местни занаятчии, безработни лица в икономическите изостанали и селски райони; публични институции, културни институции, граждански сдружения. Очаквани резултати от изпълнението на мерките са: ръст на заетостта, намаляване на безработицата; ръст на нетните продажби от МСП; производствени зони с подобрена техническа инфраструктура; ръст на туристите; нарастване броя на прилаганите интегрирани стратегии за местно развитие; създаден механизъм за ПЧП.

- **Подобряване качеството на живот в селските райони.** Изграждането на местната инфраструктура, предлагането на местни основни услуги, обновяването на селата, както възстановяването и подобряването на културното и природното наследство и ландшафта в селските райони са важни елементи на тяхното устойчиво развитие. Чрез насърчаването на тези дейности ще се подпомогне социалното приобщаване и ще се противодейства на тенденциите за социален и икономически спад и обезлюдяване на тези региони

Ключовите политики, както и съответстващите им мерки са следните:

- **Насърчаване изграждането на местната инфраструктура**, обновяването на селата, предлагането на местни основни услуги и опазването на местното културно и природно наследство - създаване, подобряване и разширяване на дребна по мащаби инфраструктура, въвеждане и използване на възобновяеми енергийни източници; инфраструктура за отдих, туристическа информация и обозначаване на туристически обекти; поддръжка, възстановяване и подобряване на културното и природното наследство на селата и селския ландшафт и др.
- **Подобряване на мрежата от общински пътища в селските райони за осигуряване на достъп до туристически, исторически обекти**, както и достъп до **образователни, здравни и социални услуги** в населените места;
- **Насърчаване публично-частното партньорство** за реализация на стратегии за местно развитие - улесняване на изпълнението на интегрирани стратегии за местно развитие с формирането на местни инициативни групи. Основен резултат от дейността на местните инициативни групи ще бъде реализацията на стратегии за местно развитие, чрез мобилизиране на икономическия, социален и екологичен потенциал на територията, като се

насърчават всички форми на между териториално или транснационално сътрудничество.

Целевата група обхваща - население в общините в селските райони, местни власти, публични институции, културни институции, граждански сдружения. Очаквани резултатите от изпълнението на мерките са % на изградена техническата инфраструктура; ръст на туристите; ръст на заетостта; % на изпълнени интегрирани стратегии за местно развитие; създаден механизъм за ПЧП.

Подприоритет 3.4 Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите и развитие на културните и креативни индустрии в регионите

За последните години туризмът се наложи като икономическа дейност, която има значителен дял в икономиката в районите, създава заетост и мобилизира местни и чужди инвестиции. Различните видове туризъм - селски, екологичен, културен - се установиха като дейност, създаваща брутна добавена стойност за районите, която се основава на по-доброто използване на местния потенциал за развитие – природни ресурси и забележителности, климатични условия, културно-историческо наследство. Културните и творческите индустрии допринасят за развитието на културния туризъм в регионите и за утвърждаването на културните традиции и идентичност

Областите на въздействие свързани с реализацията на подприоритета са следните:

- **Развитие на инфраструктурата за специализирани форми на туризъм.** Държавата подпомага местния икономически потенциал за развитие на различни видове туризъм (културен, религиозен, спа, еко и приключенски, сексуален туризъм) като подпомага развитието на туристически атракции и специализирана инфраструктура за оползотворяване на туристическите ресурси (вкл. с изграждане на съпътстваща инфраструктура) – интегриране на недвижими културни ценности (НКЦ) в съвременната среда и в туристически продукти; въвеждане на съвременни форми за експониране и интерпретация и обновяване на музеите, развитие на инфраструктурата за туризъм в защитените територии и развитие на природни туристически атракции; изграждане и развитие на туристически атракции за селски, спа/балнео, приключенски и спортен туризъм. Целевата група обхваща общини, структури за управление на НКЦ и защитени територии, регионални и общински музеи, и туристически предприятия. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са повишаване на туристопотока и удовлетвореност на посетителите, съответно повишаване на средната заетост на легловата база и на приходи от туризъм за района.
- **Маркетинг на туристическите региони и формиране на регионални туристически продукти** – подкрепа за формиране на туристическите региони в страната, провеждане на пазарни проучвания, разработване на бранд стратегии за регионите на страната, маркетингови стратегии за позициониране и осъществяване на промоционални дейности, формиране на регионални продукти, иницииране на специфични регионални спортно-туристически събития, укрепване и развитие на мрежите от регионални и местни туристически информационни центрове, подкрепа на местни традиции, обичаи и културни събития, които имат периодичен характер – събори, панаири, фестивали, музикални дни,театрални дни, дни на поезията и др, насърчаване на програми и инициативи за устойчиво развитие на туризма, туризъм за възрастни хора, достъпен туризъм и т.н. Целевата група обхваща общини,

туристически сдружения, културни и творчески организации. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са повишаване на туристопотока и удовлетвореност на посетителите, съответно повишаване на средната заетост на легловата база и на приходи от туризъм за района.

- **Създаване на условия за развитие на културни и творчески индустрии в регионите** - подкрепа на визуалните изкуства и популяризиране на съвременни форми на художествено изразяване; интерпретиране и популяризиране на културното наследство; мобилност на визуални, сценични и аудиовизуални произведения и на техните автори и изпълнители; подкрепа на българското участие в международно значими културни събития и инициативи.
- **Модернизиране на образователната инфраструктура на 23-те училища по изкуства и култура в подкрепа на развитието на местния културен потенциал** - изграждане и реконструиране на инфраструктурата на училищата, доставка на оборудване.

Подприоритет 3.5 Създаване на условия за опазване и подобряване на околната среда в регионите, адаптиране към настъпващите климатични промени и постигане на устойчиво и ефективно използване на природните ресурси

Целите за постигане на устойчиво развитие на районите и общините в страната и отчитането на въздействието върху компонентите на околната среда, като резултат от инвестиционната и антропогенната дейност, са неразделна част от политиката за интегрирано регионално и местно развитие. Необходимостта от защита на околната среда и един устойчив път на развитие следва да е основен приоритет в политиката за развитие и сближаване на районите в страната, както и доближаване до средните показатели на развитие на регионите от ЕС. Значението на екологичната политика и на нейното интегриране в другите политически области става все по-важно, което налага непрекъснато да работим за постигането на максимална ефективност, икономическа рационалност и прозрачност. Политиката в областта на околната среда е движещата сила на бъдещи структурни промени в икономическата и социална сфери в глобален, национален и регионален мащаб. Това обуславя наличието на нови отговорности, рискове и възможности. Намаляването на риска и интегрираното управление при бедствия и пожари са изключително важни компоненти в контекста на устойчивия растеж.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки са следните:

- **Подобряване качеството и ефективността на водоснабдителните услуги за бизнеса и населението в регионите** и доближаване до европейските стандарти в тази област – технически и технологични мероприятия в съответствие с Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Р България и с Регионалните генерални планове за водоснабдяване, както и за изграждане на нови и реконструкция на водоснабдителни мрежи, подобряване техническото състояние на водопроводни системи и изграждане на пречиствателни станции за питейни води за подобряване на водоснабдяването и качествата на питейните води. Целевата група обхваща общини и водоснабдителни дружества. Очакваните резултати са: подобряване снабдяването с питейна вода на населението, повишаване качеството на доставяната питейна вода, намаляване на загубите при преноса на вода.
- **Устойчиво управление на водните ресурси в регионите чрез изграждане и модернизиране на канализационни системи и пречистване на отпадъчни води** – технически и технологични мероприятия в съответствие със стратегия за развитие на ВИК инфраструктурата за изграждане на канализационни системи и

пречиствателни станции за отпадъчни води в населени места над 2000 еквивалентни жители (е.ж.). Изграждане на биологично стъпало на пречиствателни станции за отпадъчни води за всички агломерации с над 2000 е.ж. и на стъпало за отстраняване на биогенни елементи (азот и фосфор), на пречиствателни станции за отпадъчни води за агломерации над 10000 е.ж., които заустват пречистените отпадъчни води в чувствителни зони; изграждане на регионални центрове за третиране/ компостиране на утайки генерирани от ПСОВ. Целевата група обхванатата от мерките са общини, водни оператори; населението на общините. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: намаляване на замърсяването на подземни и повърхностни води, модернизирани, рехабилитирани, реконструирани и новоизградени канализационни мрежи (km) и ПСОВ; ръст на домакинствата с осигурен достъп до канализация.

- **Превенция на риска от наводнения, бедствия и аварии на територията на регионите** - предварителна оценка на риска от наводнения за всеки речен басейн; изготвяне на карти на заплахата и риска от наводнения, на районите за които са определени, че има значителен потенциален риск от наводнения или може да се предвиди такъв; разработване и изпълнение на Планове за управление на риска от наводнения за определените райони; Създаване на единна система за наблюдение, получаване и обработване на актуална информация с обособен Оперативен център за управление на водите и предупреждение при наводнения и засушаване. Доизграждане на националната система за ранно предупреждение и оповестяване на регионално и местно ниво с цел своевременно информиране и повишаване ефективността на защита на населението при бедствия и аварии, защита от наводнения и технологични рискове, както и въвеждане на единна радиосистема за взаимодействие и координация. Целевата група обхванатата от мерките са общини, население, бизнес структури. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: постигната експлоатационна сигурност и надеждност на съоръженията за предпазване от вредното въздействие на водите;% от населението, което може да бъде оповестявано при извънредни ситуации чрез съвременни технологични средства и системи; подобрено и ефективно използване на водните ресурси.
- **Предотвратяване и адаптиране към негативните последици от изменението на климата върху водните ресурси и екосистемите** – планираните дейности са насочени към адаптиране на районите към промените в климата и опазване на екосистемите. Дейностите ще включват оценка на необходимостта от вода в средносрочен и дългосрочен план за различни икономически сектори; оценка на икономическото въздействие от изменението на климата върху различни икономически сектори; поддържане, възстановяване и изграждане на инженерна инфраструктура; мерки за борба с абразията и ерозията, включващи укрепване на свлачища и брегова ивица на Черно море и р. Дунав, ограничаване на добива на инертни материали от речните корита, провеждане на дейности, ограничаващи ерозията в речните тераси, вследствие на добив на инертни материали; ефективно използване и управление на водите; превенция и защита от горски, полски пожари и пожари в градска среда – осигуряване на методи и технически средства за реализирането й; устойчиво използване и управление на горските ресурси. Целевата група обхванатата от мерките са общини, водни оператори, бизнес структури, население, органи за пожарна безопасност и защита на населението. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: определяне на чувствителни райони и

проблематични сектори по отношение на недостиг на водни ресурси и разработване на система за мониторинг; наличие на бази от данни, като условие за идентифициране на набор от мерки, започващи от водоизточника до водоприемника, за осигуряването на постоянен достъп до вода в условията на климатични промени (засушавания и наводнения); предотвратяване на реални заплахи от наводнения на съответните територии и/или намаляване на отрицателните последици при наводнения; намаляване на загубите на вода чрез инвестиции във водностопанската инфраструктура (рехабилитация, модернизация и ремонт на водовземни съоръжения, подмяна на критични участъци от водопроводната мрежа и др); насърчаване пестенето на вода от населението и бизнеса.

- **Подобряване на околната среда на Черно море и българското черноморско крайбрежие** – първоначална оценка на състоянието на околната среда в морските води, определяне на доброто състояние на морската околна среда и определяне на екологичните цели с индикаторите за тяхното измерване; разработване и одобряване на програма за мониторинг за състоянието на морската околна среда; разработване, обсъждане и приемане на Национална стратегия по интегрирана морска политика, във връзка със стратегията на ЕС за интегрирана морска политика в Черно море и Програма от мерки за постигане на добро състояние на морската околна среда; разработване на индикатори за оценка на степента на постигане на интегрирано управление на крайбрежните зони и за оценка на натиска и въздействията от наземно-базирани източници на замърсяване.

Целевата група обхванатата от мерките са общини, население, бизнес структури от черноморското крайбрежие. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: постигане на съгласуваност между различните политики, споразумения и законодателни мерки, чието въздействие е фокусирано върху морската околна среда; разработена цялостна стратегическа рамка за предотвратяване и намаляване на замърсяването от антропогенен произход в морската околна среда, с цел поетапно премахване на вредните въздействия или опасността от увреждане на човешкото здраве и биологичното разнообразие на морските екосистеми; създадена система за мониторинг.

- **Ефективно използване на ресурсите в регионите чрез оптимизиране събирането на отпадъци и внедряване на съвременни технологии за разделно събиране, компостиране на биоразградимите отпадъци, рециклиране и екологосъобразно обезвреждане в изпълнение на Пътната карта за ефективно използване на ресурсите в Европа за периода до 2020 г.** - да се ограничи вредното въздействие върху здравето на хората и околната среда посредством намаляване образуването на отпадъци и увеличаване на количествата рециклирани и оползотворени отпадъци, както и рационално, ефективно и природосъобразно използване на природните ресурси, да се подобрят действията по предотвратяване на отпадъците и за да се улесни разпространението на най-добрите практики в тази област, се въвежда изискване да се разработят програми за предотвратяване на отпадъците, които се съсредоточават върху ключовите въздействия върху околната среда и се има предвид целия жизнен цикъл на продуктите и материалите. За достигането на целите за рециклиране на битови и строителни отпадъци до 2020 г. е необходимо да се увеличи подготовката за повторна употреба и рециклиране на отпадъчни материали, включващи най-малко хартия и картон, метал, пластмаса и стъкло от домакинствата, и евентуално подобни отпадъци от други източници до най-малко 50% от общото им тегло;

увеличаване на подготовката за повторна употреба, рециклиране и друго оползотворяване на материали, включително при насипни дейности чрез заместване на други материали с отпадъци, на неопасни отпадъци от строителство и разрушаване, с изключение на материали в естествено състояние до най-малко 70% от общото им тегло; намаляване на количеството на биоразградими битови отпадъци, обезвреждани чрез депониране, отнесени към общото количество образувани биоразградими битови отпадъци през 1995 г., както следва: до 75% (до 2010 г.); до 50% (до 2013 г.); до 35% (до 2020 г.).

Целевата група обхваната от мерките са общини, население, бизнес структури. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: ръст на оползотворени и рециклирани отпадъци, повишаване на дяла на населението обслужвано от системи за организирано събиране и транспортиране на битови отпадъци; ръст на компостираните биоразградими отпадъци (количеството образувани биоразгр. отпадъци е средно 1,6 млн. т на година); ръст на оползотворени и рециклирани строителни отпадъци.

- **Опазване, поддържане и възстановяване на биологичното разнообразие като част от природния потенциал за устойчиво развитие на регионите**- развитие на мрежата от защитени територии и защитени зони по Натура 2000; разработване/актуализиране на планове за управление на защитени територии и изпълнение на мерки; разработване на планове за управление на защитени зони по Натура 2000 и изпълнение на мерки; картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове, предмет на опазване в защитените зони за местообитанията от мрежата Натура 2000, вкл. в акваторията на Черно море поддържане на благоприятно природозащитно състояние на типовете природни местообитания и видове на локално (ниво зона), биогеографско и на национално ниво; разработване и прилагане на планове за действие за застрашени животински и растителни видове; осъществяване на мониторинг за установяване на евентуални промени в състоянието или разпространението на природни местообитания и видове, с оглед предприемане на своевременни и адекватни мерки; въвеждане на концепцията за екосистемни услуги и тяхното устойчиво и социално поносимо управление; превенция на горските пожари; устойчиво използване и управление на горските ресурси.

Целевата група обхваната от мерките са общини, население от защитени зони и територии; НПО; публични институции. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: разширяване на покритието на мрежата от защитени територии и зони по Натура 2000; нарастване на броя на видовете и местообитанията, които са картирани и които имат определено природозащитно състояние; повишаване на% от всички защитени зони по Натура 2000, които са картирани; нарастване броя на картирани защитени зони за местообитанията с акватория в Черно море; по-висок% на покритие на защитени територии и зони с планове за управление; обезпечаване с планове за действие на приоритетни застрашени и редки растителни и животински видове;% на приоритетните и неприоритетните местообитания и видове, за които блогоприятното състояние се поддържа или е възстановено; нарастване на броя на разработените и актуализираните методики за мониторинг; повишаване на броя на видовете и местообитанията, за които са установени тенденции в разпространението и състоянието; по-голям брой опазени и възстановени местообитания и видове.

- **Повишаване качеството на атмосферния въздух на територията на страната, в т.ч. в големите градски центрове** - намаляване на общите

годишни емисии на серен диоксид, азотни оксиди, летливи органични съединения и амоняк в атмосферния въздух, вкл. на фини прахови частици с размер по-малък от 10 микрометра; постигане изискванията на новата Директива, относно емисиите от промишлеността; изпълнение на мерките от условията на комплексните разрешителни на предприятията; изпълнение на мерките от общинските програми за управление на качеството на атмосферния въздух в райони с нарушено качество на въздуха.

Целевата група обхванатата от мерките са общини, оператори на промишлени инсталации, транспортни оператори, население. Очаквани резултати от осъществяването на мерките са: намаляване на регистрирани превишения на нормите за съдържание на основни замърсители (серен диоксид, азотен диоксид, въглероден оксид, озон, фини прахови частици и др.) в атмосферния въздух; спазване на праговите стойности за емисии на серен диоксид, азотни оксиди, летливи органични съединения и амоняк.

Подприоритет 3.6 Засилване на териториалната кохезия чрез развитие и разширяване на трансграничното, междурегионалното и транснационалното сътрудничество

Подприоритетът допринася за развитие на трансграничното, междурегионалното и транснационално сътрудничество. По този начин ще се обменят добри практики, ще се създадат възможности за съвместни проекти, които ще съдействат за повишаване на конкурентноспособността на регионите, за ускоряване на териториалното сближаване. Проектите за сътрудничество ще допринасят за интегрирано териториално развитие чрез подхода на широкото партньорство и многостепенното управление (представителство на заинтересовани страни от различни сектори и нива на управление).

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки са следните:

- **Развитие на трансграничното сътрудничество и мобилизиране потенциала на периферните гранични територии**. Трансграничното сътрудничество е средство за насърчаване на инвестициите, за развитието на бизнеса и на туризма, за опазването на природните ресурси в периферните гранични региони и изграждането и функционирането на мрежата от градски центрове в граничните територии. Осъществяването на съвместни проекти и инициативи между периферните гранични региони подобряват качеството на живот и работната среда, достъпа до основните услуги и създават нови възможности за повишена регионална конкурентоспособност и устойчиво развитие. Дейностите ще допренесат за разширяване на трансграничното сътрудничество за насърчаване на интегрирано регионално развитие, основно се насърчават дейности в областта на пречистване на водите и отпадъците, използване на съвместни обществени услуги, достъпност, социална инфраструктура, информационни и комуникационни технологии, научноизследователската и иновационна инфраструктура, зелената инфраструктура, въвеждане на нови връзки на обществения транспорт, както и взаимодействие между органите отговорни за граничната сигурност и обществен ред и за изграждане на комуникационна инфраструктура за взаимен обмен в 30 км-ва гранична зона между съседни региони от две или повече държави-членки, граничещи по суша или по море, или между съседни гранични региони от поне една държава-членка и една трета държава по външните граници на Съюза, които не са обхванати от други програми по външните финансови инструменти на Европейския съюз. Дейностите по ТГС между България и Сърбия, между България и Румъния ще

бъдат съобразени и насочени към постигане целите на Дунавската стратегия на ЕС. Дейностите за подобряване на транспортната достъпност в района за трансгранично сътрудничество България-Румъния следва да продължат в периода до 2020 г. и да съдействат за по-добра интеграция и преодоляване на р. Дунав като препятствие за сътрудничеството и използването на местния потенциал на районите.

Целевата група обхваща национални, регионални и местни власти, регионални структури на централната власт, учебни заведения, търговско-промишлени палати, фондации, национални и регионални агенции (действащи на централно, регионално и общинско ниво), администрации на природни паркове, местни/регионални горски дирекции, здравни заведения, културни институции, обществени центрове/читалища, регионални агенции по заетост, неправителствени (НПО), местни браншови организации, агенции за развитие, търговски камари (ТК), агенции за развитие на информационни и комуникационни технологии (ИКТ), институции за образователна, обучителна, научноизследователска и развойна дейност (НРД), асоциации на работодатели и производители, синдикати и др. Очаквани резултати: Брой проекти; Брой успешно изпълнени проекти; Брой участници в проекти.

- **Разширяване на междурегионалното сътрудничество** - обмен на опит по тематични цели между партньорите на цялата територия на Съюза за установяване и разпространение на добри практики; обмен на опит за установяване, пренос и разпространение на добри практики в областта на устойчивото развитие на градските и селските райони; насърчаване на трансгранична мобилност, анализ на тенденции в развитието по отношение на целите за териториално сближаване и хармонично развитие на територията на Европа чрез проучвания, събиране на данни и други мерки. Вече има натрупан опит в участие в програмите Интерег IV C, Урбакт, който предполага активно участие в проекти в периода до 2020 г.

Целевата група обхваща национални, регионални и местни власти, както и други публични или еквивалентни на публични организации. Очаквани резултати: Брой проекти; Брой успешно изпълнени проекти; Брой участници в проекти.

- **Разширяване на транснационалното сътрудничество** - транснационално сътрудничество на големи транснационални територии с участието на национални, регионални и местни органи, включително морско трансгранично сътрудничество в случаите, които не са обхванати по линия на трансграничното сътрудничество, с оглед постигането на по-висока степен на териториална интеграция на съответните територии, допринасяща за териториално сближаване на цялата територия на Европейския съюз. Важен резултат от сътрудничеството между България и Румъния би било изработването на съвместна стратегия за пространствено развитие на крайбрежните и морските територии на Черно море в контекста на интегрираната морска политика на ЕС за Черно море.

Целевата група обхваща национални, регионални и местни власти, регионални структури на централната власт, учебни заведения, търговско-промишлени палати, фондации, национални и регионални агенции (действащи на централно, регионално и общинско ниво), администрации на природни паркове, местни/регионални горски дирекции, здравни заведения, културни институции, обществени центрове/читалища, регионални агенции по заетост, неправителствени (НПО), местни браншови организации, агенции за развитие, търговски камари (ТК), агенции за развитие на информационни и

комуникационни технологии (ИКТ), институции за образователна, обучителна, научноизследователска и развойна дейност (НРД), асоциации на работодатели и производители, синдикати и др. Очаквани резултати: Брой проекти; Брой успешно изпълнени проекти; Брой участници в проекти.

- **Укрепване на връзките между университетите, изследователските центрове и регионалния бизнес в Дунавския макрорегион**, като целта е да се създадат условия за сътрудничество между съществуващи научни и образователни институти и центрове с местния бизнес в изоставащите, необлагодетелствани райони – Северозападния и Северния централен район - осигуряване на условия за обучение в реална среда за усвояване на практически умения, улесняване на прехода от образование към пазара на труда. Поради икономическото изоставане на регионите се налага да се търсят възможности за компенсиране на изоставането, за задържане на младите хора и за осигуряване възможности за професионална реализация.

Целевите групи обхванати от мерките да общини, НПО, бизнес структури, университети изследователските центрове, професионални обучителни центрове в СЦР и СЗР. Очаквани резултати ръст на заетостта, ръст на доходите.

4: Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси

Приоритетът е насочен към подобряване на ефективността и повишаване на конкурентоспособността на българското селско стопанство. Успешната реализация на мерките ще допринесе за постигането на Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност“.

Реализирането на приоритета ще доведе до подобряване конкурентоспособността на земеделското производство, като същевременно ще гарантира повишаването на степента на устойчиво и ефективно използване на ресурсите в отрасъла. Приоритетните дейности са насочени към структурно балансиране на аграрния отрасъл, преодоляването на технологичното изоставане, повишаване общата производителност, подобряването и опазването на околната среда.

Разработване на приоритета е базирано на виждането, че „*осигуряване на хранителна сигурност*“ обединява два елемента – от една страна, продоволствена сигурност, а от друга – безопасност на храните. В този смисъл, съдържанието на това понятие включва: „*развитие и поддържане на капацитет за производство на първични земеделски продукти за осигуряване на достатъчно количество храни за изхранване на населението, както и осигуряване на безопасност на храните по цялата верига на тяхното производство и предлагане*“.

Приоритетът съдържа седем подприоритета. Мерките, включени в тях, целят нарастване на брутната добавена стойност в сектора с 25% по текущи цени за периода 2011-2020 г., както и нарастване на производителността на труда в сектора с 30% за същия период.

Подприоритет 4.1 Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл

Реализацията на подприоритета ще доведе до реализирането на приоритета посредством създаване на условия за развитие на високоефективни земеделски стопанства с повишен производствен потенциал, оптимизирана разходна структура и продукция с по-високо качество и добавена стойност. Също така, тя ще доведе до преодоляване на структурния и продуктов дисбаланс в сектора. Ще се повишат стандартите за производство, с което ще се повиши съществено и хранителната сигурност.

Аграрната политика ще се фокусира върху създаването и поддържането на условия за ускоряване процесите на преструктуриране в отрасъла – окрупняване на дребните фамилни стопанства; установяване на подходящата продуктова структура; баланс между вложени ресурси и резултати, с което се гарантира жизнеспособност и рентабилност на стопанствата, както и се засилват пазарната им ориентация и позиции.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Насърчаване процеса на консолидиране на земеделските земи (комасация) по собственост.** Държавата ще участва в процеса на комасация чрез предоставяне на техническа и финансова подкрепа на проекти за уедряване, включване на държавен и общински поземлени фондове в такива проекти и оказване на експертна помощ. Целевата група, обхванатата от мерките, включва собствениците на земеделска земя. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на средния размер на земеделските имоти.

- **Възстановяване и модернизиране на хидромелиоративната инфраструктура.** Държавата, съвместно със заинтересованите страни, ще създаде и приложи ефективно правната и институционална рамка в областта на хидромелиорациите, като ще осигури от своя страна необходимата част от инвестициите. Целевата група, обхваната от мерките, включва физическите и юридическите лица, свързани с управлението, стопанисването и ползването на хидромелиоративни съоръжения. Очакваните резултати от мерките са възстановяване и модернизация на съоръженията, увеличаване на размера на използвани поливни площи и размера на площите, опазени от вредното въздействие на водите.
- **Преодоляване на структурния дисбаланс в животновъдния сектор.** Ще се осъществят промени в политиката в рамките на допустимото от ОСП. Те ще включват приложение на схеми за финансово подпомагане на производството чрез директни субсидии и инвестиции. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделски производители в секторите "Животновъдство", (в частност „Месодайно говедовъдство", "Птицевъдство", "Свиневъдство", "Пчеларство", и др.). Очакваните резултати от мерките са повишаване на нетния доход от животновъдна дейност и на стойността на продукцията.
- **Насърчаване на равномерното развитие на отделните направления в растениевъдния сектор.** Държавата ще насочи усилията към насърчаване на интензивни производства, на лозаро-винарския сектор, както и към подобряване на качеството на произвежданите в България продукти. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделски производители в подсектори "Зеленчукопроизводство", "Производство на плодове" и „Лозаро-винарство". Очакваните резултати от мерките са увеличени площи за производство на плодове и зеленчуци, в т.ч. площи за оранжерийно производство, повишена продукция, увеличаване на износа, повишен обем сертифицирана за качество продукция, увеличена площ на лозарски имоти с обновени насаждения, увеличен дял на площите с лозя за производство на качествени вина, вина със защитено наименование за произход и вина със защитено географско указание.

Подприоритет 4.2 Модернизиране и технологично обновяване на стопанствата и инфраструктурата в отрасъла. Развитие и ускорено въвеждане на иновациите в земеделската практика.

Реализацията на подприоритета ще благоприятства за изпълнението на приоритета посредством активизиране на инвестиционния процес, насочен към модернизиране на производствените структури - земеделски стопанства и преработватели на земеделска продукция, както и внедряване на иновативни решения в земеделската практика.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Насърчаване на инвестиции в материални и нематериални активи.** Държавата ще стимулира инвестиционния процес чрез подкрепа, обхващаща материални и/или нематериални инвестиции. Особено внимание ще бъде обърнато на подобряване на възможностите за модернизация и трансфер на иновации в малките и средни стопанства. Целевата група, обхваната от мерките, включва производители и преработватели на земеделска продукция. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на модернизираните стопанства и увеличаване на иновационната активност на сектора.

- **Внедряване на иновативни и екологосъобразни решения и практики в земеделското производство.** Политиката ще бъде насочена към укрепването ролята на аграрната наука, насърчаване на трансфера на знания и подпомагането на изследователски и иновативни проекти. Ще бъде насърчавано по-директното сътрудничество между сектора и научната общност. Целевата група, обхваната от мерките, включва производители и преработватели на земеделска продукция, научни специалисти и консултанти в аграрния сектор. Очакваният резултат от мерките е увеличаване на иновационната активност на сектора.

Подприоритет 4.3 Повишаване на професионалната квалификация и информираността на земеделските производители

Реализацията на подприоритета ще спомогне за реализирането на приоритета посредством повишаването на професионалната квалификация и изграждането на управленски умения у селскостопанските производители. Цялостният ефект ще бъде повишаване на количеството и качеството на човешкия капитал, зает в сектора, на ефективността и конкурентоспособността на производството, а оттам ще се повиши и икономическия растеж на страната.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Повишаване на професионалната квалификация и знания на заетите в аграрния отрасъл.** Държавата ще стимулира и подпомага трансфера на знания и информация. Целевата група, обхваната от мерките, включва производители и преработватели на земеделска продукция и стопани от горския сектор. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на професионалната квалификация на земеделските производители.
- **Предоставяне на консултантски услуги на заетите в аграрния сектор.** Държавата ще стимулира и подпомага предоставянето на консултантски услуги, насочени към подобряване на икономическата, земеделската и екологична ефективност на стопанствата. Целевата група, обхваната от мерките, включва производители и преработватели на земеделска продукция и субекти в горския сектор. Очакваният резултат от мерките е повишаване на информираността и управленските умения на земеделските производители.

Подприоритет 4.4 Превръщане на земеделското производство в привлекателен бизнес, осигуряващ стабилни и справедливи доходи на заетите в него

Реализацията на подприоритета ще допринесе към изпълнението на приоритета посредством увеличаване устойчивостта на производствените структури в земеделието. Мерките ще бъдат насочени към постигане на по-успешно справяне с ценовите колебания от страна на производителите, нарастване на пазарната им сила и конкурентоспособност и увеличаване на техните доходи.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Продължаване подкрепата на доходите на земеделските производители чрез прилагане на системата за директни плащания**. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделските производители. Очакваният резултат от мерките е повишаване на средния нетен доход на стопанствата.
- **Преструктуриране на производства в чувствителни от социално-икономическа и демографска гледна точка райони (тютюнопроизводство).**

Ще бъдат създадени предпоставки за устойчиво и ефективно тютюнопроизводство, като същевременно ще се насърчава диверсификацията на земеделското производство и развитието на други стопански дейности. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделските производители в чувствителни от социално-икономическа и демографска гледна точка райони. Очакваните резултати от мерките са повишаване на нетния доход от земеделска дейност в чувствителни райони, на обема на инвестициите и активността в алтернативни дейности.

- **Насърчаване сдружаването на производителите и кооперирането на участниците във веригата за предлагане на земеделски продукти и храни.** Държавата ще предостави подкрепа за разширяване и разнообразяване на сътрудничеството между отделните производители. Целевата група, обхваната от мерките, включва всички земеделски производители. Очакваният резултат от мерките е повишаване на дела на продукцията, реализирана чрез организации на производители.
- **Ефективно управление на рисковете в земеделието.** Държавата ще приложи мерки, насочени към подпомагане на селскостопанските производители при управление на най-разпространените рискове, с които те се сблъскват. Целевата група, обхваната от мерките, включва всички земеделски производители. Очакваният резултат от мерките е повишаване на ефективното управление на рисковете и увеличаване на средния нетен доход на стопанствата.
- **Насърчаване развитието на биологичното земеделие.** Държавата ще подпомага финансово дейности, свързани с идентифицирането и разработването на нови пазари на биологична продукция, както и с осъществяване на биологично земеделие, съчетано с екотуризъм. Целевата група, обхваната от мерките, включва производителите на биологични земеделски продукти. Очакваният резултат от мерките е повишаване на обема и дела на растениевъдната и животновъдната продукция, произведена по биологичен начин.
- **Прилагане на програми за промотиране на земеделски и хранителни продукти на пазарите на Европейския съюз и трети страни.** Целевата група, обхваната от мерките, включва производителите и преработвателите на земеделски и хранителни продукти. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на износа на селскостопанска продукция.

Подприоритет 4.5 Устойчиво използване и управление на природните ресурси

Реализацията на подприоритета ще окаже подкрепа за реализирането на приоритета посредством насърчаване на иновациите, въвеждането на нови технологии и практики в селското стопанство, които да допринасят за задоволяване на увеличаващото се търсене на хранителни продукти и на възобновяеми селскостопански суровини по начин, щадящ и съхраняващ околната среда.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Насърчаване на земеделските производители да предоставят екологични услуги и услуги, свързани с климата.** Подкрепата ще бъде насочена към отделни или групи земеделски производители, които доброволно се задължават да извършват дейности, състоящи се от един или повече многогодишни ангажименти за агроекология и климат по отношение на земеделска земя. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделски производители в растениевъдството и животновъдството. Очакваните резултати от мерките са повишаване на ефективността на управлението на

биоразнообразието и качество на водата и почвата.

- **Поддържане на земеделските дейности в райони с природни или други специфични ограничения.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга подкрепа. Целевата група, обхваната от мерките, включва земеделските производители в райони с природни или други специфични ограничения. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на използваните за селскостопанска дейност площи в тези райони, както и подобряване на земеделското и екологичното им състояние.
- **Поддържане и съхраняване на горските ресурси.** Държавната подкрепа ще бъде насочена към борбата с ветровата и водна ерозия, с опустиняването и неблагоприятните последствия от затоплянето на климата. Ще се стимулира въвеждането на превантивни мерки за предпазването на горите от пожари, възстановяването на горските масиви и осъществяването на залесителните дейности с оглед увеличаване площите, използвани по устойчив начин, преобразуване на нискокачествената изоставена земя в гори, намаляване на почвената ерозия и подобряване на водния баланс. Целевата група, обхваната от мерките, включва стопанствата в горския сектор. Очакваните резултати от мерките са повишаване на ефективността на управлението на биоразнообразието и горското стопанство с висока природна стойност, на качество на водата и почвата, смекчаване на промените в климата и предотвратяване на маргинализацията и изоставянето на земята.

Подприоритет 4.6 Създаване на конкурентоспособен рибарски сектор, осигуряващ устойчиво управление на рибарството и аквакултурите

Реализацията на подприоритета ще подпомогне изпълнението на приоритета посредством модернизация, въвеждане на иновации и нови технологии и опазването на рибните ресурси. По този начин ще бъде повишена конкурентоспособността на сектора, като същевременно ще се осигури неговото устойчиво развитие.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Модернизиране на флота, въвеждане на иновационни технологии в производството на аквакултури и рибопреработката.** Ще бъдат въведени системи за контрол на качеството и безопасност на продуктите, ще бъде подпомагано разработването и усвояването на потенциални пазарни ниши, ще се стимулира разнообразяването на дейностите чрез развитие на риболовен туризъм, като се прилага подходът на предпазливост при опазването, управлението и използването на рибните запаси. Целевата група, обхваната от мерките, включва стопанските оператори в подсектор "Рибарство и аквакултури". Очакваните резултати от мерките са повишаване на производство на аквакултури, на количеството преработени рибни продукти и на консумацията на рибни продукти от населението.
- **Осигуряване и управление на надеждни икономически, биологични и научни данни за сектора.** Ще продължат да се изпълняват Национални програми за събиране на данни, които се съфинансират със средства от ЕК. Целевата група, обхваната от мерките, включва институциите, свързани с формирането на политиката в рибарството и прилагането на мерки за подкрепа. Очакваните

резултати от мерките са увеличаване на количеството и качеството на научно-изследователската дейност сектора, която да послужи като основа за повишаване на ефективността на неговото управление.

- **Опазване и ефективно управление на рибните ресурси.** Държавата ще подпомогне ежегодното разработване на годишни планове за зарибявания и други инициативи за устойчивото развитие на рибните ресурси, както и научно-изследователските дейности. Ще се прилага ефективна система на контрол, инспекции и правоприлагане, включително борба срещу незаконния, недекларирал и нерегулиран риболов, в т.ч. и посредством разработването и прилагането на Годишна програма за контрол в рибарството. Целевата група, обхваната от мерките, включва стопанските оператори в подсектор "Рибарство и аквакултури". Очакваният резултат от мерките е стабилизиране на популациите на стопански значими видове риба.

Подприоритет 4.7 Постигане на високо ниво защита на човешкото здраве и интересите на потребителите по отношение на храните чрез прилагането на интегриран подход на контрол по цялата хранителна верига.

Реализацията на подприоритета ще способства за реализирането на приоритета посредством осъществяването на единен контрол по цялата хранителна верига, основан на оценка на риска. По този начин ще се повиши качеството на продукцията в сектора, а оттук и неговата конкурентоспособност както на вътрешния, така и на външните пазари. Освен за икономическия растеж, мерките по този подприоритет ще окажат положителен ефект по отношение защитата на правата и здравето на потребителите. Последното ще се отрази косвено и върху подобряването на качеството на човешкия капитал.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Осъществяване на интегриран контрол по безопасността и качеството на храните.** Държавата ще гарантира прилагането на най-добрите европейски практики и високи стандарти в областта на безопасността и качеството на храните, хранителните добавки и напитките, ветеринарната медицина и **здравеопазването** на животните и хуманното отношение към тях, растителната защита и торовете, фитосанитарния контрол, фуражите, граничния контрол и др. Целевата група, обхваната от мерките, включва всички звена и етапи от хранителната верига. Очакваният резултат от мерките е намаляване на дела на констатираните нарушения и несъответствия с изискванията за безопасност и качество на храните.
- **Гарантиране здравето на животните.** На базата на опита на съществуващите в Европейския съюз „ветеринарни фондове", ще се приложат механизми за здравеопазване на животните, съобразени със специфичните особености на България. Ще бъде създаден и приложен механизъм за споделяне на разходите в областта на здравеопазване на животните между компетентните органи и заинтересованите лица. Целевата група, обхваната от мерките, включва производителите на животновъдна продукция. Очакваните резултати от мерките са намаляване на заболеваемостта на животните и ограничаване на възникването и разпространението на зоонози (болести, общи за животните и човека).

5: Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката

Приоритетът е насочен към подобряване на конкурентоспособността на българската икономика. Като водещ фактор за конкурентоспособност, върху който са фокусирани политиките, са изведени иновационната и инвестиционната активност. Успешната реализация на мерките ще допринесе за постигането на Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност“.

Реализирането на приоритета ще доведе до повишаване конкурентоспособността на българската икономика и преструктурирането й в икономика на знанието, базирана на интелигентен и устойчив растеж. Дейностите в приоритета са насочени към стимулиране на дейностите за изследвания и развитие и иновациите, създаване и развитие на високотехнологична индустриална база, както и повишаване ролята на науката в икономиката. Малките и средните предприятия са основна целева група на политиките за конкурентоспособност и устойчиво развитие.

Приоритетът съдържа шест подприоритета. Мерките, включени в тях, се очаква да допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, за достигане на дял на разходите за НИРД в БВП от 1.5% към 2020 г., за намаляване на безработицата до 8.2% през 2020 г., както и за нарастване на инвестициите в дълготрайни материални активи, на преките чуждестранни инвестиции и повишаване на производителността.

Подприоритет 5.1 Създаване на благоприятна институционална среда.

Реализацията на подприоритета ще благоприятства за изпълнението на приоритета посредством създаване на условия за развитие на институционална среда, благоприятстваща иновациите и инвестициите производства и услуги с висока добавена стойност, във високи технологии, както и развитието на сектора на МСП.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Иновационна и инвестиционна среда.** Държавата ще приеме Закон за иновациите, ще разработи и приложи Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014-2020 г. Законът за иновации ще определи механизмите за формиране, реализиране и проследяване на изпълнението на иновационната политика. Като инструмент за реализация на мерките от иновационната политика е предложен Българският фонд за иновации.——Ще бъде разширено приложното поле на Закона за насърчаване на инвестициите посредством създаването на допълнителни възможности за сертифициране и насърчаване на проекти основно във високотехнологичните дейности. Ще се провежда проактивен инвестиционен маркетинг за привличане на инвеститори от целеви сектори и държави. Ще подпомага създаването на условия за ПЧП. За осигуряване на подходящи терени с изградена инфраструктура за проекти „на зелено” в подкрепа на местни и чуждестранни инвеститори ще се развиват индустриални зони. Целевата група, обхваната от мерките, са предприятията, респ. лицата, свързани с иновациите и инвестициите в нови технологии и съвременни производствени мощности. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на иновационната активност на предприятията, както и на инвестициите в производства и услуги с висока добавена стойност, създаващи високопроизводителни работни места.
- **Подкрепа на МСП.** Държавата ще създаде и приложи ефективно правната и

институционална рамка в областта на подпомагане на сектора на МСП Националната стратегия за насърчаване на МСП ще бъде адаптирана към „Small Business Act". Целевата група, обхваната от мерките, включва МСП. Очакваните резултати от мерките са повишаване на устойчивостта на сектора.

Подприоритет 5.2 Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания и иновациите

Реализацията на подприоритета ще спомогне за реализирането на приоритета посредством активизиране на научно-развойната дейност и иновационната активност, насочена към модернизиране на използваните производствени технологии в икономиката, както и внедряване на иновативни решения в управленската практика.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Засилване на интеграцията между елементите на „триъгълника на знанието".** Областта на въздействие цели създаването на национална интерактивна платформа за връзка „образование-наука-бизнес" посредством изграждането на между-институционални центрове за научни изследвания в полза на икономиката; разработване на научно приложни програми; стажове на докторанти и постдокторанти във високотехнологични центрове; въвеждане на срочни асистентски договори в приоритетни области за работа в научните организации и последваща реализация в индустрията. Целевата група на тази област включва главно докторанти и млади учени. Очакваните резултати се свързват с увеличение на изследователските разработки, имащи пряко приложение в икономиката, а така също нарастване броя на младите учени, намерили последваща реализация в индустрията.
- **Изграждане на научна и иновационна инфраструктура.** Държавата ще стимулира създаването и развитието на високотехнологични инкубатори за стартиращи предприятия, технологични центрове, центрове за технологичен трансфер, иновационни клъстери, технологични паркове, както и обновяването на научно-изследователската инфраструктура. Ще бъде предоставена финансова и друга подкрепа за внедряването и използването на съвременни ИКТ в областта на изследванията, развитието и иновациите в МСП. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията, ВУЗ и научноизследователските организации. Очакваните резултати от мерките са повишаване на иновационната активност на предприятията, засилване на връзките между науката и бизнеса и разширяване навлизането на ИКТ в дейностите за изследвания и развитие. Техническо осигуряване и организация за въвеждане в съответните държавни органи на публично-регулираната услуга за ползване на Европейската навигационна сателитна система ГАЛИЛЕО.
- **Партньорство между иновативните предприятия и носителите на иновативния потенциал.** Политиката ще бъде насочена към стимулиране на директното сътрудничество между изследователските организации и предприятията. В частност, ще се насърчава разработването на нови продукти, процеси и услуги, включването на млади учени в практическите приложения на научните им постижения в реалния бизнес. Също така, предприятията ще бъдат насърчавани да наемат висококвалифицирани кадри за целите на иновационната дейност, както и да приемат на стаж или специализация ученици и студенти, като бъдат насърчавани по-късно (след завършване на образование) да ги приемат на работа. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятия, ВУЗ и изследователски центрове, както и научни

специалисти, консултанти, ученици и студенти. Очакваният резултат от мерките е увеличаване на иновационната активност, иновационния потенциал на предприятията и повишаване на броя и качеството на разработени, внедрени, реализирани иновационни идеи.

- **Финансиране на дейностите за изследвания и развитие на иновациите на предприятията, в това число и МСП.** Политиката ще бъде насочена към подобряване на механизмите за финансиране и подкрепа за научно-приложни изследвания, и иновационна дейност в предприятията, в това число и МСП. Усилията ще бъдат насочени към въвеждане на технологии осигуряващи ефективно използване на ресурсите, към оползотворяване на отпадъците чрез рециклиране, повторно използване, към разширяване отговорностите на производителите. Целевата група, обхваната от мерките, включва МСП и други предприятия, изследователски организации, както и научни специалисти и консултанти. Очакваният резултат от мерките е увеличаване на иновационната активност на предприятията, включително и МСП.
- **Интернационализация на иновационния процес.** Политиката ще бъде насочена към стимулиране на участието на предприятията и научните организации в европейски инициативи и програми в областта на научните изследвания и иновациите. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията, изследователски организации. Очакваният резултат от мерките е засилване на ролята на международните изследователски проекти, ускоряване трансфера на ново знание и повишаване на интензивността на иновационния процес.

Подприоритет 5.3 Подкрепа на високотехнологичните производства и услуги

Реализацията на подприоритета ще окаже подкрепа за изпълнението на приоритета посредством увеличаване на ефективността, конкурентоспособността и рентабилността на производството, повишаване на добавената стойност. подобряване на външно-търговския баланс. Цялостният ефект ще бъде повишаване на икономическия растеж на страната.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Стимулиране заетостта във високотехнологичните производства и услуги.** Държавата ще стимулира и подпомага наемането на висококвалифицирани специалисти в индустрията и високотехнологичните производства и услуги. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията с високотехнологични производства и услуги и висококвалифицираните специалисти. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на заетостта, ефективността и производството във високотехнологичните икономически дейности.
- **Стимулиране на инвестициите във високотехнологичните производства и услуги.** Държавата ще стимулира и подпомага инвестициите в индустрията и във високотехнологичните производства и услуги. Целевата група, обхваната от мерките, включва производствените предприятия и високотехнологичните дейности. Очакваният резултат от мерките е подобряване на материалната база, повишаване на производителността и ефективността и производството.

Подприоритет 5.4 Подкрепа на сектор Туризъм

Реализацията на подприоритета ще способства реализирането на приоритета посредством повишаване на конкурентоспособността на сектора.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Подобряване на качеството на туристическите услуги** . Държавата ще осигури финансова и друга подкрепа за въвеждане на доброволни системи и стандарти за качество, екологичност и устойчивост в туристическите предприятия, организации и дестинации, за въвеждане на високи технологии и иновативни решения в туристическия бизнес и за обучение и допълнителна квалификация на заетите в сферата на туризма. Целевата група, обхваната от мерките, включва лицата и организациите, предоставящи туристически услуги и продукти. Очакваният резултат от мерките е повишаване на атрактивността на България като туристическа дестинация за по-платежоспособни туристи, съответно на приходите от туризъм.
- **Национален туристически маркетинг.** Държавата ще организира и предостави финансова подкрепа на дейностите в областта на националния маркетинг на българските туристически продукти – провеждане на пазарни проучвания, рекламни кампании, осъществяване на маркетингови и рекламни дейности, развитие на национална мрежа от туристически информационни центрове и т.н. Целевата група, обхваната от мерките, включва потенциалните ползватели на услугите, предоставяни от българския туристически сектор. Очакваният резултат от мерките е повишаване на атрактивността на България като туристическа дестинация и на информираността на потребителите за възможностите за туризъм в страната, съответно на приходите от туризъм.

Подприоритет 5.5 Повишаване на конкурентоспособността и жизнеспособността основно на МСП

Реализацията на подприоритета ще допринесе към изпълнението на приоритета посредством повишаване на ефективността, производителността и конкурентоспособността основно на МСП. Също така, тя ще доведе до повишаване на устойчивостта, увеличаване на заетостта и растежа на БВП.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, в повечето от които МСП са основна целева група, обхваната от мерките, са както следва:

- **Подобряване на достъпа до финансиране основно на МСП.** Подкрепата ще бъде насочена към подобряване достъпа до финансиране чрез финансовите инструменти JEREMIE, НИФ, ФНИ. Също така, държавата ще осигури подкрепа при подготовка и изпълнение на проекти по европейски програми. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на достъпа и обема на външно финансиране основно на МСП.
- **Стимулиране на патентната дейност на МСП.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга подкрепа за информационни и обучителни кампании и за регистриране на интелектуална собственост. Очакваните резултати от мерките са повишаване на патентната дейност на МСП.
- **Стимулиране на интернационализацията основно на МСП.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга подкрепа за информационни и обучителни кампании и за интернационализиране на дейността. Очакваните резултати от мерките са повишаване на интернационализацията на МСП.
- **Стимулиране на прилагането на добри практики основно в МСП.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга

подкрепа за разширяването на приложението на добри практики в МСП. Основно ще бъдат насърчавани добри практики в приложението на ИКТ, в развитието на човешките ресурси, както и в прилагането на маркетингови и бизнес модели за планиране на дейността. Очакваните резултати от мерките са повишаване на приложението и ролята на добрите практики в дейността основно на МСП.

- **Стимулиране внедряването на стандарти основно в МСП.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга подкрепа за стимулиране на внедряването на стандарти. Очакваните резултати от мерките са повишаване на дела на МСП, внедрили стандарти.
- **Стимулиране партньорството между предприятията и научно-изследователските организации.** Държавата ще приложи механизми за финансова и друга подкрепа за насърчаване на процеса на сформиране на клъстери. Целевата група, обхваната от мерките, включва всички предприятия. Очакваните резултати от мерките са повишаване на дела на продукцията, произведена и/или реализирана от клъстери, както и повишаване на дела на предприятията, участващи в клъстери.
- **Формиране на предприемачески умения сред ученици и младежи.** Държавата ще предостави подкрепа за формиране на предприемачески умения. Целевата група, обхваната от мерките, включва ученици и младежи. Очакваните резултати са свързани с провокирането на предприемаческите нагласи и умения сред деца и младежи в най-ранна възраст и се очаква да доведат до повишаване на степента на проникване на предприемачеството, намаляване на средната възраст на предприемачите и засилване на ролята на младите предприемачи в управлението на МСП.
- **Подкрепа на стартиращи предприятия и на "втория шанс".** Държавата ще облекчи условията за първоначално и повторно стартиране на бизнес. Целевата група, обхваната от мерките, включва стартиращи предприятия и предприемачи, които желаят да получат „втори шанс“. Очакваните резултати от мерките са повишаване на степента на проникване на предприемачеството и увеличаване на заетостта и производството.
- **Подпомагане развитието на женското, младежкото и социалното предприемачество,** съобразно специфичните нужди на целевите групи. Ще бъде оказана подкрепа за анализиране на специфичните проблеми и трудности, които предприемачите срещат в своята реализация. Мерките ще бъдат насочени към подобряване на информираността на тези социални групи за възможността им да участват в национални и европейски проекти и програми. Очакваните резултати от прилаганите мерки са повишаване на капацитета на целевите групи за успешна реализация на собствения бизнес, подобряване на работната среда, подкрепа за развитие на инструментите за микрокредитиране и др.

6: Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса

Приоритетът е насочен към осигуряване на оптимална институционална среда и предоставяне на ефективни публични услуги, като необходими условия за благоприятна бизнес-среда и икономически растеж. Като водещи фактори за конкурентоспособност и растеж, върху който са фокусирани политиките, са изведени електронното правителство, откритото управление и оптимизираната и добре подготвена администрация. Успешната реализация на мерките ще допринесе за постигането на Цел 1 на НПР БГ2020 „Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване", за Цел 2 на НПР БГ2020 „Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението", така и за осъществяването на Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност".

Реализирането на приоритета ще доведе до укрепване на институционалната среда, въвеждането на принципите на открито управление, използването на електронно правителство и изграждането на администрация на знанието, ориентирана към постигане на резултати и предоставяща качествени публични услуги на гражданите и бизнеса. Дейностите в приоритета са насочени към формулиране и прилагане на ефективни политики, намаление на административната тежест за бизнеса и домакинствата и оптимално изразходване на финансовите ресурси.

Приоритетът съдържа пет подприоритета. Мерките, включени в тях, се очаква да допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, увеличаване на ефективността на публичните разходи, както и за нарастване на преките чуждестранни инвестиции и повишаване на производителността.

Подприоритет 6.1 Подобряване на институционалната среда

Реализацията на подприоритета ще благоприятства за реализирането на приоритета посредством оптимизиране на структурата и функциите на администрацията, разпределението на отговорностите на различните нива, отговорното отношение към околната среда и осигуряване на равноправен достъп до публични услуги, с цел повишаване качеството на управлението.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Постигане на гъвкава и адаптивна структурата на администрацията, която да отговаря на динамичните промени в средата и на прилаганите политики.** Ще бъдат провеждани периодични функционални прегледи на всички администрации на всеки три години с оглед фокусиране върху приоритетните дейности. Ще се подкрепи обединяването, окрупняването и концентрацията на структури по прилагането на политики. Ще се преразгледа съществуващата структура на администрацията и установеното разпределение на правомощия между министри, председатели на държавни агенции и изпълнителни агенции. Целевата група, обхваната от мерките, включва централната администрация и специализираните и администрации на териториално ниво. Очакваните резултати от мерките са подобряване на резултатността при прилагането на политики и оптимизиране на публичните разходи.
- **Развитие на отчетността и прозрачността на съдебната система.** Ще бъдат развити електронни системи и

бази данни, механизми за координация и взаимодействие между институциите в съдебната система. Ще бъде подкрепяна превантивната дейност срещу корупция в съдебната система. Целевата група обхванатa от мерките са институциите в съдебната система. Очакваните резултати са увеличаване на прозрачността и намаляване на корупцията в съдебната система.

- **Разширяване на обхвата на услугите, предоставяни от частния сектор и НПО.** Ще бъдат оценени възможностите на държавата относно предоставяните публични услуги, ще бъдат дефинирани услуги, които да се трансферират към частния сектор. Целевата група, обхванатa от мерките, включва централната администрация, специализираните и администрации на териториално ниво, частния сектор. Очакваните резултати от мерките са оптимизиране на заетите в администрацията, оптимизиране на публичните разходи, увеличаване на дела на частния сектор в предоставяните услуги.
- **Реформа на областното ниво на управление.** Ще бъде оптимизиран броят на областите и ще се повиши капацитетът на областната администрация за осъществяване на държавно управление по места и за провеждане на регионална политика. Целевата група, обхванатa от мерките, включва областните администрации. Очакваните резултати от мерките са концентрация и по-ефективно провеждане на политики.
- **Развитие на нов модел на организация на териториалните звена на централната администрация.** Ще бъдат реформирани териториалните звена на централната администрация за създаване на единна интегрирана структура на териториално ниво за всяко министерство и изготвяне на единна концепция за рационален формат на териториалните звена. Целевата група, обхванатa от мерките, включва централната администрация, специализираните и администрации на териториално ниво, бизнесът и домакинствата. Очакваните резултати от мерките са оптимизиране на публичните услуги, намаляване на времето и разходите за работа с администрацията.
- **Ускоряване на процеса на децентрализация.** Ще бъде осъществено прехвърляне на правомощия и ресурси от централната власт към местното самоуправление и увеличаване на собствената приходна база на общините чрез предоставяне на нови приходоизточници. Целевата група, обхванатa от мерките, включва общинските администрации. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на броя на публичните услуги, предоставяни от общините, както и на финансовите ресурси, с които разполагат.
- **Ефективно противопоставяне срещу корупцията.** Ще се подкрепи превантивна дейност срещу корупция в държавната администрация и ще се подкрепят мерки за ограничаване възможностите за вземане на решения по целесъобразност. Предвижда се да се подкрепят държавните органи за установяване и наказателно преследване на извършилите корупционни дейности. Последователно ще бъде възложено само на една институция да отговаря за координацията на борбата с корупцията. За по-качествено прилагане на политиката за противодействие на корупцията ще се изгради независима система за наблюдение, в която да участва гражданското общество. Очакваните резултати са свързани с повишаване на конкурентоспособността на предприятията и намаляване на нелоялната конкуренция.
- **Администрация, ангажирана с опазване на околната среда.** Ще бъдат предприети действия за разширяване на използването на електронни форми на комуникация и въвеждане на „зелени инициативи“ като използването на рециклирана хартия и разделното събиране на отпадъци. Целевата група, обхванатa от мерките,

включва държавната администрация. Очакваните резултати от мерките са по-висок процент рециклирани отпадъци, намаляване на употребата на хартия, намаляване на потреблението на електроенергия и топлоенергия.

Подприоритет 6.2 Администрация на знанието

Реализацията на подприоритета ще спомогне изпълнението на приоритета посредством дейности за развитие на по-добре подготвена, мобилна администрация, с възможности за кариерно развитие, работеща в благоприятен организационен климат.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Развитие на система за планиране на човешките ресурси.** Държавата ще реализира инициативи за стимулиране на навлизането на млади и квалифицирани специалисти в администрацията. Целевата група, обхваната от мерките, включва завършилите висшето си образование млади хора и служители в държавната администрация. Очакваните резултати от мерките са подобряване на възрастовата и квалификационна структура на администрацията.
- **Привличане и задържане в администрацията на високо квалифицирани специалисти.** Ще бъдат въведени механизми за гарантиране на кариерно развитие и на заплащане, съответстващо на приноса на отделните служители; ще бъдат усъвършенствани методите за подбор и ще се създаде стабилна връзка между университетите и администрацията. Целевата група, обхваната от мерките, включва служителите в държавната администрация и университетите. Очакваните резултати от мерките са подобряване на квалификационна структура на администрацията и ефективността на заплащането.
- **Постоянно развитие и обогатяване на професионалните качества и умения на държавните служители.** Ще бъде укрепен капацитета на Института по публична администрация с цел превръщането му в информационен център и генератор на идеи за развитие на администрацията. Ще се осъществи реформа на всички обучителни институции в администрацията, като целта е единно управление на обучението за държавните служители. Ще се повиши ефективността на програмите за обучения, като се акцентира върху работа с нови технологии и развитие на управленски умения сред висшите държавни служители. Ще бъдат въведени специализирани обучения на различни нива (национално, областно и местно) на структурите от Единната спасителна система на България за действия по защита на населението, както и ще бъде подобрено оперативното управление и ръководство при бедствия и извънредни ситуации чрез обучения за използването на съвременни методи (вкл. дистанционни обучения) и технически средства. Целевата група, обхваната от мерките, включва служителите в държавната администрация. Очакваните резултати от мерките са подобряване на административния капацитет и внедряване на нови технологии.
- **Насърчаване и стимулиране мобилността на държавните служители.** Ще бъде въведена постепенно задължителна мобилност сред висшите държавни служители за развитие на тяхната управленска компетентност, ще бъде стимулирана мобилността и на останалите служители. Целевата група, обхваната от мерките, включва висшите служители в държавната администрация, както и тези на по-ниски нива. Очакваните резултати от мерките са подобряване на квалификацията и уменията в администрацията и увеличаване на броя години на работа на висококвалифицираните служители.

Подприоритет 6.3 Администрация, ориентирана към постигане на резултати

Реализацията на подприоритета ще окаже подкрепа за реализирането на приоритета посредством изграждането на оптимална като брой и качество администрация, ориентирана към конкретни резултати. Тези резултати следва да се базират на точно и последователно стратегическо планиране и да се постигат чрез прилагане на принципите на доброто и открито управление.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Подобряване на управлението на административните структури и звената в тях.** Предвижда се поетапно въвеждане на системи за управление на изпълнението в държавните институции.
- **Развитие на единна и стандартна практика за стратегическо планиране в администрацията.** Ще бъде осъществено законово регламентиране на процеса на стратегическо планиране и управление до 2015 г.; предвиждащо намаление на броя на стратегическите документи, които ще са свързани помежду си и ще бъдат обвързвани с целите на администрацията, при извършване на оценки за изпълнението на тези цели. Целевата група, обхваната от мерките, включва висшите държавни служители и звената по стратегическо планиране в администрацията. Очакваните резултати от мерките са подобряване на изпълнението на стратегическите документи, формулиране и прилагане на по-ефективни политики и подобряването на контрола върху изпълнението на целите.
- **Последователно развитие на резултатно ориентиран държавен бюджет.** Планирането и изпълнението на държавния бюджет ще се извършва на базата на отделни програми, насочени към конкретни резултати (цели) на бюджета; като ще се провеждат ежегодни прегледи на ефективността и ефикасността на всяка програма от страна на Министерство на финансите. Целевата група, обхваната от мерките, включва първостепенните разпоредители с бюджетни кредити. Очакваните резултати от мерките са повишаване на ефективността на публичните разходи, формулиране и прилагане на по-ефективни политики.
- **Развитие на система за идентифициране на съществуващи и потенциални рискове в работата на администрацията.** Ще бъде разработена система за оценка и управление на риска, която ще доведе до по-ефективна администрация с по-малко грешки в работата.
- **Въвеждане на практики и стандарти за управление на качеството, за самооценка и оценка на структурите в администрацията.** Ще се подкрепи въвеждането на модели за самооценка и оценка на работата на администрацията. Предвижда се разработване и въвеждане в практиката на системи за самооценка на общинско ниво. Целевата група, обхваната от мерките, включва администрацията на централно и общинско ниво. Очакваните резултати от мерките са идентифициране и адресиране на предизвикателствата пред работата на администрацията и повишаване на ефективността.

Подприоритет 6.4 Администрация, ориентирана към потребителите

Реализацията на подприоритета ще подпомогне изпълнението на приоритета посредством предоставяне на публични услуги, които ще са електронни, стандартизирани, унифицирани, прозрачни и ще отнемат по-малко време на гражданите и бизнеса.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Развитие на електронното управление и услугите на публичния сектор.** Тази водеща област на въздействие предвижда прилагане на единен информационен модел в администрациите; поддръжка на

комуникационната свързаност на всички администрации; осигуряване на оперативна съвместимост на информационните системи в държавната администрация; изграждане на ефективна система за управление и реално функциониране на е-правителство; преминаване изцяло към електронни регистри и регистърно производство, предоставяне на комплексни електронни административни услуги, постигане на „свързана администрация"; въвеждане на съвременни решения за оптимизиране на информационните и комуникационните ресурси чрез отдалечен достъп до споделени ресурси, в това число и центровете за данни в държавната администрация. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация, министерството на вътрешните работи, домакинствата и бизнеса. Очакваните резултати от мерките са повишаване на качеството на предоставяните публични услуги, намаляване на дублирането на предоставяна информация, намаление на времето и разходите за работа с администрацията, повишаване на ефективността на публичните разходи и изпълнението на политики.

- **Оптимизиране на процеса на законотворчество и въвеждане на интелигентното регулиране.** Предложенията за промени в законодателството или въвеждането на ново законодателство ще бъдат задължително обект на оценка на въздействието. Засегнатите от законодателството страни задължително ще участват в процеса на изработване на оценката на въздействие, която заедно с доклад за препоръките от обществените консултации ще е неделима част от пакета документи, необходими за приемането на нормативния акт. При оценките ще се акцентира на въздействието върху малките и средните предприятия. Ще бъде извършено ревизиране на остарелите актове. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация и НПО. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на предсказуемостта на промените в законодателството, подобряване на бизнес-средата.
- **Намаляване и постепенно премахване на усложнените процедури по предоставяне на услуги.** Ще бъде извършван постоянен преглед на съществуващите процедури по предоставяне на услуги, с цел съкращаване техните срокове, както и ще бъде разширено полето на принципа на мълчаливо съгласие. Ще се изгради работещ механизъм за недопускане на нарастване на регулаторната и административната тежест. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация и потребителите на публични услуги. Очакваните резултати от мерките са намаление на времето и разходите за работа с администрацията.
- **Намаляване на административната тежест в избрани приоритетни области с 20% на два етапа.** I етап (до края на 2012 г.) включва намаляване на административната тежест от национално законодателство, което не транспонира европейски изисквания и II етап (до края на 2014 г.) – намаляване на административната тежест от национално законодателство, което съдържа национални и транспонирани европейски изисквания. Там, където е възможно, сведенията ще се подават по електронен път или се обменя информация между институциите. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация и потребителите на публични услуги. Очакваните резултати от мерките са намаление на административната тежест, съкращаване на времето и разходите за работа с администрацията.
- **Преглед на всички регулаторни режими, установени със специален закон.** Ще бъде подобрено качеството на

законодателството по отношение на режимите, както и предприети инициативи за подобряване на съответните наредби на общинско ниво с цел стандартизиране и унифициране на изискванията от общините документи и процедурите по предоставяне на услуги за бизнеса. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация, общините, бизнеса и домакинствата. Очакваните резултати от мерките са намаление на регулаторната тежест, съкращаване на времето и разходите на бизнеса и гражданите.

- **Въвеждане на разходно ориентирани такси.** Предвижда се въвеждане на обвързани с разходите такси за органите на централната власт до края на 2012 г., а до 2015 г. и за тези на органите на местната власт и органите, на които по силата на специален закон е прехвърлена дейност за регулация и/или контрол. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация, общините, бизнеса и домакинствата. Очакваните резултати от **мерките** са намаление на таксите, увеличаване на тяхната ефективност, намаление на разходите на бизнеса и домакинствата за работа с администрацията.
- **Въвеждане и утвърждаване на комплексното административно обслужване.** Ще бъде създаден базисен модел за интегриране на услуги, предоставяни от различни администрации (до 2013 г.), както и единни териториални центрове (в средносрочен план) за предоставяне на информация и услуги на гражданите както от общините, така и от териториалните звена на централната власт. Целевата група, обхваната от мерките, включва централната администрация, териториалните ѝ звена, общинските администрации, домакинствата и бизнеса. Очакваните резултати от мерките са повишаване на качеството на предоставяните публични услуги и намаление на времето и разходите за работа с администрацията.
- **Ориентиране към потребителите и подобряване на капацитета в системата на Министерството на вътрешните работи.** Ще се насърчат мерки за развитие на системата за защита на населението при извънредни ситуации. Предвижда се подкрепа за ефективно функциониране на единната система за спешни повиквания – 112, за разширяване на електронните услуги на МВР и за функциониране на е-полиция. Целевата група, обхваната от мерките, включва системата на МВР. Очакваните резултати от мерките са подобряване сигурността на гражданите и бизнеса, по-висока ефективност на дейността на МВР, както и по-малко разходи за сметка на иновации.
- **Осигуряване на равен достъп до административни услуги.** Предвижда се реализиране на инициативи като подобряване на физическия достъп до административните сгради, създаване на мобилни групи от служители и др. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация и хората с ограничен достъп до административни услуги. Очакваните резултати от мерките са подобряване на възможностите за административно обслужване на гражданите.

Подприоритет 6.5 Администрация, прилагаща принципите на открито управление

Реализацията на подприоритета ще способства реализирането на приоритета посредством изграждането на нова философия на предоставянето на услуги и прилагането на политики, която поощрява съвместното разработване и изпълнение на политики, саморегулацията и разчита в много широк мащаб на партньорство с гражданите, бизнеса и неправителствените организации, като им предоставя пълна, прозрачна и навременна информация.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Предоставяне на пълен достъп до информация, за събирането и генерирането на която, са използвани публични средства („open data”).** Ще се подкрепи въвеждането и утвърждаването на практики за публикуване в интернет от страна на държавните институции на подробна унифицирана информация, включително и статистическа, която да се използва при формулирането на политики и в процеса на вземане на решения и която е получена чрез изразходването на публични средства, в т.ч. и европейски. Информацията ще се публикува във вид, които да позволява повторното й използване при разработването на политики и за научни цели. Целевата група, обхваната от мерките, включва централната администрация, домакинствата, бизнеса, НПО и университетите. Очакваните резултати от мерките са повишаване на прозрачността и ефективността на провежданите политики и вземаните решения, повишаване на информираността на гражданите, повишаване на гражданския контрол върху работата на администрацията, намаляване на възможностите за корупция.

Укрепване на гражданското общество и повишаване на ефективността на обществените консултации. Предвижда се увеличаване на времето за консултации на 30 календарни дни, утвърждаване на стандартите за провеждане на обществени консултации и законодателно регламентиране на процеса по начин, който позволява ефективно провеждане на консултации. Ще се подкрепят проекти и мерки за финансиране на НПО както от държавния бюджет, така и със средства от оперативните програми, съгласно приетата от Правителството Стратегия за подкрепа на развитието на гражданските организации в България. Ще се насърчат интегрирани инициативи за граждански мониторинг и контрол върху действията на администрацията. Предвижда се регулярна оценка от страна на гражданите и потребителите на административни услуги. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация, гражданите, бизнеса и НПО. Очакваните резултати от мерките са повишаване на прозрачността и ефективността на провежданите политики и вземаните решения, повишаване на информираността на гражданите, повишаване на капацитета на гражданския сектор, съвместно разработване и изпълнение на политики.

- **Увеличаване на прозрачността на институциите.** Ще се въведе практика на публикуване на консолидираните текстове на всички закони в интернет за безплатно ползване. Поетапно ще се въведе прозрачност на най-високите публични възнаграждения. Ще се въведе лесна и достъпна информация относно сключените от държавата договори по обществените поръчки. Ще се осигури пълно отваряне на бази данни и информация за гражданите, която се използва с административни цели – като данните от информационните системи на доклада за състоянието на администрацията, за самооценка на административното обслужване и др. Целевата група, обхваната от мерките, включва централната администрация, домакинствата, бизнеса и НПО. Очакваните резултати от мерките са повишаване на прозрачността и ефективността на провежданите политики и вземаните решения, повишаване на информираността на гражданите, повишаване на гражданския контрол върху работата на администрацията, намаляване на възможностите за корупция.

- **Повишаване на прозрачността на бюджетното прогнозиране, планиране и**

изпълнение. Ще бъдат приложени практики за задължително обществено консултиране на различните ключови етапи от бюджетната процедура (формулиране на цели и приоритети, разпределение на средствата). Ще бъдат публикувани (на едно място) годишните отчети и на второстепенни разпоредители с бюджетни кредити (когато са отделна институция), както и на държавните и общински предприятия. Ще бъде предвидено ежемесечно публикуване на детайлна информация за държавния бюджет, следвайки Единната бюджетна класификация за съответната година. Ще се подобри отчетността на начислена основа, като се предвижда публикуване на информацията поне на тримесечна база. Целевата група, обхваната от мерките, включва държавната администрация, домакинствата, бизнеса и НПО. Очакваните резултати от мерките са повишаване на прозрачността и ефективността при планиране и изпълнение на бюджета, повишаване на информираността на гражданите, повишаване на гражданския контрол върху работата на администрацията.

7: Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност

Приоритетът е насочен към изграждане на енергийни инфраструктурни мрежи и подобряване на конкурентоспособността на българската икономика. Като водещи фактори за конкурентоспособност, върху който са фокусирани политиките, са изведени енергийната обезпеченост, независимост и ефективност. Успешната реализация на мерките ще допринесе както за постигането на Цел 2 на НПР БГ2020 „Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението", така и за осъществяването на Цел 3 на НПР БГ2020 „Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност".

Реализирането на приоритета ще доведе до повишаване на енергийната обезпеченост, независимост и ефективност на икономиката, както и за подобряване на околната среда. Дейностите в приоритета са насочени към интегриране на българската енергийна система с тези на съседните страни, както и към създаването на конкурентен вътрешен енергиен пазар, при ефективно използване на ресурсите и прилагане на практики, благоприятни за околната среда. Предприятията и домакинствата, участващи във веригата „производство-пренос-потребление" на енергия, са основна целева група на политиките за енергийна обезпеченост и ефективност.

Приоритетът съдържа пет подприоритета. Мерките, включени в тях, се очаква да допринесат за постигането на по-висок икономически растеж, намаляване на енергийната интензивност на икономиката, ограничаване на емисиите от парникови газове, намаляване на разходите за енергия, като дял от доходите на домакинствата, както и за нарастване на инвестициите и повишаване на производителността.

Подприоритет 7.1 Гарантиране на енергийната сигурност на страната

Реализацията на подприоритета ще благоприятства изпълнението на приоритета посредством създаване на условия за разнообразяване на източниците и маршрутите за доставка на природен газ, което ще доведе до по-конкурентни условия на националния газов пазар, ще се подобри сигурността на газовите доставки и ще се избегнат негативните ефекти за националната икономика от потенциални кризи, свързани с прекъсване или ограничаване на доставките от единствения за момента източник.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Диверсификация на източниците и маршрутите на доставка на природен газ.** Държавата ще изгради междусистемни газови връзки със съседните страни (Гърция, Румъния, Турция и Сърбия), ще окаже подкрепа за изграждане газопроводи по основните европейски газови коридори, ще участва в реализация на проект за терминал на втечнен природен газ, ще разшири капацитета за съхранение на газ. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията и домакинствата, ползващи природен газ. Очакваните резултати от мерките са намаляване на концентрацията на доставки на природен газ, намаляване на относителния дял на вноса на природен газ от най-големия доставчик и подобряване на енергийната сигурност.
- **Осигуряване на нови източници на енергийни ресурси с цел намаляване на енергийната зависимост от внос.** Държавата ще насърчава геоложки проучвания за нови конвенционални и неконвенционални находища на нефт и газ, с изключение използването на метода на хидравлично разбиване при проучването и добива на шистов газ, както и без използването на технологии, за които няма достатъчно данни за

осигуряване на безопасността за околната среда. Целевата група, обхваната от мерките, включва компаниите, извършващи геоложки проучвания. Очакваните резултати от мерките са намаляване на концентрацията на доставки на енергийни ресурси, увеличаване на относителния дял на енергията от местни източници, подобряване на енергийната обезпеченост.

- **Прилагане на стратегически подход към новите енергийни мощности.** Държава ще окаже институционална подкрепа и мониторинг на проекти със стратегическо значение за енергийната сигурност, включително и с инвестиции в нови балансиращи и заместващи производствени мощности, отчитайки съвременните високоефективни и нискоемисионни технологии. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятия, произвеждащи енергия. Очакваните резултати от мерките са нарастване на инвестициите, подобряване на технологиите, увеличаване на енергийната сигурност.
- **На основание разработената Енергийна стратегия на България до 2020 г.,** ще насърчава поддържането на разумен баланс между наличния енергиен ресурс в страната и европейските цели за чиста енергия чрез запазване и увеличаване дела на ядрената енергетика посредством максимално удължаване на експлоатационния срок на V и VI бл. на АЕЦ „Козлодуй" и изграждане на нови ядрени мощности.

Подприоритет 7.2 Повишаване на енергийната ефективност

Реализацията на подприоритета ще спомогне реализирането на приоритета посредством повишаването на ефективността на производството, преноса и потреблението на енергия, което ще повиши конкурентоспособността на предприятията на вътрешните и международните пазари и възможностите за генериране на по-висока добавена стойност. Намаляването на използването на електрическата енергия в бита, чрез заместването ѝ с природен газ, ще доведе до по-ефективно използване на ресурсите, по-ниски разходи и по-качествена и здравословна околна среда.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Повишаване на ефективността на производство на енергия.** Държавата ще насърчава повишаване на ефективността на използването на енергийните ресурси, чрез изпълнението на мерките от релевантните национални програми и планове за действие. Ще бъдат усъвършенствани системите за централизирано топлоснабдяване и производство на енергия от когенерации, ще се подпомагат научните изследвания в областта на енергийната ефективност. Целевата група, обхваната от мерките, включва производителите на енергия. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на домакинствата обхванати от централизирано топлоснабдяване, увеличаване на дела на енергията, произведена от когенерации; намаление на вноса на енергийни ресурси, евентуално намаление или забавяне на нарастването на цените на електро и топлоенергията за предприятия и домакинства.
- **Повишаване на ефективността на преноса на енергия.** Ще се осъществи рехабилитация, **модернизация** и разширяване на електро-, газо-, и топло-преносните и разпределителни мрежи. Целевата група, обхваната от мерките, включва собствениците на преносните и разпределителни мрежи, както и домакинствата и предприятията, потребяващи съответния вид енергия. Очакваните резултати от мерките са намаляване на загубите при преноса и разпределението на енергия, увеличаване на дела на домакинствата обхванати от централизирано топлоснабдяване, евентуално намаление или забавяне на

нарастването на цените на електро и топлоенергията за предприятия и домакинства.

- **Повишаване на ефективността на потребление на енергия.** Тази област на въздействие може да бъде разделена на няколко подобласти:
  - **Повишаване на ефективността на потребление на енергия в отраслите на икономиката.** Държавата ще стимулира инвестициите за подобряване на енергийната ефективност в предприятията. Целевата група включва предприятията. Очакваните резултати са намаляване на разходите за енергия, повишаване на производителността и конкурентоспособността, намаляване или забавяне на нарастването на цените на енергията за предприятията.
  - **Повишаване на ефективността на потреблението на енергия в обществения сектор.** Държавата ще разработи и приложи Национална програма за сгради за обществено обслужване с близко до нулево потребление на енергия. Целевата група са предприятията от обществения сектор. Очакваните резултати от мерките са намаляване на разходите на предприятията от обществения сектор за енергия.
  - **Повишаване на ефективността на потреблението на енергия в домакинствата.** Държавата ще съблюдава изпълнението на мерки[5] за енергийна ефективност в многофамилни жилищни сгради, стабилизиране и развитие на топлофикационния сектор и ускорено развитие на битовата газификация; разработване и прилагане на мерки и стимули за промяна на горивната база в бита. Целевата група, обхванатата от мерките, включва домакинствата. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на домакинствата обхванати от централизирано топлоснабдяване и газификация, евентуално намаление или забавяне на нарастването на цените на електро и топлоенергията за домакинствата, намаление на относителния дял на разходите на домакинства за енергия.
  - **Повишаване на енергийната ефективност на сградите** (публична и частна собственост) чрез саниране с цел спестяване на енергийни разходи.

Подприоритет 7.3 Достигане на 16% на енергията от възобновяеми източници в брутното крайно потребление на енергия до 2020 г.

Реализацията на подприоритета ще подпомогне изпълнението на приоритета посредством използването на значителния потенциал на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ). Стимулирането на инвестициите във ВЕИ ще разнообрази енергийния микс в страната и ще способства за намаляване на вноса на първични енергийни ресурси и забавяне на процеса на изчерпване на местните енергийни суровини.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Създаване на благоприятна среда за производство и потребление на енергия от възобновяеми източници (ВИ).** Държавата ще въведе регулаторни стимули и изисквания за изграждане на интелигентни мрежи и акумулиращи съоръжения. Ще бъдат проведени информационни кампании и ще бъде създадена Национална информационна система за потенциала на възобновяемите източници, производството и потреблението на енергия от ВИ, както и възможностите за реализиране на проекти чрез ПЧП. Ще бъде укрепен административния капацитет на

[5] Извършване на задължителни обследвания за енергийна ефективност; Внедряване на мерки за енергийна ефективност в жилищни сгради (топлоизолация, подмяна на дограма, локални инсталации и/или връзки към системите за топлоснабдяване, газоснабдяване)

регионално и общинско ниво. Целевата група, обхваната от мерките, включва производители и потребители на енергия от ВИ, собственици на преносната и разпределителните мрежи. Очакваните резултати от мерките са нарастване на информираността за възможностите на ВИ, подобряване на технологиите, намаляване на административните бариери, облекчаване на условията и увеличаване на степента на интегрирането на енергията от ВИ в електроенергийните мрежи.

- **Насърчаване на инвестициите в технологии за производство и потребление на енергия от ВИ в предприятията**. Ще бъдат създадени гъвкави финансови инструменти и схеми за подпомагане на производството и потреблението на енергия от възобновяеми източници и биогорива. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията, произвеждащи и потребяващи енергия от ВИ. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на енергията от ВИ в брутното крайно потребление на енергия в страната, намаление на загубите при пренос и разпределение на енергията.
- **Стимулиране на децентрализирано производство на енергия за отопление и охлаждане от ВИ.** Държавата ще насърчи производството на топлинна енергия и на енергия за охлаждане от ВИ чрез подпомагане и реализиране на проекти, ще насърчи производството на газ от ВИ, ще гарантира присъединяването към преносните и разпределителни мрежи, при съответните изисквания за качество. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятията, които децентрализирано произвеждат енергия за отопление и охлаждане от ВИ, както и потребителите на тази енергия. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на енергията от ВЕИ в брутното крайно потребление на енергия, увеличаване на дела на енергията от ВЕИ за отопление и охлаждане, намаление на загубите при транспортиране на енергия.
- **Стимулиране на инвестициите в производството и потреблението на енергия от ВИ в домакинствата.** Държавата ще въведе и приложи облекчени административни процедури при присъединяването на малки мощности за производството на енергия от ВИ в бита, както и стимули за ефективност на отоплителни уреди и инсталации, работещи с биомаса. Ще се стимулира изграждането на инсталации за производство на енергия от ВИ върху покривите и фасадите на сгради. Целевата група, обхваната от мерките, включва домакинствата, които произвеждат и потребяват енергия от ВИ. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на енергията от ВИ в брутното крайно потребление на енергия в страната, намаление на загубите при транспортиране на енергия.
- **Заместване на част от конвенционалния автомобилен парк с електромобили, частично захранвани с енергия от ВИ.** Държавата ще стимулира производството и въвеждането на електрически пътни превозни средства, частично захранвани с енергия от възобновяеми източници; както и увеличаване на дела на използваната електрическа енергия от ВИ в обществения транспорт. Целевата група, обхваната от мерките, включва производителите и собствениците на електромобили, както и предприятията от обществения транспорт. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на дела на енергията от ВИ в брутното крайно потребление на енергия, увеличаване на дела на енергията от ВИ в транспорта, намаление на емисиите на парникови газове.

Подприоритет 7.4 Създаване на интегриран вътрешен пазар на енергия

Реализацията на подприоритета ще допринесе към реализирането на приоритета

посредством въвеждане на прозрачно ценообразуване на енергията, гъвкавост в договарянето, максимално използване на междусистемните преносни капацитети и възможност за едновременно разпределение на енергия и капацитет. По този начин ще се улесни вземането на инвестиционни решения, ще се повиши ефективността от използването на енергийните ресурси и конкурентоспособността на предприятията.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Повишаване на прозрачността на енергийния пазар.** Държавата ще създаде условия за развитие на енергийния пазар чрез промените в приетия на 03 юли 2012 г. от НС Закон за изменение и допълнение на Закона за енергетиката, ДВ, бр. 54, от 17.07.2012 г., в който са отразени изискванията на Третия енергиен либерализационен пакет и се въвеждат изискванията на Директива 2009/72/ЕО, относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и Директива 2009/73/ЕО, относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ. Основните изменения в ЗИД ЗЕ са свързани с осигуряване на независимото осъществяване на дейностите по производство и доставка от дейностите по пренос и разпределение на електрическа енергия и природен газ, засилване правомощията на националния енергиен регулатор, улесняване на трансграничната търговия с енергия, насърчаване на трансграничното кооперирание и инвестиции, повишаване прозрачността на пазара по отношение на мрежовото оперирание и снабдяването, подобрена защита на интересите на потребителите и увеличаване на солидарността между държавите-членки. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на конкуренцията, ясни и дефинирани права и задължения на производители, разпределителни дружества и потребители, независимост и подобрена ефективност на регулаторния орган.
- **Развитие на конкурентна среда на пазара на електроенергия и природен газ.** Държавата ще осигури равнопоставен достъп до преносните мрежи и съоръжения за съхранение на природен газ при ясно регламентирани и прозрачни правила и тарифи, ще увеличи свободния пазар на електроенергия, ще стимулира организиране на електроенергийна борса. Елемент от цялостния процес на либерализация на електроенергийния пазар, е създаването на електроенергийна борса в страната, с цел гарантиране на прозрачно ценообразуване, гъвкавост в договарянето, максимално използване на междусистемните преносни капацитети и възможност за едновременно разпределение на енергия и капацитет. Предстои актуализиране, на Правилата за търговия с електрическа енергия (обн. в ДВ, бр. 64/17.08.2010 г.) съобразно изработената Пътна карта, в която е указана последователност от операции, необходими за постепенното въвеждане в действие на новите пазарни правила и съпътстващите стъпки и промени в информационното осигуряване. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятия, домакинства, регулаторен орган. Очакваните резултати от мерките са увеличаване на конкуренцията, ясни и дефинирани права и задължения на производители, разпределителни дружества и потребители, намаление или забавяне на увеличението на цените на електроенергията.

Подприоритет 7.5 Повишаване на ефективността на използване на ресурсите

Реализацията на подприоритета ще благоприятства изпълнението на приоритета посредством въвеждане на нисковъглеродни, енергийно ефективни и безотпадни технологии, както и чрез оползотворяване и рециклирането на по-голямо количество отпадъци. Съхраняването, рационалното и отговорното използване на ресурсите е основна предпоставка

не само за подобряването и опазването на околната среда, но и за постигането на устойчив икономически растеж и повишаването на конкурентоспособността на българската икономика.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Въвеждане на нисковъглеродни, енергийно ефективни и безотпадни технологии.** Държавата ще въведе стимули за иновации и научноизследователска дейност за методи на производство, насочени към оптимална ефективност по отношение на ресурсите. Ще бъдат разработени пазарни инструменти за насърчаване на екологосъобразни продукти. Ще бъдат идентифицирани субсидираните вредни за околната среда производства, планирани дейности за постепенното премахване на субсидиите, разработени системи за оценка и отчитане на стойността на екосистемите и предлаганите от тях услуги в процеса на формирането на секторни политики, ефективно използвани и опазвани почвените ресурси. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятия, държавна администрация, университети. Очакваните резултати от мерките са намаление на количеството на отпадъците, намаление на емисиите на парникови газове, намаление на енергийната интензивност.
- **Оползотворяване и рециклиране на по-голямо количество отпадъци.** Ще бъдат насърчавани инвестициите в съвременни съоръжения за оползотворяването на отпадъците чрез рециклиране, повторно използване и/или извличане на вторични суровини и енергия; както и за обхващане на пълния жизнен цикъл на произвежданите продукти Ще бъдат въведени мерки за изграждане на адекватна енергийна инфраструктура за ко-генерация на биологични отпадъци от земеделието и утайки генерирани от ПСОВ. Целевата група, обхваната от мерките, включва предприятия от различните сектори на икономиката и държавна администрация. Очакваните резултати от мерките са намаление на количеството на депонираните необработени отпадъци, увеличаването на количеството рециклирани отпадъци, намаление на емисиите на парникови газове, намаление на енергийната интензивност.

8: Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари

Приоритетът е свързан с изграждането и реконструкцията на транспортната инфраструктура и създаването на оптимални условия за развитие на икономиката, за подобряване на достъпа до пазари, за ограничаване на замърсяването на околната среда. Стратегическите инвестиции в сектора на транспорта ще допринесат за неговото преструктуриране, за въвеждане на принципите на доброто управление, за ресурсната ефективност и за повишаване на конкурентоспособността на икономиката.

Бързото развитие на транспортната инфраструктура е основно условие за генериране и поддържане на висок икономически растеж, за балансирано развитие и предпоставка за привличане и оползотворяване на местните, националните и чуждестранните частни инвестиции.

Приоритетът се състои от 6 подприоритета. Мерките, включени в тях, целят да се подобри железопътната, пътна и пристанищна инфраструктура, да се свърже с Европейската транспортна система, да се развие логистичната инфраструктура като се изградят и реконструират интермодалните и контейнерни терминали. Ще се стимулира изграждането на транспортна инфраструктура, чрез използване на публично-частното партньорство и концесии.

Подприоритет 8.1: Изграждане на устойчива железопътна транспортна система чрез реформиране на сектора

Подприоритетът предвижда съчетаване на стратегически инвестиции с преструктуриране, с цел постигане на жизнеспособен и финансово устойчив железопътен сектор.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Подобряване управлението на железопътния сектор** – мерките за подобряване управлението на железопътния сектор са насочени към укрепване на институционалния капацитет за управление; съсредоточаване на публичните ресурси в сектора върху най-важните и стойностни железопътни услуги; привеждане на предоставяните по ДОУ[6] пътнически услуги към пазарното търсене; преразглеждане на ДОУ с „БДЖ – Пътнически превози" ЕООД; редуциране на ж.п. мрежа до устойчиви размери; преразглеждане на МДИ[7]. Целевите групи, обхванати от мерките, са МТИТС, НК „ЖИ"; „Холдинг БДЖ" ЕАД, потребителите на услугата. Очаквани резултати от изпълнението на мерките са: засилено наблюдение и контрол от страна на правителството на железопътните услуги; запазване и развитие на по-малки мрежи с по-висока гъстота на средния трафик; подобрени многогодишни договори за извършване на обществени превозни услуги с железопътен транспорт и за развитие и поддържане на железопътната инфраструктура със заложени ефективни стимули.
- **Преструктуриране на „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"** – мерките обхващат преминаване на „Холдинг БДЖ" ЕАД и на НК „ЖИ" към по-търговска структура; освобождаване на „Холдинг БДЖ" ЕАД от неоперативни дейности; приватизация на „БДЖ – Товарни превози" ЕООД; преоценка на количеството на подвижния състав на „Холдинг БДЖ" ЕАД и реорганизиране на дейностите по поддръжката му; закупуване на нов подвижен състав за пътнически превози; подготовка и изпълнение на Стратегия за управление на човешките ресурси и изпълнение на програма за

[6] ДОУ - договор за обществени услуги с „БДЖ – Пътнически превози" ЕООД

[7] МДИ - многогодишен договор с НК „ЖИ" за развитие на железопътната инфраструктура

преструктуриране на персонала в „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"; изпълнение на програма за обучение на железопътния персонал на средно и високо управленско ниво и за въвеждане на нова бизнес култура; укрепване на корпоративното ръководство на НК „ЖИ" и „Холдинг БДЖ" ЕАД. Целеви групи, обхванати от мерките, включват „Холдинг БДЖ" ЕАД, НК „ЖИ", МТИТС, потребителите на услугата. Очаквани резултати от изпълнението на мерките са: повишена конкурентност в товарните превози; по-добър контрол и управление на публичното финансиране на железниците; подобрена производителност на персонала и активите в „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"; подобрено финансово изпълнение на НК „ЖИ" и „Холдинг БДЖ" ЕАД; модернизиран транспортен парк за пътнически железопътни превози; постигнати по-високи стандарти за бизнес-планиране, надеждност и прозрачност в НК „ЖИ" и „Холдинг БДЖ" ЕАД; компетентен персонал и ръководители, обучени в модерно управление на железниците, икономика, финанси, маркетинг.

Подприоритет 8.2 Ефективно поддържане, модернизация и развитие на транспортната инфраструктура. Интегриране на българската транспортна система в европейската

Подприоритетът се фокусира върху изграждането, модернизацията и поддържането на транспортна инфраструктура, която е част от европейските транспортни коридори, с цел интегрирането на българската транспортна система в европейската. Очакваните резултати са за подобряване и развитие на инфраструктурните връзки и постигане на оперативна съвместимост, привличане на международен трафик и повишаване конкурентоспособността на българските транспортни фирми. Развитието на различните видове транспорт и тяхното интегриране ще спомогнат за осигуряване на по-добър достъп до и повишаване на ефективността на пазарите на стоки, услуги и работна сила. Интелигентните транспортни системи ще спомогнат за подобряване на ефикасността, безопасността и екологосъобразността на транспорта.

С цел приоритизиране на инвестициите по трансевропейската транспортна мрежа и аргументирано определяне на тяхната последователност Република България ще изработи отделен сценарии с акцент върху развитието на основната и разширената TEN-T мрежа с хоризонт 2020 и 2030.

Областите на въздействие, свързани с реализацията на подприоритета, са както следва:

- **Поддържане, модернизация и развитие на железопътната инфраструктура.** Държавата ще подпомогне: изграждането на модерни железопътни линии по основните направления от Трансевропейската транспортна мрежа; приоритизиране на проектите в съответствие с тяхната европейска „добавена стойност"; изграждане на железопътни връзки към пристанищата и летищата на страната; развитие на железопътните възли в транспортни центрове. Инвестициите приоритетно ще се насочват към следните проекти: Модернизация на ж.п. линията София – Пловдив, Подновяване на участъци от ж.п. линия Пловдив – Бургас, Модернизация на ж.п. линия Видин – София, Модернизация на ж.п. линия София – Перник – Радомир, Развитие на железопътен възел София и на железопътен възел Бургас. Целевите групи, обхванати от мерките включват НК „ЖИ", потребителите на услугата. Очакваните резултати от изпълнение на мерките са: подобрено качество на железопътната инфраструктура и на железопътните услуги; повишена производителност на железопътния транспорт; постигане на оперативна съвместимост, ръст на товарния

железопътен трафик; ръст на пътникопотока; по-висока скорост, съкратено времепътуване; подобрени условия за развитие на интермодален транспорт; увеличена пропускателната способност за товарните превози; повишена безопасност.

- **Поддържане, модернизация и развитие на пътната инфраструктура.** Държавата ще подпомогне изграждане на автомагистралите главно по основните трасета от TEN-T, както и довършване и реконструкция на съществуващата пътна инфраструктура. Инвестициите ще бъдат фокусирани върху АМ „Струма"; Довършване изграждането на АМ „Хемус"; Изграждане на АМ/СП „Черно море"; Изграждане на СП „Рила"; Изграждане на АМ „София – Калотина"; Изграждане на АМ „Марица"; Изграждане на АМ „Тракия". Предвид ограничения финансов ресурс от фондовете на ЕС и от държавния бюджет за изграждане на автомагистрали и скоростни пътища ще се търсят възможности за привличане на частни капитали. Целевите групи обхванати от мерките включват Агенция „Пътна инфраструктура", потребителите на услугата. Очаквани резултати от изпълнение на мерките са: подобрена пътна инфраструктура; увеличена скорост; съкратено времетраене за пътуване; увеличен трафик; увеличен капацитет на транспортната инфраструктура; повишена безопасност.
- **Развитие на логистичната инфраструктура.** Държавата ще съдейства за: изграждане на функционални интермодални терминали; рехабилитация на гарови комплекси. Инвестициите ще се насочват приоритетно към следните проекти: Изграждане на интермодален терминал Пловдив; Подготовка и изграждане на интермодален терминал в гр. Русе; Рехабилитация на централна гара София. Целевите групи включват НК „ЖИ", потребителите на услугата. Очаквани резултати са: ефективно обработване и транспортиране на големи обеми товари; ръст на транспортираните товари; подобрена интермодалност на територията на страната; намалени разходи при транспорт на голям обем товари; съкратено време за товарене и разтоварване; повишено качество на услугата.
- **Подобряване корабоплаването по река Дунав.** Държавата ще подпомогне; подобряването на корабоплаването в общия българо-румънски участък на река Дунав чрез удълбочаване, изграждане на буни, укрепване на бреговете и др.; модернизация и оптимизация на дейностите по поддръжка на плавателния път (доставка на специализирани кораби). Целевата група включва ИА "ППД", потребителите на услуги по корабоплаването. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са: постигане на целогодишна плавателност по реката и повишаване на трафика.
- **Развитие на транспортната инфраструктура чрез публично-частно партньорство.** Държавата ще съдейства за: успешно приключване на стартиралите процедури за отдаване на концесия на обекти от транспортната инфраструктура на страната; ефективна подготовка и последващо предоставяне на концесии на други обекти от транспортната инфраструктура (пристанища или пристанищни терминали, летища, железопътни гари и др.); ефективен контрол на вече предоставените на концесии обекти; подготовка и стартиране на дейностите свързани с въвеждането на интегрирана електронна система за предоставяне на европейска услуга за електронно събиране на такси (EUECT) при ползване на пътна инфраструктура от републиканската пътна мрежа в Република България в съответствие с приложимите директиви; насърчаване развитието на малките летища за спортна и учебна авиация, чрез осъвременяване на нормативната уредба и ускоряване на процедурите за инвеститорите. Целевите групи включват МТИТС, потребителите на транспортни услуги и концесионери.

Очаквани резултати от изпълнението на мерките са: създадени устойчиви концесии, модернизиране на обектите отдадени на концесия, подобряване на организацията на работа, привличане да допълнителен ресурс от частния сектор, разпределение на риска.

- **Въвеждане на интелигентни транспортни системи.** Изграждане на интегрирана система за анализ и оценка на трафика по Автомагистрали и I-ви клас пътища на територията на република България, които са част от TEN-T мрежите. Проектът е предвиден за реализиране в две фази с хоризонт на приключване 2020. Целевата група е АПИ. Целта е да се събират данни за пътните потоци и да се обработват с цел бъдещо развитие на пътната мрежа. Проектиране, разработване и внедряване на корпоративна ГИС за нуждите на АПИ, включително и създаване на инфраструктура за пространствени данни за пътната мрежа в съответствие с директивата INSPIRE на ЕС. Ще се подпомогне подобряването на системите за навигация и топохидрографните измервания, създаване на речна информационна система в българската част на река Дунав; проектиране и внедряване на географска информационна система (ГИС) за управление на пристанищната инфраструктура; продължаване изграждането на Информационна система за управление трафика на плавателни съдове (фаза 3). Целевите групи включват ДППИ, потребителите на транспортни услуги. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са: подобряване на ефикасността, безопасността и екологосъобразността на транспорта.
- **Участие във формирането на европейската политика в областта на транспорта и укрепване на международното сътрудничество** – Държавата ще стимулира участие в дейността на институциите на ЕС и НАТО. Ще се подкрепя хармонизирането на българското с европейското законодателство и участието в международни прояви, свързани с формирането на транспортната политика. Целевата група включва администрацията на МТИТС и на изпълнителните агенции към министерството. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са: защита на националните интереси при формиране на общата европейска политика в областта на транспорта.

Подприоритет 8.3 Постигане на висока степен на безопасност и сигурност на транспорта

Подприоритетът е насочен подобряване на безопасността и сигурността на различните видове транспорт. Осигуряването на безопасност на различните видове транспорт води до опазването живота и здравето на потребителите на транспортни услуги и повишаване на доверието на потребителите на транспортни услуги.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Създаване на нова и актуализиране на действащата нормативна база.** Държавата ще подпомогне въвеждането на международните и европейски стандарти за безопасност и сигурност в различните видове транспорт. Целевата група включва потребители на транспортната услуга – пешеходци, водачи на МПС, пътници. Очаквани резултати от прилагането на мерките са подобрено законодателство за безопасност; подобрен контрол на движението и на поддържаната инфраструктура;
- **Повишаване на административния капацитет по отношение на контрола върху безопасността на транспорта и разследването на транспортни произшествия.** Подпомагане на административния капацитет в съответните изпълнителни агенции в областта на контрола и техническо

разследване на транспортни произшествия. Целевата група включва администрацията на изпълнителните агенции, МТИТС, Холдинг "БДЖ" ЕАД, органи за техническо разследване на транспортни произшествия. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са повишен административен капацитет, по-бързо и успешно разследване на транспортни произшествия.

- **Подобряване на технологичната среда за функциониране на информационните системи за контрол на транспортните процеси** - модернизация на информационните системи на МВР, гарантиращи повишена безопасност и сигурност на транспорта; развитие на комуникационната високоскоростна преносна среда за безопасност и сигурност по републиканската пътна инфраструктура, включително и доразвитие на системите за видеонаблюдение. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са: повишена ефективност на контролната дейност; повишена степен на безопасност и сигурност на транспорта.

Подприоритет 8.4 Ограничаване негативното въздействие на транспорта върху околната среда и здравето на хората

Подприоритетът допринася за ограничаването на вредното влияние на транспорта върху околната среда. Действията са фокусирани върху насърчаване употребата на горива и енергии от алтернативни и възобновяеми енергийни източници, развитие и увеличаване на дела на екологосъобразните видове транспорт.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Ограничаване на вредните емисии и замърсяването от транспортния сектор, както и неблагоприятното влияние върху климата.** Държавата ще съдейства за изграждане и въвеждане в експлоатация на интелигентни транспортни системи по републиканската пътна мрежа и вътрешноградския транспорт в големите градове; за увеличаване дела на биогоривата за автомобилния транспорт. Ще се стимулира на ползването на „хибриден" и електрически автомобилен транспорт. Целевата група обхваща пътници, водачи на МПС, МТИТС, изпълнителни агенции. Очакваните резултати от изпълнението на мерките са: намаляване на вредните емисии от автомобилния и железопътния транспорт.
- **Създаване на благоприятна среда и предпоставки за съществен ръст на превозите с интермодален транспорт.** Фокусът е да се насърчи използването на обществен транспорт за да се намалят пътуванията с лични моторни превозни средства. Ще се стимулира и ползването на воден и железопътен транспорт. Целевата група включва водачи на МПС, МТИТС, общини. Очакваните резултати след изпълнение на мерките са: нарастване на превозите с интермодален транспорт, ръст на комбинираните превози.
- **Обновяване и модернизация на транспортния парк, инсталациите и съоръженията.** Държавата ще подпомага разработване на политика за симулиране обновяването на транспортния парк и модернизация на подвижния състав в железопътния сектор и на модернизация на транспортния парк в автомобилния сектор. Целева група са МТИТС, НК „ЖИ", АПИ, превозвачи, пътници. Очакваните резултати са: подобрен подвижен състав в железопътния транспорт, увеличена степен на удовлетвореност; намаление на пътуванията с личен транспорт.

Подприоритет 8.5 Устойчиво развитие на масовия обществен транспорт

Този подприоритет е в съответствие с основните насоки на транспортната политика на ЕС за постигане на устойчива градска мобилност на населението. Подприоритетът допринася за насърчаване на използването на всички транспортни средства и комбинирането на различните видове обществен транспорт с различни видове индивидуален транспорт. Ще се осигури достъпен градски транспорт, особено за хората с намалена двигателна способност, инвалидите, възрастните, семействата с малки деца и самите малки деца.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Развитие на интегрирани мрежи и услуги за обществен транспорт** – Държавата ще подпомогне проектиране и строителство на трети метродиаметър в София. Целевата група включва населението на столична община, водачи на МПС, МТИТС. Очакваните резултати са: подобряване на трафика в столицата; намаляване на времето за пътуване.
- **Оптимизиране на обществения пътнически транспорт в крайградските зони на големите селищни агломерации.** Ще се подобрява градската транспортна система като се оптимизират транспортните схеми и се създаде система за координиране на разписанията на различните видове транспорт; Целевата група включва населението на общините, пътници, превозвачи. Очакваните резултати са: подобрен обществен транспорт, повишена удовлетвореност на населението, спестено време за пътници и превозвачи.
- **Устойчиво финансиране на масовия обществен транспорт.** Ще се подобри механизма на финансиране на обществения транспорт, като се подобри системата за таксуване и се засили контролът върху самотаксуването. Целевата група обхваща общини, МТИТС, пътниците. Очакваните резултати са: увеличаване на приходите; подобрена система за таксуване.

Подприоритет 8.6 Подобряване свързаността и интеграцията на българските региони в национален и международен план и свързаността с големите градски центрове в съседните страни

Транспортната свързаност допринася за реализиране на икономическия растеж, за устойчивостта и за достъпа до основни услуги. Подприоритетът е насочен към развитие на свързаността на районите в национален и международен план и на големите градове вътре в страната, както и връзките между големите градски центрове и столици на съседните страни. Изпълнението на мерките в подприоритета води до подобряване на достъпа до пазари на стоки и услуги, осигурява придвижване на хората и мобилност на работната сила, По този начин се създават условия за икономическо развитие и конкурентоспособност.

Областите на въздействие, както и съответстващите им мерки, свързани с реализацията на подприоритета, са следните:

- **Подобряване на пътната инфраструктура.** Ще се подпомага подготовката на инвестиционни проекти за реконструкция и рехабилитация на разпределителните пътища (II клас) и пътища за достъп (III клас). Подобрението на транспортна инфраструктура подобрява свързаността на регионите и общините и осигурява по-добър достъп към национални туристически, исторически и религиозни обекти. Целевата група включва АПИ, пътници, превозвачи, общини. Очакваните резултати са: увеличен пътнико поток; увеличана дължина на пътната мрежа с променени габарити, товароподемност и категория; съкратено време за пътуване; увеличена

мобилност на трудовите ресурси; ръст на туристите.

- **Подобряване на мрежата от републикански и общински пътища.** Ще се подпомага реконструкцията **на** пътната инфраструктура извън TEN-T мрежата с цел да се подобри качеството на живот и да се улесни мобилността на населението. Целевата група включва общини, АПИ; пътници, превозвачи. Очакваните резултати са: увеличен пътникопоток; увеличена дължина на пътната мрежа с променени габарити, товаропоносимост и категория; съкратено време за пътуване; увеличена мобилност на трудовите ресурси ; ръст на туристите.

II. Основни параметри на предвидените социално-икономически мерки по приоритетни направления

1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
1.1 Осигуряване на достъпно и качествено образование за развитие на личността чрез осъвременяване на системата на образование и осигуряване на нейната адаптивност спрямо потребностите на пазара на труда				
Област на въздействие: Модернизация на образователната система за предоставяне на достъпно и качествено образование				
Въвеждане на нова образователна структура и консолидация на институциите в системата на предучилищното и училищното образование	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020" Закон за професионалното образование и обучение	брой деца и ученици, обхванати от новата образователна структура; брой консолидирани институции и дял в общия брой релевантни институции	МОМН	Общини, МТСП
Въвеждане на задължително предучилищно образование от 4 г.	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020"	% обхванати в задължително предучилищно образование	МОМН	Общини, МТСП, ДАЗД
Въвеждане на целодневна организация на учебния ден за учениците от I до VII клас	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	% обхванати в целодневна организация на учебния ден	МОМН	Общини, МТСП
Осъвременяване на стандартите за учебно съдържание и на учебните програми за общообразователната подготовка чрез включване на ключовите компетентности;	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой въведени нови/осъвременени стандарти; брой осъвременени учебни програми; дял на осъвременените учебни програми от всички	МОМН	Общини, МТСП
Кариерно ориентиране на учениците	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой кариерни консултанти в училищата; брой ученици, преминали кариерно консултиране	МОМН	Общини, МТСП
Осигуряване на задължителна периодична квалификация на учителите и привличане на млади хора в професията	Закон за предучилищното и училищното образование, Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой учители и преподаватели, включени в квалификационни дейности;	МОМН	Общини, МТСП
Осъществяване на превенция срещу отпадането в задължителна училищна възраст, компенсаторни мерки за застрашените от отпадане и реинтеграция на преждевременно напусналите	Закон за предучилищното и училищното образование Национална Стратегия за преодоляване на преждевременното напускане на училище Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	% деца и ученици, необхванати в системата на предучилищното и училищното образование;% деца и ученици, отпаднали от системата на предучилищното и училищното образование;% преждевременно	МОМН	Общини, МТСП

		напуснали;% ученици, реинтегрирани в образователната система		
Осигуряване на допълнително обучение по български език за деца, за които българският език не е майчин, вкл. и за децата на мигранти	Закон за предучилищното и училищното образование Национална Стратегия за преодоляване на преждевременното напускане на училище Национална стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой допълнителни часове за такива деца;% деца включени в допълнително обучение	МОМН	Общини, МТСП
Осигуряване на съвременни форми на обучение чрез разширяване на възможностите на ИКТ в системата на предучилищното и училищното образование	Закон за предучилищното и училищното образование Национална Стратегия за преодоляване на преждевременното напускане на училище Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой (%) часове, провеждани с помощта на ИКТ в системата на училищно образование;% от учебния материал, преподаван чрез ИКТ	МОМН	Общини, МТСП
Провеждане на реформи в областта на училищното професионално образование за повишаване на неговото качество, привлекателност и обвързаност с пазара на труда	Закон за професионалното образование и обучение Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Стратегия "Европа 2020"	Брой ученици, записани в професионално образование и обучение в резултат на проведените реформи	МОМН	Общини, МТСП
Осигуряване на двигателна активност на децата в предучилищна възраст, с цел хармонично личностно развитие	Закон за предучилищното и училищното образование Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2020	Брой часове за спортни занимания детските градини	МОМН, МФВС	Общини, МТСП
Създаване на предпоставки за насърчаване на учащите в средните училища към физическа активност и системно практикуване на спорт, като средство за здравословен начин на живот, физическо и духовно развитие	Закон за предучилищното и училищното образование Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2020	Брой (%) часове за практикуване на спорт в училищата	МОМН, МФВС	Общини, МТСП
Осигуряване на финансова подкрепа на студенти от групи с по-ниски доходи или от по-слабо представените групи и „нетрадиционните“ обучаващи се, включително възрастни	Закон за наука и висше образование , Стратегия "Европа 2020" Стратегия за учене през целия живот 2008-2013 Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	% на представителите от нетрадиционните обучавани и възрастни с осигурена финансова подкрепа;% на студентите с осигурени стипендии	МОМН	Общини, МТСП
Създаване на система за кариерно израстване на преподавателите от висшите училища	Закон за наука и висше образование Закон за развитие на академичния състав Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой проведени курсове по чужди езици, ИКТ, специализирани; брой обновене програми	МОМН	Общини, МТСП

По-добро използване на потенциала на ИКТ в образователния процес чрез развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование с цел по-ефективното и персонализирано обучение, по-интерактивни методи на преподаване и провеждане на научни изследвания	Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой (%) часове, провеждани дистанционно в системата висшето образование;% от учебния материал, преподаван дистанционно; брой студенти, включени в дистанционни електронни форми на преподаване;	МОМН	Общини, МТСП
Създаване на условия за развитие потребностите на учащите във висшите училища за практикуване на физически упражнения и спорт	Закон за наука и висше образование	Брой (%) часове за практикуване на спорт във висшите училища	МОМН, МФВС	Общини, МТСП
Ефективно финансиране на достъпа до общо, професионално и висше образование и обучение на всички учащи	Закон за предучилищното и училищното образование Закон за наука и висше образование Закон за професионалното образование и обучение Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2020 Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой училища, включени в модела за финансиране; Брой ученици (и студенти), настанени в общежития; Брой ученици, на които е осигурен транспорт; Брой студенти със стипендии	МОМН	Общини, МТСП
Насърчаване прилагането на разнообразни форми и начини за обучение	Закон за предучилищното и училищното образование Закон за професионалното образование и обучение Национална стратегия за учене през целия живот Закон за наука и висше образование	Брой форми и начини на обучение	МОМН	Общини, МТСП
Осигуряване на двойна кариера на талантливите спортисти – качествено образование и спортна подготовка	Закон за наука и висше образование Закон за предучилищното и училищното образование Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2020	Брой ученици в СУ; брой спортове в СУ; брой ученици, постигнали отлични резултати при тестиране; брой ученици, завършили професионално образование	МОМН	Общини, МТСП
Област на въздействие: Управление качеството на образованието и на младежките дейности				
Изграждане на единна и интегрирана информационна система за контрол и управление на образованието и обучението	Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой внедрени управленски системи	МОМН	
Използване на резултатите от външното оценяване като инструмент за усъвършенстване на компетенциите на учениците в това число в областта на четенето, природните науки и математиката	Закон за предучилищното и училищното образование Стратегия "Европа 2020"	Брой външни оценявания	МОМН	
Създаване и прилагане на системи за управление на качеството на образованието и въвеждане на инспектирането, като цялостна независима експертна оценка на качеството на предоставяното от детската градина или училището образование	Закон за предучилищното и училищното образование Закон за професионалното образование и обучение Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой детски заведения и средни училища с внедрени системи за управление на качеството	МОМН	общини
Изграждане на механизъм за пълноценно и ефикасно участие на родителите и местната власт и учениците в училищното самоуправление	Закон за предучилищното и училищното образование Закон за младежта	Брой училища с настоятелства, включващи представители на родителите, местната власт и учениците	МОМН	общини

Включването на работодатели и институции от трудовия пазар в разработването и осъществяването на учебните програми с цел прилагане на практически опит за повишаване на предприемаческите умения и пригодността за заетост	Закон за професионалното образование и обучение Стратегия "Европа 2020"	Брой споразумения между училища и работодатели за сътрудничество; брой променени учебни програми	МОМН	
Актуализиране на модела на акредитация в системата на висшето образование	Закон за наука и висше образование	Актуализиран модел за акредитация	МОМН	
Разработване на модели за финансиране, ориентирани към резултатите от образователния процес и реализацията на пазара на труда	Закон за предучилищното и училищното образование, Закон за професионалното образование и обучение Закон за наука и висше образование Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Внедрен модел за финансиране, ориентиран към резултатите от образователния процес и реализацията на пазара на труд	МОМН	
Разработване и въвеждане на гъвкави форми и пътеки за осигуряване на проходимост в системата на образованието и обучението	Национална стратегия за учене през целия живот Закон за наука и висше образование Закон за професионалното образование и обучение	Брой внедрени гъвкави форми и пътеки за осигуряване на проходимост	МОМН	
Създаване и въвеждане на система за анализ и оценка на статуса на младите хора в страната	Закон за младежта Европейската стратегия за младежта 2010 - 2018 г.	Уеб-базирана информационна система за младите хора	МОМН	
Въвеждане на професионализация и система за наблюдение на младежката работа	Европейската стратегия за младежта 2010 - 2018 г. Закон за младежта; Европейско портфолио на младежкия работник	Уеб-базирана информационна система; актуализиран класификатор на професиите в Р България; система за наблюдение на младежката работа; брой младежки работници, включени в информационната система	МОМН	
Създаване на система за наблюдение на състоянието на младежта, контрол върху качеството на младежката работа и осигуряване на квалификацията на младежките работници	Закон за младежта, Опретивна програма 2014-2020 Национални програми за младежта	Създаден Национален център за младежта; брой млади хора от 15 до 29 г. включени в изследвания за сътояноето на младежта; брой реализирани проучвания; брой аналитични доклади; брой разработени национални програми и инициативи; брой младежки работници включени в обучения; брой обучения; система за наблюдението на качеството на младежката работа.	МОМН	
Област на въздействие: Подобряване на творчеството и иновациите, ориентирани към развитието на личността				
Развитието на лидерски и социални умения и насърчаване на способностите и интересите на учениците чрез подпомагане участието им в дейности от областта на неформалното образование, изкуствата, културното наследство, науката, техниката, технологиите и спорта	Бяла книга на спорта Развитие на европейското измерение в спорта -съобщение на ЕК от 18.01.2011г. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2022 Закон за предучилищното и училищното образование Закон за младежта Европейската стратегия за младежта 2010 - 2018 г.	Брой ученици и студенти, практикуващи спортни занимания в спортните клубове към висшите и средните училища; брой програми и инициативи в подкрепа на изграждане на лидерски и социални компетенции на младите хора	МОМН	

	Закон за професионалното образование и обучение Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"			
Стимулиране развитието на предприемачески, творчески и иновативни компетентности	Закон за предучилищното и училищното образование Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Национална стратегия за учене през целия живот Закон за наука и висше образование	Брой програми за обучение; брой учебни заведения с такива програми	МОМН	Общини
Популяризиране на добрите педагогически практики; насърчаване на интерактивността на образователния процес и използване на съвременни методи на преподаване	Закон за предучилищното и училищното образование Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой училища с въведени "добри педагогически практики" / извънкласни дейности; брой ученици, включени в извънкласни и извънучилищни форми/обучения	МОМН	
Стимулиране развитието на предприемачески, творчески и иновативни умения във всички дисциплини и във всеки един от трите цикъла на висшето образование, насърчаване на иновациите чрез по-интерактивна среда на обучение и подобрена инфраструктура за трансфер на знания	Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Закон за наука и висше образование	Брой курсове по предприемачество; брой центрове за трансфер на знания	МОМН	
Насочване на регионална подкрепа към сътрудничеството между институциите за висше образование и реалния сектор, в частност за създаване на регионални центрове за върхови постижения и специализация	Закон за наука и висше образование Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой съвместно с бизнеса създадени регионални центрове за върхови постижения и специализация	МОМН	
Изграждане на образователна среда, съответстваща на приоритетните направления за развитие на науката в България до 2020 г.: Енергия, енергийна ефективност и транспорт, Развитие на зелени и еко-технологии, Здраве и качество на живота, биотехнологии и екологично чисти храни, Нови материали и технологии, Културно историческо наследство; Информационни и комуникационни технологии.	Закон за наука и висше образование Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой изменени или новосъздадени образователни програми по тези приоритетни направления	МОМН	
Област на въздействие: Подобряване на материално-техническата база за образование, обучение и младежки дейности				
Извършване на основен ремонт, реконструкция и строителство на нови детски градини	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой изградени нови детски градини	МОМН Общини	МРРБ
Извършване на основен ремонт, реконструкция и строителство на нови училища	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой изградени нови или ремонтирани училища	МОМН Общини МК МЗХ МФВП	

Основен ремонт, реконструкция и строителство на центрове за подкрепа за личностно развитие	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой извършени основни ремонти и реконструкции на центрове за подкрепа за личностно развитие	МОМН Общини	
Извършване на основен ремонт и реконструкция на спортни площадки и салони	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой извършени основни ремонти и реконструкции на спортни площадки и салони	МОМН Общини МФВС	
Осигуряване на съвременно оборудване и ИКТ в системата на средното и висше образование и осигуряване на компютър за всяко дете	Закон за предучилищното и училищното образование, Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020	Брой компютри и компютърно оборудвани работни места за ученици и студенти	МОМН	
Извършване на основен ремонт и реконструкция на висшите училища	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой извършени основни ремонти и реконструкции висши училища	МОМН	
Извършване на основен ремонт, реконструкция и изграждане на студентски и ученически общежития	Инвестиционни програми ОПРЧР ОП „Регионално развитие”	Брой ремонтирани и изградени ученически и студентски общежития	МОМН	
Извършване на основен ремонт, реконструкция и изграждане на младежки домове	Закон за младежта; Европейска стратегия за младежта 2010 - 2018 г. (Обновена рамка за сътрудничество) Ревизирана харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите Стратигия "Европа 2020".	Брой ремонтирани и изградени младежки центрове	МОМН	
Извършване на основен ремонт, реконструкция на действащите бази за отдих и спорт на учащите се и увеличаване броя на работещите такива	Закон за младежта Закон за предучилищното и училищното образование Европейска стратегия за младежта 2010 - 2018 г. (Обновена рамка за сътрудничество) Ревизирана харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите Стратигия "Европа 2020".	Брой реновирани, изградени и оборудвани бази за отдих и спорт	МОМН	
1.2 Подобряване на качествените характеристики на работната сила				
Област на въздействие: Динамично адаптиране на ученето през целия живот и мобилността към потребностите на личността и изискванията на пазара на труда				
Популяризиране на ученето през целия живот сред всички слоеве на населението като фактор за личностно развитие, устойчива заетост и социално приобщаване	Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой кампании за популяризиране; брой лица, записани в различни форми на учене през целия живот	МОМН, МТСП	

Прилагане на Националната квалификационна рамка, въвеждане на инструментите Youthpass и Европас	Закон за младежта; Европейска стратегия за младежта 2010 - 2018 г. (Обновена рамка за сътрудничество) Ревизирана харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите Стратигия "Европа 2020": водещи инициативи "Европейска платформа срещу бедността" и "Младежта в движение"	Въведена Националната квалификационна рамка	МОМН	
Създаване и внедряване на система за идентифициране и признаване на неформално придобити знания, умения и компетентности извън формалната система	Закон за професионалното образование и обучение Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Национална стратегия за учене през целия живот Закон за младежта	Брой възрастни хора, включени в процеса на валидиране на техните знания и умения	МОМН, МТСП	
Подобряване на възможностите за учене в контекста на активен живот на възрастните хора, включително чрез насърчаване на иновативни форми за учене между поколенията и инициативи за използване на знанията, уменията и компетентностите им в полза на обществото като цяло;	Национална стратегия за учене през целия живот Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой възрастни хора, включени в процеса на учене през целия живот	МОМН, МТСП	
Създаване и въвеждане на национална система за кредити в професионалното образование и обучение и актуализиране на нормативната база, свързана със системата за натрупване и трансфер на кредити във висшето образование	Закон за професионалното образование и обучение Закон за наука и висше образование Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Стратегия "Европа 2020"	Въведена система за кредити в професионалното образование; актуализирана система за натрупване и трансфер на кредити във висшето образование	МОМН	
Осигуряване на интегрирани ученически и младежки услуги за кариерно ориентиране и консултиране	Закон за предучилищното и училищното образование, Закон за млаздежта Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой интегрирани ученически и младежки центрове за кариерно ориентиране и консултиране	МОМН	МТСП Общини
Осигуряване на условия за увеличаване на мобилността за младежите, преподавателите и изследователите	Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Национална стратегия за учене през целия живот Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Закон за младежта	Брой млади хора до 29 г., преподаватели, изследователи, реализирали мобилност	МОМН	
Въвеждане на мерки за идентифициране на бариерите пред мобилността, разширяване на нейния обхват и въвеждане на система за мониторинг	Национална програма за реформи (2011-2014 г.) Актуализирана стратегия по заетостта (2008-2015 г). Национална стратегия за учене през целия живот Интегрирани насоки Европа 2020 - Насока 8 Развиване на квалифицирана работна сила в отговор на нуждите на пазара, насърчаване на качеството на работните места и обучението през целия живот Програма Нови умения за работни места Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020"	Брой студенти и ученици, включени в процеса на мобилност	МОМН	

	Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"			
Създаване на условия за повишаване активността за занимания с физически упражнения и спорт в свободното време, като метод за здравословен начин на живот и условие за повишаване качеството на работната сила	Целеви програми Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2022 Разработване на нов Закон за физическото възпитание и спорта Реализиране на програми за практикуване на спорта в свободното време	Брой участници в целевите програми 169 000 души по програми за спорт за всички и спорт в свободното време 177 прояви по 50 вида спорт /2011г./	МОМН, МФВС	
Област на въздействие: Придобиване на компетентности в съответствие с пазара на труда				
Внедряване на система за прогнозиране на потребностите на пазара на труда от работна сила с определени характеристики	Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Интегрирани насоки Европа 2020 - Насока 8 Развиване на квалифицирана работна сила в отговор на нуждите на пазара, насърчаване на качеството на работните места и обучението през целия живот Програма Нови умения за работни места Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой внедрени системи	МТСП	МОМН, МИЕТ
Разработване на стандарти и учебни програми за придобиване професионална квалификация съвместно с бизнеса, базирани на резултатите от ученето	Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Закон за професионалното образование и обучение	Брой разработени стандарти; брой ученици, обучаващи се по новите стандарти; брой ученици, включени във външно оценяване; брой разработени програми във висшите училища; брой студенти, обучаващи се по новите програми	МОМН	
Развитие на публично-частно партньорство в областта на професионалното образование и обучение като средство за по-активно въвличане на бизнеса в този процес	Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Закон за професионлното образование и обучение Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой сключени договори за ПЧП	МОМН, МТСП	
Развитие на системата на външно оценяване на резултатите за придобиване на професионална квалификация с участието на заинтересованите страни	Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Закон за професионлното образование и обучение, Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой училища, включени в системата на външно оценяване съвместно със заинтересованите страни; брой ученици, включени във външно оценяване	МОМН, МТСП	
Стимулиране участието на работодателите за усъвършенстване на професионалната квалификация на учителите и преподавателите	Стратегия "Европа 2020" Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой квалификационни курсове, организирани съвместно с участието на работодатели	МОМН	

Осигуряване на финансови, материално-технически и административни предпоставки за формиране на практически умения в съответствие с изискванията на пазара на труда	Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" Интегрирани насоки Европа 2020 Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Закон за професионалното образование и обучение,	Брой (%) финансови средства, МТБ и административни промени за целите на въвеждане на практическо обучение	МОМН, МТСП	
Осигуряване на възможности за професионално обучение и обучение за придобиване на ключови компетентности на заети и безработни лица, в т.ч. и обучения на работното място, в зависимост от потребностите на бизнеса и изискванията за преход към ресурсно ефективна и нисковъглеродна икономика, с приоритет към групата в младежка възраст.	Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Национална стратегия за учене през целия живот до 2020 г. Закон за професионлното образование и обучение, Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой заети и безработни, включени в обучение за придобиване и/или повишаване на професионалната на квалификация или за придобиване на ключови компетентности	МТСП	
Обучение за придобиване на квалификация от безработни лица и повишаване на тяхната пригодност за заетост	Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Национална стратегия за учене през целия живот Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой безработни лица, включени в обучения за придобиване и/или повишаване на придобитата квалификация	МТСП	
Специализирано обучение за придобиване на ключови компетентности от млади безработни без трудов опит и повишаване на конкурентоспособността и пригодността им за заетост, както и навременното им включване в пазара на труда след образование и обучение	Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Национална стратегия за учене през целия живот Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой лица, включени в обучение	МОМН, МТСП	
Обучение за повишаване адаптивността на заети лица от групата на работещите бедни	Актуализирана стратегия по заетостта 2013-2020 г. Национална стратегия за учене през целия живот Закон за насърчаване на заетостта Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой лица, на които са предоставени посреднически услуги; брой лица, включени в обучение	МТСП	
Област на въздействие: Укрепване на връзките между институциите за образование/обучение и реален сектор				
Осигуряване на възможности за ученици и студенти за обучение в реална среда за усвояване на практически умения	Закон за наука и висше образование Стратегия "Европа 2020" Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013 г.) Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси"	Брой лица, включени в практики	МОМН	
Улесняване на прехода от образование към пазара на труда	Закон за младежта Европейска стратегия за младежта 2010 - 2018 г. (Обновена рамка за сътрудничество Препоръка на Съвета на ЕС и Европейския парламент за мобилност на младите доброволци.		МОМН	
Подобряване участието на бизнеса във всички етапи от процеса на обучение	Целеви програми	Брой съвместни споразумения с бизнеса и училищата/университетите; брой актуализирани учебни програми, съвместно с бизнеса	МОМН	
Област на въздействие: Насърчаване въвеждането на съвременни форми на организация на труда				

Осигуряване на стимули за разработването, внедряване и усъвършенстване на иновативни практики за управление на човешките ресурси в предприятията	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, въвели нови практики по УЧР с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Подкрепа за разработване на цялостни стратегии за управление на персонала в предприятието	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, получили подкрепа от ЕСФ за разработване на стратегии за УЧР	МТСП	
Подкрепа за мерки за налагане на принципа равенство на половете в предприятията и недопускане на дискриминация	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, въвели мерки за налагане на принципа за равенство на половете и недопускане на дискриминация на работното място с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Внедряване на системи за оценка на индивидуалните постижения на работниците и служителите	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, внедрили системи за оценка на индивидуалните постижения на работниците и служителите с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Системи за планиране на кариерното развитие на персонала	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, въвели системи за планиране на кариерното развитие на персонала с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Осигуряване на стимули за разработването, внедряване и усъвършенстване на иновативни практики за управление на човешките ресурси в предприятията	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”		МТСП	
Подкрепа за планиране и въвеждане на гъвкави форми на заетост в предприятията и др.	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, въвели гъвкави форми на заетост с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Област на въздействие: Подобряване качеството и условията на труд в предприятията				
Повишаване информираността на заетите за рисковете на работното място	Кодекс на труда Закон за здравословни и безопасни условия на труд Закон за инспектиране на труда Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой работодатели, получили подкрепа чрез ЕСФ за подобряване безопасността и здравето при работа в техните предприятия	МТСП	
Подкрепа за мерки за превенция на професионалните рискове	Кодекс на труда Закон за здравословни и безопасни условия на труд Закон за инспектиране на труда Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой кампании, насочени към повишаване информираността на заетите лица по отношение на здравословните и безопасни условия на труд	МТСП	
Развитие на националната политика за безопасна и здравословна среда	Кодекс на труда Закон за здравословни и безопасни условия на труд Закон за инспектиране на труда Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой работодатели получили подкрепа чрез ЕСФ за внедряване на нови практики за развитие на човешките ресурси в предприятията с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
Разработване на интегрирани системи за управление и контрол на рисковете за здраве и безопасност на работното място	Кодекс на труда Закон за здравословни и безопасни условия на труд Закон за инспектиране на труда Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”	Брой предприятия, въвели и/или усъвършенствали интегрирани системи за управление и контрол на рисковете за здраве и безопасност на работното място с подкрепата на ЕСФ	МТСП	
1.3 Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания				

Област на въздействие: Повишаване на социалната роля и значимост на научните изследвания				
Разширяване на информираността на обществото и бизнеса за възможностите на научната система да даде отговор на различни социално-икономически въпроси и предизвикателства	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания ОП РЧР	Брой излъчени телевизионни предавания за постиженията на науката в България; брой проведени форуми за за демонстриране на научните достижения засилване на интереса към науката	МОМН	Висши училища и научни организации
Провеждане на конкурси и изложби за млади учени на национално, регионално и европейско ниво	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания ОП РЧР	Брой проведени състезания, конкурси и изложби за ученици и млади учени	МОМН	Висши училища и научни организации
Регламентиране на награди за научна дейност за издигане престижа на учения	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания	Брой участници в конкурса за определяне на носители на награда постижения в науката "Питагор"	МОМН	Висши училища и научни организации
Област на въздействие: Развитие на научния потенциал и интегриране в европейското изследователско пространство				
Осигуряване на национален достъп до електронни инфраструктури, бази данни и съвременни библиотечни услуги;	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой лиценз за достъп бази данни	МОМН	ФНИ, ВУ, Научни организации
Осигуряване функционирането на ГРИД инфраструктурата за подпомагане работата на академичната мрежа и свързаност	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания	Изградена академична мрежа, обхващаща всички релевантни звена	МОМН	БАН
Стимулиране на квалификация и мобилност на учени и специалисти, като част от Европейската мрежа за мобилност	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Съобщение на Комисията до съвета и до Европейския парламент успешни кариери и повишена мобилност: Европейско партньорство за изследователи - COM(2008)317 окончателен нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой кандидати за участие в Европейската мрежа за мобилност	МОМН	ВУ, Научни организации
Стимулиране на учените за участие в европейски и транс европейски програми и публикуване в реферирани издания	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Europe 2020 - Европейска стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж Хоризонт 2020: Предложение за РЕГЛАМЕНТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА за установяване на „Хоризонт 2020“ — рамкова програма за научни изследвания и иновации (2014—2020 г.) - COM(2011) 809 окончателен нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой проекти кандидатствали за участие в европейски и транс европейски програми	МОМН	ФНИ, ВУ, Научни организации
Провеждане на информационни кампании и обучения за повишаване на капацитета на научните колективи за усвояване на средства по националните и европейски програми	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой проведени информационни кампании	МОМН	ВУ, Научни организации

Въвеждане на схеми за подкрепа на докторантски и пост-докторантски програми в научните организации и в университетите, включващи мобилност; поетапно преминаване от режим на докторантура на база „държавна поръчка" към приоритетно проектно финансиране	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Закон за висшето образование; Закон за развитие на академичния състав в Република България нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой въведени схеми за подкрепа на докторантски и пост-докторантски програми в научните организации	МОМН	ВУ, Научни организации
Област на въздействие: Развитие на научно изследователската дейност чрез програмно-конкурсно финансиране				
Конкурси и програми за насърчаване на фундаменталните и приложните изследвания в университетите чрез финансиране на конкурсен принцип	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Правилник за организацията и дейността на Фонд "Научни изследвания" нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой участници в конкурсите и програмите за насърлчаване на фундаментални и приложни изследвания; брой учени, спечелили финансиране на конкурсния принцип	ФНИ	МОМН, ВУ, Научни организации
Подпомагане на развитието на научните изследвания в стратегически за страната области чрез финансиране на конкурсен принцип	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Правилник за организацията и дейността на Фонд "Научни изследвания" нова оперативна програма 2014-2020 г.	Брой стратегически за страната области, в които са обявени конкурси	ФНИ	МОМН, ВУ, Научни организации
Разработване на конкурси и програми за развитие на научния потенциал и за подкрепа на младите учени чрез финансиране на конкурсен принцип	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Правилник за организацията и дейността на Фонд "Научни изследвания"	Брой обявени конкурси за млади учени	ФНИ	МОМН, ВУ, Научни организации
Разработване и въвеждане на механизъм за контрол върху качеството на изпълнението на финансираните проекти и гарантиране постигането на планираните научни цели и резултати	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Правилник за организацията и дейността на Фонд "Научни изследвания"	Разработен механизъм за контрол върху качеството на изпълнението на финансираните проекти и гарантиране постигането на планираните научни цели и резултати	ФНИ	МОМН, ВУ, Научни организации
Област на въздействие: Оптимизиране на управлението на програмите за научни изследвания				
Въвеждане на система за оценяване на научноизследователските звена, като средство за насърчаване на реформи в тяхната организация и управление	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Правилник за организацията и дейността на Фонд "Научни изследвания"	Брой оценени научно изследователски звена	МОНМ	
Въвеждане на регулярно наблюдение и оценка на научноизследователската дейност, осъществявана от висшите училища и научните организации, както и на дейността на Фонд "Научни изследвания"	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална програма за реформи, нова оперативна програма 2014-2020 г.	Приет Правилник за наблюдение и оценка а научноизследователската дейност, осъществявана от висшите училища и научните организации, както и на дейността на Фонд "Научни изследвания"; внедряване на Управленска информационна система (УИС)	МОНМ	
Изграждане на административен капацитет в научните организации и висшите училища за подготовка на проекти за кандидатстване по европейските рамкови програми	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Хоризонт 2020 Програма COST нова оперативна програма 2014-2020 г.	Изграждане на звена в научните организации и висшите училища за подготовка на проекти за кандидатстване по европейските рамкови програми	МОНМ	

Реципрочно отваряне на национални научни програми за участие в инициативите на ЕС за съвместно програмиране	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социаленк комитет и Комитета на регионите към съвместно планиране на научноизследователската дейност - COM(2008) 468 финален	Брой участия в инициативи на ЕС	МОНМ	
Изграждане на модерна научноизследователска инфрастуктура, осигуряване на достъп до европейски и световни научни организации и инфраструктури.	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална пътна карта за научна инфраструктура Регламента на ЕС № 723/2009 от 25-ти юни 2009 г., чрез който се създава правна рамка за функционирането на Европейските научни инфраструктурни консорциуми (ЕРИК); национална ппрограма за реформи ОП РЧР	Брой национални, европейски и световни научни организации и инфраструктури в които България участва.	МОНМ	
1.4 Повишаване качеството и ефективността на здравните услуги				
Област на въздействие: Иновации за устойчива и ефективна здравна система				
Развитие и стабилизиране на здравноосигурителния модел и повишаване на финансовата самостоятелност на здравния сектор	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Разработване на нови механизми	Здравна каса, МЗ	Релевантни финансови институции
Промяна в начина на финансиране на лечебните заведения за болнична помощ	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Разработване и апробация на нов модел	Здравна каса, МЗ, лечебни заведения	
Подобряване качеството на здравните грижи чрез прецизно определяне на потребностите от финансиране в определен продукт/технология	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Брой изготвени оценки	Здравна каса, МЗ	Лечебни заведения, доставчици на здравни услуги
Оптимизиране на структурите и дейността на ТЕЛК и НЕЛК	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Изградена единна информационна система на медицинската експертиза в България	МЗ	МФ
Развитие на електронно здравеопазване - осигуряване на интеграция и свързаност в сферата на здравеопазването	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Изградена Национална здравно-информационна система и осигуряване на достъп на гражданите до системата чрез електронен идентификатор, разширяване и надграждане на модулите на здравно-информационна система.	МЗ	МФ
Развитие на електронно здравеопазване - осигуряване на високо качество при диагностика, лечение и оперативни интервенции	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Брой новоизградени структури, които предлагат теле-медицински услуги при диагностика, лечение и оперативни интервенции	МЗ	МФ

Развитие на система за поддържане на квалификацията, продължаващо обучение и оценка на знанията и уменията на медицинските специалисти	Национална здравна стратегия Закон за здравето ЗЗО ЗЛЗ	Разработена институционална рамка за квалификация, специализация и продължаващо обучение; въвеждане на форми и методи на учене през целия живот за формиране на знания, умения и компетентности, необходими за развитие на дългосрочните здравни грижи, спешната медицинска помощ и общата медицина.	МЗ	
Увеличаване броя на студентите и специализантите, обучавани по държавна поръчка		Разработена и приети нормативни документи; брой обучени	МЗ	
Област на въздействие: Подобряване качеството на здравното обслужване и осигуряване достъп на всеки гражданин до здравна помощ и услуги				
Развитие на трансплантационните услуги - усъвършенстване на дейностите по трансплантация, осъществявани от ЛЗ	Закон за здравето Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки	Разработена институционална рамка и протоколи; цялостна организация на ЛЗ	МЗ	
Подобряване на материалната база и апаратурната обезпеченост на структурите, извършващи дейности по трансплантация	Закон за здравето Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки	Брой подпомогнати за дообрудване лечебни структури	МЗ	
Развитие на трансплантационните услуги - усъвършенстване дейността на ИАТ	Закон за здравето Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки	Брой транплантации, извършени в България; брой пациенти, подпомогнати за трансплантации в чужбина.	МЗ	
Развитие на трансплантационните услуги - усъвършенстване дейността по извършване на трансплантация на хемопоетични стволови клетки	Закон за здравето Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки	Действащ център за лечение на левкемия и болести на имунната система; брой трансплантации на стволови клетки	МЗ	
Създаване на високотехнологични звена за диагностика и лечение на заболявания, основни причини за заболеваемост и смъртност в страната	Закон за здравето	Брой високотехнологични звена за диагностика и лечение	ВРБК на МЗ	
Изграждане на структури за интегрирани домашни грижи за възрастни хора	Закон за здравето	Брой разкрити структури за интегрирани домашни грижи за възрастни хора	МЗ	
Разширяване на дейностите за продължително лечение и/или рехабилитация на хора с хронични заболяванияна след активно болнично лечение	Закон за здравето	Брой оборудвани лечебни структури; брой проведени леглодни за продължително лечение; брой преминали болни за рехабилитация	МЗ	
Закупуване на апаратура за подобряване процеса на обслужване в спешни отделения	Закон за здравето	Брой оборудвани спешни приемни отделения в МБАЛ	МЗ	
Подобряване на материалната база и обновяване на медицинската апаратура в диализните структури	Закон за здравето	Брой ремонтирани отделения; брой закупени апарати за диализно лечение.	МЗ	

Промени в координацията на спешната медицинска помощ	Закон за здравето Наредба за организация на спешната медицинска помощ Медицински стандарт "Спешна медицина"	Приет нормативен акт	МЗ	
Подпомагане на инфраструктурата на спешната медицинска помощ	Закон за здравето	Брой закупени сатинарти автомобили, оборудвани с медицинска апаратура; брой ремонтирани филиали за спешна медицинска помощ.	МЗ	
Подобряване на оралното здраве на децата - намаляване на интензитета на зъбния кариес	Национална програма за профилактика на орални заболявания за деца от 0 до 18 г. в РБ за периода 2009-2014 г.	Брой деца, на които е извършено силанизиране на зъбите	МЗ	
Област на въздействие: Икономически ефективни мерки за намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите				
Създаване на устойчиви механизми и инструменти за гарантиране на сигурността и здравето на децата и учениците	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Брой деца, участвали в здравнообразователни програми	РИО, РЗИ	
Насърчаване на взаимодействието между учители, младежки работници и медицински специалисти за модернизиране на системата за обучение в здравословен стил и живот	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Брой участвали в кампаниите за здравословен начин на живот.	РИО, РЗИ	
Въвеждане на здравно обучение и образование в детските градини и училищата	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Брой деца, обхванати от здравно обучение в предучилищна и училищна възраст	РИО, РЗИ	
Подобряване информираността на населението за основните рискови фактори, които имат отношение към сърдечно-съдови заболявания, диабет, хронични белодробни болести и др.	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Показатели за заболяемост, инвалидизация, смъртност, честота на разпространение на рисковите фактори	РИО, РЗИ	
Подобряване на пренаталната диагностика, поетапно разширяване на профилактични програми и скринингови програми за деца и бременни	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Изградени университетски и областни центрове за пренатална диагностика и кабинети по редки заболявания	МЗ	
Осигуряване на условия за съвременно интегрирано болнично обслужване на деца	Национална здравна стратигия 2008-2013 г.	Брой обслужени деца	МЗ	
Повишаване на имунизационния обхват в дългосрочен план до 95% от подлежащите на имунизации	Закон за здравето Национална здравна стратегия Наредба № 15 от 12.05.2005 г. за имунизациите в Република България	Процент на обхванатите лица от подлежащите на имунизация	МЗ	
Развитие на скрининговата система за социално значими заболявания. Работа по програми за скрининг и ранна диагностика на заболяванията	Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести – 2013-2020 г.	Процент от населението, подлежащо на скрининг	МЗ	
Реализиране първата програма в РБългария за скриниг на ракови заболявания	Закон за здравето Наредба № 39 от 2004 г. за профилактичните прегледи и диспансеризация	Прегледани жени и мъже, попадащи във възстовата граница 25-74 г.	МЗ	

Повишаване възможностите на лабораториите на РЗИ,НЦРРЗ и НЦОЗА за извършване на качествен мониторинг на факторите на жизнената среда и ефективен контрол на продукти и стоки със значение за здравето на човека	Закон за здравето, Бюджетни програми № 1 „Здравен контрол“ и № 2 „ Профилактика на незаразните болести	Закупена апаратура за оборудване в лабораториите на РЗИ, НЦРРЗ и НЦОЗА	РЗИ, НЦРРЗ, НЦОЗА, МЗ	
Събиране, анализиране и представяне на данните от мониторинга на факторите на жизнената среда и контрола на продуктите и стоките със значение за здравето на човека.	Закон за здравето, Бюджетни програми № 1 „Здравен контрол“ и № 2 „Профилактика на незаразните болести“	Информационни системи в МЗ, РЗИ,НЦРРЗ и НЦОЗА	МЗ	
Продължаващо въвеждане на добрите практики при деинституализацията на пациенти с психични заболявания	Закон за лечебните заведения, Закон за здравето, Закон за социалното подпомагане, Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане.	Целеви обучения за работа в екип (медицински специалисти, социални работници, полицаи, учители, здравни медиатори и др.), за работа в семейството на пациента, за работа в общността, за работа в "Дневен център", "Защитено жилище" и информационни центрове за лица с тежки психични разстройства.	МЗ	
1.5. Развитие на културата и изкуствата, културните и творческите индустрии, разширяване достъпа до изкуство и повишаване на културата на населението				
Област на въздействие: Подобряване на условията за развитие на изкуствата и културата				
Мерките ще бъдат формулирани в процеса на създаване на Стратегия за развитие на културата				
Област на въздействие: •Разширяване на достъпа до изкуство и култура за всички граждани на Р България				
Мерките ще бъдат формулирани в процеса на създаване на Стратегия за развитие на културата				
1.6 Развитие на спорта и повишаване на физическата култура на населението				
Област на въздйствие: Създаване на условия за повишаване двигателната активност и физическата дееспособност на учащите				
Осигуряване на двигателна активност на децата в предучилищна възраст, с цел хармонично личностно развитие	Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта - 2012 - 2022 г. Закон за физическото възпитание и спорта; Закон за народната просвета	Нарастване броя на децата с изградени двигателни умения и навици.	МФВС	МОМН, общини
Създаване на предпоставки за насърчаване на учащите към физическа активност и системно практикуване на спорт, като средство за здравословен начин на живот, физическо и духовно развитие		Увеличаване броя на учащите, практикуващи физически упражнения и спорт	МФВС	
Създаване на условия за реализиране на "двойна кариера" - образование и спорт, чрез система за усъвършенстване на процеса на обучение в училищата от всички степени на образователната система.	Бяла книга на спорта Развитие на европейското измерение в спорта -съобщение на ЕК от 18.01.2011г. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в РБ 2012-2022	Увеличаване броя на включените по програми за реализиране на "двойна кариера" ученици и студенти	МФВС	
Област на въздействие: Насърчаване физическото възпитание и спорта в свободното време, като основен фактор с положително въздействие за здравето и доброто физическо състояние на населението.				

Стимулиране на социалното приобщаване на различните групи от населението и създаване на равни възможности за занимания с физически упражнения и спорт.		Нарастване броя на хората практикуващи физически упражнения и спорт в свободното врме и броя на спортните прояви	МФВС	общини
Активна роля на общините, спортните и неправителствените организации за управление на спорта в свободното време за всички слоеве на населението.		Нарастване броя на многоспортови клубове, създадени на възрастов, териториален, ведомствен и отраслов принцип; нарастване броя на практикуващи физически упражнения и спорт; нарастване броя на спортно-педагогическите кадри, ангажирани за реализация на дейностите	МФВС	общини
Координиране на нучно-приложната дейност и здравните услуги за изследване ефекта от заниманията с физически упражнения и спорт и въздействието на двигателната активност като профилактика срещу заболеваемостта на населението.		Брой обхванати хора, практикуващи физически упражнения и спорт; брой обхванати спортисти; брой изследвания и анализи	МФВС	
Област на въздействие: Развитие на научно изследователската и научно приложната дейност в системата на физическото възпитание и спорта				
Координиране на нучно-приложната дейност и здравните услуги за изследване ефекта от заниманията с физически упражнения и спорт и въздействието на двигателната активност като профилактика срещу заболеваемостта на населението.		Брой обхванати хора, практикуващи физически упражнения и спорт; брой обхванати спортисти; брой изследвания и анализи	МФВС	
Провеждане на контрол и образователни дейности за борба с допинга и използването на вредни за здравето медикаменти в спорта	Закон за физическото възпитание и спорта Наредба за допингов контрол при тренировъчна и състезателна дейност Антидопингова Конвенция на ЮНЕСКО Световен Анидопингов Кодекс Решения на Експертна група на ЕС за Антидопинг	Увеличаване броя на спортуващите, включени в програми за анти-допингово обучение	МФВС	МЗ

2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
2.1. Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд.				
Разработване на Стратегия по заетостта на Р България 2013 - 2020 г.	РМС	Разработена стратегия	МТСП	АЗ
Област на въздействие: Предоставяне на общи и специализирани обучения за повишаване на квалификацията и за придобиване на нова, както и за придобиване на ключови компетентности за уязвимите групи.				

Повишаване пригодността за заетост на безработни лица, чрез предоставяне на обучение за придобиване на квалификация	НПДЗ ОП РЧР	Брой лица, включени в обучение	МТСП	А3
Осигуряване на условия за намаляване на броя на работещите бедни, чрез повишаване на тяхната адаптивност	ОП РЧР	Брой лица от целевата група, включени в обучение	МТСП	А3
Област на въздействие: Осигуряване на заетост на уязвими групи на пазара на труда.				
Осигуряване на заетост (в т.ч. субсидирана) за уязвими групи на пазара на труда	НПДЗ ОП РЧР	Брой лица, включени в заетост	МТСП	А3
Организация на стажуване, специфично за работното място обучение и обучение за придобиване на ключови компетентности за млади безработни без трудов опит със средно и висше образование в публичния и реалния секто	НПДЗ ОП РЧР	Брой безработни младежи, включени в заетост; брой безработни младежи, включени в обучение	МТСП	А3
Осигуряване на услуги, необходими за социалното включване на най-отдалечените от пазара на труда групи с акцент върху социалните умения и подобряване на социалната работа с тези лица: "Активиране на неактивни лица", „Повишаване качеството на предоставяните от Агенция по заетостта услуги за гражданите и бизнеса с фокус върху уязвимите групи на пазара на труда", "Да успеем заедно".	НПДЗ ОП РЧР	Брой разкрити услуги; брой лица, получили посреднически услуги за заетост	МТСП	А3
Област на въздействие: Предоставяне на услуги за заетост.				
Модернизиране на предоставяните посреднически услуги за заетост, отговарящи на потребностите на търсещите работа лица	НПДЗ ОП РЧР	Брой безработни лица, получили посреднически услуги; брой лица включени в мерки/прогами/схеми за насърчаване на мобилността	МТСП	А3
Област на въздействие: Насърчаване на предприемачеството сред уязвимите групи на пазара на труда.				
Насърчаване на предприемачеството, включително и социалното предприемачество	ОП РЧР	Брой лица, включени в заетост; брой лица, завършили обучение за развитие на собствен бизнес и брой лица получили услуги за развитие на собствен бизнес	МТСП	А3
Област на въздействие: Създаване на условия за по-добро съвместяване на личния, семейния и професионалния живот.				
Реализиране на мерки за по-добро съвместяване на личния, семейния и професионалния живот и повишаване гъвкавостта на пазара на труда	НПДЗ ОП РЧР	Брой лица, включени в заетост; брой предприети мерки; брой лица, включени в предприети мерки	МТСП	

Област на въздействие: Защита на трудовите права, подобряване условията на труд и намаляване на недекларираната заетост.				
Мерки за защита на трудовите права, подобряване условията на труд и намаляване на недекларираната заетост	НПДЗ ЗНЗ ОП РЧР	Брой информирани лица; брой предприети мерки; брой работодатели (предприятия), получили подкрепа за подобряване условията на труд и за привеждането им в съответствие с изискванията на стандартите	МТСП	ГИТ
2.2. Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване.				
Област на въздействие: Подобряване качеството на живот на децата и насърчаване на социалното включване.				
Разработване на нов Закон за детето.	Осъществяване на законодателна реформа	Разработен законопроект	МТСП	ДАЗД, АСП
Деинституционализация на грижата за деца (мрежа от социални услуги в общността, програми за напускащите специализираните институции, приемна грижа и др.).	Закриване на съществуващите специализирани институции Разкриване на нови услуги в общността Развитие на приемната грижа	Брой закрити институции; брой деца, изведени от специализираните институции; брой разкрити услуги в общността; брой нови приемни семейства	МТСП, МЗ, МОМН, общини.	ДАЗД
Развитие на интегрирани услуги за ранно детско развитие (0-7 години).	Разкриване на нови интегрирани услуги за ранно детско развитие Осигуряване на устойчивост на съществуващите услуги	Брой общини, предоставящи интегрирани услуги за ранно детско развитие	МТСП, общини.	
Развитие на иновативни междусекторни услуги за деца и семейства, включително и чрез използване потенциала на читалищата.	Подобряване на материалната база и/или изграждане на нова за разработване и стартиране на междусекторни услуги	Брой разкрити междусекторни услуги	МТСП, МЗ, МОМН, МП, МК, МФВС, МВР, общини.	
Мониторинг на физическата среда за осигуряването на задължителната предучилищна подготовка на децата и осигуряване на допълнителна подкрепа.	Проверка на физическата среда за осигуряване на задължителната предучилищна възраст	Брой осъществени проверки/мониторинг	МОМН, МТСП, общини.	
Подкрепа за посещаване на училище за ученици от уязвими групи, живеещи в отдалечени райони, от бедни семейства и други.	Безплатно настаняване в общежития Заплащане на транспортните разходи за учениците от отдалечени райони, от бедни семейства и др. за градски и междуселищен транспорт	Брой ученици от целевата група, настанени безплатно в общежития; брой ученици от целевата група, на които е осигурен безплатен транспорт.	МОМН, общини.	
Деинституциализация на ДМСГД и осигуряване на медико-социални грижи за деца от 0 до 3 г. възраст в неравностойно положение.	Реализиране на пилотен проект за деинституционализация на деца от 0 до 3 години, който ще бъде използван като модел за последваща деинституционализация	Брой деинституционализирани ДМСГД	МЗ	общини, АСП.

	Усъвършенстване на стандартите за здравни и социални услуги за децата. Продължаваща деинституализация на ДМСГД. Ремонтни дейности за деинституционализация на ДМСГ. Подобряване условията в ДМСГД	Брой усъвършенствани стандарти за здравни и социални услуги; брой закрити ДМСГД; брой лишени от родителски грижи деца, обхванати от подготовка за интеграция в обществото	МЗ	АСП, общини.
	Отглеждане, възпитание, обучение и подготовка за интеграция в обществото на деца, лишени от родителска грижа	Брой интегрирани деца от целевата група	МЗ	АСП, общини, ДМСГД.
Област на въздействие: Осъществяване на реформа в областта на правосъдието за детето.				
Разработване на законови промени, съгласно приет от МС План за действие по Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето.	Законови промени в изпълнение на Плана за действие	Брой разработени законопроекти; брой изменени закони	МП, МОМН, МВР, МТСП	ДАЗД, АСП
Развиване на капацитета на ангажираните институции в областта на правосъдието за детето.	Обучения Създаване на обучителни програми, помагала, наръчници и сборници с добри практики, на нови форми за участие на гражданското общество Разработване на местни програми за превенция на криминалното поведение на децата и др.	Брой проведени обучения; брой въведени програми; Брой помагала; брой местни програми	МП, МОМН, МВР, МТСП	ДАЗД, АСП
Развиване на специализирани и иновативни междусекторни услуги за превенция, оценка на риска, социална реинтеграция за децата в конфликт със закона.	Оценка и прилагане на добрите практики на организациите на гражданското общество, развиване на нови услуги включително чрез делегирани от държавата дейности, стимулиране на доставчиците на услуги	Брой разкрити междусекторни услуги	МТСП, АСП, ДАЗД, МП, МОМН, общини	
Област на въздействие: Разработване и въвеждане на специфични дейности за рискови групи.				
Продължаващо въвеждане на добрите практики при деинституализацията на пациенти с психични заболявания.	Целеви обучения за работа в екип (медицински специалисти, социални работници, полицаи, учители, здравни медиатори и др.), работа в семейството на пациента, работа в общността за работа в "Дневен център", "Защитено жилище"	Брой проведени обучения (курс, семинари); брой обучени експерти (по различните специалности)	МЗ, РЗИ	Общини

Създаване на "Дневен център" и "Защитено жилище" в ДПБ за приемане на пациенти след проведено болнично лечение в ДПБ.	Извършване на ремонтни дейности в държавните психиатрични болници (ДПБ)	Брой разкрити дневни центрове; брой осигурени защитени жилища	МЗ	Общини
Осигуряване на профилактика, диагностика, лечение, рехбилитация и грижи за деца със специални потребности.	Развитие на центрове за рехабилитация, инвестиции в инфраструктура за осигуряване на комплексно медицинско обслужване на децата, инвестиции в инфраструктура за осигуряване на комплексни грижи за майчино и детско здраве	Брой разкрити центрове за рехабилитация	МЗ	ДАЗД, общини.
Област на въздействие: Разработване и въвеждане на мерки за осигуряване на условия за промоция на здраве и профилактика на болестите сред уязвимите групи.				
Утвърждаване на модела на здравни медиатори, като предпоставка за подобряване на достъпа до здравни грижи на уязвимите групи.	Идентифициране на населените места, в които има нужда от здравни медиатори и подготовка на медиаторите в колежи	Брой здравни медиатори	МЗ	Национален съвет по етнически и интеграционни въпроси (НСЕИВ)
Област на въздействие: Разработване и въвеждане на специфични дейности за рискови групи.				
Инвестиции в инфраструктура и оборудване за домашно лечение на пациенти с хронични заболявания, довели до увреждане на жизненоважни функции (дихателна невромускулна, бъбречна недостатъчност и други).		Брой изградени звена към лечебните заведения за обслужване на пациентите с хронични заболявания в домашни условия	МЗ	
Област на въздействие: Премахване на институционалния модел на грижа за възрастните хора и хората с увреждания чрез развитие на услуги за дългосрочна грижа и междусекторни услуги.				
Разработване на Национална стратегия за дългосрочна грижа.	Подобряване на достъпа до социални услуги и тяхното качество, разширяване на мрежата на тези услуги в страната, деинституционализация, както и насърчаване на взаимодействието между здравните и социалните услуги	Разработена Национална стратегия за дългосрочна грижа	МТСП, МЗ	АСП, общини.
Развитие на мрежа от услуги в семейна или близка до семейната среда за хора с увреждания и възрастни хора, зависими от грижите на професионалисти.	Закриване на съществуващите специализирани институции, разкриване на нови услуги в общността	Брой закрити институции; брой лица, изведени от специализираните институции; брой разкрити услуги в общността	МТСП, МЗ, МОМН	Общини
Осигуряване на комплексна подкрепа на семействата, които полагат грижи за хора с увреждания и възрастни хора.	Развиване на форми на социални услуги в подкрепа на зависими членове на семейството, спомагащи и за трудовата реализация на лицата, полагащи грижи за тях	Брой обхванати лица	МТСП, общини	

Развитие на иновативни междусекторни услуги, включително и чрез използване потенциала на читалищата	Подобряване на материалната база и/или изграждане на нова за разработване и стартиране на междусекторни услуги	Брой разкрити междусекторни услуги	МТСП, МЗ, МОМН, МП, МК, МФВС, МВР, общини	
Област на въздействие: Подобряване на капацитета и взаимодействието при реализирането на комплексни услуги в сферата на образованието, здравеопазването, спорта, заетостта и социалните услуги при постигане на общи цели за социално включване.				
Подобряване на планирането на услугите в отделните сектори, включително и на регионално ниво, както и съгласуваността при планирането.	Разработване на стандарти, провеждане на обучения	Брой разработени стандарти за планиране; брой на служителите, обучени в прилагането им	МТСП, МЗ, МОМН, областни администрации, общини.	
Повишаване на капацитета чрез въвеждане на нови подходи при предоставянето на услуги – мултидисциплинарен подход, индивидуализиране на услугите, прилагане на комплексна оценка и други.	Разработени модели за работа, провеждане на обучения на служители, професионалисти и др.	Брой разработени модели за работа; брой обучени лица за прилагането на моделите	МТСП, МЗ, МОМН	
Създаване и въвеждане на системи за мониторинг, контрол на ефективността и ефикасността на предлаганите услуги.	Създаване на системи, обучения на отговорни за мониторинга и контрола служители	Брой създадени системи за мониторинг; брой обучени служители за провеждане на мониторинг	МТСП, МЗ, МОМН	
Оценка на въздействието на политиките в областта на заетостта, доходите, социалните, здравните и образователните услуги.	Проведени оценки на закони, програми, мерки и др.	Брой проведени оценки в областта на заетостта, доходите, социалните, здравните и образователните услуги	МТСП, МЗ, МОМН	
Повишаване на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги за участие във формулирането и провеждане на интегрирани политики за социално включване.	Обучения, създаване на нови форми за участие на гражданското общество,. разработване на местни програми за социално включване и др.	Брой проведени обучения; брой лица от целевата група, включени в обучене; брой местни програми за социално включване; брой общини, неправителствени организации, социални партньори и доставчици на услуги, участващи във формулирането и провеждане на интегрирани политики за социално включване	МТСП	
Област на въздействие: Осигуряване на достъпна среда - физическа, институционална и информационна.				

Осигуряване на физически достъп до обществени сгради, жилища, открити пространства и др.	Адаптиране на средата	Брой адаптирани обекти	МРРБ, МТИТС, общини.	
Осигуряване на достъп до информация и комуникация.	Осигуряване на достъп до интернет, предоставяне на онлайн услуги и подкрепа за ползването им, обучения на уязвими групи и др.	Брой лица от уязвимите групи с осигурен достъп до интернет; брой услуги, достъпни онлайн; брой обучени лица от уязвимите групи за използване на интернет и онлайн услуги	МТИТС, МТСП	
Осигуряване на достъп до публични услуги.	Разработване на различни програми и модели, гарантиращи минимум услуги, финансова достъпност, непрекъснатост на услугите, качество и конкурентност на услугите и отчетност на услугите	Брой разработени програми/модели	МС, министерства, областни управи, общини.	
Осигуряване на достъп до култура и спорт.	Премахване на архитектурните бариери на спортните обекти и съоръжения, осигуряване на достъп до културните институции чрез ремонт и реконструкция на сградите, разработване на мерки за насърчаване на участието на представители на уязвимите групи в спортни и културни събития и др.	Брой адаптирани обекти; брой разработени мерки; брой разработени програми; брой включени лица в програмите	МРРБ, МК, МФВС, МТСП, общини.	
Област на въздействие: Осигуряване на равен достъп до занимания с физически упражнения, спорт и спортни услуги.				
Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни спортни услуги за възрастните хора с цел превенция на ниската физическа активност и социалното им изключване.	Разработване на политики и програми, свързани с дейности за физическа активност и социално включване	Брой проведени мероприятия; брой участници в мероприятия	МТСП, МФВС, общини.	
Област на въздействие: Подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните.				
Осигуряване на достъп до жилищно настаняване.	Изграждане на социални жилища	Брой изградени социални жилища	МРРБ, общини	
Създаване на интегрирани междусекторни услуги за бездомните, включително и просещите деца и възрастни.	Подобряване на материалната база и/или изграждане на нова за разработване и стартиране на интегрирани междусекторни услуги, предоставяне на услуги	Брой разкрити междусекторни услуги	МТСП, МВР, МП, МЗ, общини	

Област на въздействие: Работа в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последствия.				
Подобряване на информационното осигуряване на политиката за намаляване на бедността и социалното изключване от гледна точка на техните причини, измерения и проявления.	Изграждане на капацитет, провеждане на публични събития и изследвания	Брой реализирани проекти и програми за изграждане на капацитет; брой проведени мероприятия; брой осъществени изследвания	МТСП, НСИ, общини.	
Проучване и обмен на добри практики между държавите-членки на ЕС и заинтересованите страни на национално и местно ниво за преодоляваме на бедността и социалното изключване.	Провеждане на партньорски проверки, конференции, семинари	Брой проведени партньорски проверки; брой проведени конференции; брой проведени семинари	МТСП	
Укрепване диалога и консултациите със заинтересованите страни по проблемите на бедността и социалното изключване.	Провеждане на срещи и консултации със заинтересованите страни	Брой проведени консултации	МТСП	Общини
Въвеждане на оценката на социалното въздействие във всички сфери на политиката, в т.ч. и регулярно извършване на независими оценки на социалното въздействие.	Извършване на предварителни и последващи оценки на социалното въздействие на политиките	Брой извършени оценки на социалното въздействие във всички сфери на политиката	МТСП	
Насърчаване на разработването и прилагането на пилотни практики и социални иновации, базирани на доказателства.	Реализиране на пилотни проекти	Брой реализирани проекти; брой социални иновации	МТСП	Общини
Изпълнение на целите заложени в Стратегията за корпоративна и социална отговорност (2009-2013).		Разработен механизъм за институционално координиране за КСО; брой образователни програми и методики за КСО	МТСП, МОМН, МОСВ, МРРБ, МК	МИЕТ, МФ, МЗХ, МФВС
2.3. Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания				
Област на въздействие: Осигуряване на материална подкрепа за лица и семейства в неравностойно положение				
Осигуряване на материална подкрепа за лица и семейства в неравностойно положение.	Предоставяне на помощи	Брой подпомогнати лица в неравностойно положение; брой подпомогнати семейства в неравностойно положение	МФ, МТСП,	АСП
Област на въздействие: Подпомагане на семействата с деца				
Подпомагане на семействата с деца.	Предоставяне на семейни помощи	Средно месечен брой подпомогнати семейства с деца	МФ, МТСП, АЗ	АСП, АЗ

3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
3.1 Усъвършенстване и интегриране на националната система за планиране и управление на регионалното развитие и системата за пространствено планиране				
Област на въздействие и предвидени мерки: Стратегическо планиране и регионално управление				
Внедряване и утвърждаване на принципите на стратегическото планиране	Законови промени, оперативните програми	Брой областни стратегии; брой предварителни (ex-ante) оценки на областните стратегии; брой изготвени междинни и последващи оценки за изпълнението на Областните стратегии за развитие; брой изготвени тематични оценк; брой сключени споразумения за териториално сътрудничество с партньори, работещи в областта на регионалното развитие; брой създадени експертни работни групи за решаване на въпроси; свързани с работата на Областните съвети за развитие	МРРБ	Областни администраци, Областен управител
Подобряване на управлението на регионалното развитие	Укрепване на институционалния капацитет на Регионалните съвети за развитие, ефективно и ефикасно осъществяване на координация и взаимодействие при изпълнение на операциите по оперативните програми, укрепване на институционалния капацитет на Областните съвети за развитие; дейности по оптимизиране на администрацията на областно, регионално и централно ниво, които да подготвят въвеждане на разширена форма на децентрализация в управлението след 2020 г.	Брой проведени обучения; семинари; брой информационни кампании и форуми за обсъждане проблемите на устойчивото и интегрирано регионално развитие - провеждане на ежегодни форуми в районите от ниво 2 в Северна или Южна България за повишаване капацитета на органите за управление на регионалното развитие; брой участия в международни и междурегионални партньорски проекти и инициативи; брой участници в обучения, семинари	МРРБ	Областни администраци, Областен управител
Повишаване капацитета на местните власти за сътрудничество съгласно Стратегията за иновации и добро управление на местно ниво на Съвета на Европа	Изграждане на устойчиво дългосрочно партньорство между местните власти със социално-икономическите партньори, организации на гражданското общество и бизнеса с оглед подобряване качеството на местните публични услуги	Брой договорени проекти; брой договори за партнъорство	МРРБ	Общински администрации

Повишаване на капацитета за управление на проекти	Оперативни програми	Брой проведени обучения; семинари; брой информационни кампании и форуми за обсъждане проблемите на устойчивото и интегрирано регионално развитие; брой участия в международни и междурегионални партньорски проекти и инициативи; брой участници в обучения, семинари	МРРБ	общински администрации
Изграждане на цялостен кадастър и актуална геодезическа основа	Разработване на цифрови кадастрална карта, едромащабна топографска карта, държавна нивелачна мрежа и геоинформационна система за обработка на данни и предоставяне на услуги	Площ (в хектари), обхваната в кадастрална карта; брой цифрови топографски картни листа; км. преизмерени нивелачни линии - I клас; брой модули на геоинформационната система.	МРРБ	АГКК
Осигуряване на устойчиво устройствено планиране на територията	Разработване на устройствени планове, осигуряващи комплексно, интегрирано и устойчиво развитие на населените места	Брой устройствени планове	МРРБ	общински администрации
Подобряване на механизмите за обществени консултации	Ефективно участие на НПО и гражданите в процеса на стратегическо планиране и прилагане на политиката за регионално развитие	Брой проведени обществени консултации; брой участници в обществените консутации	МРРБ	общински администраци, НПО
Подобряване на информационното осигуряване на процесите, свързани с планирането и управлението на територията	Изграждане на ГИС базирана национална информационна система за интегриране на статистическа, картна и др. информация необходима за процесите на стратегическо планиране на регионалното и местно развитие и устройствено планиране на територията.	Брой изградени ГИС системи	МРРБ	
3.2 Стимулиране развитието на градовете и подобряване на интеграцията на българските региони в национален и международен план				
Област на въздействие и мерки: Интегрирано устойчиво градско развитие и укрепване функциите на полицентричната мрежа на градовете				
Изграждане на интегриран градски транспорт и въвеждане на съвременни форми за управлението му	Намаляване на емисиите на вредни вещества и достигане на добро качество на атмосферния въздух на територията на цялата страна, ОПРР 2014-2020, разработване и изпълнение на План за действие за насърчаване навлизането и развитието на устойчив зелен транспорт, мерки за подобряване и развитие на интегриран градски транспорт	Проекти за оптимизиране и екологизиране на градския транспорт (брой)	МРРБ	общински администраци
Създаване на условия за устойчиво и интегрирано градско развитие на основа на Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие	Превенция на риска, развитие на техническата инфраструктура ОПРР 2014-2020	Брой разработени стратегии и проекти за интегрирано градско развитие на градски агломерации	МРРБ	общински администраци
Подобряване на градската среда	Национални стратегически документи Регионални стратегически документи	брой устройствени планове; бр, проекти	МРРБ	общински администраци

	ОПРР			
Подкрепа за създаване на зони с потенциал за развитие	Национални стратегически документи Регионални стратегически документи - ИПГВР ОПРР	брой индентифицирани зони с потенциал за развитие	МРРБ	общински администраци
Област на въздействие и мерки: Подобряване на благоустройството, транспортната и комуникационната свързаност в градските агломерационни ареали				
доразвиване на инфраструктурни мрежи и подобряване на предоставяните публични услуги в населените места, разположени в непосредствена близост до града, с чието развитие са тясно свързани;	проекти за развитие /реинженеринг и техническа поддръжка на системите	покритие на населените маста, резервираност на линиите, предоставени публични услуги	МРРБ;	МВР
Област на въздействие: Трудова географска мобилност				
подобряване на транспортната свързаност	ОП Проекти	км подобрена пътна инфраструктура между градовете; времетраене на пътуването; брой пътуващи лица в трудоспособна възраст	МРРБ	АПИ; общински администрации
Област на въздействие и мерки: Подобряване на алтернативите за свободното време в градовете чрез развитие и подобряване на достъпа до културни услуги и възможностите за спорт в регионите				
Подобряване на държавната и общинска културната инфраструктура	Национални стратегически документи Регионални стратегически документи ОПРР	Брой ремонтирани културни обекти и институции; брой обновени културни съоражения; брой посетители; размер на инвестициите	МРРБ	МК; общински администрации
Подобряване на средата за живот в регионите, чрез изграждане и реконструкция на спортната инфрастуктура за професионален спорт и спорт в свободното време	Национални стратегически документи Регионални стратегически документи ОПРР	Брой ремонтирани спортни обекти брой обновени спортни съоражения; брой посетители; размер на инвестициите	МРРБ	МФВС
Област на въздействие: Широколентова инфраструктура				
Развитие на широколентова инфраструктура	Стратегия "Европа 2020" национални, регионални и общински стратегии	Дължина на инсталираната широколентова мрежа (в км) ; брой на абонатите на Интернет на 1000 жители; Достъп на домакинства до Интернет ; размер на инвестициите; брой новоразкрити работни места на регионално и местно ниво; брой на създадените "онлайн" услуги и възможности; брой домакинства с широколентов достъп; дължина на рокарана оптика и свързани крайни потребители с технология FTTx (км). брой проекти за изграждане на безжичен широколентов достъп в общините; брой администратвини структури ведомства, включени в интегрираната мрежа	МРРБ	МТИТС
3.3 Подкрепа за развитието на изоставащите и подобряване на качеството на живот в селските региони				
Област на въздействие: Укрепване и разширяване функциите на малките градове в селските райони и подобряване на градската среда				

Стимулиране на икономическото развитие на изоставащите райони чрез подобряване на инфраструктурната осигуреност на съществуващите производствени зони	ОП	% на населението с подобрен транспортен достъп/% от наслението свързано с ВиК система; Площ на изградените нови бизнес подкрепящи инфраструктурни обекти (кв.м)	МРРБ	МЗХ; общински администрации
Подкрепа за развитието на МСП в районите за целенасочена подкрепа и в селските райони	ОП ЕФРР ЕЗФРСР	Брой безработни лица, включени в мерки за подкрепа на самостоятелна стопанска дейност ; брой създадени микро-предприятия; обем на произведената продукция; размер на преките чуждестранни инвестиции	МРРБ	МЗХ; общински администрации
Укрепване и развитие на традиционни икономически дейности в регионите (местни занаяти, грънчарство, килимарство и др.)	ОП ЕФРР ЕЗФРСР	Брой лица заети в традиционни отрасли, брой създадени фирми в традиционни отрасли; нетни приходи от продажбите от традициониите към общия обем за региона/общината	МРРБ	МЗХ; общински администрации
Стимулиране активизирането на бизнеса в изоставащи райони и постигане на дългосрочна устойчивост, чрез насърчаването на индивидуалното и колективно предприемачество	ОП ЕЗФРСР	Брой новосъздадени предприятия; брой заети лица	МРРБ	МЗХ; общински администрации
Област на въздействие: Подобряване качеството на живот в селските райони				
Насърчаване изграждането на местната инфраструктура, обновяването на селата, предлагането на местни основни услуги и опазването на местното културно и природно наследство	ОП ЕЗФРСР	Брой обекти на техническата инфраструктура;. Брой туристи, ползващи селски туризъм ; брой обозначени туристически обекти ; нр.включени местни културни ирелигиозни обекти в	МРРБ	МЗХ; общински администрации
Насърчаване публично-частното партньорство за реализация на стратегии за местно развитие	ОП ЕЗФРСР	Брой публично-частно партнъорство	МРРБ	МЗХ; общински администрации
3.4.Подприоритет Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите и развитие на културните и креативни индустрии в регионите				
Област на въздействие: Развитие на инфраструктурата за специализирани форми на туризъм				
Развитие на културни туристически атракции - реставрация, консервация и социализация на НКЦ, изграждане на съпътстваща инфраструктура, въвеждане на съвременни форми на експониране и интерпретация;	ОП ЕФРР	Брой развити туристически атракции	МРРБ	МИЕТ, МК
Развитие на инфраструктурата за туризъм в защитените територии и развитие природни туристически атракции	ОП ЕФРР	Брой реализирани програми за паркова инфраструктура; брой развити туристически атракции	МРРБ	МОСВ, МИЕТ
Изграждане и развитие туристически атракции за селски, спа/балнео, приключенски и спортен туризъм	ОП ЕФРР	Брой развити туристически атракции; брой нови МСП	МРРБ	МИЕТ; МОСВ
Област на въздействие: Маркетинг на туристическите региони и формиране на регионални туристически продукти				

Формиране на регионални продукти, провеждане на пазарни проучвания, разработване на бранд стратегии, маркетингови стратегии за позициониране и осъществяване на промоционални дейности.	ОП Стратегически план за развитие на културния туризъм Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България Стратегия на ЕС за Дунавския регион COM (2010) 352	Брой туристически продукти; брой Маркетингови стратегии; брой промоционални кампании	МРРБ	МИЕТ
Област на въздействие и мерки: Създаване на условия за развитие на културни и творчески индустрии в регионите				
Област на въздействие: Модернизиране на образователната инфраструктура на 23-те училища по изкуства и култура в подкрепа на развитието на местния културен потенциал				
Подприоритет 3.5 Създаване на условия за опазване и подобряване на околната среда в регионите, адаптиране към настъпващите климатични промени и постигане на устойчиво и ефективно използване на природните ресурси				
Област на въздействие: Подобряване качеството и ефективността на водоснабдителните услуги за бизнеса и населението в регионите и доближаване до европейските стандарти в тази област				
Технически и технологични мероприятия за водоснабдяване и за изграждане на нови и реконструкция на водоснабдителни мрежи, подобряване техническото състояние на водопроводни системи и изграждане на пречиствателни станции за питейни води за подобряване на водоснабдяването и качествата на питейните води.	ОП Околна среда	Реконструирана и изградена водопроводна мрежа (м); брой реални жители включени към ПСПВ; брой на домакинствата с осигурен достъп до водоснабдяване и канализация	МОСВ, МРРБ	общинска аминистрация; ВиК оператори
Област на въздействие: Устойчиво управление на водните ресурси в регионите чрез изграждане и модернизиране на канализационни системи и пречистване на отпадъчни води				
Технически и технологични мероприятия за изграждане на канализационни системи и пречиствателни станции за отпадъчни води в населени места над 2000 е.ж. Изграждане на биологично стъпало на пречиствателни станции за за отпадъчни води за агломерации над 10 000 е.ж.	ОПОС	Дължина на изградените и модернизирани канализационни системи и колекторни мрежи в населените места (km) ; брой на домакинствата с осигурен достъп до канализация; Дължина на изградените и модернизирани канализационни системи и колекторни мрежи в населените	МОСВ, МРРБ	
Област на въздействие: Превенция на риска от наводнения, бедствия и аварии на територията на регионите				
Предварителна оценка на риска от наводнения за всеки речен басейн;	Нормативни документи Подобряване на законодателството ОПОС	Брой оценки на риска	МОСВ	МВР
Изготвяне на карти на заплахата и риска от наводнения, на районите за които са определени, че има значителен потенциален риск от наводнения или може да се предвиди такъв;	Нормативни документи Подобряване на законодателството ОПОС	Брой изготвени карти за риска от наводнения	МОСВ	

Разработване и изпълнение на Планове за управление на риска от наводнения за определените райони;	Нормативни документи Подобряване на законодателството ОПОС	Брой създадени "териториално акваториално устройствени планове" (ТАУП) на рискови участъци ;Почистени и укрепени речни корита дерета и отводнителни канали (km) (брой /куб.м. дървесина); Укрепени свлачища - брой и площ; брой коригирани речни участъци; брой почистени речни легла; ремонт и реконструкция на съществуващи водоснабдителни системи; възстановяване и доизграждане на напоителните системи	МОСВ	общинска аминистрация
Създаване на единна система за наблюдение, получаване и обработване на актуална информация с обособен Оперативен център за управление на водите и предупреждение при наводнения и засушаване.	ОПОС	създадена система за наблюдение	МОСВ	общинска аминистрация
Доизграждане на националната система за ранно предупреждение и оповестяване на регионално и местно ниво с цел своевременно информиране и повишаване ефективността на защита на населението при бедствия и аварии, защита от наводнения и технологични рискове, както и въвеждане на единна радиосистема за взаимодействие и координация.	проекти за развитие /реинженеринг и техническа поддръжка на системите	брой областни центрове и населени места, свързани към НСРПО	МВР, МОСВ	общинска аминистрация
Област на въздействие: Предотвратяване и адаптиране към негативните последици от изменението на климата върху водните ресурси и екосистемите				
Оценка на необходимостта от вода в средносрочен и дългосрочен план за различни икономически сектори. Оценка на икономическото въздействие от изменението на климата върху различни икономически сектори	ОП	Определяне на чувствителни райони и индикатори. Определяне на проблематични сектори и райони. Разработване на мониторингова система	МОСВ	
Мерки за борба с абразията и ерозията, включващи укрепване на свлачища и брегова ивица на Черно море и р. Дунав, ограничаване на добива на инертни материали от речните корита, провеждане на дейности, ограничаващи ерозията в речните тераси, вследствие на добив на инертни материали	ОП	Реализираните мерки са предотвратили реални заплахи от наводнения на съответните територии и/или са намалили отрицателните последици при наводнения	МОСВ,	МРРБ, общини, МЗХ
Превенция на риска от наводнения, бедствия и аварии на територията на регионите - Превенция и защита от горски, полски пожари и пожари в градска среда – осигуряване на методи и технически средства за реализирането й.	Проекти/ програми ОП Нормативни документи подобряване на законодателството ОПОС	брой проведени обучения и семинари; брой проведени информационни кампании сред населението; брой разработени съвременни методи за въздействие спрямо бедствия, аварии и пожари; брой осигурени технически средства за ограничанване въздействието на бедствия, аварии и пожари	МВР, ГД"Пожарна безопасност и защита на населението"	МРРБ, Общини, МОСВ

Превенция на риска от наводнения, бедствия и аварии на територията на регионите - Повишаване ефективността на защита на населението при бедствия и аварии, защита от наводнения и технологични рискове	Проекти/ програми	брой проведени обучения и семинари; брой проведени информационни кампании сред населението; количество договорирани средства	МВР	общини, НПО, бизнес структури
Мерки за ефективно използване и управление на водите	ОП законодателство	Намаляване на общите количества използвана вода чрез инвестиции във водностопанската инфраструктура и мерки за подобряване на ефективността при използването на водните ресурси	МОСВ,	МФ, МЗХ, МРРБ, общини, научни институти
Област на въздействие: Подобряване на околната среда на Черно море и българското черноморско крайбрежие				
Изграждане на стратегическа рамка за подобряване на околната среда на Черно море и българското черноморско крайбрежие	Извършване на оценки, мониторинг, изготвяне и прилагане на стратегия	Стратегия и Програма от мерки за постигане на добро състояние на морската околна среда; индикатори за оценка	МОСВ,	МЗ, МТИТС, МИЕТ, МРРБ, МВнВР
Област на въздействие: Ефективно използване на ресурсите в регионите чрез оптимизиране събирането на отпадъци и внедряване на съвременни технологии за разделно събиране, компостиране на биоразградимите отпадъци, рециклиране и екологосъобразно обезвреждане в изпълнение на Пътната карта за ефективно използване на ресурсите в Европа за периода до 2020 г.				
Програми за предотвратяване на отпадъците, които се съсредоточават върху ключовите въздействия върху околната среда и се има предвид целия жизнен цикъл на продуктите и материалите.	Разработване на Национална програма за предотвратяване на отпадъците в рамките на Национален план за управление на отпадъците 2014-2020 г.	Изготвена програма	МОСВ,	ИАОС, НСИ
Увеличаване на дела на оползотворяване и рециклиране на отпадъците	планове програми	Брой на съоръжения за рециклиране и оползотворяване на отпадъци; Обхват на системите за разделно събиране на масово разпространени отпадъци, с цел последващо увеличаване на дела на оползотворяването и рециклирането, като дейности по третиране на отпадъците; Мощности за събиране и рециклиране на отпадъците (хил.т) ; брой новоизградени регионални депа; брой Новоизградени инсталации за предварително третиране; брой изградени съоръжения за третиране на битовите отпадъци	МОСВ,	ИАОС, НСИ
Доизграждане на системата от съоръжения, осигуряваща екологосъобразното обезвреждане на цялото количество битови отпадъци, генерирани в страната и закриване на всички съществуващи депа за отпадъци, които не отговарят на изискванията на нормативната уредба и съвременните технически стандарти	стратегии планове ОП	Брой изградени съоръжения за третиране на битовите отпадъци; брой на закритите депа за битови отпадъци	МОСВ,	ИАОС, НСИ

Изграждане на компостиращи инсталации за биоразградими отпадъци на площадките на регионалните депа за обезвреждане на битови отпадъци	планове ОП	Брой на изградените инсталации за компостиране	МОСВ,	ИАОС, НСИ
Създаване на интегрирана рамка за управление на строителните отпадъци, която да доведе до намаляване на въздействията върху околната среда, причинени от генерираните строителни отпадъци, подобряване на ефективността на използване на ресурсите, увеличаване отговорностите на замърсителите, стимулиране на инвестициите за изграждане на съоръжения за преработването им	план нормативни актове	Разработване на нормативен акт, методически указания и ръководство; брой. изградени инсталации за рециклиране и оползотворяване на строителни отпадъци	МОСВ	
Област на въздействие: Опазване, поддържане и възстановяване на биологичното разнообразие като част от природния потенциал за устойчиво развитие на регионите				
Развитие на мрежата от защитени територии	Издаване на административни актове	Брой одобрени планове за управление; брой доклади за мониторинг; обявени защитени територии	МОСВ	ИАОС, МЗХ, ИАГ
Изграждане на мрежата от защитени зони по „Натура 2000"	план нормативни актове ОП	брой обявени защитени зони	МОСВ	ИАОС, МЗХ, ИАГ
Картиране на природни местообитания и на видове в защитени зони, вкл. и в акваторията на Черно море	ОП	брой картирани зоните от мрежата Натура 2000; брой видове и местообитания, които са картирани и които имат определено природозащитно състояние; брой видове птици, чиито миграционни трасета са изучени; брой местообитания и видове, за които са предприети мерки и дейности	МОСВ	МЗХ;ИАРА, БАН,
Разработване на планове за действие за застрашени животински и растителни видове	Нормативни актове Разработване на планове за действие ОПОС	Брой планове за действие	МОСВ	МЗХ; ИАРА, БАН,
Изпълнение на мерки и дейности за опазване, поддържане и възстановяване на местообитания и видове на територията на страната, вкл. такива предвидени в планове за управление и планове за действие	ОПОС Национални програми и проекти за конкретни дейности	Брой местообитания и видове, за които са предприети мерки и дейности	МОСВ	МЗХ, ИАГ, НПО
Осъществяване на мониторинг за установяване на тенденции в разпространението и състоянието на природни местообитания и видове	Програми и проекти за конкретни дейности	Брой видове и местообитания, за които се провежда мониторинг	МОСВ	МЗХ, ИАГ, НПО
Разработване на планове за управление на защитени територии и защитени зони	Издаване на административни актове	Брой одобрени планове за управление; брой доклади за мониторинг; обявени защитени територии	МОСВ	ИАОС, МЗХ, ИАГ
Област на въздействие : Повишаване качеството на атмосферния въздух на територията на страната , в т.ч. в големите градски центрове				
Изпълнение на мерките от Националната програма за намаляване на общите годишни емисии на серен диоксид, азотни оксиди, летливи органични съединения и амоняк в атмосферния въздух, приета с РМС №261/23.04.2007 г.	Инвестиционни, законодателнии и административни мерки	Изпълнени мерки ;% на намаление на вредните емисис,% на намаление на шума	МОСВ	МТИТС, МИЕТ, ДАМТН, МЗХ

Изпълнение на мерките за постигане изискванията на новата Директива 2010/75/ЕО, относно емисиите от промишлеността	Законодателни актове; констролни регулации и правила	Брой на приведени в съответствие с изискванията на Директивата инсталации	МОСВ	МИЕТ
Изпълнение на мерките от общинските програми по чл. 27 от Закона за чистотата на атмосферния въздух за управление на качеството на атмосферния въздух в райони с нарушено качество на въздуха	Изпълнение на мерките по програми за конкретни дейности	Изпълнени мерки: концентрациите да не надвишават нормите	Общини	МОСВ, МИЕТ, МТИТС, МРРБ
3.6 Засилване на териториалната кохезия чрез развитие и разширяване на трансграничното, междурегионалното и транснационалното сътрудничество				
Област на въздействие: Развитие на трансграничното сътрудничество и мобилизиране потенциала на периферните гранични територии				
Развитие на трансграничното сътрудничество	Програмни документи	Брой проекти; брой успешно изпълнени проекти; брой участници в проекти.	МРРБ	МС, МФ, министерства, областни администрации, социално-икономически партньори, НПО
Взаимодействие между органите отговорни за граничната сигурност и обществен ред и за изграждане на комуникационна инфраструктура за взаимен обмен в 30 км-ва гранична зона между съседни региони от две или повече държави-членки, граничещи по суша или по море, или между съседни гранични региони от поне една държава-членка и една трета държава по външните граници на Съюза, които не са обхванати от други програми по външните финансови инструменти на Европейския съюз.	Проекти за развитие /реинженеринг и техническа поддръжка на системите;нормативни актове	Брой областни центрове и населени места, свързани към НСРПО	МВР	Общини
Област на въздействие: Разширяване на междурегионалното сътрудничество				
Разширяване на междурегионалното трудничество	Програмни документи	Брой проекти; брой успешно изпълнени проекти; брой участници в проекти.	МРРБ	МС, МФ, министерства, областни администрации, социално-икономически партньори, НПО
Област на въздействие: Разширяване на транснационалното сътрудничество				
Разширяване на транснационалното сътрудничество	Програмни документи	Брой проекти; брой успешно изпълнени проекти; брой участници в проекти.	МРРБ	МС, МФ, министерства, областни администрации, социално-икономически партньори, НПО

Област на въздействие: Укрепване на връзките между университетите, изследователските центрове и регионалния бизнес в Дунавския макрорегион				
Укрепване на връзките между университетите, изследователските центрове и регионалния бизнес в Дунавския макрорегион	Национална стратегия за регионално развитие Регионални планове за развитие Областни стратегии за развитие Общински планове за развитие	Брой създадени научно-изследователски центрове/ лаборатории; брой съвместни програми между бизнеса и университетите ; брой създадени иновативни предприятия	МРРБ	Общини

4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване нахранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
4.1 Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл				
Област на въздействие: Насърчаване процеса на консолидиране на земеделските земи (комасация) по собственост				
Насърчаване процеса на консолидиране на земеделските земи (комасация) по собственост	Подпомагане на проекти за уедряване чрез предоставяне на експертна и техническа помощ, включване на публичните фондове (държавен и/или общински поземлени фондове) в проекти за уедряване, финансова подкрепа на проекти за уедряване чрез Програмата за развитие на селските райони (ПРСР)	Брой проекти, за които е предоставена експертна и/или техническа помощ; размер на включена в проекти за уедряване земя (дка); размер на включена в проекти за уедряване земя от държавен и/или общински поземлен фонд (дка); брой подпомогнати по ПРСР проекти за уедряване; общ размер на инвестициите за реализаране на проекти за уедряване (лв.)	МЗХ	
Област на въздействие: Възстановяване и модернизиране на хидромелиоративната инфраструктура "				
Възстановяване и модернизиране на хидромелиоративната инфраструктура	Инвентаризация на хидромелиоративния фонд(ХМФ), установяване потребностите от напояване и определяне на обема от дейности за реконструкция и създаване на напоителни съоръжения, реализиране на дейности за реконструкция и изграждане на неоходимата инфраструктура, финансова подкрепа на проекти в напояването по ПРСР	Инвентаризиран хидромелиоративен фонд; общ размер на инвестициите за реконструкция и изграждане на хидромелиоранивни съоръжения (лв.); брой подпомогнати по ПРСР проекти за инвестиции	МЗХ	
Област на въздействие: Преодоляване на структурния дисбаланс в животновъдния сектор."				

Преодоляване на структурния дисбаланс в животновъдния сектор	Прилагане на схеми за обвързано с производството, подпомагане за животни, прилагане на схеми за национални доплащания за животни, национална програма по пчеларство; схеми за държавна помощ за реализиране на ангажименти за хуманно отношение към птици и свине, схема за държавна помощ за инвестиции, свързани с директни доставки на продукти от животновъдството;	Брой подпомогнати земеделски производители; брой животни, за които е оторизирано подпомагане; процент на усвояване на финансовия ресурс; брой подпомогнати проекти; общ размер на инвестициите за изграждане и оборудване на обекти за директни доставки (лв.)	МЗХ	
Област на въздействие: Насърчаване на равномерното развитие на отделните направления в растениевъдния сектор "				
Насърчаване на равномерното развитие на отделните направления в растениевъдния сектор	Схеми за държавна помощ за подкрепа на инвестиции в сектор "Плодове и зеленчуци", схеми за обвързано подпомагане за подобряване качеството на пресни плодове и зеленчуци, програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор;	Брой подпомогнати производители; общ размер на инвестициите (лв.); брой подпомогнати проекти за преструктуриране и конверсия на лозя; брой подпомогнати проекти за промотиране на вина в трети страни; общ размер на изплатената помощ за застрахователни премии	МЗХ	
4.2 Модернизирани и технологично обновени стопанства и инфраструктура в отрасъла. Развитие и ускорено въвеждане на иновациите в земеделската практика				
Области на въздействие: Насърчаване на инвестиции в материални и нематериални активи и внедряване на иновативни решения				
Насърчаване на инвестиции в материални и нематериални активи	ПРСР	Брой стопанства, подкрепени за реализиране на инвестиционни проекти; брой предприятия, подкрепени за реализиране на инвестиционни проекти; общ обем на инвестициите за модернизиране	МЗХ	
Внедряване на иновативни решения и практики в земеделското производство	ПРСР	Брой реализирани иновативни проекти; брой подкрепени изследователски проекти; общ обем на инвестициите за въвеждане на нови продукти и/или техника/технология	МЗХ	
4.3 По-висока професионална квалификация и информираност на земеделските производители				
Области на въздействие: Повишаване на квалификацията и предоставяне на консултантски услуги				
Повишаване на професионалната квалификация и знания на заетите в аграрния сектор	ПРСР	Брой проведени обучения; брой проведени информационни кампании	МЗХ	
Предоставяне на консултански услуги на заетите в аграрния сектор	ПРСР	Брой проведени консултации в областта на земеделието и горското стопанство	МЗХ	
4.4 Земеделското производство - привлекателен бизнес, осигуряващ стабилни и справедливи доходи на заетите в него				
Области на въздействие: повишаване на доходите от земеделска дейност				
Подкрепа на доходите на земеделските производители чрез прилагане на системата за директни плащания	Схема за директни плащания на площ (основно плащане без "зелен" компонент) Други схеми за директно плащане (дребни ферми, млади фермери) Национални доплащания на ха; национални доплащания за тютюн	Брой подпомогнати земеделски производители; размер на допустимите за подпомагане площи (хил. дка); процент на усвояване на финансовия ресурс	МЗХ	

Преструктуриране на производства в чувствителни от социално-икономическа и демографска гледна точка, райони - тютюнопроизводство	Схеми за обвързано производство за отглеждане на животни и трайни насаждения в тютюнопроизводителни общини Тематични подпрограми към ПРСР	Брой производители, обхванати от схемите за обвързана с производството подкрепа; процент на усвояване на финансовия ресурс	МЗХ	
Насърчаване сдружаването на производителите и кооперирането на участниците във веригата за предлагане на земеделски продукти и храни	Схеми за подпомагане сдружаването на земеделските производители ПРСР	Брой признати организиции на производители на земеделска продукция; брой одобрени оперативни програми на организации на производители; брой подкрепени проекти за реализиране на форми на сътрудничество	МЗХ	
Ефективно управление на рисковете в земеделието	Схеми за държавни помощи за застраховки и за компенсиране на загуби следствие на неблагоприятни климатични условия ПРСР	Брой земеделски производители, включени в схема за държавна помощ за застраховане; общ размер на изплатената помощ за застрахователни премии - по схема за подсектор "Плодове и зеленчуци"(лева); брой земеделски производители, получили компенсация за загуби вследствие неблагоприятни климатични условия; общ размер на изплатените компенсации (лева); брой подпомогнати земеделски производители за противодействие на климатични и икономически рискове	МЗХ	
Насърчаване развитието на биологичното земеделие	Национален план за развитие на биологичното земеделие 2007-2013 ПРСР	Размер на площите, използвани за биологично земеделие в система на контрол (дка); брой животни, отглеждани по биологичен начин;	МЗХ	
Прилагане на програми за промотиране на земеделски и хранителни продукти на пазарите на Европейския съюз и трети страни	Промоционални програми за земеделски и хранителни продукти	Брой одобрени промоционални програми	МЗХ	
4.5 Устойчиво използване и управление на природните ресурси				
Области на въздействие:				
Насърчаване земеделските производители да предоставят екологични услуги и услуги, свързани с климата	"Зелен компонент" на директните плащания ПРСР	Брой земеделски производители, получаващи "зелено плащане"; брой санкционирани земеделски производители за неспазване на изискванията за кръстосано съответствие и неприлагане на екологични дейности; брой и характеристики на прилаганите допълнителни дейности за опазване на околната среда; процент на усвояване на финансовия ресурс; брой подпомогнати земеделски производители	МЗХ	

Поддържане на земеделските дейности в райони с природни или други специфични ограничения	Допълване на директните плащания ПРСР	Брой подкрепени земеделски стопанства от райони с природни или други специфични ограничения; площ на подпомогнати стопанства в райони с природни или други специфични ограничения	МЗХ	
Поддържане и съхраняване на горските ресурси	ПРСР	Брой подпомогнати бенефициенти за залесяване; брой подпомогнати бенефициенти за презалесяване; брой подпомогнати проекти за превантивни дейности; размер на площите с новосъздадени гори; размер на площите с възстановени гори	МЗХ	
4.6 Конкурентоспособен рибарски сектор, осигуряващ устойчиво управление на рибарството и аквакултурите				
Области на въздействие: сектор "Рибарство"				
Модернизиране на флота, въвеждане на иновационни технологии в производството на аквакултури и рибопреработката	ОПРСР	Брой подкрепени проекти за инвестиции за приспособяване и модернизиране на риболовния флот; брой подкрепени инвестиционни проекти в аквакултура; брой подкрепени инвестиционни проекти за преработка на продукти от рибарството и аквакултурата	МЗХ	
Осигуряване и управление на надеждни икономически, биологични и научни данни за сектора	Национална програма за събиране, използване и управление на данни в сектор "Рибарство"	Събрани и обобщени икономически данни за риболовните съдове; събрани данни относно основните риболовни практики; събрани биологични данни; събрана и обобщена информация за улови и изхвърляния на улови; събрани данни за аквакултурния сектор; събрани данни за рибопреработвателния сектор	МЗХ	
Опазване и ефективно управление на рибните ресурси	Годишни планове за зарибяване	Брой извършени зарибявания; вложен зарибителен материал (брой); брой извършени проверки; брой констатирани нарушения; въведени временни или общи забрани и други ограничителни мерки свързани с опазване на рибните ресурси	МЗХ	
4.7 Високо ниво на защита на човешкото здраве и интересите на потребителите по отношение на храните чрез прилагането на интегриран подход на контрол по цялата хранителна верига				
Области на въздействие: човешко здраве, здравеопазване на животните и хуманно отношение към тях				

Осъществяване на интегриран контрол по безопасността и качеството на храните	Наличие на добре функционираща система за контрол Своевременно въвеждане на европейските и национални изисквания за качество и безопасност на храна	Брой извършени проверки по отделни направления; възбранени и бракувани храни и хранителни продукти	МЗХ	
Гарантиране на здравословния статус на животните и хуманно отношение към тях	Държавна профилактична програма и програми за надзор на болести по животните	Брой проведени профилактични мероприятия; брой диагностични изследвания; брой проведени мероприятия за надзор на болести по животните	МЗХ	

5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
5.1 Създаване на благоприятна институционална среда				
Област на въздействие: иновационна и инвестиционна среда				
Приемане на закон за иновациите	Правителствена програма Ангажимент по пакта "Евро плюс"	Приет закон	МИЕТ	-
Разработване на Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2013 - 2020 г.	Разработена бюджетна рамка с мерки за реализация, ОП „Иновации и предприемачество“	Разработена стратегия с всички необходими съпътстващи документи за нейното адекватно изпълнение	МИЕТ	-МОМН МТИТС МРРБ МЗХ МЗ
Проактивен инвестиционен маркетинг за привличане на инвеститори от целеви сектори и държави	Секторна стратегия за насърчаване на инвестициите ОП "Иновации и предприемачество."	Организирани и проведени форуми; подготвени и разпространени рекламни материали; заснети и излъчени промоционални филми и видеоклипове; публикации в международни икономически издания; съотношение "реализирани инвестиции-заявени инвестиционни намерения"; поканени инвеститори	БАИ	МИЕТ
Област на въздействие: Подкрепа на МСП				
Адаптиране на Назионалната стратегия за насърчаване на МСП към Small Business act(SBA)	Стратегия за насърчаване на МСП	Оценка от количествените индикатори от ежегодните доклади по SBA	МИЕТ	
Област на въздействие: стимулиране създаването и засилване ролята на браншовите организации				

5.2 Повишаване качеството и ефективността на научните изследвания и иновациите				
Област на въздействие: Засилване на интеграцията между елементите на „триъгълника на знанието”				
Създаване на национална интерактивна платформа за връзка образование-наука-бизнес	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална програма за реформи, ОП РЧР	Създадена национална интерактивна платформа за връзка образование-наука-бизнес	МОНМ	ВУ, Научни организации , предприятия
Изграждане на между институционални центрове осигуряващи провеждане на научни изследвания в полза на икономиката	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална програма за реформи, ОП РЧР	Брой изградени на между институционални центрове	МОНМ МИЕТ	ВУ, Научни организации , предприятия
Осигуряване на допълнителни бюджетни средства за научноизследователски звена, които генерират външно финансиране от частни източници	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална програма за реформи, ОП РЧР	Брой научноизследователски звена и брой проекти, които генерират външно финансиране от частни източници	МОНМ	ВУ, Научни организации , предприятия
Въвеждане на срочни асистентски договори от 3 до 5 години в приоритетни области за работа в научните организации и последваща реализация в икономиката	Закон за насърчаване на научните изследвания Национална стратегия за развитие на научните изследвания Национална програма за реформи, ОП РЧР	Брой научни организации въвели асистентски договори в приоритетни области; брой учени реализирали се в икономиката въз основа на сключени срочни договори	МОНМ	ВУ, Научни организации , предприятия
Област на въздействие: Изграждане на научна и иновационна инфраструктура				
Създаване/развитие на високотехнологични инкубатори за стартиращи предприятия, изследователски центрове, центрове за технологичен трансфер,иновационни клъстери, технологични паркове, обновяване на научна инфраструктура	ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Създадени организации; предприятия и други институции, включени в проектите	МИЕТ, МОМН/ МТИТС	БАН, ВУ
Създаване/развитие на индустриални зони по ЗНИ и ОПРР	Национална стратегия за регионално развитие на Република България 2005-2015 г. Национална стратегическа референтна рамка 2007 - 2013 г. ЗНИ Регламент 800/2008 на ЕК "ОП РР 2007-2013 г.” и аналогична за следващия програмен период	Проекти за създаване на индустриални зони; проекти за развитие на съществуващи индустриални зони	МИЕТ	МРРБ
Осигуряване на достъп до информация и обучения на МСП за съвременните постижения в световната практика (използвани методи, данни, научно-приложни изследвания и т.н.)	ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Брой договори	МИЕТ	

Финансова и друга подкрепа за внедряването и използването на съвременни ИКТ в областта на научно-развойната и иновационната дейност в МСП	ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Брой подкрепени проекти	МИЕТ	МТИТС
Използване на Европейската навигационна сателитна система ГАЛИЛЕО				
Организация и техническо осигуряване за въвеждане в съответните държавни органи на публично-регулирана услуга за ползване на системата.	проекти за развитие Council Joint Action 2004/552/CFSP of 12 July 2004 on aspects of the operation of the European satellite radio-navigation system affecting the security of the European Union Regulation (EC) No 683/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 on the further implementation of the European satellite navigation programmes (EGNOS and Galileo) Council Regulation (EC) No 1321/2004 of 12 July 2004 on the establishment of structures for the management of the European satellite radio-navigation programmes	Брой на доставени криптомодули за потребители на публично-регулираната услуга; изграждане на наземен компонент на системата EGNOS	МВР, МИЕТ	ДАНС, МТИТС
Област на въздействие: Партньорство между иновативните предприятия и носителите на иновативния потенциал				
Насърчаване на повишаването на квалификацията на заетите в иновативни предприятия лица	Финансови схеми, ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Иновативни предприятия, включени в обучения; лица от иновативни предприятия с придобита квалификация	МИЕТ/ МТСП	МОМН
Подкрепа за предприятията, приемащи докторанти, специализанти/стажанти (висше и средно образование) и млади учени да реализират темите си в полза на предприятията или реализир	Финансови схеми, ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Докторанти/студенти/ученици, провели стаж в предприятия; учени, реализирали теми в предприятия; нови разработки от докторанти, внедрени в производството; наети на работа стажанти; внедрени разработки от млади учени	МОМН/ МИЕТ	Висши училища; професионални гимназии
Подкрепа докторанти, реализиращи теми в полза на предприятията	" Финансови схеми, ОП	Докторанти, защитили докторски теми в полза на предприятия	МТСП	МОМН/МИЕТ
Насърчаване наемането на висококвалифицирани лица в иновативни предприятия	Финансови схеми, ОП	Висококвалифицирани лица, наети в иновативни предприятия	МТСП	МОМН/МИЕТ
Подкрепа на иновативни предприятията за подготовка и наемане на специализирани кадри	Финансови схеми, ОП „Иновации и предпрпиемачество“ и национален бюджет	Подкрепени предприятия; иновационната дейност в подкрепените предприятия	МИЕТ/ МОМН	Висши учебни заведения
Подкрепа на организации (НПО)/ВУЗ за създаване на „учебни компании“ за обучение в предприемачески умения на младежите в средните и висшите училища	Национална програма за реформи (2011 – 2015г.), иновационна стратегия на Република България	Брой подкрпепени средни училища, брой подкрпени висши училища; брой създадени „учебно-тренировъчни компании“ в средни	МИЕТ	МОМН

		училища; във ВУЗ		
Подкрепа за създаване на Центрове по предприемачество във висшите училища	Национална програма за реформи (2011 – 2015г.), иновационна стратегия на Република България	Брой подкрепени ВУЗ	МИЕТ	МОМН
Област на въздействие: Финансиране на на дейностите за изследвания и развитие и иновациите на предприятията, в това число и МСП				
Подобряване на механизмите за финансиране и подкрепа за научно-приложни изследвания, развойна и иновационна дейност в МСП	Националната стратегия за насърчаване на МСП, Иновационна стратегия	Брой въведени нови финансови инструменти	МИЕТ	
Област на въздействие: Интернационализация на иновационния процес				
Осигуряване дейността по участието на предприятията и научните организации в европейски инициативи и програми в областта на научните изследвания и иновациите	Ратифицирани международни споразумения, 7 РП, Хоризонт 2020, COSME, ЕКА	Брой сключени партньорски договори Брой реализирани проекти, Брой консултирани предприятия, брой предприятия и брой изследователски организации участващи в съвместни проекти	МИЕТ/ МОМН, МТИТС	
5.3 Подкрепа на високотехнологичните производства и услуги				
Област на въздействие: Стимулиране заетостта във високотехнологичните производства и услуги				
Подкрепа за създаване на заетост в индустрията и високотехнологичните производства и услуги и специализирано обучение на новоназначени служители по проекти, сертифицирани по Закона за насърчаване на инвестициите и по ОП "РЧР"	Национална програма за реформи (2011-2015 г.) Национален план за развитие 2007-2013 Национална стратегическа референтна рамка 2007 - 2013 г. Национален план за действие по заетостта ЗНИ Регламент 800/2008 на ЕК "ОП РЧР 2007-2013" и аналогична за следващия програмен период	Насърчени проекти; новоназначени служители, включени в обучение	МИЕТ	МТСП
Област на въздействие: Стимулиране на инвестициите във високотехнологичните производства и услуги				
Насърчаване на инвестициите в индустрията и във високотехнологични производства и услуги	Национална програма за реформи (2011-2015 г.) Национална стратегическа референтна рамка 2007 - 2013 г. Иновационна стратегия на Република България ЗНИ Регламент 800/2008 на ЕК "ОП К 2007-2013 г." и аналогична за следващия програмен период	Сертифицирани инвестиционни проекти по ЗНИ, в т.ч. високотехнологични проекти; приложени насърчителни мерки; проекти по ОПК	МИЕТ	-
5.4 Подкрепа на сектор Туризъм				
Област на въздействие: Подобряване на качеството на туристическите услуги				

Въвеждане на системи и стандарти за качество, екологосъобразност и устойчивост	ОП Закон за туризма Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България Стратегия на ЕС за Дунавския регион Стратегически план за развитие на културния туризъм COM(2010) 352	Брой подкрепени предприятия и сдружения	МИЕТ	-
Въвеждане на IT и иновации в туристическия бизнес	ОП Закон за туризма Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България Стратегия на ЕС за Дунавския регион Стратегически план за развитие на културния туризъм COM(2010) 352	Брой подкрепени предприятия и сдружения	МИЕТ	-
Повишаване професионалната квалификация на заетите в туризма	ОП Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България Стратегически план за развитие на културния туризъм	Брой включени фирми; брой проведени обучения; брой заети, включени в обученията	МИЕТ	МОМН
Област на въздействие: Национален туристически маркетинг				
Провеждане на комуникационни кампании на вътрешния и на целеви пазари; Провеждане на мултинационални кампании по тв и други медии; Производство на филми, мултимедийни продукти и иновативни промоционални материали; Доразвиване на националния интернет портал и създаване на информационна система и мрежа с регионалните и местни центрове; Провеждане на маркетингови проучвания и изследвания; Промоционални дейности, насочени към специализирани продукти; Разкриване на туристически представителства на водещи пазари;	ОП Закон за туризма Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България Стратегия на ЕС за Дунавския регион Стратегически план за развитие на културния туризъм	Брой проведени кампании; произведени рекламни продукта; изработена информационна система и свързани в нея информационни центъра; проведени маркетингови проучвания и изследвания; осъществени ПР и спедиентски събития; разкрити туристически представителства	МИЕТ	
5.5 Повишаване на конкурентоспособността и жизнеспособността основно на МСП				
Област на въздействие: Подобряване на достъпа до финансиране основно на МСП				
Подобряване достъпа до финансиране чрез финансовите инструменти JEREMIE, НИФ, ФНИ	Международни споразумения Закон за иновации	Брой открити сесии и процедури; брой МСП, финансирани от съответния фонд по инициативата JEREMIE, брой фирми и научно-изследователски организации финансирани по правилата на НИФ	МИЕТ МОМН	

Осигуряване на дейността за предоставяне на кон-султантски услуги за указ-ване на помощ при подго-товка и изпълнение на проекти по европейски рамкови програми	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой консултирани преприятия	МИЕТ	
Област на въздействие: Стимулиране на патентната дейност на МСП				
Информационни и обучителни кампании			МИЕТ	
Финансова и друга подкрепа за защита на интелектуална собственост	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой подкрепени предприятия и научни организации	МИЕТ	
Област на въздействие: Стимулиране на интернационализацията основно на МСП				
Информационни и обучителни кампании	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой проведени кампании	МИЕТ	
Финансова и друга подкрепа за интернационализиране на дейността	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой фирми участващи в съвместни проекти	МИЕТ	
Област на въздействие: Стимулиране на прилагането на добри практики основно в МСП				
Насърчаване разработването на нови бизнес модели за МСП, насърчаване на цифровизацията на процесите и използването на ИКТ в предприятията, насърчаване внедряването на нови продукти и технологии.	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой подкрепени проекти	МИЕТ	
Създаване мрежа за обмен на добри практики -регламентиране формите на диалог с браншовите и съсловние организации и регионалните срещи с биз-неса;	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Изградена мрежа обхващаща всички заинтересовани страни	МИЕТ	
Насърчаване на предприятията за навлизане в нови пазарни ниши чрез финансиране и друга подкрепа на изготвяне на маркетингови анализи и стратегии	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой подкрепени предпрпиятия	МИЕТ	
Подкрепа за предприятията развиващи е-бизнес	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой подкпрепени предприятия	МИЕТ	
Финансова и друга подкрепа за обучения на управленския състав на МСП (MBA програми, executive trainings и т.н.)	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой обучени управленски кадри от МСП	МИЕТ	
Област на въздействие: Стимулиране внедряването на стандарти основно в МСП				
Информационни и обучителни кампании	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой компании		
Финансова и друга подкрепа за внедряване на стандарти	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой подкпрепени предприятия		
Област на въздействиеСтимулиране партньорството между предприятията и научно-изследователските организации				
Подкрепа за иновационните клъстери	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой създадени партньорства	МИЕТ	

Осигуряване на достатъчна финансова подкрепа (от ЕК и др. източници) за съвместни научноизследо-вателски инфраструктури и иновационни клъстери в областта на ИКТ и разви-ване на по-нататъшни електронни инфраструктури и установяване на обща стратегия на ЕС относно изчисленията „в облак“ по-специално за правителст-вени и научни нужди	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой създадени партньорства	МОМН МИЕТ	
Подкрепа за участие на предприятията в клъстер-ните инициативи на евро-пейската инициатива ЕВРИКА и осигуряване на дейноста	Национален бюджет	Брой създадени партньорства	МИЕТ	
Подкрепа за предприятията участващи в съвместната програма ЕВРОСТАРС	Национален бюджет	Брой създадени пяртноьрства	МИЕТ	
Подкрепа на дейността на Европейската мрежа за предприятия	Национален бюджет	Брой създадени пяртноьрства	МИЕТ	
Област на въздействие: Формиране на предприемачески умения сред ученици и младежи				
Област на въздействиве: Подкрепа на стартиращи предприятия и на "втория шанс"				
Създаване/развитие на инкубатори за стартиращи предприятия	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой създадени/развити инкубатори	МИЕТ	
Намаляване на изискуемите документи и времето за стартиране на бизнес	Национален бюджет	Брой документи (разре-шителни и/или уведоми-телни) и брой дни необ-ходими за стартиране на бизнес	МИЕТ	
"Втори шанс" - облекчаване и ускоряване процедурите по несъстоятелност и въвеждане на нова процедура в нашето законодателство по защита на малко или средно пред-приятие в затруднение и предпрезване от несъстоятелност	Национален бюджет	Брой на фирми, успели да избегнат банкрута, възползвайки се от ново-въведената процедура и продължителност на са-мата процедура	МИЕТ	
Област на въздействиве: Подпомагане развитието на женското, младежкото и социалното предприемачество,				
Информационни и обучетелни кампании сред семейните фирми за значимостта на проблема и съвременните практики за решаването му	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой обучителни кампании	МИЕТ	
Предоставяне на финансова и друга подкрепа за специализирани обучения в сферата на дейност на семейната фирма на потенциалните наследници	ОП „Иновации и предприемачество“ и национален бюджет	Брой партньорства, брой информационни кампании, работни семинари, обучителни семинари и др.	МИЕТ	

6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
61. Подобряване на институционалната среда				

Област на въздействие: Постигане на гъвкава и адаптивна структурата на администрацията, която да отговаря на динамичните промени в средата и на прилаганите политики				
Провеждане на периодични функционални прегледи на администрациите на всеки три години	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой администрации с проведени функционални прегледи	МС, САР	Институции, участващи в САР
Област на въздействие: Развитие на отчетността и прозрачността на съдебната система				
Развитие на електронни системи и бази данни, механизми за координация и взаимодействие между институциите в съдебната система.	Промяна на нормативната уредба;	Брой системи, механизми	ВСС	
Подкрепа на превантивна дейност срещу корупция в съдебната система.	Промяна на нормативната уредба;	Брой инициативи за превантивна дейност	ВСС	
Област на въздействие: Разширяване на обхвата на услугите, предоставяни от частния сектор и НПО				
дефиниране на услуги, които няма да бъдат предоставяни от държавата и ще бъдат трансферирани към частния сектор	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой администрации с проведени функционални прегледи	МС, САР	Институции, участващи в САР
Област на въздействие: Реформа на областното ниво на управление				
Оптимизиране на броя на областите	Промяна в Закона за административно-териториалното устройство	Брой области	МС, САР	
повишаване на капацитета на областната администрация за осъществяване на държавно управление по места и за провеждане на регионална политика чрез обучение, въвеждане на ИКТ, електронно управление и др.	Проекти за обучение/обучителни програми на областната администрация	Брой обучени служители на новите областни администрации	МС, САР	
Създаване на предпоставки за засилване участието на областните администрации в процеса на планиране и усвояване на средствата от ЕС	Включване на областните управи в списъка от бенефициенти по оперативните програми	Промяна в нормативна уредба	МС, САР	
Област на въздействие: Развитие на нов модел на организация на териториалните звена на централната администрация				
създаване на единна интегрирана структура на териториално ниво за всяко министерство	промяна в нормативната уредба	Наличие на променена нормативна уредба	МС, САР	
изготвяне на единна концепция за рационален формат на териториалните звена (числен състав, статут, обхват на компетенциите и отговорностите и териториален обхват)	промяна в нормативната уредба	Наличие на променена нормативна уредба	МС, САР	
Област на въздействие: Ускоряване на процеса на децентрализация				

прехвърляне на правомощия и ресурси от централната власт към местното самоуправление	промяна в нормативната уредба	Наличие на променена нормативна уредба	МС, САР	
увеличаване на собствената приходна база на общините чрез предоставяне на нови приходоизточници	промяна в нормативната уредба	Изготвяне на нормативна уредба за нови приходоизточници	МС, САР	
Област на въздействие: Ефективно противопостаяне срещу корупцията				
Подкрепа за превантивна дейност срещу корупция в държавната администрация	промяна в нормативната уредба	Брой инициативи за превантивна дейност	БОРКОР	
мерки за ограничаване възможностите за вземане на решения по целесъобразност	промяна в нормативната уредба	Брой мерки	БОРКОР	
подкрепа за държавните органи за установяване и наказателно преследване на извършилите корупционни дейности	промяна в нормативната уредба	Брой инициативи за подкрепа	БОРКОР	
Област на въздействие: Администрация, ангажирана с опазване на околната среда				
разширяване на използването на електронни форми на комуникация	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой електронни форми на комуникация	МС, САР	
използването на рециклирана хартия	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Количество рециклирана хартия	МС, САР	МОСВ
разделното събиране на отпадъци	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Количество разделно събрани отпадъци	МС, САР	МОСВ
6.2. Администрация на знанието				
Област на въздействие: Развитие на система за планиране на човешките ресурси				
инициативи за стимулиране на навлизането на млади и квалифицирани специалисти в администрацията	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой инициативи, брой проведени общи конкурси за постъпване в администрацията	МС, САР	
внедряване на практики, чрез които да се осигури приемственост в работата	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой практики за приемственост	МС, САР	
Област на въздействие: Привличане и задържане в администрацията на високо квалифицирани специалисти				
въвеждане на механизми за гарантиране на кариерно развитие и на заплащане, съответстващо на приноса на отделните служители	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой въведени механизми за гарантиране на кариерното развитие и на заплащане според резултатите	МС, САР	
разработване на система за планиране и оценка на нуждата от специалисти в администрацията	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Наличие на система за планиране и оценка за нуждата от специалисти	МС, САР	

модернизиране и усъвършенстване на методите за подбор	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой модернизирани методи	МС, САР	
развитие на стажантски програми за създаване на стабилна връзка между университетите и администрацията	Изготвяне и приемане на Стратегия за административна реформа	Брой стажантски програми	МС, САР	
Област на въздействие: Постоянно развитие и обогатяване на професионалните качества и умения на държавните служители				
укрепване на капацитета на Института по публична администрация (ИПА) с цел създаване на капацитет за трансфер на добри практики	Стратегия за развитие на ИПА	Наличие на Стратегия за развитие на ИПА	МС, САР	ИПА
превръщане на ИПА в информационен център и генератор на идеи за развитие на държавната служба и подобряване структурирането на администрацията	Стратегия за развитие на ИПА	Брой генерирани идеи за развитие и структуриране	МС, САР	ИПА
фокусиране на програмите за обучения върху повишаване на експертните познания на служителите, както и върху развитие на уменията им за работа с новите технологии	Стратегия за развитие на ИПА	Брой модернизирани програми за обучения	МС, САР	ИПА
въвеждане на практики за осъществяване на неформално обучение, самостоятелно учене и споделяне на знания в работна среда	Стратегия за развитие на ИПА	Брой практики за неформално обучение и самостоятелно учене	МС, САР	ИПА
по-интензивно използване на онлайн формите на обучения и заимстване на добри практики от частния сектор	Стратегия за развитие на ИПА	Брой приложени онлайн обучения; брой заимствани добри практики	МС, САР	ИПА
Повишаване на институционалния капацитет за оценка на риска, превенция и управление на процесите по защати на населението при бедствия, авариии и извънредни ситуации	Промяна във вътрешно-нормативната уредба	Брой проведени обучения	МС, МВР	Институции имащи законови отговорности по защита на населението от бедствия, аварии и извънредни ситуации
Въвеждане на специализирани обучения на различни нива (национално, областно и местно) на структурите от Единната спасителна система на Р България за действия по защита на населението	Проекти за обучение/обучителни програми	Брой обучени експерти	МС, МВР	Структурите от Единната спасителна система на Р България

Подобряване оперативното управление и ръководство при бедствия и извънредни ситуации чрез обучения за използването на съвременни методи (вкл. дистанционни обучения) и технически средства	Проекти за обучение/обучителни програми	Брой обучени експерти	МС, ГДПБЗН-МВР	Структурите от Единната спасителна система на Р България
Област на въздействие: Насърчаване и стимулиране мобилността на държавните служители				
постепенното въвеждане на задължителна мобилност сред висшите държавни служители	Стратегия за административна реформа	Наличие на нормативна уредба за задължителна мобилност	МС, САР	
стимулиране мобилността на служителите	Стратегия за административна реформа	Приемане на стимули за мобилност	МС, САР	
6.3. Администрация, ориентирана към постигане на резултати				
Област на въздействие: Подобряване на управлението на административните структури и звената в тях				
поетапно въвеждане на системи за управление на изпълнението в държавните институции	Стратегия за административна реформа	Разработена и въведена система	МС, САР	
Област на въздействие: Създаване на единна практика за стратегическо планиране в администрацията				
законово регламентиране на процеса на стратегическо планиране и управление до 2015 г	промяна в нормативната уредба	Наличие на правила/практики за стратегическо планиране	МС, САР	
изграждане на връзка между стратегическите документи, целите на административните структури, на звената в тях и на отделните служители	Стратегия за административна реформа	Брой стратегически документи, отговарящи на изискването	МС, САР	
намаляване броя на стратегическите документи	Стратегия за административна реформа	Процентно намаление на броя документи	МС, САР	
създаване на система за оценка на изпълнението на заложените цели на всички нива	Стратегия за административна реформа	Наличие на система за оценка на изпълнението	МС, САР	
Област на въздействие: Последователно развитие на резултатно ориентиран държавен бюджет				
планиране и изпълнение на държавния бюджет на базата на отделни програми, насочени към конкретни резултати (цели) на бюджета	Конвергентна програма, Национална програма за реформи	Наличието на бюджетни програми по бюджетите на първостепенните разпоредители; постигането на цялостен обхват на първостепенните разпоредители, разработващи ориентиран към резултат бюджет.	МФ	
провеждане на тригодишни прегледи на ефективността и ефикасността на всяка програма от страна на Министерство на финансите и публикуване на резултатите в интернет	Конвергентна програма, Национална програма за реформи	Брой прегледи на програми	МФ, Сметна палата, ресорните ПРБК	

Област на въздействие: Развитие на система за идентифициране на съществуващи и потенциални рискове в работата на администрацията				
разработването на система за оценка и управление на риска	Стратегия за административна реформа	Наличие на система за оценка и управление на риска	МС, САР	
Област на въздействие: Въвеждане на практики и стандарти за управление на качеството, за самооценка и оценка на структурите в администрацията				
Въвеждане в практиката на модела на Общата рамка за оценка (CAF) в централната администрация	Стратегия за административна реформа	Брой институции с въведена Обща рамка за оценка	МС, САР	
Въвеждане в практиката на модела на Общата рамка за оценка (CAF) в общините	Стратегия за административна реформа	Брой общини с въведена Обща рамка за оценка	МС, САР	
разработване и въвеждане в практиката на системи за самооценка на общинско ниво	Стратегия за административна реформа	Брой общини с въведени системи за самооценка	МС, САР	
6.4. Администрация, ориентирана към потребителите				
Област на въздействие: Развитие на електронното управление и услугите на публичния сектор				
изграждане и прилагане на единен информационен модел в администрациите	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Наличие на единен информационен модел	МС, СЕУ, МТИТС	
поддръжка на комуникационната свързаност на всички администрации	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Създаване на централизирано звено за поддръжка и администриране на системите	МС, СЕУ, МТИТС	
поддръжка и администриране на системите в техническите центрове на електронното правителство	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Създаване на централизирано звено за поддръжка и администриране на системите	МС, СЕУ, МТИТС	
осигуряване на оперативна съвместимост на информационните системи в държавната администрация	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Дял на информационните системи с оперативна съвместимост	МС, СЕУ, МТИТС	
изграждане на ефективна система за управление и реално функциониране на е-правителство	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Наличие на система за управление на е-правителството	МС, СЕУ, МТИТС	
включване в електронния обмен на данни между страните от ЕС	Обща стратегия за електронно управление в Република България		МС, СЕУ, МТИТС	
цифровизация на администрациите чрез въвеждане и използване на бази от данни	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Брой цифровизирани администрации	МС, СЕУ, МТИТС	
преминаване изцяло към електронни регистри и регистърно производство	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Дял на администрациите с електронни регистри	МС, СЕУ, МТИТС	
предоставяне на комплексни електронни административни услуги	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Брой комплексни електронни административни услуги	МС, СЕУ, МТИТС	

постигане на „свързана администрация”	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Дял на институциите, част от свързаната администрация	МС, СЕУ, МТИТС	
въвеждане на съвременни решения за оптимизиране на информационните и комуникационните ресурси чрез отдалечен достъп до споделени ресурси, в това число и центровете за данни в държавната администрация	Обща стратегия за електронно управление в Република България	Дял на институциите, част от свързаната администрация	МС, СЕУ, МТИТС	
Област на въздействие: Оптимизиране на процеса на законотворчество и въвеждане на интелигентното регулиране				
Ревизиране на остарелите актове и такива, издадени от вече несъществуващи органи (в краткосрочен план)	Нормативни промени,	Брой ревизирани актове	МС, САР	
разширяване на гражданското участие в законотворчеството	нормативни промени	Брой механизми за гражданско участие	МС, САР	
Институционализиране на оценката на въздействието на новото законодателство и политики и изграждането на трайна практика в администрацията за прилагането им (в периода до 2020 г.), с особено внимание към МСП ("МСП тест").	Нормативни промени, Стратегия за насърчаване на МСП	Намаление на административната тефжест за бизнеса, дял на нормативните документи, придружени от оценка на въздействието	МС, МИЕТ	
прилагане на принципа “Мисли първо за малките”, както и на принципите на Акта за малкия бизнес за подпомагане на МСП	Стратегия за насърчаване на МСП	Административна тежест на регулациите, оценка от годишните отчети на количествените индикатори по SBA	МИЕТ	
Област на въздействие: Намаляване и постепенно премахване на усложнените процедури по предоставяне на услуги				
извършване на постоянен преглед на съществуващите процедури по предоставяне на услуги	Стратегия за административна реформа	брой прегледи на процедури (дял от общия)	МИЕТ	
установяване на действащ механизъм (в краткосрочен план) за диалог между администрацията, потребителите на услуги и експерти от неправителствения сектор за съкращаване на техните срокове при обслужването и намаляване на административната тежест	Стратегия за административна реформа	Наличие на действащ механизъм за диалог	МИЕТ	
разширяване на полето на принципа на мълчаливо съгласие	Стратегия за административна реформа	Брой услуги/нормативни документи/ администрации, които прилагат принципа	МИЕТ	
Област на въздействие: Намаляване на административната тежест в избрани приоритетни области с 20% на два етапа				

1 етап (до края на 2012 г.) – намаляване на административната тежест от национално законодателство, което не транспонира европейски изисквания	Законодателни промени и създаване на техническа възможност за подаване и обмен на информация между държавните институции по електронен път	Брой променени нормативни актове; Брой променени и отменени задължения за информиране; Брой институции, създали техническа възможност за електронен обмен на информация по мерките, включени в плана за действие	МИЕТ	Съгласно ссъответните мерки в Плана за действие
2 етап (до края на 2014 г.) – намаляване на административната тежест от национално законодателство, което съдържа национални и транспонирани европейски изисквания	Законодателни промени и създаване на техническа възможност за подаване и обмен на информация между държавните институции по електронен път	Брой променени нормативни актове; Брой променени и отменени задължения за информиране; Брой институции, създали техническа възможност за електронен обмен на информация по мерките, включени в плана за действие	МИЕТ	Съгласно ссъответните мерки в Плана за действие
Област на въздействие: Преглед на всички регулаторни режими, установени със сепециален закон				
Преглед на всички регулаторни режими, установени със специален закон, с особено внимание към онези, които се различават от общите правила	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Дял на регулаторните режими, установени със специален закон, за които е извършен преглед	МС, САР	МИЕТ
подобряване на качеството на законодателството по отношение на режимите	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой нормативни документи с подобрено качество	МС, САР	
инициативи за подобряване на съответните наредби на общинско ниво чрез механизмите на Съвета за административна реформа	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой инициативи	МС, САР	
пълен преглед на услугите, предоставяни от местната власт (до 2014 г.)	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Относителен дял на услугите, за които е извършен преглед	МС, САР	
стандартизиране и унифициране на изискваните от общините документи и процедурите по предоставяне на услуги за бизнеса;	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой общини, прилагащи унифицираните стандарти	МС, САР	
разширяване на използването на електронното управление	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Административни услуги предоставяни онлайн	МС, САР	
улесняване на условията за стартиране на бизнес чрез намаляване на изискуемите документи и времето за започване на дейност	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой бизнес дейности с улеснени условия	МС, САР	

въвеждане на инициативи за предоставяне на втори шанс	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой инициативи	МС, САР	
облекчаване и ускоряване на процедурите по несъстоятелност	Национална програма за реформи Стратегия за развитие на държавната администрация	Брой облекчени и ускорени процедури	МС, САР	
Област на въздействие: Въвеждане на разходно ориентирани такси				
въвеждане на обвързани с разходите такси за органите на централната власт до края на 2012 г.	Закон за таксите	Дял на обвързаните с разходите такси	МС, САР	
въвеждане на обвързани с разходите такси за органите на местната власт до края 2015 г.	Закон за таксите	Дял на обвързаните с разходите такси	МС, САР	
въвеждане на обвързани с разходите такси за органите, на които по силата на специален закон е прехвърлена дейност за регулация и/или контрол	Закон за таксите	Дял на обвързаните с разходите такси	МС, САР	
Област на въздействие: Въвеждане и утвърждаване на комплексното административно обслужване				
създаване на базисен модел за интегриране на услуги, предоставяни от различни администрации (до 2013 г.)	Стратегия за административна реформа	Наличие на базисен модел	МС, САР	
предлагане на нови комплексни административни услуги	Стратегия за административна реформа	Нови комплексни административни услуги	МС, САР	
създаване на единни териториални центрове (в средносрочен план) за предоставяне на информация и услуги на гражданите от общините	Стратегия за административна реформа	Брой единни териториални центрове	МС, САР	
създаване на единни териториални центрове (в средносрочен план) за предоставяне на информация и услуги на гражданите от териториалните звена на централната власт	Стратегия за административна реформа	Брой институции от централната власт с единни териториални центрове	МС, САР	
Област на въздействие: Ориентиране към потребителите и подобряване на капацитета в системата на Министерството на вътрешните работи				
Създаване на условия за ефективно функциониране на Националната система Единен европейски номер 112 за нуждите на населението и реагиращите структури;	проекти за развитие/реинженеринг и техническа поддръжка	Намалено време на реакция при ППТ за полиция, пожарна и мед.помощ	МВР МТИТС	Телекомуникационни оператори

Усъвършенстване на институционалното взаимодействие и координация в ежедневни и кризисни условия чрез оптимизиране на свързаността и надеждността на информационния обмен в градски ареали - между органите на местно управление и териториални структури на централните държавни органи;	проекти за развитие /реинженеринг	Намалено време на реакция на органите на местна и централна власт в извънредни ситуации	МВР	
Разширяване на информационните услуги, предоставени от МВР на гражданите и бизнеса, в съответствие с изискванията на е-управление;	проекти за развитие /реинженеринг	Намаление на време и разходи за работа с администрацията	МВР МТИТС	
Въвеждане на европеските изисквания и практика при създаване на условия за функциониране на е-полиция;	проекти за развитие /реинженеринг	Повишаване на оперативността в извършване на полицейските действия на терен, намаляване на административните разходи	МВР	
Област на въздействие: Осигуряване на равен достъп до административни услуги				
реализиране на инициативи като подобряване на физическия достъп до административните сгради	проекти за подобряване на достъпа	Брой инициативи	МС	
създаване на мобилни групи от служители	структурни промени	Брой институции с мобилни групи	МС	
6.5. Администрация, прилагаща принципите на открито управление				
Област на въздействие: Предоставяне на пълен достъп до информация, за събирането и генерирането на която, са използвани публични средства („open data")				
Въвеждане на нормативно задължение за публикуване на наличната систематизирана информация. Публикуване на наличната статистическа информация на база на която се вземат управленски решения.	Приемане на Закон за нормативните актове, с включени тези разпоредби	Приет закон и процент проведени консултации съобразно закона	МС, НС, САР	
Област на въздействие: Укрепване на гражданското общество и повишаване на ефективността на обществените консултации				
Увеличаване на срока за обществени консултации на 30 календарни дни	Приемане на Закон за нормативните актове, с включени тези разпоредби	Приет закон и процент проведени консултации съобразно закона	МС, НС, САР	
Провеждане на задължителни онлайн обществени консултации на едно място - Портала за обществени консултации www.strategy.bg	Приемане на Закон за нормативните актове, с включени тези разпоредби	Приет закон и процент проведени консултации съобразно закона	МС, НС, САР	
Изграждане на регламентиран механизъм за финансиране на НПО и осигуряване на подкрепа за развитие на гражданското общество	Приемане на Закон за нормативните актове, с включени тези разпоредби	Приет закон и процент проведени консултации съобразно закона	МС, НС, САР	
Област на въздействие: Увеличаване на прозрачността на институциите				

Публикуване на най-високите възнаграждения на публични личности.	Законодателни промени в съответните закони	Осигурена прозрачност на възнагражденията	МС, НС, САР	
Област на въздействие: Повишаване на прозрачността на бюджетното прогнозиране, планиране и изпълнение				
Публикуване на едно място на годишните отчети на първостепенните и второстепенни разпоредители с бюджетни кредити, както и на държавните и общински предприятия.	Промяна в законодателството	Въведена практика за публикуване на отчетите	МС, НС, САР	

7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
7.1. Гарантиране енергийната сигурност на страната				
Област на въздействие: Диверсификация на източниците и маршрутите на енергийните доставки				
Изграждане на газопровод България - Гърция	изпълнение на проект	Км изградена газова инфраструктура; усвоени средства - млн. евро	МИЕТ/БЕХ (Ай Джи Би България АД)	
Изграждане на газопровод България – Румъния	изпълнение на проект	Км изградена газова инфраструктура; усвоени средства - млн. евро	МИЕТ/БЕХ	
Изграждане на газова междусистемна връзка с Турция	изпълнение на проект	Км изградена газова инфраструктура; усвоени средства - млн. евро	МИЕТ/Булгартрансгаз	
Изграждане на газова междусистемна връзка България – Сърбия	изпълнение на проект	Км изградена газова инфраструктура; усвоени средства - млн. евро	МИЕТ	
Изграждане на регазификационен терминал за втечнен природен газ (LNG) - проектът е на идеен етап и в тази връзка данните ще бъдат предоставени на по-късен етап	изпълнение на проект	количество доставена газ	МИЕТ/Булгартрансгаз	
Област на въздействие: Осигуряване на нови източници на енергийни ресурси с цел намаляване на енергийната зависимост от внос				
Област на въздействие: Прилагане на стратегически подход към новите енергийни мощности				

Област на въздействие: На основание разработената Енергийна стратегия на България до 2020 г				
7.2. Повишаване на енергийната ефективност				
Област на въздействие: Повишаване на ефективността на производството на енергия				
Повишаване на ефективността от използването на енергийните ресурси	Усъвършенстване на системите за енергийно производство и централизирано отопление. Техническа модернизация и използване на високоефективни инсталации за комбинирано производство на топлинна и електрическа енергия (когенерация)		МИЕТ	АУЕР
Разработване и приемане на Национална стратегия по енергийна ефективност на Република България		Приета стратегия	МИЕТ	
Изпълнение на Втори и Трети национален план за действие по енергийна ефективност (2011-2013 г.) и (2014-2016) г. и отчитане на постигнатите резултати	изпълнение на планове за действие	усвоени средства	МИЕТ	АУЕР
Област на въздействие: Повишаване на ефективността на преноса на енергия				
Рехабилитация и модернизация на електропреносната и електроразпределителните мрежи	изпълнение на проект	Относителен дял на рехабилитираната мрежа - електропреносна и електроразпределителна; км рехабилитирана и модернизирана мрежа	МИЕТ	АУЕР, ДКЕВР, НСИ
Разширяване и развитие на газопреносната и газоразпределителната мрежи в страната	изпълнение на проект	Км изградена газопреносна и газоразпределителната мрежа	МИЕТ	
Рехабилитация на съществуващата и изграждане на нова топлопреносна мрежа	Национална програма за стабилизиране и развитие на топлофикационния сектор на Република България до 2020 г.	Разширяване и рехабилитация на топлопреносната мрежа	МИЕТ	
Област на въздействие: Повишаване на ефективността на потреблението на енергия				
Повишаване на ефективността на потреблението на енергия в отраслите на икономиката	Финансово насърчаване на мерки за енергийна ефективност чрез специализирани кредитни линии, средства от европейски фондове и програми	Прилагане на мерки - кредитни линии, средства от европейски фондове и програми	МИЕТ	банки, специализирани фондове
Повишаване на ефективността на потреблението на енергия в обществения сектор	Национална програма за сгради за обществено обслужване с близко до нулево нетно потребление на енергия	Разработена национална програма; административен капацитет	МИЕТ	

Повишаване на ефективността на потреблението на енергия в домакинствата	Разработване и прилагане на мерки и стимули за промяна на горивната база в бита (установяване на изисквания за качеството на горивата, предназначени за бита, въвеждане на ограничения и контрол по отношение продажбата на нискокачествени горива и др.)	Прилагане на мерки и стимули за промяна на горивната база в бита	МИЕТ	
Прилагане на мерки за промяна на схемата и условията за предоставяне на социални помощи за отопление		Прилагане на мерки; промени в системата на социалните помощи за отопление	МИЕТ	
Изготвяне и изпълнение на програма за прилагане на мерки за енергийна ефективност в домакинствата чрез закупуване на енергоспестяващи уреди и оборудване		Брой закупени енергоспестяващи уреди по програмата	МИЕТ	
Изпълнение на мерки за повишаване на обществената осведоменост и култура за начините и възможностите за повишаване на енергийната ефективност		Изпълнени информационни кампании	МИЕТ	
Разработване и изпълнение на Национална програма за ускорена газификация на Република България до 2020 г.		Изпълнение на програмата за ускорена газификация	МИЕТ	
Актуализация на Националната жилищна стратегия на Република България и Националната програма за обновяване на жилищните сгради в Република България		Изпълнени цели на програмата	МРРБ	
Разработване на национални параметри за отделни видове сгради с близко до нулево нетно потребление на енергия		Разработени и приети параметри	МРРБ, МИЕТ, АУЕР	
Изпълнение на мерки за енергийна ефективност в многофамилни жилищни сгради (топлинна изолация, подмяна на дограма, локални инсталации и/или връзки към системите за топлоснабдяване, газоснабдяване и др.)	На 18.07.2011 г. стартира схемата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Подкрепа за енергийна ефективност в многофамилни жилищни сгради", Операция 1.2 „Жилищна политика", Приоритетна ос 1 „Устойчиво и интегрирано градско развитие" по Оперативна програма "Регионално развитие" 2007-2013 г.(ОПРР). Дирекция „Жилищна политика" е определена за конкретен бенефициент по схемата.	Подобрена жилищна инфраструктура (кв.м. РЗП)	МРРБ	Общините на територията на 36 агломерационни ареали в Р България Експлоатационните дружества

Актуализиране на Националната жилищна стратегия на Република България и Националната програма за обновяване на жилищните сгради в Република България	На 31.01.2012 г., дирекция „Жилищна политика" подаде проектното предложение по схемата. Проектът ще стартира след одобрение от УО на ОПРР.	Брой жилища, обитателите на които са облагодетелствани от обновяване за енергийна ефективност	МРРБ	Общините на територията на 36 агломерационни ареали в Р България Експлоатационните дружества
7.3. Достигане на 16% дял на енергията от възобновяеми източници в брутното крайно потребление на енергия до 2020г.				
Области на въздействие:				
Създаване на благоприятна среда за производство и потребление на енергия от ВИ	въвеждане на регулаторни стимули и изисквания за изграждане на интелигентни мрежи и акумулиращи съоръжения	Брой създадени стимули/въведени регулации	МИЕТ	МОСВ, АУЕР, МЗХ, МРРБ
Стимулиране на децентрализирано производство на енергия за отопление и охлаждане от ВИ	финансови средства по оперативни и др. програми	Брой създадени стимули; брой подпомогнати проекти; усвоени средства	МИЕТ	МОСВ, АУЕР, НСИ
Специфична подкрепа за развитие и въвеждане на електрически пътни превозни средства, частично захранвани с енергия от възобновяеми източници	създаване на различни стимули	Брой инициативи; брой въведени ел. превозни средства	МИЕТ	МОСВ, АУЕР, НСИ
Стимулиране на инвестициите в производството и потреблението на енергия от ВИ в домакинствата	Въвеждане на стимули за ефективност на битовите отоплителни уреди (инсталации), работещи с биомаса, облекчаване на процедурите за изграждане на малки (битови) ВЕИ енергийни мощности	Брой въведени на стимули за ефективност на битовите инсталации, работещи на биомаса; удвоени средства;нови проекти за изграждане на малки (битови) ВЕИ енергийни мощности	МИЕТ	МОСВ, АУЕР, НСИ
7.4. Създаване на интегриран вътрешен пазар на енергия				
Област на въздействие: Повишаване на прозрачността на енергийния пазар				
създаване на законодателни условия за развитие на енергийния пазар промените в Закона за изменение и допълнение на Закона за енергети	Приет ЗИД на ЗЕ	Приетият ЗИД на ЗЕ / ДВ, бр. 54 от 17.07.2012г./ е съобразен с изискванията на новото европейско законодателство в областта на вътрешните пазари на електрическа енергия и природен газ - Трети енергиен либерализационен пакет. На практика проектът изцяло транспонира	МИЕТ	ДКЕВР

		Директива 2009/72/ЕС относно общите правила за вътрешния пазар на електрическа енергия и Директива 2009/73/ЕС относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ.		
развитие на електроенергийния пазар, включително и на пазара на балансираща енергия	Актуализиране на Правила за търговия с електроенергия		ДКЕВР	
отделяне на преноса от производството и търговията и въвеждане на за независимост на операторите на мрежи, което е регламентирано в ЗИД на ЗЕ	Приемане на подзаконовите норамтивни актове, съгласно разпоредбите на ЗИД на ЗЕ	Основните промени в ЗИД на ЗЕ, са свързани с осигуряване на независимото осъществяване на дейностите по производство и доставка от дейностите по пренос и разпределение на електрическа енергия и природен газ, засилване правомощията на националния енергиен регулатор, улесняване на трансграничната търговия с енергия, насърчаване на трансграничното кооперирание и инвестиции, повишаване прозрачността на пазара по отношение на мрежовото оперирание и снабдяването, подобрена защита интересите на потребителите и увеличаване на солидарността между държавите-членки.	ДКЕВР, МИЕТ	БЕХ
гарантирано развитие на мрежата, включително трансгранични връзки	Разработване на 10 годишни планове за развитие на преносните мрежи, които се актуализират ежегодно и се приемат след консултации на регулаторния орган с ползватели на системата. Тези планове следва да отговарят на плановете за развитие на мрежата за цялата Европейска общност.	Изградена мрежа / км. /	ЕСО, ДКЕВР	
засилване ролята и правомощията на регулаторния орган, регламентирани в проекта за ЗИД на ЗЕ	Приет ЗИД на ЗЕ	В ЗИД на ЗЕ регулаторните правомощия и отговорности са засилени, като е направена изцяло нова редакция на чл. 21 от Закона за енергетиката, отразяващ правомощията на комисията. Комисията ще наблюдава прилагането на всички мерки, приети за изпълнение на задълженията за услуги от обществен интерес, включително за защита на потребителите, възможния им ефект върху вътрешната и международната конкуренция и ще информира Европейската комисия за всички промени в тези мерки. В правомощията на комисията ще бъде да контролира изпълнението на задължението	МИЕТ	ДКЕВР

		на лицензиантите за предоставянето на клиентите на достъп до данни за потреблението им, както и да наблюдава степента и ефективността на отваряне на пазара и конкуренцията в секторите на едро и на дребно. При изпълненията на задълженията си, комисията ще сътрудничи с Комисията за защита на конкуренцията и с Комисията за защита на потребителите, като при необходимост може да ги сезира с оглед образуване на производство по реда на Закона за защита на конкуренцията, съответно по реда на Закона за защита на потребителите (чл. 21, ал. 5).		
коопериране на националните регулатори на европейско ниво	В ЗИД на ЗЕ има задължение на регулаторния орган да си сътрудничи с регулаторите от останалите държави – членки, за ефективно пазарно отваряне и ефективна и сигурна мрежова система, чрез преодоляване на бариерите пред търговията с енергия, дължащи се на регулаторни пропуски.		ДКЕВР	
ясно дефиниране и гарантиране правата на потребителите чрез определяне на задължителен обхват на договорите между потребителите на енергийни услуги и енергийните предприятия, предоставящи услуги от обществен интерес	Отразявайки изискванията на директивите, включени в Третия либерализационен пакет, в ЗИД на ЗЕ е отделено специално внимание на мерките за защита на клиентите. В глава трета на закона се създава нов раздел VI – „Мерки за защита на крайните клиенти" (чл. 38а – чл. 38д). Предвижда се задължителния обхват на договорите между потребители на енергийни услуги и енергийните предприятия, предоставящи услуги от обществен интерес. В договорите следва да се съдържа информация относно правата на клиентите, в това число условията за едностранно прекратяване на договора от потребителя на енергийни услуги и възможността за такова прекратяване без допълнително плащане, условия и ред за прихващане и възстановяване на суми при неспазване на изискванията за качество на договорените услуги, включително неточно или забавено фактуриране, правата на потребителите на енергийни услуги, включително информация относно процедурата по разглеждането и произнасянето по жалби.		МИЕТ	ДКЕВР, търговските енергийни дружества
прилагане на модела за отделяне на собствеността на новите оператори на газопреносни мрежи	В на ЗИД на ЗЕ, в нова глава осем "а", е описан избраният от нашата страна модел на отделяне на оператора на преносна мрежа за електроенергия и природен газ - моделът „независим преносен оператор". Този модел предвижда преносният оператор (част от вертикално интегрирано предприятие) да бъде собственик на		БЕХ	ДКЕВР

	активите, необходими за упражняване на дейността, както и да бъде напълно независим като форма и структура на управление, финансови и технически възможности и човешки ресурси от производството и доставките на електроенергия и природен газ. За тази цел за оператора са предвидени редица задължения, както и съответстващи им правомощия за контрол на комисията, с оглед осигуряване на реална независимост на оператора.			
Област на въздействие: Развитие на конкурентна среда на пазара на електроенергия и природен газ				
осигуряване на равнопоставен достъп до преносните мрежи и съоръжения за съхранение на природен газ при ясно регламентирани и прозрачни правила и тарифи чрез влизането в сила на ЗИД на ЗЕ	Приет ЗИД на ЗЕ	Брой участници в свободния пазар на електроенергия и природен газ	ДКЕВР, ЕСО, „БУЛГАРТРАНСГАЗ"	
освобождаване на допълнителни количества електрическа енергия за свободния пазар извън квотата на защитените потребители чрез влизането в сила на ЗИД на ЗЕ	Приет ЗИД на ЗЕ Актуализиране на Правилата за търговия с електрическа енергия	Изпълнение на разпоредбите на ЗИД на ЗЕ и произтичащите от него подзаконови нормативни актове	ДКЕВР	ЕСО
организиране на електроенергийна борса	Приет ЗИД на ЗЕ Актуализиране на Правилата за търговия с електрическа, лицензиране на координаторите на балансиращи групи от ДКЕВР.	Необходима предпоставка е останалите сегменти на пазара – двустранно договаряне (около 92-95% от търговията) и пазарът на балансираща енергия да заработят в реални условия, съгласно изискванията на Правилата за търговия с електроенергия; брой участници в свободния пазар на електроенергия	ДКЕВР, ЕСО	МИЕТ
7.5. Повишаване на ефективността на използване на ресурсите				
Област на въздействие: Въвеждане на нисковъглеродни, енергийно ефективни и безотпадни технологии				
Въвеждане на стимули за иновациите в широко използвани методи на производство, насочени към оптимална ефективност по отношение на ресурсите.	Законови промени Финансиране	Въведени стимули - например подкрепа за създаване на високотехнологични фирми, технологични паркове, звена по трансфер на иновации и центрове по предприемачество, информационни платформи, насърчаване на реализацията на висококфалифицирани специалисти и др.	МИЕТ, МОСВ	бизнес

Разработване на пазарни инструменти за насърчаване на по-екологосъобразни продукти, произведени при ефективно използване на ресурсите	Законови промени Финансиране	Разработени пазарни инструменти - например освобождаване от такси, лицензиране и предоставяне на права, екоетикетиране и сертифициране, разрешителни режими и търговия с разрешителни, депозитни системи, „зелени" обществени поръчки и др.	МИЕТ, МОСВ, МФ	
Стимулиране на обмена на добри практики между предприятията по отношение на ефективно използване на суровините в производството.	Информационни дейности	Създадени информационни портали, платформи за обмен на добри практики; брой въведени иновации; административен и технически капацитет	МОСВ, МИЕТ	
Методическо подпомагане на малките и средните предприятия за постигане на по-ефективно използване на ресурсите.	Национален план за управление на отпадъците 2014-2020	Реализирани дейности по методическото подпомагане; административен и технически капацитет	МИЕТ, МОСВ	
Разработване на стимули за поощряване на инвестициите на частния сектор в научноизследователска дейност и иновации, насочени към ефективност на ресурсите	Законови промени Финансиране	Разработени стимули - например административно обслужване в съкратени срокове и индивидуално административно обслужване;; придобиване право на собственост или ограничени вещни права върху имоти частна държавна или частна общинска собственост; финансово подпомагане за обучение за придобиване на професионална квалификация на лица, финансиране от Фонд "Научни изслидвания" и др. административен и технически капацитет	МИЕТ, МОСВ, МОМН	
Идентифициране на субсидираните вредни за околната среда производства и планиране на дейности за постепенното премахване на субсидиите.	Законови промени	Идентифицирани вредни субсидии; оценка на социално-икинимическия ефект от тяхното премахване; разработване на компенсаторни механизми; административен капацитет	МОСВ, МИЕТ	
Разработване на системи за оценка и отчитане на стойността на екосистемите и предлаганите от тях услуги в процеса на формирането на секторни политики.	Оценка на въздействието на политиките върху състоянието на природните ресурси	Остойностяване на природния капитал на страната, като основен фактор за осигуряване на ресурси за стопанските сектори и условия за високо качество на живот на населението. В стойността следва да се включат всички икономически, социални и културни функции на природния капитал – предоставяне на вода, въздух, суровини,	МОСВ, МИЕТ, МРРБ, БАН, НПО и др.	

		храни, поддържане на климата, рекреация, естетически и духовни ценности и др. административен и технически капацитет		
Прилагане на "добри практики" при устройственото планиране, както и управлението на земеползването с цел намаляване на почвеното "запечатване"	Устройствени планове, решения за промяна предназначението на земите	Спазване на "съображния" за намаляване на запечатването на почвите при провеждането на процедури по: определяне и утвърждаване на площадки за строителство и трасета за линейни обекти и терени за включване в границите на населените места и селищните образувания за обекти, който ще се изграждат или разширяват върху земеделска земя; утвърждаване на устройствени планове; промяна на предназначението на земеделски земи	МЗХ, МРРБ, МОСВ	НСИ, ИАОС, други
Прилагане на "добри земеделски практики" за запазване и увеличаване на органичните вещества в почвата	Финансово подпомагане, предоставяне на информация и методическа помощ	Ежегоден мониторинг, данните от който се използват за планиране ползването на земите по начин, ограничаващ процесите на ерозия; информиране и подпомагане на земеделските производители при планиране на ползването в дадено стопанство от регионалните структури на МЗХ; подкрепа на земеделските производители чрез компесаторни плащания за дейности, ограничаващи процеса на ерозия	МЗХ, МОСВ	НСИ, ИАОС, други
Област на въздействие: Оползотворяване и рециклиране на по-голямо количество отпадъци				
Насърчаване на инвестиции в съвременни съоръжения за оползотворяването на отпадъците чрез рециклиране, повторно използване и/или извличане на вторични суровини и енергия	Национален план за управление на отпадъците 2014-2020 г.	Въведени насърчителни мерки	МОСВ	ИАОС, НСИ
Въвеждане на стимули при публичното финансиране на проекти да се дава приоритет на дейностите, свързани с по-високите нива в йерархията на отпадъците, съгласно Рамковата директива 2008/98/ЕС за отпадъците (предотвратяване, повторно използване, рециклиране и оползотворяване на отпадъци)	Разработване на Национална програма за предотвратяване на отпадъците в рамките на Национален план за управление на отпадъците 2014-2020 г.	Въведени стимули	МОСВ	ИАОС, НСИ

Насърчаване на разширяването на отговорността на производителите, така че тя да обхваща пълния жизнен цикъл на произвежданите от тях продукти (включително чрез нови бизнес модели, чрез насоки относно схемите за връщане и рециклиране и чрез подпомагане на ремонтни услуги)	Разработване на Национална програма за предотвратяване на отпадъците в рамките на Национален план за управление на отпадъците 2014-2020 г.	Въведени законови и финансови стимули за разширяване на отговрността на производителите	МОСВ	МИЕТ
Методическо подпомагане на дружествата да работят съвместно, за да се възползват максимално от отпадъците и вторичните продукти, които генерират (напр. чрез използване на промишлена симбиоза)	Национален план за управление на отпадъците 2014-2020 г.	Реализирани дейности по методическото подпомагане	МИЕТ, МОСВ	
Изграждане на адекватна енергийна инфраструктура за ко-генерация на биологични отпадъци от земеделието и утайки, генерирани от пречиствателни станции за отпадъчни води (ПСОВ)	Финансиране	Изградени инсталации за ко-генерация	МИЕТ, МЗХ, МОСВ	

8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
8.1. Изграждане на устойчива железопътна транспортна система чрез реформиране на сектора				
Област на въздействие: Подобряване управлението на железопътния сектор				
1.1.1. Укрепване на институционалния капацитет за управление на железопътния сектор	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", нсиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г Укрепване на административния капацитет по отношение на упражняване правата на собственост в НК "ЖИ" и "Холдинг БДЖ" ЕАД и на Договорите с НК "ЖИ" и "БДЖ-Пътнически превози" ЕООД	Брой. обучения; брой учебни програми; брой обучени	МТИТС	Холдинг "БДЖ" ЕАД, ИА "ЖА", НК "ЖИ"

1.1.2. Съсредоточаване на подкрепата в железопътния сектор върху най-високо качество на услугите	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г. Подреждане по степен на важност на железопътните услуги и направления и насочване на публичните ресурси към тях.	Брой услуги с високо качество	МТИТС	"Холдинг БДЖ" ЕАД, ИА "ЖА", НК "ЖИ"
1.1.3. Привеждане на предоставяните по ДОУ пътнически услуги към пазарното търсене	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г. Оптимизиране на влаковото обслужване и работа с общностите за предоставяне на алтернативни услуги на по-ниска цена, там където няма на лице приемливи търговски алтернативи	Брой договори за предоставяне на услуги;	МТИТС	Холдинг "БДЖ" ЕАД, "БДЖ-Пътнически превози" ЕООД, ИА "ЖА"
1.1.4. Преразглеждане на ДОУ с „БДЖ – Пътнически превози" ЕООД	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г. Преразглеждане на ДОУ с цел включване на финансови стимули и цялостно компенсиране на "БДЖ-Пътнически превози" ЕООД за губещите услуги, включително реалистични инвестиции в подкрепа на тези услуги, при изпълнение на целите за обслужване и производителност	Брой клиенти обслужени; брой обслужващ персонал	МТИТС	Холдинг "БДЖ" ЕАД, "БДЖ-Пътнически превози" ЕООД, ИА "ЖА"
1.1.5. Преразглеждане и договаряне на МДИ с НК „ЖИ"	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г. Преразглеждане на МДИ с цел включване на финансови стимули и цялостно компенсиране на НК ЖИ за услугите включени в договора, включително реалистични инвестиции в подкрепа на тези услуги, при изпълнение на целите за обслужване и производителност	Брой клиенти обслужени; брой обслужващ персонал	МТИТС	НК "ЖИ", ИА "ЖИ"
1.1.6. Редуциране на мрежата от железопътна инфраструктура до адекватни на потребностите размери	Акт на Министерския съвет	Км намалена железопътна инфраструктура;	МТИТС	НК "ЖИ"
Област на въздействие: Преструктуриране на „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"				

1.2.1. Преминаване на „Холдинг БДЖ" ЕАД към търговска структура	Структурни промени	Брой преструктурирани звена ; съкращаване на второстепенни губещи дейности;	Холдинг "БДЖ" ЕАД	МТИТС
1.2.2. Освобождаване на „Холдинг БДЖ" ЕАД от неоперативните дейности	Структурни промени	Брой съкратени дейности	МТИТС, Холдинг "БДЖ" ЕАД	МТИТС
1.2.3. Приватизация на „БДЖ – Товарни превози" ЕООД	Акт на Агенцията по приватизация	Извършена приватизация	Агенция по приватизация	МТИТС, Холдинг "БДЖ" ЕАД
1.2.4. Преоценка на количеството на подвижния състав на „Холдинг БДЖ" ЕАД и реорганизиране на дейностите по поддръжката му	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	намаляване на подвижния състав; бр звеана за поддръжка	Холдинг "БДЖ" ЕАД	–
1.2.5. Изпълнение на програма за преструктуриране на персонала в „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	средносписъчен състав на пврсонала-бройки на намаление;	Холдинг "БДЖ" ЕАД, НК "ЖИ"	–
1.2.6. Подготовка и реализиране на Стратегии за човешките ресурси в „Холдинг БДЖ" ЕАД и НК „ЖИ"	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Брой стратегии за човешки ресурси; план за развитие на первонала	Холдинг "БДЖ" ЕАД, НК "ЖИ"	–
1.2.7. Изпълнение на програма за обучение на железопътния персонал на средно и високо управленско ниво и за въвеждане на нова бизнес-култура	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Брой програми за обучение по бизнес-култура; брой обучения; брой учебни програми; брой обучени лица от средно и високо управленско ниво	МТИТС, Холдинг "БДЖ" ЕАД, НК "ЖИ"	–
1.2.8. Засилване на корпоративното ръководство на НКЖИ и „Холдинг БДЖ" ЕАД	Изпълнение на проект "Предоставяне на консултантски услуги във връзка с преструктурирането на железопътния сектор в Република България", финансиран по ПО 5 на ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	брой програми за обучение, въвеждане на изисквания за заемане на длъжността	Холдинг "БДЖ" ЕАД, НК "ЖИ"	–
1.2.9. Преминаване на НК „ЖИ" към по-търговска структура	Структурни промени	Брой преструктурирани звена; съкращаване на второстепенни губещи дейности;	НК "ЖИ"	МТИТС

8.2. Ефективно поддържане, модернизация и развитие на транспортната инфраструктура. Интегриране на българската транспортна система в европейската				
Област на въздействие: Поддържане, модернизация и развитие на железопътната инфраструктура				
2.1.1. Модернизация на ж.п. линията София – Пловдив	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.2. Завършване на ж.п. линията Пловдив - Свиленград (участък Димитровград - Свиленград)	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.3.Електрификация и рехабилитация на ж.п линията Свиленград - Турска граница"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.4. Рехабилитация на железопътната инфраструктура в участъците от ж.п. линия Пловдив - Бургас	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.5. Завършване на ж.п. линията Пловдив – Бургас	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"

2.1.6. Модернизация на ж.п. линията София – Драгоман – техническо проектиране	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	изготвен проект за модернизиране, км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.7. Модернизация на ж.п. линията София – Перник – Радомир - техническо проектиране	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изготвен проект за модернизиране, км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.8. Развитие на железопътен възел София - техническо проектиране	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изработване на проект за изграждане на необходимата инфраструктура и управление	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.9. Развитие на железопътен възел Бургас - техническо проектиране	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изработване на проект за изграждане на необходимата инфраструктура и управление	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.10. Модернизация на ж.п. линията София – Драгоман – строителство	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.11. Модернизация на ж.п. линията София - Перник - Радомир - строителство	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.12. Развитие на железопътен възел София - строителство	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изграждане на необходимата инфраструктура и управление	МТИТС	НК "ЖИ"

2.1.13. Модернизация на ж.п. линията Видин – София - проектиране	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 1 "Развитие на железопътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изграждане на необходимата инфраструктура и управление	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.14. Модернизация на ж.п. линията Видин – София в т.ч. модернизация на участъка Видин - Медковец (62,5 км) и участъка Медковец - Руска Бяла/ Мездра (84,3 км)	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.15. Възстановяване на проектните параметри на ж.п. линията Русе – Варна	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.16. Железопътната линия Радомир - Гюешево	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.изградена и модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой изградени и модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.1.17. Железопътната линия Мездра - Горна Оряховица	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Км.модернизирана ж.п и експлоатационна дължина (км); брой модернизирани обекти на експлоатация и товаро-разтоварване;	МТИТС	НК "ЖИ"
Област на въздействие: Поддържане, модернизация и развитие на пътната инфраструктура				
2.2.1. Изграждане на АМ "Струма", Лотове 1,2 и 4	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 2 "Развитие на пътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.2. Изграждане на АМ "Струма", Лот 3	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	НКСИП

2.2.2. Изграждане на АМ "Калотина", Лот 1: "Западна дъга на СОП", Лот 2: "Северна скоростна тангетна", Лот 3: "Калотина - СОП"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 2 "Развитие на пътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.3. Модернизация на участък от път I-1 (Е79) Враца (Мездра)–Ботевград	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 2 "Развитие на пътната инфраструктура по Транс-европейските и основните национални транспортни оси"	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.4. СПВидин – Монтана	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.5. Довършване изграждането на АМ „Хемус” (280 км)	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	НКСИП
2.2.6. Изграждане на АМ/СП „Черно море” (100 км)	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	НКСИП
2.2.7.СП Гюешево - Дупница	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.8. СП Русе – Шумен	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.9. Изграждане на СП „Рила” (143 км)	–	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.10. Обход на град Пловдив	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.11. Изграждане на скоростен път (СП) Русе – Велико Търново – Маказа (261,2 км)	–	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.12. АМ „Хемус“ –СОП-п.в. Яна	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.13. Изграждане на път I-5 „Кърджали – Подкова“	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.14. Изграждане на обход на гр. Габрово	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.15. Изграждане на обход на гр. Монтана	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.17. Играждане на обход на гр. Враца	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.17. СП Дуранкулак –Варна	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ	АПИ
2.2.18. Изграждане на АМ Марица от км. 5 до км. 72	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ

2.2.19.Завършване на АМ Тракия, Лотове 2,3 и 4	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изградени и рехабилитирани км.;	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.20. Етап V от обход на гр. Габрово включващ тунел под връх Шипка	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени км.	МРРБ, МТИТС	АПИ
2.2.21. Софийски околовръстен път от км 50+560 до км 58+520	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изградени км.	МРРБ, МТИТС	АПИ
Област на въздействие: Развитие на логистичната инфраструктура				
2.3.1. Изграждане на интермодален терминал в гр. Пловдив	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изграден интермодален терминал, брой интермодални и брой контейнерни терминали;обща складова площ-дка	МТИТС	НК "ЖИ"
2.3.2. Рехабилитация на гарови комплекси - централна жп гара София	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Брой модернизирани съоражения; брой. обновени гарови коловози;	МТИТС	НК "ЖИ"
2.3.3. Подготовка за изграждане на интермодален терминал в гр. Русе	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Изготвяне на проект	МТИТС	НК "ЖИ"
2.3.4. Изграждане на интермодален терминал в гр. Русе	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Изграден интермодален термина, брой интермодални и брой контейнерни терминали;обща складова площ-дка	МТИТС	НК "ЖИ"
Област на въздействие: Подобряване на корабоплаването по р. Дунав				
2.4.1. Подобряване на корабоплаването в общия българо-румънски участък на река Дунав (удълбочаване, изграждане на буни, укрепване на бреговете и др.) - Техническа помощ за подготовка на инвестиционен проект	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., Приоритетна ос 4 "Подобряване на корабоплаването по морските и вътрешните водни пътища"	Изготвяне на проект	МТИТС	ИА "ППД"
2.4.2. Подобряване на корабоплаването в общия българо-румънски участък на река Дунав (удълбочаване, изграждане на буни, укрепване на бреговете и др.)	Оперативна програма "Транспорт и транспортна инфраструктура " 2014 - 2020	Драгажна дейност- куб.м.; брой монтирани навигационни брегови знаци; брой почиствания на корабоплавателния път;	МТИТС	ИА "ППД"
Област на въздействие:Развитие на транспортната инфраструктура чрез публично-частно партньорство				
2.5.1. Предоставяне на концесия на дейностите по проектиране, изграждане и въвеждане в експлоатация на съвременна електронна ТОЛ-система по основните пътища от републиканската пътна мрежа		Проектиране, изграждане и въвеждане в експлоатация на съвременна електронна ТОЛ-система;	МРРБ	АПИ

2.5.2. Насърчаване развитието на малките летища за спортна и учебна авиация, чрез осъвременяване на нормативната уредба и ускоряване на процедурите за инвеститорите	Актуализиране на нормативна уредба	Актуализирана нормативна уредба	МТИТС	ГД"ГВА"
2.5.3. Продължаване на процедурите по предоставяне на концесия на:				
- гражданско летище за обществено ползване Горна Оряховица	Акт на Министерския съвет	Брой изградени съоражения; изградени и рехабилириани участъци на пистата - метри;	МТИТС	ДП"РВД"; ГД"ГВА"
2.5.4. Продължаване на подготвителните действия за предоставяне на концесия на:				
- ж.п. гара Варна	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	НК "ЖИ"; Холдинг "БДЖ" ЕАД
- пристанищен терминал Никопол – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Русе-запад – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Видин-юг – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Несебър – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Русе-център – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Лом – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Лом	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Бургас-запад – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Тутракан – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"

- гражданско летище за обществено ползване София и гражданско летище за обществено ползване Балчик	Акт на Министерския съвет	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"РВД"; ГД"ГВА"
2.5.5. Стартиране на подготвителни действия и идентифициране на потенциални обекти за предоставяне на концесия на:				
- пристанищен терминал Русе-изток – част от прис-танище за обществен транспорт с национално значение Русе	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- гражданско летище за обществено ползване Пловдив	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"РВД"; ГД"ГВА"
- пристанищен терминал Варна-изток и пристанищен терминал Варна-запад – части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- фериботен комплекс Варна – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал за обработка на опасни товари – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал ТЕЦ Езерово – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Петрол – част от приста-нище за обществен транспорт с национално значение Варна	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Видин-център – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Силистра (пътнически), част от прис-танище за обществен транспорт с национално значение Русе	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- зимовник на АППД Русе при км. 491 на р. Дунав	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	ДП"ПИ"; ИА"МА"
- железопътна гара София и железопътна гара Подуяне	Заповед на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията	Извършени подготвителни дейности	МТИТС	НК "ЖИ"; Холдинг "БДЖ" ЕАД

2.5.6. Реализация на планирани инвестиции в отдадени на концесия обекти :				
- пристанищни терминали Видин-север и Фериботен комплекс Видин – части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Леспорт – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Бургас-изток-2 – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Свищов – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Сомовит – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- граждански летища за обществено ползване Варна и Бургас	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"РВД"; ГД"ГВА"
- пристанищен терминал Балчик – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Оряхово – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Лом	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
- пристанищен терминал Росенец – част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас	Изпълнение на Инвестиционната програма на концесионера	Брой изградени съоражение; млн. лв. нови инвестиции	МТИТС	Концесионер; ДП"ПИ"; ИА"МА"
Област на въздействие: Въвеждане на интелигентни транспортни системи				
2.6.1. Създаване на речна информационна система в българската част на р. Дунав	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 4 "Подобряване на корабоплаването по морските и вътрешните водни пътища"	Изграден хардуер и софтуер; брой информационни услуги	МТИТС	ДП "ПИ"
2.6.2. Подобряване на системите за навигация и топохидрографните измервания по р. Дунав"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 4 "Подобряване на корабоплаването по морските и вътрешните водни пътища"	Брой обизначени навигационни пътеки	МТИТС	ИА "ППД"

2.6.3. Проектиране и внедряване на географска информационна система (ГИС) за управление на пристанищната инфраструктура	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 5 "Техническа помощ"	Изградена ГИС; разработен приложен софтуер; доставен хардуер на комуникационна инфраструктура и базов софтуер	МТИТС	ДП "ПИ"
2.6.4. Информационна система за управление трафика на плавателни съдове – фаза 3	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г., ПО 4 "Подобряване на корабоплаването по морските и вътрешните водни пътища"	Система за управление на трафика на плавателни съдове - фаза 3 Информационно и комуникационно обслужване на корабоплаването" (VTMIS-3; брой камери, брой внедрени сателитни технологии за далечно наблюдение	МТИТС	ДП "ПИ"
2.6.5. Изграждане на интегрирана система за анализ и оценка на трафика по Автомагистрали и I-ви клас пътища на територията на Република България, които са част от TEN-T мрежите.		Изградена система за анализ и оценка на данни за пътните потоци с цел бъдещо развитие на пътната мрежа.	МРРБ	АПИ
2.6.6. Проектиране, разработване и внедряване на корпоративна ГИС за нуждите на АПИ.			МРРБ	АПИ
Област на въздействие: Участие във формирането на европейката политика в областта на транспорта и укрепване на международното сътрудничество				
2.7.1. Участие в дейността на институциите на ЕС	Акт за сформиране на работни групи, комитети и др. органи за подпомагане дейността на институциите на ЕС	Брой срещи и участия	МТИТС	Агенции, държавни предприятия и дружества от системата на МТИТС
2.7.2. Участие в ръководните органи на европейските транспортни оси и коридори	Акт за сформиране на работни групи, комитети и др. органи за подпомагане дейността на институциите на ЕС	Брой срещи и участия	МТИТС	
2.7.3. Въвеждане на европейските правни актове в българското законодателство	Заповеди за сформиране на работни групи	Брой разработени актове ; брой въведени европейски правни актове в бълг.законд.	МТИТС	
2.7.4. Участие в международни конференции, семинари, работни групи и др. по въпроси, свързани с формирането на транспортната политика	Покани за участие	Брой участия в международни конференции	МТИТС	
8.3. Постигане на висока степен на безопасност и сигурност на транспорта				
Област на въздействие: Създаване на нова и актуализиране на действащата нормативна база				

3.1.1. Постигане на съответствие на националните стандарти за безопасност и сигурност в отделните видове транспорт с тези на международните и европейски специализирани институции		Брой разработени и въведение стандарти	Изпълнителни агенции	
3.1.2. Разработване и въвеждане на програми по безопасност		Брой програми за безопасност	Изпълнителни агенции	
3.1.3. Повишаване ефективността на специализираните институции за контрол върху движението, използването и поддържането на инфраструктурата и техническата изправност на подвижния състав		Брой Програми; брой обучени служители; закупени нови технически средства	Изпълнителни агенции	
3.1.4. Повишаване нивото на знанията и уменията на кандидатите за водачи и на водачите за безопасно управление на пътните превозни средства		брой програми за усвояване и подобряване на знания	Изпълнителни агенции	
Област на въздействие: Повишаване на административния капацитет по отношение на контрола върху безопасността на транспорта и разследването на транспортни произшествия				
3.2.1. Укрепване на административния капацитет в изпълнителните агенции за изпълнение на техните задължения по регулиране и контрол на безопасността и сигурността в отделните видове транспорт			Изпълнителни агенции	
3.2.2.Разработването на програми и създаването на организация за постоянно повишаване на квалификацията на администрациите		Брой програми; брой обучения за квалификация;	Изпълнителни агенции	
3.2.3. Засилване на независимостта и повишаване на кфалификацията на органите за техническо разследване на транспортни произшествия		Брой променени нормативни актове	Изпълнителни агенции	
Област на въздействие: Подобряване на технологичната среда за функциониране на информационните системи за контрол на транспортните процеси				
3.3.1. Модернизация на информационните системи на МВР, гарантиращи повишена безопасност и сигурност на транспорта	проекти за развитие /реинженеринг	Брой внедрени нови системи; брой обработени ППС в АИС	МВР, МТИТС	
3.3.2. Развитие на комуникационната високоскоростна преносна среда за безопасност и сигурност по републиканската пътна инфраструктура, включително и доразвитие на системите за видеонаблюдение	проекти за развитие /реинженеринг	дължина на изградена свързаност, капацитет на преностната среда	МВР, МТИТС	

8.4. Ограничаване негативното въздействие на транспорта върху околната среда и здравето на хората				
Област на въздействие: Ограничаване на вредните емисии и замърсяването от транспортния сектор, както и неблагоприятното влияние върху климата				
4.1.1. Разработване на нормативни документи за данъчна и таксова политика, насочени към стимулиране обновяването на автомобилния парк		Брой нормативни документи, брой инициативи	МОСВ, МТИТС, МФ	
4.1.2. Изграждане и въвеждане в експлоатация на интелигентни транспортни ситеми по републиканската пътна мрежа и вътрешноградския транспорт в големите градове.		Брой изградени транспортни системи	МРРБ, общини	
4.1.3. Увеличаване дела на биогоривата за автомобилния транспорт, чрез спазване на Закона за възобновяемите и алтернативни енергийни източници и биогоривата.		Брой автомобили с биогориво	МОСВ	
4.1.4. Развитие и стимулиране на ползването на „хибриден" и електрически автомобилен транспорт.		Брой електически автомобили	МИЕТ, МТИТС, МФ	
Област на въздействие: Създаване на благоприятна среда и предпоставки за съществен ръст на превозите с интермодален транспорт				
4.2.1. Относително намаляване на пътуванията с лични моторни превозни средства, чрез стимулиране на комбинираното ползване на масовия обществен транспорт.		Брой населени места с наличие на комбиниран превоз	МФ, МРРБ, общини	
4.2.2. Разработване и прилагане на таксова политика, стимулираща ползването на воден и железопътен транспорт.		Наличие на разработена политика	МФ, МТИТС	
Област на въздействие: Обновяване и модернизация на транспортния парк, инсталациите и съоръженията				
4.3.1. Модернизация на подвижния състав в железопътния сектор		Брой модернизирани единици подвижен състав	МТИТС	Холдинг "БДЖ" ЕАД
4.3.2. Модернизация на транспортния парк в автомобилния сектор		Брой модернизирани единици от транспортния парк	МТИТС	Частни превозвачи
8.5. Устойчиво развитие на масовия обществен транспорт				
Област на въздействие: Развитие на интегрирани мрежи и услуги за обществен транспорт				
5.1.1. Строителство на трети метродиаметър в София	ОП "Транспорт и транспортна инфра структура " 2014 - 2020	Разработване на проект, км. Изграден път, брой нови станции	МТИТС, МРРБ, Столична община	

5.1.2. Разширение на Софийското метро: Етап 1: "Надлез Надежда - Централна ж.п гара - Централна автогара - пл. Света Неделя - Черни връх"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Разработване на проект, км. Изграден път, брой нови станции	МТИТС, МРРБ, Столична община	
5.1.3. Разширение на Софийското метро: Етап 2: Лот 1: "Обеля - Надежда" и Лот 2:"Младост 1 - Цариградско шосе"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Разработване на проект, км. Изграден път, брой нови станции	МТИТС, МРРБ. Столична община	
5.1.4. Разширение на Софийското метро: Етап 2: Участък "Цариградско шосе - Летище София"	ОП "Транспорт" 2007 - 2013 г.	Разработване на проект, км. Изграден път, брой нови станции	МТИТС. МРРБ, Столична община	
Област на въздействие: Оптимизиране на обществения пътнически транспорт в крайградските зони на големите селищни агломерации				
5.2.1. Оптимизиране на транспортните схеми и тяхното интегриране		Брой и видове оптимизирани схеми	МТИТС, МРРБ, общински власти	
5.2.2. Координиране на разписанията на различните видове транспорт		видове транспорт с координирани разписания	МТИТС	
Област на въздействие: Устойчиво финансиране на масовия обществен транспорт				
5.3.1 Прилагане на гъвкава тарифна политика		Изработена тарифна политика	МТИТС	
5.3.2. Контрол върху самотаксуването		Брой инициативи за контрол	МТИТС	
5.3.3. Внедряване на интегрирани системи за таксуване		Брой внедрени интегрирани схеми за таксуване	МФ, МТИТС	
8.6. Подобряване свързаността и интеграцията на българските региони в национален и международен план и свързаността с големите градски центрове в съседните страни				
Област на въздействие: Подобряване на пътната инфраструктура				
Област на въздействие: Подобряване на мрежата от републикански и общински пътища				

Мерки по хоризонтални политики, които не са включени в основните приоритети

Мерки	Механизъм на въздействие	Индикатори за изпълнение	Отговорна институция	Свързани институции
I. Повишаване на адекватността и устойчивостта на пенсионната система с цел подобряване качеството на живот и осигуряване на достойно стареене				
Увеличение на размерите на пенсиите с цел увеличаване на адекватността им/Осъвременяване на пенсиите.	Осъвременяване на пенсиите с индекса на потребителските цени от предходната година.	Среден размер на пенсията на един пенсионер	МФ, МТСП, НОИ	
Увеличаване на тежестта на една година стаж в пенсионната формула.		Тежест на една година осигурителен стаж	МФ, МТСП, НОИ	
Отпадане тавана на новотпуснатите пенсии и постепенно актуализиране на тавана на старите пенсии.		Таван на пенсиите	МФ, МТСП, НОИ	
II. Балансирано демографско развитие на населението				
Област на въздействие: Интегрирана демогарфска политика.				
Изпълнение на Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012 - 2030 г.	Разработен годишен план за мониторинг. Разработен годишен отчет.	Приет годишен план за мониторинг; приет годишен отчет	МТСП	Всички отговорни институции според Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012 - 2030 г.
Междуведомствена и методическа координация на работата на администрацията по демографската политика.	Провеждане на заседания, консултации, обсъждания, обучения и работни срещи за синхронизиране на действията при изпълнение на демографската политика.	Брой проведени заседания, консултации, обсъждания, обучения и работни срещи; брой включени институции; брой включени експерти	МТСП	Всички отговорни институции според Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република

				България 2012 - 2030 г.
Текущо отразяване на нови насоки за развитие на демографската политика, предложени от страна на институции на Европейския Съюз, ООН и Съвета на Европа.	Отразяване на нови европейски документи и насоки за развитие на демографската политика в годишните планове и отчети за изпълнение на Националната стратегия за демографско развитие.	Брой отразени европейски документи; брой участия в заседания на експертната група по демографски въпроси към ЕК; брой становища и позиции към Заключения на Съвета на ЕС по заетост и социална политика в областта на демографските въпроси	МТСП	Европейска комисия, Съвет на министрите по заетост и социална политика на ЕС, ООН и Съвет на Европа.
Участие на Република България в Европейската година за активен живот на възрастните хора и солидарност между поколенията – 2012.	Организиране на публични събития и мероприятия за повишаване на информираността на обществото относно обществените ползи от активен живот на възрастните хора и солидарността между поколенията.	Брой проведени събития и мероприятия; брой участници в проведените събития и мероприятия	МТСП	Европейска комисия
Дву-годишен мониторинг на отразяване на Националната Концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в следните сектори: пазар на труда, здравеопазване, образование, пенсионна система, дългосрочни грижи, доброволчество, развитие на т.нар. „сребърна икономика" и др.	Разработване на многогодишна Национална програма за активен живот на възрастните хора и индикатори за мониторинг на нейното изпълнение; Разработване на годишни отчети.	Приета и действаща многогодишна Национална програма за насърчаване на активния живот на възрастните хора 2012 - 2030 г. и индикатори за мониторинг на нейното изпълнение; разработен и приет дву-годишен отчет	МТСП	Всички отговорни институции според Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012 - 2030 г.
III. Създаване на условия за осигуряване на равнопоставеността на половете с цел активното им включване и участие във всички сфери на обществения живот.				

Актуализиране на Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на половете за периода 2009 - 2015 г. и приемане на годишни Национални планове за действие за насърчаване на равнопоставеността между жените и мъжете, и отчеи.		Разработена и внесена в МС актуализирана Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на половете	МТСП	НСРЖМ
IV. Осигуряване на равни възможности за хората с увреждания с цел насърчаване на тяхното пълноценно социално включване.				
Приемане и изпълнение на План за действие за прилагането на Дългосрочната стратегия за заетост на хората с увреждания 2011-2020 г.		Приет и действащ план за прилагане на Дългосрочната стратегия за заетост на хората с увреждания	МТСП	Държавни институции, общини, НПО.
Актуализиране на Стратегията за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания 2008-2015 г. и приемане на План за действие за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2012-2013.		Приета и действаща актуализирана Стратегията за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания; приет план за действие	МТСП	Държавни институции, общини, НПО.
Осигуряване на финансова подкрепа за хората с увреждания.		Брой подкрепени лица	МТСП	
Приемане и изпълнение на План за действие за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (2013-2014 г.).		Приет План за действие за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания	МТСП	Държавни институции, общини, НПО.

Приложение Б

III. Анализ на цената и източниците на финансиране на НПР БГ2020

Цената на финансиране е индикативна. Тя е направена въз основа калкулациите на отделните министерства за средствата, необходими за изпълнението на голяма част от формулираните политики съгласно поставените цели за очаквани резултати.

Бюджетните възможности за финансиране на политиките с национални, европейски и други средства са ограничени и предопределят потребност за ежегодно приоритизиране на политиките в НПР БГ2020 от българското правителство при изпълнението на стратегията, както и за оптимално използване на всички възможни източници на финансиране. Всички предложени приоритети/мерки ще се изпълняват в рамките на одобрените от Народното събрание бюджети на първостепенните разпоредители с бюджетни кредити за съответната година или когато изпълнението им обхваща по-дълъг период, то необходимите средства трябва да бъдат разчитани в рамките на утвърдените разходни тавани за съответния тригодишен период.

Методология

Целта на настоящата част от приложението е да бъде предоставена индикативна информация за цената на финансиране на заложените в НПР БГ2020 политики, да бъдат обобщени възможните източници на финансиране (съгласно очакванията на отговорните министерства), както и да бъдат идентифицирани потребностите от допълнително финансиране по приоритети.

Основните етапи на изготвянето на анализа са както следва:

1. Събрана е информация за формулираните интервенции по отношение на цената и източниците на финансирането от отговорните министерства по приоритети.

2. Направена е верификация на събраната информация по отношение адекватност на цената и формулираните мерки и целеви стойности на индикаторите за изпълнение.

3. Направени са корекции и допълнения във финансова информация по приоритети от отговорните министерства по приоритети.

4. Направена е обработка на събраната информация и е извършен статистически анализ на финансовите данни.

Основните параметри на финансовата информация, които са изследвани са както следва: прецизност при остойностяване на мерките, осигуреност на финансовия ресурс, източник на финансиране и цена на финансиране.

При много от мерките се наблюдава съчетание между финансов ресурс от европейските фондове и националния бюджет (или директно е посочена оперативна програма, по която знаем че определен процент е съфинансиране), като разпределението между тях не винаги е посочено. В тези случаи са приложени регламентираните съотношения за съфинансиране, както следва:

- при мерки, които са свързани с изграждане на инфраструктура – 80% европейски средства, 20% съфинансиране;
- при меки мерки – 85% европейски средства, 15% съфинансиране;
- европейски фонд за рибарство – 75% от фонда, 25% съфинансиране;
- ЕЗФРСР – 82% от фонда, 18% съфинансиране;
- при наличие на ПЧП в приоритета за регионално развитие – 10% национален бюджет, 50% европейски средства, 40% частни средства (експертна оценка на разпределението);
- при наличие на средства от ВиК оператори в приоритета за регионално развитие – 16% национален бюджет, 64% европейски фондове, 20% - средства на ВиК оператори (експертна оценка на разпределението).

Тъй като събраната финансова информация не покрива всички предвидени интервенции, представените резултати дават условна оценка на необходимия финансов ресурс.

Важно уточнение е, че подадената финансова информация е индикативна и се характеризират с известна степен на несигурност.

Една от основните причини, които отговорните министерства посочват за непосочването на цени за някои от мерките, е липса на яснота за бъдещото национално и европейско финансиране. На практика, мерките, за които липсва прецизно калкулиран финансво ресурс в голямта си част са тези мерки, за които все още няма осигурено финансиране.

Прецизността, с която са оценени финансовите параметри на предвидените мерки по приоритети въз основата на информацията, подадена от отговорните министерства е както следва:

Прецизност на остойностяване на мерките

Приоритет	Дял на остойностените мерки сред всички формулирани мерки (%)	Дял на мерките, за които не е подадена цена на финансиране сред всички формулирани мерки (%)
П1	52%	48%
П2	75%	25%
П3	87%	13%
П4	79%	21%
П5	86%	14%
П6	88%	12%
П7	25%	75%
П8	53%	47%

Обща цена на изпълнението на НПР БГ2020

Общата цена на остойностените мерки възлиза на 122 946.1 млн лв. (или приблизително 123 милиарда лева), включваща национални средства (39%), европейски средства (56%) и друго финансиране (5%).

Очакваното европейско финансиране надхвърля значително разполагаемата сума от страната ни от този източник на финансиране. На практика, това означава, че много от отговорните министерства разчитат да реализират мерките си въз основа на тези средства.

Разпределението на индикативния общ финансов ресурс по приоритети е както следва:

Разпределение на индикативния общ финансов ресурс по приоритети

Приоритет	Индикативен общ финансов ресурс (млн.лв.)
П1	36 743.2
П2	13 954.2
П3	28 347.6
П4	18 310.2
П5	4 734.2
П6	358.7
П7	1 977.9
П8	18 520.2

Източниците на финансиране и финансовата обезпеченост

Разпределението на източниците на финансиране по приоритети е както следва:

Източници на финансиране по приоритети

Приоритет	Национално финансиране (млн. лв)	Европейско финансиране (млн. лв.)	Друго финансиране (млн. лв.)
П1	26 760.6	9 982.6	0
П2	8 536.6	5 417.0	0.6
П3	5 655.2	20 994.6	1 697.7
П4	2 854.5	15 455.7	0
П5	492.7	3 741.5	500
П6	53.8	304.9	0
П7	26.6	224.6	1 726.8
П8	3 930.9	12 524.8	2 064.5

Към момента липсва яснота как ще бъдат обезпечени финансово голяма част от предвидените мерки. Отговорните институции очакват финансиране на мерките си по линии на националните и европейските средства както следва: П1 – 45% и 42% от мерките се очаква да бъдат финансирани съответно от национални и европейски средства, П2 – 50% и 63%, П3 – 85% и 73%, П4 – 64% и 59%, П5 – 38% и 81%, П6 – 88% и 88%, П7 – 6% и 12%, и П8 – 42% и 41%. Голяма част от мерките се очаква да бъдат финансирани както от национални, така и от европейски средства.

Недостиг на средства по приоритети

Приоритет	Дял на мерките, за които не е подадена цена на финансиране сред всички формулирани мерки (%)	Дял на мерките, за които има осигурен финансов ресурс сред всички формулирани мерки (%)
П1	48%	48%
П2	25%	75%
П3	13%	74%
П4	21%	79%
П5	14%	81%
П6	12%	88%
П7	75%	12%
П8	47%	49%

Заключение и препоръки

Опитът да се направи оценка на цената на финансиране на НПР БГ2020 е един от първите за събирането на подобна информация на най-ниско ниво на предвидените интервенции. На практика, обхватът на анализа (включващ разнообразни и многообразни мерки, области на въздействие и подприоритети) не е съпоставим с никой от досегашните програмни и стратегически документи на страната. Ето защо, невъзможността да се събере пълна финансова информация за всички мерки е обективно обусловена, а натрупаният опит в настоящия процес може да послужи в бъдеще за по-тясно обвързване на макро стратегическо ниво между формулирането на политиките и финансовото им обезпечаване.

Въз основа на общата оценка на цената на финансиране на НПР БГ2020 и анализа на източниците на финансиране могат да бъдат направени следните изводи:

- Оценението финансов ресурс за обезпечаване на програмата би могъл да бъде постижим, в случай че общата цена на всички заложени мерки не надвишава значително тази индикативна оценка. (НПР БГ2020 ще бъде финансирана както с европейски, така и с национални средства, а

периодът на програмата обхваща осем нови бюджетни години).

- Липсата на остойностяване на немалка част от мерките са показателни за наличие на затруднения (вероятно, поради липса на подобна практика, умения и мотивация) при определяне цената на програмираните интервенции.
- Силно надценените очаквания за разпределението на европейските средства през следващия програмен период са показателни за субективно изкривяване на подадената информация от страна на самите отговорни министерства, поради подготвителния етап, в който страната се намира в момента на процеса за подписване на новия партньорски договор с ЕК (към момента няма достатъчна яснота по отношение на новите оперативни програми)
- Надценените очаквания по отношение европейските средства са показателни също така и за неаргументирано отстояване на секторни интереси, като заявените претенции за провеждане на политики не са подкрепени с точни разчети за необходимите за изпълнение средства (и очакваните резултати, които ще бъдат постигнати след разходването на тези средства).
- Липсата на достатъчно детайлна информация по отношение на очакваните разходи по изпълнение на заложените в НПР БГ2020 интервенции не позволява осъществяването на ефективно и ефикасно разпределение на публичните разходи в средносрочен план (финансирани с национални и европейски средства), което да позволява пълна синергия и допълняемост на провежданите политики.

Основната препоръка, която може да бъде направена към процеса на остойностяване и обвързване на формулираните политики с необходимите и разполагаемите финансови ресурси е изготвянето на ежегодните актуализации на НПР БГ2020 да е по-тясно обвързано с процеса на бюджетиране на национални и европейски средства.

IV. Индикатори за остойностяване въздействието от планираните мерки

Настоящата секция в приложението представя системата от индикатори за остойностяване въздействието от планираните мерки в НПР БГ2020.

На първо място е направено представяне на методологията и концептуалната рамка, залегнали в разработването на системата. Описани са основните принципи, въз основа на които са формулирани индикаторите. Направен е паралел между индикаторите и предстоящите оценки на напредъка и въздействието. Представена е информация за работните етапи и процедури по формулирането на индикаторите.

На второ място е направено таблично представяне на индикаторите за въздействие по стратегически цели и по приоритетни направления.

Неразделна част от настоящата система е служебната електронна матрица, описваща параметрите на предвидените интервенции в НПР БГ2020, която включва описание на индикаторите за изпълнение и резултат по приоритети, подприоритети и предвидени мерки.

Методология

Основни принципи

Системата от индикатори за мониторинг и оценка на напредъка на НПР БГ2020 е базирано на вече установените европейските практики по отношение формулирането на индикатори от една страна, а от друга – на навлизащите най-нови-насоки в тази област.

Формулирането на индикатори изцяло следва принципа SMART

1. Specific – специфични – индикаторите трябва да имат ясна дефиниция;

2. Measurable - измерими – индикаторите трябва да бъдат насочени към желано бъдещо състояние и да бъдат количествено определени, така че да позволяват измерване;

3. Achievable – постижими – доколко е възможно заложените стойности да бъдат постигнати. Целите не трябва да бъдат нито невъзможни, нито под очакванията;

4. Relevant – релевантни – индикаторите трябва да бъдат пряко свързани с целите на програмата;

5. Timely – обвързани с време - индикаторите трябва да бъдат постигнати в дефинирана времева рамка.

Формулираните индикатори следват пирамидална структура, включваща три нива, като най-голям брой индикатори има за изпълнение, а най-малък – за въздействие. Индикаторите за изпълнение се отнасят до и измерват напредъка от една конкретна мярка. Индикаторите за резултат (междинното звено в пирамидалната структура) могат да се отнасят до една или няколко мерки и области на въздействие от един или няколко приоритетни направления (тъй като даден социално-икономически резултат може да бъде постигнат посредством повече от една интервенции в различни области). Индикаторите за въздействие се отнасят до ефекти от изпълнението на НПР БГ2020 на макро ниво и са пряко свързани с постигане на заложените стратегически цели (вж. фигурата по-долу).

Така заложената пирамидална структура позволява както реализирането на бъдещи оценки на въздействието на микро и макроикономическо ниво, така и такива на напредъка по изпълнението на програмата.

Пирамидална структура на системата от индикатори

Връзка между индикатори и оценка на въздействието

За да могат да послужат за оценка на изпълнение и физически напредък на НПР БГ2020, индикаторите за изпълнение трябва:

- Да имат пряко отношение към формулираната мярка
- Да има ясно формулирана целева група в мярката, която да е база за определяне на индикатора за изпълнение
- Да се отнасят до ясно формулиран резултат от изпълнението на мярката

За да могат да послужат за оценка на въздействие на НПР БГ2020, индикаторите за резултат трябва да:

- Позволяват използване на достатъчно голяма база данни (или вече съществуваща, или такава, която да бъде създадена за целта чрез допълнителни проучвания);
- Дават възможност за дефиниране на третирана група и контролна група;
- Дават възможност за прилагане на микроиконометрично моделиране и контрафактуален анализ на нетното въздействие (в случаите, където това е необходимо и релевантно).

За да могат да послужат за оценка на въздействие на НПР БГ2020, индикаторите за въздействие трябва да:

- Могат да бъдат включени в избран макроикономически модел (напр. СИБИЛА) или такъв, построен за целта, съгласно техническите изисквания на този модел (т.е. моделът трябва да предвижда тяхното използване, а самите индикатори следва да бъдат общоприети социално-икономически показатели).

Определяне на показатели, стойности и източници на информация

Идентифицирането на конкретни показатели, които да бъдат използвани като индикатори е базирано на наличната административна информация в ресорните институции, както и на база предоставяната официална статистическа информация от НСИ и Евростат. Този подход е приложен изцяло при определянето на индикатори за изпълнение и въздействие.

При определяне индикаторите за резултат водещото правило идентифицираните показатели да отразяват постигнати социално-икономически ползи от изпълнението на политиките. В много от случаите липсват официални или институционални данни. В тези случаи, формулирането на показатели е съобразено с възможността даден процес да бъде измерен с допълнителен специализиран анализ и/или проучване.

Определянето на базовите стойности на индикаторите е съобразено с последната налична статистическа информация (където е било възможно, тези стойности се отнасят за 2011г.; в останалите случаи – за 2010 г.).

Определянето на целевите стойности на индикаторите за изпълнение и резултат ще бъде съобразено изцяло с подадената от отговорните министерства информация. Все още, в много от случаите, предстои да бъдат уточнени конкретните стойности за тези индикатори.

В случаите, в които определянето на базови стойности е свързано с допълнително измерване посредством анализ и/или проучване, в системата от индикатори е посочено, че както базовата, така и целевата стойност ще бъдат определени след осъществяването на такова измерване.

Определянето на целевите стойности на индикаторите за въздействие е базирано на предоставените от Министерство на финансите прогнози за социално-икономическото развитие на България до 2020 г. В много малко случаи, индикаторите за въздействие включват секторни показатели, за които МФ не изготвя прогнози. В тези случаи, определянето на целеви стойности е направено на база икономическо моделиране (със статистически, иконометрични и др.методи) и/или експертна оценка на отговорното министерство.

При разработването на системата от индикатори е включен и източника на информация за всеки от формулираните индикатори. Трите основни източника на информация за индикаторите са: официалната статистика на НСИ, административната информация в рамките на отговорните министерства и целеви проучвания.

Информация за индикаторите, включени в НПР БГ2020

Всяка от включените в НПР БГ2020 потилитики съдържа информация за индикатори на три нива – за изпълнение, за резултат и за въздействие. За всеки от индикаторите има формулиран показател (включващ и мерни единици), базова и целева стойност (с уточняване на референтната година) и източник на информацията. В случаите, в които липсва официален източник на съответната информация, както и възможност за определяне на базовите и целевите стойности към момента на изготвяне на приоритетните стратегии, е направено уточнение на метода, посредством който следва да бъде попълнена съответната информация.

Индикатори за въздействие

Индикатори за измерване на въздействието на НПР БГ2020 по стратегически цели

Цел 1: Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване

Показател	Източници на данни за изчисляване на показателя	Регламент на ЕС (възоснова, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (година)	Мерна единица	Източник на информация
БВП на човек от населението в реално изражение	Специфични наблюдения на цени на потребителски стоки и услуги, на инвестиционни стоки и строителство; друга национална статситческа информация за заплати в държавния сектор, жилищни наеми, разходи за крайно използван БВП, ИПЦ и коефициенти за пространствено ажустиране на цените	1). РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1445/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2007 година за установяване на общи правила за предоставяне на основна информация относно паритетите на покупателна способност (ППС), както и за тяхното изчисление и разпространение.	Физически измерител на общото икономическо състояние на 37 европейски страни партньори. Превърнат в единна съпоставима валута чрез паритетите на покупателната способност (ППС), БВП на отделните държави е съпоставим (в реално изражение) и отразява единствено разликата във физическия обем на потребените стоки и услуги.	10700 (предварителни данни за 2010 г.) 11200 (експресни данни за 2011 г.)	стандарт на покупателната способност (СПС)	Евростат/НСИ
Индекси на физическия обем на реалния БВП на човек от населението, изчислен в СПС, (ЕС27=100)	Специфични наблюдения на цени на потребителски стоки и услуги, на инвестиционни стоки и строителство; друга национална статситческа информация за заплати в държавния сектор, жилищни наеми, разходи за крайно използван БВП, ИПЦ и коефициенти за пространствено ажустиране на цените	1). РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1445/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2007 година за установяване на общи правила за предоставяне на основна информация относно паритетите на покупателна способност (ППС), както и за тяхното изчисление и разпространение.	Индексите дават обща представа за относителния порядък на величината на икономическа активност или благосъстоянието в дадена страна, сравнена с останалите европейски страни партньори. Индексите на физическия обем служат за пространствени сравнения и не могат да се използват за сравнения във времето.	44,0 (предварителни данни за 2010 г.) 45.0 (експресни данни за 2011 г.)	Процент	Евростат /НСИ

Коефициент на заетост (20 - 64 **навършени години)**	НСИ, Наблюдение на работната сила (LFS)	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на заетите лица на възраст 20 - 64 навършени години от населението на същата възраст	63.9 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Коефициент на безработица (15 – 64 **навършени години)**	НСИ, Наблюдение на работната сила (LFS)	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила)	11.3 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Население, в риск от бедност или социално изключване	Наблюдението Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета	Комбиниран показател от три индикатора: Относителен дял на бедните ; Относителен дял на лицата от цялото население с еквивалентен разполагаем доход по-нисък от линията на бедност, изчислена като 60% от медианния разполагаем доход на еквивалентна единица; Процент на лицата, живеещи в домакинства с безработни лица или в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност; Домакинства с безработни лица са домакинства, чиито членове не са били заети през последните четири седмици, т.е. всички членове на домакинството са били или безработни или неактивни. Интензитет на икономическа активност за домакинството се отнася до съотношението между броя месеци, в които всеки член от домакинството във възрастова група 18-59 години е бил работещ през предходната година към общия брой месеци, които теоретично може да бъде работещ същия член на домакинството. Ако съотношението е по-малко или равно на 0,20 домакинството е с нисък интензитет на икономическа активност на лицата. Процент от домакинствата с материални лишения; Процент от домакинствата с ограничения поне в четири от девет показателя за материални лишения.	41.6 (2009 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Смъртност по причини и пол	Информационна система "Демография" в НСИ	**Регламент (ЕС) №** 328/2011 на Комисията за прилагане на Регламент (ЕО) № 1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на статистическите данни за причините за смъртни случаи **Решение на Комисията от 5 април 2011 г. за предоставяне на дерогации** на определени държави-членки във връзка с предаването на статистически данни съгласно Регламент (ЕО) № 1338/2008 по отношение на статистическите данни	Брой умрели лица по причини съгласно МКБ - X ревизия, на 100 000 души от средногодишното население.	Общо – 1473.2 (2011 г.)	на 100 000 души от населението	НСИ/Евростат

		за причините за смъртни случаи (нотифицирано под номер C(2011) 2057).				
Осигуреност на населението с лекари	Изчерпателно изследване на НСИ "Лечебни заведения за болнична и извънболнична помощ и здравни заведения "	Регламент (ЕО) №1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 г. относно статистиката на Общността в областта на общественото здраве и здравословните и безопасни условия на труд	Брой лекари на 10 000 души от населението. Показателите за осигуреност се изчисляват с населението към 31 декември.	38.8 (2011 г.)	на 10 000 души от населението	НСИ
Осигуреност на населението с лекари по дентална медицина	Изчерпателно изследване на НСИ "Лечебни заведения за болнична и извънболнична помощ и здравни заведения "	Регламент (ЕО) №1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 г. относно статистиката на Общността в областта на общественото здраве и здравословните и безопасни условия на труд	Брой лекари по дентална медицина на 10 000 души от населението. Показателите за осигуреност се изчисляват с населението към 31 декември.	9.1 (2011 г.)	на 10 000 души от населението	НСИ

Цел 2: Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението

Показател	Източници на данни за изчисляване на показателя	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (година)	Мерна единица	Източник на информацията
Средна скорост на движение на влаковете в железопътния транспорт (пътнически и товарни)	График за движение на влаковете, разпоредена скорост на движение по участъци, обявени временни или постоянни ограничения на скоростта по участъци.	-	Средната скорост на движение на влаковете се изчислява поотделно за пътнически и товарни, за всяко междугарие, за всяка една железопътна линия, по определени формули и се обобщава за цялата национална железопътна мрежа.	81,5 km/h - пътнически влакове 69,5 km/h - товарни влакове	km/h	НКЖИ/МТИТС

Пътно-транспортни произшествия	Данните за Пътно-транспортните произшествия се предоставят на НСИ годишно от Агенция "Охранителна полиция" към МВР.	-	Регистрирани пътнотранспортни произшествия, ранените и убитите лица в страната през съответната година, разпределени по: • области и общини; • вид на произшествията; • място на извършване и клас на пътя; • възрастови групи и пол на участниците в движението; • вид и собственост на превозните средства; • основни причини; • дни от седмицата и месеци; • вина на чуждестранни водачи, разпределени по страни.	657 бр. (2011 г.) (убити) 8301 бр. (2011 г.) (ранени)	брой /%	НСИ / МВР
Републиканска пътна мрежа според класа на пътя	Данните за Републиканската пътна мрежа се предоставят годишно от Агенция "Пътна инфраструктура".	-	Републиканската пътна мрежа, измерена в километри, според класа на пътя - автомагистрали, първокласни, второкласни и третокласни пътища	458 (2011 г.) (автомагистрали); 2970 (2011 г.) (първокласни пътища)	км.	НСИ / АПИ
Население, свързано с пречиствателни станции за питейни води	НСИ - изследване водопотребление, водоснабдяване и канализация	Директива 2000/60/ЕС	Дял на населението живеещо в селища с водни услуги, извършени от пречиствателни станции за питейни води.	46,3 (2010)	Процент	НСИ
Население, свързано със СПСОВ с вторично пречистване	НСИ - изследване водопотребление, водоснабдяване и канализация	Директива 91/271/ЕИО	Дял на населението живеещо в селища с водни услуги, извършени от селищни пречиствателни станции за отпадъчни води.	44,7 (2010)	Процент	НСИ
Образувани битови отпадъци	НСИ - изследване за битовите и строителни отпадъци	Регламент № 2150/2002 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2002 г. относно статистиката на отпадъците;	Битови са отпадъците, които се получават в резултат на жизнената дейност на хората в домовете, в административни, социални и обществени сгради. Към тях се приравняват и отпадъците от търговски обекти и съпътстващи производството занаятчийски дейности, обекти за отдих и забавления, когато нямат характер на опасни отпадъци и в същото време тяхното количество или състав няма да попречи на третирането им съвместно с битовите. Образуваните битови отпадъци са сума от събраните битови отпадъци на депа с организирано сметоизвозване и образуваните отпадъци от домакинствата, необслужвани от депа (резултат от статистическа оценка). Оценката се получава на базата на средно количество отпадъци на жител в населените места с организирано сметосъбиране, умножено по броя жители в населените места без организирано сметосъбиране.	3091 (2010)	хиляди тона	НСИ
Технологични загуби на електроенергия по електроразпределителната мрежа	Електроразпределителни дружества	-	Показател, характеризиращ качеството на услугата снабдяване с електроенергия на крайния потребител	14.30%	Процент	Бюлетин за състоянието и развитието на енергетиката - МИЕТ
Технологични загуби на електроенергия по електропреносната мрежа	НЕК/ЕСО	-	Показател, характеризиращ качеството на преноса на електроенергия от Елекроенергийния системен оператор	2.10%	Процент	Бюлетин за състоянието и развитието на енергетиката - МИЕТ

Предприятия с достъп до широколентов интернет	НСИ - изследване използване на ИКТ и е-търговия в предприятията	Регламент №808/2004 на ЕП и Съвета за статистика на информационното общество	Наблюдава тенденциите в използването на ИКТ и е-търговия в предприятията	20844 бр. (2011) (68.5%)	Брой или отн. дял (%)	НСИ / Евростат
Домакинства с широколентов достъп до интернет	НСИ - изследване за използването на ИКТ от домакинствата и лицата	Регламент №808/2004 на ЕП и Съвета за статистика на информационното общество	Наблюдава тенденциите в използването на ИКТ от домакинствата, в които поне един член е във възрастовия диапазон между 16 и 74 г.	1010972 бр. (2011) (39.8%)	Брой или отн. дял (%)	НСИ / Евростат
Брой на изградените научни инфраструктури от национално значение според *„Национална пътна карта за научна инфраструктура”*	Годишни отчети	Европейски регламент № 723, приет през 2009 г. и с директно приложение в българското законодателство.	Абсолютен брой изградени и разширени комплекси и съоражения на научни инфраструктури, включени в Националната пътна карта	0	Брой	Съответните научни организации, включени в Националната пътна карта, МОМН

Цел 3: Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност

Показател	Източници на данни за изчисляване на показателя	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (година)	Мерна единица	Източник на информацията
Износ на стоки и услуги като процент от БВП	НСИ и БНБ	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996	Външнотърговското салдо (нетен износ) на стоки и услуги се изчислява като разлика между износа и вноса на стоки и услуги. Износът и вносът на стоки са по цени FOB	50061 млн.лв. (текущ обем, 2011 г.); 66.5% (относителен дял, 2011 г.)	левове, относителен дял%	НСИ и БНБ

Производителност на труда	НСИ Източници на данните са статистически изследвания, годишни счетоводни отчети на икономическите единици и административни данни	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996	Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяване на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. На национално ниво, резултатът от производствената дейност се измерва с брутния вътрешен продукт (БВП) и брутната добавена стойност (БДС) създадена от всички производствени сектори в националната икономика. БВП е основен показател в Системата от национални икономически сметки, който представя крайния резултат от производствената дейност на всички резидентни производствени единици (ЕСНС195, 8.89). Връзката между БВП и БДС се определя от начина на остойностяване на произведения краен продукт. БВП е остойностен по пазарни цени, включително данъците върху продуктите и вноса, нето от субсидиите върху продуктите. БДС измерва резултата от производствената дейност по базисни цени, преди начисляването на данъци, включително субсидиите върху продуктите и услугите. Производителността на труда е изчислена чрез БВП на един зает	19858 лева, 105,3% (2010г.) 22127 лева, 106,1% (2011г. предварителни данни)	лева,% (изменение спрямо предходната година)	НСИ /Евростат
Енергийна интензивност на икономиката	НСИ		Енергийната интензивност на икономиката е мярка за количеството енергия, необходимо за производство на единица икономическа продукция. Изчислява се като съотношение между брутното вътрешно потребление на енергия (в **тонове** нефтен еквивалент) към БВП (по постоянни цени 2000 г. в евро).	0.855 (2010 г.)	т н.е. за 1000 евро БВП (2000 = 100)	НСИ /Евростат
Относителен дял на разходите за НИРД от БВП	НСИ, Статистическо изследване на НИРД	Регламент (ЕО) № 753/2004 на Комисията от 22 април 2004 г. за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на разходите за научноизследователска и развойна дейност от Брутния вътрешен продукт - международно съпоставим показател за измерване на интензивността на НИРД.	0,57 (2011 г,, предварителни данни)	Процент	НСИ
Иновационен индекс според изследването Innovation Union Scoreboard	Евростат, Innovation Union Scoreboard		Индекс разработен от Евростат за оценка на изпълнението на инициативата "Съюз за иновации", съставен на базата на 25 индикатора за оценка на иновационното и научното развитие на страните членки	0.239 (2011 г.)	Индекс	Евростат
Дял на иновативните предприятия от общия брой предприятия	НСИ, Статистическо изследване на иновационната дейност	Регламент (ЕО) № 1450/2004 на Комисията от 13 август 2004 година за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на иновативните предприятия (предприятията с продуктови, процесови иновации, с незавършена или преустановена иновационна дейност, както и предприятията с организационни и маркетингови иновации според променената от 2008 г. дефиниция за иновация) от общия брой предприятия.	27.1 (2010 г.)	Процент	НСИ
Дял на високотехнологичния износ от общия износ - *Евростат*	The domain uses various other domains and sources mainly within Eurostat's official statistics (CIS, COMEXT, HRST, LFS, SBS, SES, PAT and R&D).		Индикаторът се изчислява като дял от износа на всички високотехнологични продукти от общия износ. Високотехнологичните продукти се определят като сума от следните продуктови групи: въздухоплаване и космонавтика, кмпютри и офис машини, електроника и телекомуникационно оборудване, фармацевтични продукти, научно оборудване и инструменти, електрически машини, химия, машини, продукти на отбранителната промишленост.	5.5 (2009 г.)	Процент	Евростат

Брутна добавена стойност (БДС)	Източници на данните са статистически изследвания, годишни счетоводни отчети на икономическите единици и административни данни	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996 г.	Брутна добавена стойност - индекс на физическия обем на БДС, към предходна година (предходна година = 100,%)	100,5 (2010г.) 101.8 (2011г. предварителни данни)	Процент	НСИ

Ключови индикатори за измерване на въздействието по приоритети

Приоритет 1: Подобряване на досъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (възоснова, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Относителен дял на населението на възраст 25 - 64 навършени години участващо в образование и обучение	Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на лицата на възраст 25 - 64 навършени години, участващи във формално или неформално образование и обучение (през последните 4 седмици, предхождащи наблюдението) от населението на същата възраст.	1.2 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Относителен дял на заетите лица със завършено висше образование или средно образование с придобита професионална квалификация	Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на заетите лица със завършено висше образование или средно образование с придобита професионална квалификация, от общия брой на заетите лица	68.0 (2011 г.)	Процент	НСИ
Рано напуснали образование и обучение	Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на лицата на възраст 18 - 24 навършени години, със завършено най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение (през последните 4 седмици, предхождащи наблюдението), от населението на същата възраст	12.8 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Дял на безработните лица, живеещи в риск от бедност	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		48,3% (2009)	Процент	НСИ / Евростат

Дял на работещите бедни	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		7,7% (2009)	Процент	НСИ / Евростат
Лица, живеещи в домакинства с безработни или в домакинство с нисък интензитет на икономическа активност	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		7,9% (2009)	Процент	НСИ / Евростат
Относителен дял на населението на възраст 30 - 34 навършени години със завършено висше образование	Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на лицата на възраст 30 - 34 години със завършено висше образование от населението на същата възраст.	27.3 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Нетен коефициент на записване на децата в детските градини	Годишно	Регламент N 452/2008 г. на Европейския парламент и на Съвета	Груповият нетен коефициент на записване измерва обхвата на децата в детските градини. Коефициентите са изчислени в проценти като отношение на броя на учащите в предучилищното образование във възрастовата група 3-6 години към броя на населението в същата възрастова група.	81.5 (2011/12)	Процент	НСИ / Евростат

Приоритет 2: Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Коефициент на продължителна безработица	Тримесечно/Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Показателят представлява относителен дял на продължително безработните лица (от дванадесет месеца и повече) от икономически активното население.	6.3 (2011 г)	Процент	НСИ / Евростат
Коефициент на безработица на лицата на възраст 15 - 24 навършени години	Тримесечно/Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на безработните лица на възраст 15 - 24 навършени години от икономически активното население (работната сила) в същата възрастова група	26.6 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Домакинства с материални лишения	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета	Процент от домакинствата с ограничения поне в четири от девет показателя за материални лишения.	35.0% (2009)	Процент	НСИ / Евростат

Относителен дял на бедните	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на лицата от цялото население с еквивалентен разполагаем доход по-нисък от линията на бедност, изчислена като 60% от медианния разполагаем доход на еквивалентна единица.	20.7% (2009)	Процент	НСИ / Евростат
Население до 17 г. живеещо в бедност	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		26.7% (2009)	Процент	НСИ
Население между 18 и 64 г. живеещо в бедност	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		16,0% (2009)	Процент	НСИ
Население над 65 г. живеещо в бедност	Годишно	Регламент № 1177/2003 на Европейския парламент и на Съвета		32.2% (2009)	Процент	НСИ
Коефициент на заетост на хората с увреждания (15 - 64 навършени години)	Годишно		Относителен дял на заетите лица на 15 - 64 навършени години с призната от ТЕЛК/НЕЛК трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане (от 50 до 70%, от 71 до 90%, над 90%) от всички лица с призната от ТЕЛК/НЕЛК трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане на същата възраст	16.4 (2011 г.)	Процент	НСИ
Дял на хората с увреждания, търсещи работа, с основно и по-ниско образование	Годишно			52.5	Процент	АЗ

Приоритет 3: Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (възоснова, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
БВП по региони: 1.Северозападен 2.Северен централен 3.Североизточен 4.Югоизточен 5.Южен централен 6.Югозападен	годишна	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996 г. относно Европейската система от национални и регионални сметки в Общността	Резултатът от производствената дейност в даден район се измерва с Брутния Вътрешен Продукт (БВП) и Брутната Добавена Стойност (БДС) създадени от всички производствени сектори в него.	Северозападен – 5087; Северен централен – 5528; Североизточен - 7241 ; Югоизточен - 8308 ; Югозападен - 32565; Южен централен - 9591 (2009 г.)	Млн. лева	НСИ

Коефициент на заетост (20 - 64 навършени години) по статистически райони: BG31 Северозападен BG32 Северен централен BG33 Североизточен BG34 Югоизточен BG41 Югозападен BG42 Южен централен	Тримесечно/ Годишно	РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 577/98 НА СЪВЕТА от 9 март 1998 г. и последващи допълнения и изменения към него	Относителен дял на заетите лица на възраст 20 - 64 навършени години от населението на същата възраст	BG31 Северозападен – 58.5 BG32 Северен централен - 59.8 BG33 Североизточен – 61.0 BG34 Югоизточен – 62.9 BG41 Югозападен - 71.2 BG42 Южен централен – 61.2 (2011 г.)	Процент	НСИ / Евростат
Дял на загубите при транспорта на водата по региони: 1.Северозападен 2.Северен централен 3.Североизточен 4.Югоизточен 5.Южен централен 6.Югозападен				-		МРРБ
Реализирани приходи от нощувки по региони: 1.Северозападен 2.Северен централен 3.Североизточен 4.Югоизточен 5.Южен централен 6.Югозападен	Месечна /Годишна;	Регламент 692/2011 на Европейския парламент и Регламент 1051/2011 на Европейската комисия за прилагане на Регламент 692/2011 на Европейския парламент.	В приходите от нощувки в средствата за подслон са включени сумите, заплатени от гостите за реализирани нощувки, без стойността на допълнителните услуги.	BG31 Северозападен - 15671159 BG32 Северен централен - 22738942 BG33 Североизточен – 222955601 BG34 Югоизточен - 266263822 BG41 Югозападен - 141890617 BG42 Южен централен - 63533282 (2011г.)	лева	НСИ
Чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор по статистически райони: BG31 Северозападен BG32 Северен централен BG33 Североизточен BG34 Югоизточен BG41 Югозападен BG42 Южен централен	Годишно		**Чуждестранните преки инвестиции** включват чуждестранното участие в собствения капитал на предприятията и вътрешнофирмените задължения между инвестиционните предприятия и чуждестранните инвеститори към края на отчетната година.	BG31 Северозападен - 512142.0 BG32 Северен централен - 815908.1 BG33 Североизточен - 2102923.2 BG34 Югоизточен - 2728916.2 BG41 Югозападен - 14295496.3 BG42 Южен централен - 1659060.5 (2010 г.)	хил. евро	НСИ

Приоритет 4: Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Брутна добавена стойност, произведена в дейност „Селско, горско и рибно стопанство”	тримесечна, годишна	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996 г. относно Европейската система от национални и регионални сметки в Общността	Стойността, създадена от единиците, заети с производсвената дейност „Селско, горско и рибно стопанство”	2976 (2010г.); 3637 (2011г. предварителни данни)	милиони лева	НСИ
Заети лица в дейност „Селско, горско и рибно стопанство”	тримесечна, годишна	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996 г. относно Европейската система от национални и регионални сметки в Общността	Заети лица - включват наетите и самонаетите лица, ангажирани в дадена производствена дейност, попадаща в производствените граници на системата. Наети лица - лицата, работещи за дадена институционална единица резидент и получавайки възнаграждение за вложения труд. В наетите лица се включват наетите работещи по трудов, граждански или работещи без договор. Самонаети лица - лицата, които са еднолични собственици или съсобственици на некорпорирани предприятия, в които те работят.	703,681 (2010г.); 677,965 (2011г. предварителни данни)	Хиляди броя	НСИ
Производителност на труда дейност „Селско, горско и рибно стопанство”	тримесечна, годишна	Регламент (ЕО) № 2223/96 на Съвета от 25 юни 1996 г. относно Европейската система от национални и регионални сметки в Общността	Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. Този показател осигурява оценки за темповете на растеж на производителността на труда. На национално ниво, резултатът от производствената дейност се измерва с Брутния Вътрешен Продукт (БВП) и Брутната Добавена Стойност (БДС) създадена от всички производствени сектори в националната икономика. Всички оценки се правят съгласно приетите практики относно националните сметки, за да се осигури възможност за съпоставимост на производителността на труда между отделните сектори. Следователно производителността на труда е ключов показател за достигнатото икономическо ниво. **Производителността на труда е изчислена чрез БВП на един зает**	4228,9 лева, 97,4% (2010г.) 5364,3лева, 102,6% (2011г. предварителни данни)	лева,% (изменение спрямо предходната година)	

Приоритет 5: Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (възоснова, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Относителен дял на разходите за НИРД в обществения сектор от БВП	Годишно	Регламент (ЕО) № 753/2004 на Комисията от 22 април 2004 г. за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на разходите за НИРД в Държавен сектор и сектор Висше образование от Брутния вътрешен продукт. Забележка на Евростат: Тъй като данни за разходите за НИРД, финансирана от публични източници в чужбина, не са налични за всички държави, като оценка за този показател се използват данните за разходите за НИРД по институционални сектори вместо данни за средствата, инвестирани в НИРД от обществения сектор.	0.26 (2011 г., предварителни данни)	Процент	НСИ
Относителен дял на разходите за НИРД в бизнес сектора от БВП	Годишно	Регламент (ЕО) № 753/2004 на Комисията от 22 април 2004 г. за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на разходите за НИРД в сектор Предприятия от Брутния вътрешен продукт. Забележка на Евростат: Тъй като данни за разходите за НИРД, финансирана от бизнес източници в чужбина, не са налични за всички държави, като оценка за този показател се използват данните за разходите за НИРД по институционални сектори вместо данни за средствата, инвестирани в НИРД от бизнес сектора.	0.30 (2011 г., предварителни данни)	Процент	НСИ
Относителен дял на МСП, въвеждащи маркетингови или организационни иновации, от общия брой МСП	на 2 години	Регламент (ЕО) № 1450/2004 на Комисията от 13 август 2004 година за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на МСП, въвеждащи маркетингови или организационни иновации, от общия брой МСП.	15.30 (2010 г.)	Процент	НСИ
Относителен дял на МСП, въвеждащи продуктови или процесови иновации, от общия брой МСП	на 2 години	Регламент (ЕО) № 1450/2004 на Комисията от 13 август 2004 година за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на МСП, въвеждащи продуктови или процесови иновации, от общия брой МСП.	14.98 (2010 г.)	Процент	НСИ

Дял на иновативните предприятия, реализирали нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, от общия брой предприятия	на 2 години	Регламент (ЕО) № 1450/2004 на Комисията от 13 август 2004 година за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Дял на иновативните предприятия (предприятията с продуктови, процесови иновации, с незавършена или преустановена иновационна дейност, както и предприятията с организационни и маркетингови иновации според промененатa от 2008 г. дефиниция за иновация), реализирали нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, от общия брой предприятия	5.3 (2010 г.)	Процент	НСИ
Относителен дял на персонала, зает с НИРД, от работната сила	Годишно	Регламент (ЕО) № 753/2004 на Комисията от 22 април 2004 г. за изпълнение на Решение № 1608/2003/ЕО на Европейския парламент и на Съвета	Относителен дял на персонала, зает с НИРД (в брой) от работната сила	0.63 (2011 г., предварителни данни)	Процент	НСИ

Приоритет 6: Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Дял от основните обществени услуги за гражданите, напълно достъпни онлайн	Годишно			25	Процент	САР
Дял от основните обществени услуги за предприятията, напълно достъпни онлайн	Годишно			63	Процент	САР
Дял от населението използващ услугите на електронното правителство	Годишно	Регламент №808/2004 на ЕП и Съвета за статистика на информационното общество	Процент от лицата на възраст между 16 и 74 години, които са използвали интернет с цел взаимодействие с публични институции през последните 3 месеца	25.4 (2011)	Процент	НСИ/ Евростат
Дял от предприятията използващи услугите на електронното правителство	Годишно	Регламент №808/2004 на ЕП и Съвета за статистика на информационното общество	Процент от предприятията, които са използвали интернет с цел взаимодействие с публични институции	79.5 (2011)	Процент	НСИ/ Евростат

Приоритет 7: Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (година)	Мерна единица	Източник на информацията
Дял на възобновяемите енергийни източници в брутното крайно потребление на енергия	Годишно	Директива 2009/28/ЕО за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници	Изчислява се като процентно съотношение между брутното крайно потребление на енергия от възобновяеми източници и брутното крайно потребление на енергия от всички източници на енергия.	13.8 (2010г.)	Процент	НСИ/ Евростат
Енергийна интензивност на икономиката	Годишно		Енергийната интензивност на икономиката е мярка за количеството енергия, необходимо за производство на единица икономическа продукция. Изчислява се като съотношение между брутното вътрешно потребление на енергия (в тонове нефтен еквивалент) към БВП (по постоянни цени на 2000 г. в евро).	0.855 (2010г.)	т н.е. за 1000 евро БВП (2000=100)	НСИ/ Евростат
Брой на битовите потребители на природен газ	Годишно		Брой на битовите потребители на природен газ	47 152	Брой	Бюлетин за състоянието и развитието на енергетиката - МИЕТ
Дължина на газоразпределителната мрежа – ГРД, МИЕТ	Годишно		Дължина на преносната мрежа, в т.ч. новоизградени през отчетния период	3 008	Км	Бюлетин за състоянието и развитието на енергетиката - МИЕТ

Приоритет 8: Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари

Показател	Честота на публикуване	Регламент на ЕС (въз основа, на който се произвежда информацията)	Определение	Референтна стойност (2009-2010)	Мерна единица	Източник на информацията
Дял на автомагистралите в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	неприложимо	неприложимо	Дял на автомагистралите в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	1. 307 2. 119 3. 32	км.	АПИ

Дял на първокласните пътища в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	неприложимо	неприложимо	Дял на първокласните пътища в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	1. 1539 2. 833 3. 598	км	АПИ
Дял на второкласните пътища в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	неприложимо	неприложимо	Дял на второкласните пътища в страната според състоянието на пътната настилка: 1. добро 2. средно 3. лошо	1. - 1905 2. - 913 3. - 1212	км	АПИ
Средно превозно разстояние на товарните превози с автомобилен транспорт	Годишно	Регламент на съвета (ЕО) № 1172/98 относно статистически данни по отношение на превоза на товари с автомобилен транспорт	Показателят характеризира средното разстояние в километри, на което са били превозени товарите за определен период от време.	156.8 (2011)	км.	НСИ
Превозени товари от железопътен транспорт	Годишно	Регламент (ЕО) № 91/2003 на ЕП и на Съвета относно статистика на железопътния транспорт	Измерва общото количество товари, превозени с железопътен транспорт между два пункта (място на натоварване и място на разтоварване)	14152.0 (2011)	хиляди тона	НСИ

V. Механизъм за управление, наблюдение, контрол и отчитане на изпълнението

НПР БГ2020 е дългосрочен национален програмен документ за развитието на Република България, който е базата за програмирането на стратегически документи във връзка с изпълнението както на националните политики, така и на политиките на ЕС. От една страна, той ще спомогне за оптимизиране на програмирането, като интегрира националните приоритети на Република България с тези на ЕС в контекста на Стратегията „Европа: 2020". От друга страна, НПР БГ2020 ще осигури рамката, върху която да бъде определяно разпределението на националните средства, както и приоритетните области за финансиране по линия на фондовете на ЕС.

Документи

Изпълнението на НПР БГ2020 трябва да бъде ефективно и ефикасно, като се наблюдава и контролира постигането на съответните индикатори за изпълнение, както и резултатите от тях. За операционализиране на процеса на програмиране и изпълнение се предвижда изработването на тригодишни планове за действие и ежегодните им актуализации.

Плановете за действие трябва да са обвързани със средносрочната фискална рамка и националния бюджет, с цел ресурсно осигуряване на националните средства за финансиране на съответните политики, както и с Националната програма за реформи. Плановете за действие трябва да са финансово обвързани и с финансовите ресурси от фондовете на ЕС, както и с възможностите за финансиране по линия на други международни финансови институции и частния сектор. Годишната актуализация ще бъде придружена от ежегоден отчет за изпълнението на мерките по отделните приоритети, като информацията за това ще бъде изготвяна от отговорните министерства.

Годишната актуализация трябва да бъде приета до 31 октомври на предходната година, което гарантира и съгласуваност с бюджетната процедура.

Органи

Управление, наблюдение и контрол на НПР БГ2020 ще се осъществява на две нива – политическо и оперативно с цел поемане на конкретен ангажимент и отговорност от представителите на тези нива.

Координация на политическо ниво

Управлението, наблюдението, контролът и отчитането на изпълнението на НПР БГ2020 започва от най-високо политическо ниво поради основополагащия характер на документа. Основните приоритети за развитие се постигат на базата на прилаганите политики, включително и тези с хоризонтален характер. Припознаването на приоритетите е необходимо да се наблюдава на политическо и административно ниво, както и от цялото общество по линия на публичните консултации и информираност. Дългосрочният характер на документа изисква последователност и приемственост на политиките и ангажимент на високото политическо ниво по отношение на управлението и контрола по тяхното изпълнение. Отговорен орган за цялостното управление, наблюдение и контрол на НПР БГ2020 е Съветът за развитие към Министерски съвет.

По отношение на управлението, наблюдението и контрола върху изпълнението на НПР БГ2020 Съветът за развитие има следните функции и отговорности:

- организира и координира управлението, наблюдението, контрола и отчитане изпълнението на Национална програма за развитие на Република България;
- предлага за одобряване от Министерския съвет тригодишни планове за действие и ежегодните им актуализации;
- осигурява обвързването на националното финансиране на НПР БГ2020 със Закона за бюджета;
- координира осигуряването на съответствие на националните и секторните стратегии, планове и програми, както и на програмните документи, изготвяни във връзка с членството на Република България в Европейския съюз, с целите и приоритетите на НПР БГ2020;
- осигурява изпълнението и осъществява мониторинг на хоризонталните политики;

- определя приоритетитните направления и осъществява контрол при изпълнението на политиките, свързани с публичните инвестиции, включително инфраструктурното развитие.

Съставът и функциите на Съвета за развитие се определят с Постановление на Министерския съвет. Председател на Съвета за развитие е министър-председателят. Секретар е началникът на кабинета на министър-председателя. Това гарантира най-високо йерархично ниво на отговорност по отношение на управлението и контрола по изпълнението на програмата.

Координация на оперативно ниво

Съставът и функциите на Съвета за развитие гарантират политическата санкция от най-високото ниво на изпълнителната власт. Това предопределя и ангажимента и отговорностите на по-ниските нива за изпълнение на политиките в НПР БГ2020.

Необходимо е наличието и на оперативно ниво на контрол поради всеобхватния характер на стратегическия документ, който е детайлизиран и на ниво конкретни мерки, обвързани с редица индикатори. Изпълнението на тези мерки и отчитането им, позволява да се оцени тяхното въздействие и ако трябва да се предприемат корективни действия. Този процес изисква участие и на администрацията, която осъществява конкретните политики, като са необходими съответните координационни механизми за систематизиране, анализ и оценка на информацията, за да могат да се идентифицират предизвикателствата и евентуалните промени.

Оперативното ниво за контрол върху изпълнението и отчитането се представлява от Координационен комитет по НПР БГ2020. Той ще бъде създаден въз основа на междуведомствената работна група за разработването на стратегическия документ. Натрупаният опит и постигнатата координация в процеса на разработване на документа ще са от изключителна полза и по отношение на наблюдението и контрола върху изпълнението. При необходимост структурата и състава на комитета могат да бъдат променени.

Координационният комитет осигурява синергията между отделните приоритети в процеса на изпълнение и координиране на изработването на Тригодишния план за действие и годишната актуализация към него.

Координационният комитет има следните функции:

- следи напредъка при постигането на целите и приоритетите на Националната програма за развитие България 2020 и докладва на председателя на Координационния комитет;
- обсъжда и предлага промени в НПР БГ2020, включително и тези, които могат да възникнат в резултат на междинните оценки;
- координира разработването, разглежда и съгласува тригодишните планове за действие, годишните им актуализации и отчети за изпълнение;
- разглежда и съгласува междинните и последващата оценка за изпълнение на Националната програма за развитие;
- следи за изпълнението на целите на документа, въз основа на приноса на секторните стратегии за изпълнението на Националната програма за развитие;
- изготвя препоръки за коригиращи мерки при неизпълнение на Националната програма за развитие или части от нея;
- следи за действията, които се предприемат в съответствие с хоризонталните политики;
- изпълнява и други задачи, свързани с наблюдението на Националната програма за развитие, възложени от Съвета за развитие.

Дирекция „Програмиране на средствата от Европейския съюз” е секретариат към Координационния комитет – подпомага експертно и технически дейността на Координационния комитет чрез:

- обобщаване и анализ на информация във връзка с изпълнението на НПР БГ2020, подадена от релевантните министерства и координационни органи на оперативно ниво;
- проследяване и осигуряване на обвързаност и допълняемост между различните приоритети и интервенции по отношение на заложените стратегически цели, както и сигнализиране на Комитета в случай на констатирани проблеми;
- подпомагане процеса по оценка на НПР БГ2020;
- изготвяне на становища и експертни заключения.

Оценка на изпълнението

Планът за оценки е неразделна част от механизма за управление, наблюдение, контрол и отчитане на изпълнението на НПР БГ2020. Планът за оценки задава рамката, обхвата и сроковете за провеждането на междинни и последваща оценка на изпълнението програмата. Тъй като НПР БГ2020 обхваща както политиките, финансирани с европейски средства, така и тези, финансирани с национални средства, планът за оценки на изпълнението е съобразен с междинните оценки, които се очаква да бъдат реализирани по оперативните програми в рамките на следващия програмен период.

(1) Отговорните институции за провеждането на оценките са както следва:

1. Съвет за развитие към МС.

2. Дирекция "Програмиране на средствата от Европейския съюз" в МС.

(2) Предвижда се изготвянето на две междинни оценки за изпълнението на НПР БГ2020, както и на последваща оценка.

(3) Междинните и последващата оценки за изпълнението ще бъдат изготвени от независими външни оценители в съвместно сътрудничество с дирекцията по ал.(1), т.2.

(4) Оценките следва да отчитат:

1. Оценка за напредъка по отношение на хоризонталните политики.

2. Оценка за напредъка по отношение отделните приоритетни направления.

3. Оценка на общото въздействие на приложените към момента социално-икономически политики върху икономиката на България посредством макроикономически модел.

4. Оценка на нетното въздействието на отделните приоритетни политики и постигнатите резултати.

5. Препоръки за ревизия на стратегическия документ, въз основа на направените изводи в рамките на оценките.

(5) Оценката на напредъка ще е базирана на:

1. Тригодишен план за действие и ежегодни негови актуализации по всеки един от формулираните в НПР БГ2020 приоритети.

a. Тригодишните планове за действие и актуализациите им ще са базирани на детайлизираните политики и области на въздействие в НПР БГ2020, както и на направените препоръки и корекции в междинните оценки на изпълнението на НПР БГ2020. В него ще бъдат представяни конкретните мерки от програмата, които ще бъдат реализирани през съответната година. Те ще бъдат придружени от индикатори за изпълнение, резултат и въздействие, както и необходимото финансиране.

b. Изготвянето на ежегодните планове за действие по НПР БГ2020 трябва да стане до края на м. октомври, предшестващ годината, за която се отнася. актуализацията или планът за действие.

2. Отчет за изпълнението на плана за предходната година, който е и неразделна част от плана за следващата.

a. Планът за действие и отчетът към него ще бъдат публикувани на strategy.bg.

(6) Междинните оценки ще бъдат реализирани на две нива: на ниво приоритет в НПР БГ2020 (и при необходимост и на ниво подприоритет) и на ниво цялостно изпълнение на програмата.

(7) Междинните оценки на цялостното изпълнение на НПР БГ2020 следва да бъдат реализирани и приети от Съвета за развитие към МС както следва:

1. Първа междинна оценка, базирана на напредъка към края на м. декември 2016 г. – до края на 2017 г.

2. Втора междинна оценка, базирана на напредъка към края на м.декември 2018 г. – до края на 2018 г.

(8) Междинните оценки по отделните приоритетни направления в НПР БГ2020 следва да бъдат реализирани и приети от Съвета за развитие към МС както следва:

1. Първа междинна оценка, базирана на напредъка към края на м. декември 2016 г. – до края на м. юни 2017 г.

2. Втора междинна оценка, базирана на напредъка към края на м.декември 2018 г. – до края на м. юни 2018 г.

Приложение В

VI. Социално-икономически анализ

1 Макроикономическа среда

В периода 2007-2011 г. две основни събития обусловиха икономическите процеси в страната – подготовка и влизане в структурата на Европейския съюз (ЕС) през 2007 г. и финансовата криза, чиито влияние се усети в България от края на 2008 г. Икономическото развитие до 2008 г. се характеризираше с устойчив растеж подкрепен от макроикономическа стабилност и структурни реформи. Средният годишен ръст на икономиката за периода 2000-2008 г. достигна 5.8% в реално изражение. Високите нива на инвестиции и потреблението бяха сред основните причини за ускорен растеж. С влизането на България в ЕС през 2007 г. се предприеха редица реформи за подобрение на бизнес климата в страната. Последователната икономическа и стриктната фискална политика, подобрението на институционалната среда и намаляването на данъчната тежест бяха в основата на макроикономическата стабилност, повишената инвестиционна активност, високата заетост и реалния растеж на доходите в годините предшестващи световната икономическа и финансова криза.

Кризата в България протече с преструктуриране на икономиката и оптимизиране на разходите за труд, което от своя страна доведе до по-висока конкурентоспособност, нарастване на износа и превръщането му в двигател на растежа. През 2010 и 2011 г. износът на България нарасна значително и надмина нивата, отчетени в годините на интензивен икономически растеж преди кризата. В същото време търсенето на вътрешния пазар остана слабо. Ниското потребителско доверие доведе до нарастване на спестяванията, което наред със спада на заетостта е причина за по-ниското потребление през последните години.

Що се отнася до фискалната позиция на България, след като бюджетното салдо достигна дефицит от 4.3% от БВП на начислена основа през 2009 г. бяха предприети мерки за фискална консолидация. Отрицателният баланс бе ограничен до 3.1% от БВП през 2010 г. и 2.1% през 2011 г. Постигнатите резултати дадоха основание Съветът на ЕС, по предложение на Комисията, да приеме решение за прекратяване на процедурата по прекомерен бюджетен дефицит срещу България през юни 2012.

	2007	2008	2009	2010	2011
БВП (реален растеж,%)	6.4	6.2	-5.5	0.4	1.7
Потребление	7.2	2.6	-7.3	0.5	-0.3
Инвестиции	13.0	16.3	-24.9	-19.2	-1.6
Износ	6.1	3.0	-11.2	14.7	12.8
Внос	9.6	4.2	-21.0	2.4	8.5
Безработица (%)	6.9	5.6	6.8	10.2	11.2
Средногодишна инфлация (%)	7.6	12.0	2.5	3.0	3.4
Бюджетен баланс (% от БВП)	1.2	1.7	-4.3	-3.1	-2.1

Източник: *Евростат*

1.1 Макроикономическо развитие на българската икономика до 2011 г.

Брутен вътрешен продукт

През 2007 г. и 2008 г. реалният растеж на БВП достигна съответно 6.4% и 6.2%. Основен двигател на растежа през този период беше вътрешното търсене. Инвестициите в страната се увеличиха и през 2008 г. като делът на брутото образуване на основен капитал в БВП достигна 33.6%. Инвестиционната активност беше насърчена най-вече от текущата и очакваната висока възвръщаемост на инвестициите. Друг фактор, допринасящ за растежа на инвестициите беше нуждата от сближаване на местното производство в съответствие с различните изисквания на ЕС. Растежът на доходите имаше благоприятно влияние върху потреблението на домакинствата. В същото време, силното вътрешно търсене доведе до нарастване на вноса и отрицателен принос на нетния износ. От страна на предлагането, услугите имаха

най-голям принос за растежа на БВП през разглеждания период.

Световната финансова и икономическа криза започна да се усеща в България в края на 2008 г. Негативната тенденция стана още по-ясно изразена през 2009 г., когато БВП спадна с 5.5% в реално изражение. Първоначално забавянето на икономическия растеж се дължеше на спада на износа в резултат на слабото външно търсене. Частното потребление, което беше сред основните компоненти, движещи икономическия растеж през годините, предшестващи кризата, също намаля със 7.6%. Този спад се дължеше до голяма степен на спада в доверието на потребителите и в повишаване на безработицата. Инвестициите също се свиха поради влошаването на бизнес климата. От страна на предлагането, кризата се усети първо в индустрията, а от средата на 2009 г. и със спад при добавената стойност на услугите в резултат на слабото търсене.

Свиването на икономиката продължи и през първото тримесечие на 2010 г., но през второто тримесечие БВП започна да нараства и достигна растеж от 0.4% за 2010 г. Възстановяването на икономиката започна с нарастване на износа и забавяне спада при вътрешното търсене.

Брутният вътрешен продукт на България през 2011 г. се увеличи в реално изражение с 1.7%. Както и през 2010 г. основен двигател на растежа беше външното търсене. Отрицателния принос на вътрешното търсене намаля с 0.6 пр.п. През 2011 г. брутото образуване на основен капитал намаля с 9.7%. Нестабилната външноикономическа среда, характеризираща се с периоди на значително влошаване и високата несигурност при оценяване на бъдещата възвращаемост на инвестиционните проекти бяха основните фактори, които ограничаваха инвестиционната активност в страната.

За 2011 г. крайното потребление в икономиката отбеляза спад от 0.3%. Потребителските разходи на домакинствата бяха с основен отрицателен принос за растежа на БВП (0.4 пр.п.). Причината за слабото потребителско търсене беше все още високата безработица и несигурността относно бъдещите доходи. Разходите на правителството отбелязаха слаб растеж от 0.5% поради продължаващия процес на фискална консолидация.

Износът на България продължи да нараства и през 2011 г. с темп от 12.8%, достигайки най-високите си нива по постоянни цени. Вносът на стоки и услуги се активизира в сравнение с предходната година и бе обусловен основно от експортно-ориентираните икономически дейности, като растежът му достигна 8.5%.

От страна на предлагането, брутната добавена стойност в страната се увеличи с 1.8% и основно беше формирана от промишлеността.

Пазар на труда

Пазарът на труда в страната следваше различен модел на развитие през последните пет години. Стабилният икономически растеж и инвестиционната активност в годините, предшестващи икономическата криза подпомогнаха нарастването на заетостта със среден темп от 3%[8] на година, заедно с намаление на безработицата до исторически ниски нива от 5%[9] през втората половина на 2008 г. и повишено ниво на участие на населението в работната сила. Високият приток на капитали към някои нетъргуеми отрасли като строителство, операции с недвижими имоти и финансови услуги доведе до силен ръст на заетостта, а високото вътрешно търсене стимулираше икономическата активност и създаването на работни места и в останалите дейности от сектора на услугите, като търговия, транспорт и хотелиерство и ресторантьорство.

Пониженото външно търсене от втората половина на 2008 г. и свиването на притока на капитали към страната принудиха работодателите да свият разходите си, включително и тези за труд. След известен период на задържане на работната сила, отчасти подкрепено от въведените схеми за подкрепа на работата при непълно работно време, заетостта започна да намалява от средата на 2009 г., запазвайки негативната тенденция през последните три години. Търгуемият[10] сектор и строителството бяха сред най-засегнатите от кризата отрасли, като през 2011 г. броят на заетите там намаля съответно с 16.5% и 31.8%, спрямо 2008 г. Все пак, през 2011 г. индустриалният сектор забави темпа на намаление на заетите до 4.2% на годишна база (от 10.4% през 2010 г.), докато в сектора на услугите годишният спад на заетостта се ускори до 4.4% (от 2% през 2010 г.).

Намалението на заетостта в условията на ръст на БВП бе свързано с новия, експортно-ориентиран профил на икономическия растеж и бавното възстановяване във вътрешното търсене. Някои експортно-ориентирани отрасли (производство на

[8] Според данните от Националните сметки.

[9] Според данните от Наблюдението на работната сила (НРС).

[10] Търгуемият сектор включва индустрията без строителството.

машини и оборудване, на електрически съоръжения, и на транспортни средства) отбелязаха повишение в търсенето на труд, но това не бе в състояние да компенсира намалението на заетите в дейностите, които са силно зависими от вътрешното търсене, като търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство, и строителство. Провежданият от правителството процес на консолидация на разходите също имаше принос за намалението на общата заетост в страната.

Нивото на безработица бързо нарасна през последните три години, достигайки 11.2%[11] средно за 2011 г. Загубата на работни места засегна в по-голяма степен мъжете, тъй като бе концентрирана в сектори, където те преобладават, като промишленост и строителство. Преструктурирането на работните места към по-производителна заетост засегна негативно предимно нискоквалифицираните работници, а разрастването на безработицата сред младежите бе обусловено най-вече от липсата им на опит. За разлика от НРС, административната статистика на Агенция по заетостта показа, че през 2011 г. общият брой на регистрираните безработни отбелязва намаление с 5.2% спрямо 2010 г., което се дължи и на провежданите активни програми и мерки на пазара на труда. Последните подкрепят регистрираните безработни, и най-вече уязвимите групи, като младежи, по-възрастни работници, нискоквалифицирани, лица с увреждания и други маргинализирани групи, да повишават своята пригодност за заетост чрез включване в субсидирана заетост и обучение.

Продължаващият процес на оптимизиране на заетостта и свитите възможности за наемане накараха част от икономически активните лица да напуснат работната сила. В същото време, тези фактори възпрепятстваха и влизането на неактивни лица в работната сила, поради недобрите перспективи за намиране на работа. В резултат, коефициентът на икономическа активност на населението (15-64) намаляваше през последните три години и достигна средна стойност от 66% за 2011 г.

Доходи

През 2007 и 2008 г. доходите от труд следваха тенденция на значително годишно нарастване, подкрепена от силната инвестиционна активност, високото търсене на труд и процесът на изсветляване на икономиката. Средната работна заплата поддържаше двуцифрени темпове на увеличение, основно поради ръста на заплатите в частния сектор. Сред отраслите с най-голям принос за нарастването на средната заплата бяха търговията, строителството, операциите с недвижими имоти, хотелиерството и ресторантьорството, както и по-голямата част от дейностите на преработващата промишленост. Тези отрасли бяха и сред най-бързо развиващите се по отношение на инвестициите, което е подпомогнало тяхната производителност, а това е намерило отражение и в повишение на заплатите. Допълнителен фактор за ръста на заплатите през този период бяха и проблемите с недостига на труд от определени професии и дейности. Освен това, ежегодното повишение на минималните осигурителни прагове също имаше принос за нарастването на заплатите, посредством обявяване на част от неотчитаните до момента доходи в официалната статистика. Правителствената политика за повишаване на реалните доходи бе свързана с намаление на данъчната тежест и социално-осигурителните вноски, и постепенно повишение на заплатите, без последното да оказва натиск върху ръста на заплатите в частния сектор.

С понижението в икономическата активност, спадащите приходи от продажби и ограничените финансови ресурси работодателите започнаха процес на оптимизиране на разходите за труд. От 2009 г. започна постепенно забавяне в ръста на доходите, което първоначално бе по-силно изразено в експортно-ориентираните икономически дейности, в резултат от пониженото търсене на външните пазари. В сектора на услугите забавянето в темпа на увеличение на заплатите се прояви по-късно, като най-голям принос имаха търговията, операциите с недвижими имоти и транспорта. През 2011 г. (спрямо 2010 г.) средният темп на нарастване на заплатите възлезе на 9.1% в номинално и 4.7%[12] в реално изражение. В резултат от оптимизирането на разходите в публичния сектор номиналният ръст на средната работна заплата там се забави до 3.1%, докато в реално изражение бе отбелязан спад от 1.1%. В същото време, средната заплата в частния сектор поддържаше високи темпове на нарастване от, съответно 11.2% в номинално и 6.7% в реално изражение.

В периода 2000-2008 г. производителността на труда следваше стабилен темп на повишение, с положителен диференциал в сравнение със средния темп за ЕС, както за цялата икономика, така и за

[11] По данни от НРС.

[12] Дефлирана с ХИПЦ.

сектора на промишлеността. Въпреки че производителността на труда се повишаваше, доходите нарастваха по-бързо и това спомогне за увеличение на разходите за труд на единица продукция. По-бързият темп на повишение на доходите бе повлиян от несъответствието между търсене и предлагане на труд в определени икономически дейности и професии, както и от административни фактори, като ежегодното актуализиране на минималните осигурителни прагове, което в много случаи бе свързано с изсветляване на неотчетени доходи. През 2011 г. производителността на труда се повиши с 6.1%[13] и подкрепи поддържането на разходната конкурентоспособност на икономиката. Реалните разходи за труд на единица продукция отбелязаха намаление от 3.7%[14], което бе обусловено основно от търгуемия сектор на икономиката, който е и директно изложен на конкурентен натиск. Така динамиката на доходите не създаде натиск върху конкурентоспособността и предприятията успяха да оптимизират адекватно разходите си за труд.

Инфлация

Развитието на инфлационните процеси в дългосрочен период зависи от процеса на приспособяване на равнището на доходите и цените в страната към средното за ЕС. България е страната в Съюза с най-нисък доход на глава от населението и съответно с най-ниско равнище на цените. Съществува силна зависимост между равнището на доход, производителност и цени, а изпреварващите темпове на нарастване на производителността на труда в страната в сравнение с темповете на производителност средно за ЕС дават възможност за успоредно реално приспособяване на равнището на доходите в страната, а от там – и на равнището на цените, т.е. по-висока инфлация в България от средната за ЕС.

След присъединяването към ЕС, България трябваше да приведе данъчната си политика, включително нивата на косвените данъци, в съответствие с минималните прагове на Съюза. Процесът по хармонизиране на акцизните ставки, който започна още през 2001 г., е почти завършен. През 2008, 2009 и 2010 г. приносът от повишението на акциза върху тютюневите изделия към средната инфлация се изчислява съответно на около 0.4, 0.8 и 0.9 пр.п., а корекцията при административните цени в първите години на членство в ЕС доведе до еднократно повишение на инфлацията.

Тъй като България е малка и отворена икономика, ролята на външните фактори за инфлацията в страната като международни цени на суров нефт и други суровини е особено силна. Така относително високите темпове на инфлация, отчетени през 2007 и 2008 г., до голяма степен бяха резултат от динамиката на международните цени на храни и суров петрол, които достигнаха исторически максимум през разглеждания период.

През първите две години след присъединяването на страна към ЕС, равнището на заетостта продължи да се повишава в резултат на повишената икономическа активност в частния сектор, което доведе до увеличено търсене на работна сила. Нарасналото вътрешно търсене и недостатъчното предлагане на пазара на труда също оказа натиск върху цените в страната чрез увеличените разходи за труд на единица продукция през периода. През втората половина на 2008 г., международните цени на суровините започнаха да се понижават в резултат на глобалната финансова и икономическа криза, което се отрази и на цените на вътрешния пазар. В резултат на това инфлацията се забави до 7.2% в края на годината, последвано от ясно изразен процес на ускорено намаление в темпа на инфлация през 2009 г.

Пониженият натиск от страна на вътрешното търсене и забавянето на икономическата активност, като резултат от икономическата криза от 2009 г., доведе до ниски стойности на базисната инфлация (услуги и нехранителни неенергийни стоки) в страната в периода 2010-2011 г. Протичащите процеси на преструктуриране и оптимизация в българската икономика доведоха до понижение на разходите за труд на единица продукция (РТЕП), а разходната и ценова конкурентоспособност отчетоха подобрение.

Изменението на цените през 2011 г. бе в голяма степен отражение на динамиката на международните цени на храните и енергийните продукти, а изчерпването на базисния ефект от повишените акцизни ставки върху тютюневите изделия през 2010 г. и бавното възстановяване във вътрешното търсене оказаха ограничаващо влияние върху нарастването на потребителските цени. Общата инфлация, измерена чрез ХИПЦ по месеци на годишна база, се забави до 2% в края на годината, а средногодишната възлезе на 3.4%. Годишното изменение при административно регулираните цени се изчислява на 4.5% и обяснява

[13] Изчислена като БВП по постоянни цени на един зает.

[14] Показателят е изчислен като компенсация на един в текущи цени отнесен към БВП на един зает в текущи цени.

почти 1/3 от общото повишение на потребителските цени в края на годината.

Платежен баланс и външен дълг

В периода 2007-2008 г. балансът на текущата сметка на България се определяше от бързо разрастващия се търговски дефицит. Динамиката във външната търговия бе резултат от активната инвестиционна дейност в страната, промените в международните цени, силното потребление подкрепено от реален растеж на доходите и активното кредитиране. Членството на България в ЕС доведе до премахване на търговските ограничения и активизиране на търговията с държавите-членки. Търговията със стоки бе особено интензивна в годините до глобалната икономическа криза, след което отбеляза спад през 2009 г. Водено от съживяването в икономиките на основните ни търговски партньори, възстановяването на износа изпревари това на вноса. Растежът на годишна база започна в края на 2009 г., а темпът постепенно се ускоряваше като през 2010 и 2011 г. надхвърли средните нива за ЕС, илюстрирайки подобрената конкурентоспособност на българската икономика. Същевременно, делът на българския износ във вътреобщностната търговия и световния внос продължи да се покачва дори в периода на кризата. Възстановяването във вноса започна през март 2010 г., но поради потиснатото вътрешно търсене бе основно по линия на експортно-ориентираните предприятията в промишлеността. Нарастването на износа и относително по-слабият внос доведоха до свиване на търговския дефицит от 23.5% от БВП през 2007 г. до 5.1% през 2011 г.

Балансът по услугите бе положителен през целия разглеждан период, като излишъкът нарастваше на годишна база във всички години с изключение на 2009 г, когато бе регистриран спад както при вноса, така и при износа на услуги. Входящите потоци от туризъм представляваха около 50% от общите постъпления и имаха най-голям принос за формирането на излишъка по статията. Активизирането на външната търговия през 2010 и първата половина на 2011 г. доведе до нарастване и на износа на транспортни услуги. През 2011 г. излишъкът по компютърни и информационни услуги се удвои, като това е перото с най-стабилно представяне през изминалите години.

В периода 2007-2011 г. балансът по статия Доход беше отрицателен. Дефицитът се формираше в резултат от изплащане към нерезиденти на инвестиционен доход главно от преки чуждестранни инвестиции. Същевременно текущите трансфери имаха положително салдо за 2007-2011 г. В началото на периода, членството на България в ЕС се отрази в значително повишаване на плащанията на трансфери от България към други страни, под формата на регулярната вноска на страната ни в бюджета на Общността. С подобреното управление на средствата по различните оперативни програми през 2010-2011 г. нарастване се отчете и във входящите трансфери. В резултат се повиши положителният принос на статията Трансфери за динамиката на текущата сметка.

Благоприятната динамика на външната търговия и подобрението в баланса по услугите и нетните трансфери доведоха до рязка корекция в салдото на текущата сметка през последните години. Дефицитът се сви от 25.2% от БВП през 2007 г. до 1% през 2010 г., а през 2011 г. бе отчетен излишък.

Стокова и географска структура на търговията със стоки

Основен външнотърговски партньор на България са държавите от ЕС. Към тях през 2011 г. е бил насочен 62.5% от износа на България, при 60.8% през 2007. Въпреки че през последните години не се наблюдава съществено изменение в общите дяловете, има ясна тенденция на увеличаване на дела на търговията с новите държави-членки и най-вече с Румъния. От страните извън ЕС основните ни партньори са държавите на Балканския полуостров, но техният дял в общия износ намалява. Вносът от страни-членки представлява 52.9% от общия внос през 2011 г. при 58.4% през 2007 г. През последните години намалява делът на вноса от Турция, Германия и Италия, за сметка на вноса от Азия и новите държави-членки.

По отношение на стоковата структура, до 2008 г. основната част от износа на България представляваха основни метали и техните продукти (вкл. мед, чугун, желязо и стомана) и минерални горива. Сред водещите стоки за износ бяха още продукти на текстилната промишленост. С приемането на България в ЕС и засилването на вътрешната конкуренция, техният относителен дял в общия износ се понижи. Същевременно ролята на инвестиционни стоки като машини (сред които - електрически машини, машини с общо предназначение, автомобили, велосипеди и части за тях, машини за производство на електроенергия) се повиши и делът им достигна 17.4% през 2011 г. при 14.5% през 2006 г.

Основна част от вноса в България се състои от суровини и горива. Развитието на строителния сектор

и свързаните с него производства в периода преди кризата доведе до покачване вноса на разнообразни метални продукти и резервни части. Нарастване бе отчетено и при вноса на инвестиционни стоки. Процесите бяха обвързани с приемането на България в ЕС и участието и на единния пазар, но и с притока на инвестиции и обновяване на производствената база. С настъпването на кризата и увеличаване на несигурността, се ограничи и инвестиционната дейност, което доведе до по-рязък спад на вноса на инвестиционните стоки и намаляване на относителния им дял в общия внос на страната. През 2010 г. спадът постепенно се забави, а през 2011 г. бе отчетено възстановяване във вноса на инвестиционни стоки от 18.1% на годишна база.

Преки чуждестранни инвестиции

Годините преди световната икономическа и финансова криза се характеризираха с висок икономически растеж и ускорена реална конвергенция на българската икономика, обусловена от присъединяването на страната към ЕС. В тези условия очакванията за сравнително висока доходност на инвестициите и за висок растеж ускориха финансовите потоци към страната, основно под формата на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ). От 2005 г. размерът на ПЧИ в експортно ориентирани отрасли като преработващата промишленост значително нарасна, докато размерът на ПЧИ в недвижими имоти и строителство се увеличи рязко непосредствено преди кризата. Спадът на инвестициите в тези отрасли след 2008 г. е обвързан и с понижението на цените на недвижимото имущество. Същевременно ПЧИ в експортно-ориентирани дейности като промишленост, хотелиерски услуги, транспорт и търговия останаха сравнително стабилни в кризисния период. През 2010 г. най-голяма част от нетните ПЧИ бяха насочени към промишлеността за доизграждане и разширение на вече съществуващи проекти. Ниското общо ниво на ПЧИ за 2010-2011 г. отразява както по-ниските входящи потоци, поради глобалната несигурност и предпазливостта на инвеститорите, така и нетното изплащане на задължения на местни фирми към компаниите-майки.

Брутен външен дълг

Брутният външен дълг (БВД) на България обхваща основно частни задължения към нерезиденти, формирани в резултат от развитието на икономиката преди световната криза и привлечените тогава значителни капиталови ресурси под формата на ПЧИ (вътрешнофирмено кредитиране) и финансиране от банките-майки на местните дружества. Свиването на икономическата активност през 2009 г. доведе до нарастване на спестяванията в икономиката и до увеличаване на депозитната база, при все още слабо кредитиране. Поради ограничената кредитната активност в страната няма нужда от привличане на финансови ресурси от чужбина, а натрупаните ликвидни средства се използват за покриване на стари задължения. Изплащането на задължения към нерезиденти, от страна както на публичния, така и на частния сектор, нарежда България сред малкото страни, които намаляват брутния си външен дълг през 2011 г. Външната задлъжнялост се свива от 108.3% от БВП в края на 2009 г. до 91.9% от БВП през 2011 г. Времевата структура на дълга продължава да се подобрява, като краткосрочните задължения представляват 28.2% от общите. Валутната структура на БВД остава благоприятна и 88.6% от всички задължения са в евро.

Финансов сектор

Системата на валутен борд бе сред основните фактори за запазването на финансовата стабилност в България в периода след 2007 г. Международните валутни резерви на страната следваха силно възходяща тенденция през цялата 2007 и по-голямата част на 2008 г., като в края й растежът им се забави и в началото на 2009 г. стана дори отрицателен. Причина за понижението на резервите бяха финансирането на бюджетния дефицит от депозита на правителството в БНБ, както и еднократния ефект от понижението от страна на БНБ на процента на минималните задължителни резерви на търговските банки като мярка за подкрепа на тяхната ликвидност. От 2010 г. към настоящия момент валутните резерви следват предимно възходяща тенденция, за което допринесоха добрите резултати от българския износ, сравнително високия и постоянен ръст на депозитите в банките, което подкрепя нивото на банковите резерви, и не на последно място фискалната консолидация. В края на май 2012 г. международните валутни резерви на БНБ достигнаха 13.5 млрд. евро, нарастващи с 10.6% на годишна база и покриващи паричната база на 181.6%. Към края на април валутните резерви бяха достатъчни, за да покрият 6.2 месеца внос годишно или 137.1% от краткосрочния външен дълг на страната.

Банковата система показва висока степен на капитализация, отразяваща консервативната надзорна политика на Българската народна банка. Общата капиталова адекватност на ниво банкова система е над изискванията на БНБ от 12% и съответно над изискваните в ЕС 8%. Към 31 март 2012 г. стойността

на показателя бе 17.52%, след като в края на 2007 г. тя бе 13.8% и се подобряваше през целия разглеждан период. В допълнение трябва да се подчертае, че капиталът на българските банки се състои основно от капитал от първи ред[15]. Отношението на капитала от първи ред към рисково-претеглените активи на банките към 31 март 2012 бе 15.84%, като за сравнение в края на 2007 г. то е било 10.8%.

След високите си нива през 2007 г. (28.2%), показателят за ликвидност на българската банкова система претърпя известно влошаване през 2008 г., когато отношението на ликвидните активи достигна 21.7%. От 2009 г. към настоящия момент ликвидността на банките се подобряваше устойчиво, като към края на април 2012 г. коефициентът бе 25.9%. За подобрението допринесе тенденцията банките да намаляват зависимостта си от чуждестранно финансиране и да се завърнат към по-устойчивия модел на финансиране от вътрешни източници. До голяма степен възможността банките да започнат да изплащат външните си задължения се дължи и на слабото търсене на кредити от страна на частния сектор в страната.

Банковото кредитиране за частния сектор достигна своя връх през 2007, след като в края на годината темпът му на растеж на годишна база бе 63.7%, след което започна последователно да се понижава и достигна своя минимум от 1.1% в края на 2010 г. Слабият растеж на кредита за частния сектор се дължеше на фактори, свързани както с търсенето, така и с предлагането на заемни ресурси. Значителното нарастване на лошите кредити в периода след 2009 г. принуди банките да затегнат в голяма степен кредитните си стандарти. В същото време, търсенето на заеми от бизнеса и домакинствата бе негативно повлияно от макроикономическата среда и несигурността. През 2011 и началото на 2012 г. частният кредит започна много бавно да се възстановява, за което в пълна степен допринесоха кредитите за нефинансови предприятия, докато кредитите за домакинствата следваха предимно низходяща тенденция. Към края на май 2012 г. годишният растеж на частния кредит достигна 3.6%, след като кредитите за предприятия нараснаха с 6.1%, а тези за домакинствата се понижиха с 0.8% спрямо същия месец на предходната година.

[15] Капиталът от първи ред се състои от собствен капитал и банкови резерви. За повече информация виж Наредба № 8 на БНБ за капиталовата адекватност на кредитните институции.

Публични финанси

Благоразумната фискална политика, провеждана на всички нива на държавно управление в периода след въвеждането на валутния борд през 1997 г. бе подкрепена от направените реформи в сферата на бюджетирането и управлението на публичните финанси.

През първите две години след влизането в ЕС, фискалната политика на България бе ориентирана в подкрепа на устойчивия икономически растеж и стабилните публични финанси. В изпълнение на целите за стимулиране на инвестициите, бяха въведени мерки за намаляване на социално осигурителните вноски. Едно от основните предизвикателства пред фискалната политика бе противодействието на увеличаващия се дефицит по текущата сметка чрез реализиране на значителни бюджетни излишъци.

Световната криза от 2008 г. промени благоприятните до тогава икономически и финансови условия в страната. Благодарение на водената фискална политика на превишение на приходите над разходите България „влезе" в кризата с устойчива фискална позиция и значително по-нисък правителствен дълг, в сравнение с предходните години. През 2008 г. бе отчетен излишък по консолидирания бюджет в размер на 1.7% от БВП[16], а консолидираният държавен дълг намаля до 13.7% от БВП от 17.2% от БВП през 2007 г. През 2009 г., когато българската икономика бе най-силно засегната от кризата, за пръв път след 2003 г. бе реализиран бюджетен дефицит от 4.3%, което даде основание на ЕС да стартира процедура по прекомерен бюджетен дефицит срещу България. Благодарение на предприетите навременни мерки за фискална консолидация, бюджетният дефицит бе значително намален през следващите две години: от 3.1% от БВП през 2010 г. до 2.1% от БВП през 2011 г., при целеви дефицити съответно 3.8% и 2.5%. Подобряването на отрицателното бюджетно салдо бе осъществено посредством мерки както за ограничаване на разходите, така и за увеличаване на приходите, в т.ч допустими максимални размери на задълженията към доставчици на разпоредителите с бюджетни кредити, „замразяване" на средствата за работна заплата по отделните бюджетни организации и дейности, изграждане на задължителна дистанционна връзка между фискалните устройства на търговците и системата за регистриране и отчитане на продажбите

[16] Отчетните данни са според ЕСС 95.

в търговските обекти на НАП, оптимизиране на структурите в публичната администрация и подобряване на правилата и процедурите за управление на публичните финанси.

Нормативните основи за осигуряване на бюджетна дисциплина бяха заложени с приетия в средата на 2011 г. „Пакт за финансова стабилност"[17]. Пактът представлява промени в Закона за устройството на държавния бюджет (ЗУДБ), в сила от 1.01.2012 г. Те предвиждат таван на разходите по КФП в размер на 40% от прогнозния БВП, както и ограничение на дефицита по консолидирания бюджет до 2% от БВП. Целта на одобрените фискални правила е осигуряване на приемственост във фискалната политика и гарантиране спазването на чл. 126 от Договора за функционирането на Европейския съюз, по отношение на референтните стойности за бюджетен дефицит (3% от БВП) и държавен дълг (60% от БВП).

През периода 2009-2011 г. България е държавата членка с второто най-ниско ниво на държавна задлъжнялост (след това на Естония). През 2011 г. съотношението консолидиран държавен дълг/БВП запази нивото си от 2010 г. и възлезе на 16.3%. Прогнозните изчисления за съотношението на консолидирания държавен дълг към БВП през следващия тригодишен период показват увеличение на стойността му през 2012 г., а впоследствие - постепенно намаление през 2013 г. и 2014 г.

Ниският правителствен дълг, адекватната фискална политика и постигната устойчива бюджетна позиция през последните години бяха оценени положително от водещите рейтингови агенции. Страната ни премина през кризата без драстични промени в оценката за облигационния си дълг, запазвайки дадения й от агенциите инвестиционен клас рейтинг. В края на октомври 2008 г. Standard&Poor's понижи рейтинга на България от BBB+ до BBB с отрицателна перспектива, след което в резултат на осъществената бюджетна дисциплина през декември 2009 възстанови стабилната перспектива. През декември 2011 г. S&P's потвърди стабилната перспектива на рейтинга BBB. Рейтингът на България по скалата на другата голяма международна рейтингова агенция Moody's бе повишен през юли 2011 г. до Baa2 със стабилна перспектива. Дотогава той бе определеният през март 2006 г. рейтинг Baa3, като само перспективата бе променена от положителна на стабилна през септември 2008, след което през януари 2010 г. бе повишена на положителна.

[17] Публикуван в ДВ, бр.54, от 15.07.2011 г.

1.2. Средносрочен сценарий

В резултат на задълбочаване на дълговите проблеми на някои страни от еврозоната, перспективата за развитие на европейската икономика през 2012 г. се влоши. По-слабата икономическа активност в ЕС ще се отрази в забавяне на икономическия растеж на страната през 2012 г. като това забавяне ще дойде главно по линия на нетния износ.

Прогнозата на Министерство на финансите за икономическото развитие на България през 2012 г. се базира на предположението за подобряване на външната среда през втората половина на настоящата година и успешно разрешаване на дълговите проблеми в еврозоната. Предвижда се растеж на БВП от 1.4%, който ще бъде подкрепен основно от постепенното възстановяване на вътрешното търсене. За периода 2013–2015 г. се предвижда умерено ускоряване на икономическия растеж между 2.5 и 4%.

През 2012 г. се очаква слабо нарастване на потреблението от 0.7%. Положителен ефект ще окажат както стабилизирането на пазара на труда през втората половина на 2012 г., така и слабото нарастване на кредитната активност. В средносрочен план, вследствие преустановяване на негативните тенденции на пазара на труда и повишаване доверието на потребителите, се предвижда плавно ускоряване на растежа на потребителските разходи, до 4.6% през 2015 г.

През 2012 г. се очаква възстановяване на инвестиционната активност в страната. Това ще се дължи както на базов ефект (акумулираният за последните три години спад на инвестициите е около 40.3%), така и на ускорено усвояване на средства от европейските фондове, основно под формата на разходи за строеж на пътна, екологична и комунална инфраструктура.

Отчитайки базовия ефект и прогнозите за развитието на световната икономика, се очаква растежът на износа да бъде значително по-нисък от отчетения през 2010–2011 г. За периода 2013–2014 г. активизирането на икономиките на основните ни търговски партньори ще се отрази в леко нарастване на износа на стоки, след което ще настъпи стабилизиране през 2015 г. от 4.6% на годишна база. Износът на услуги ще нараства умерено през целия прогнозен период.

От 2012 г. възстановяването на вътрешното търсене ще има положителен ефект върху вноса и на стоки, и на услуги. Същевременно, забавянето на темпа на износа ще окаже задържащ ефект върху вноса на стоки. В резултат, растежът на общия внос ще се забави до 3.6% през 2012 г., като през следващите години ще се ускори плавно и в края на прогнозния период ще достигне 6%.

Ролята на външната търговия като основен фактор за определяне салдото на текущата сметката ще се запази и в бъдеще. С възстановяването на вътрешното търсене и увеличаването вноса се очаква влошаване на търговския баланс. Според прогнозата на Министерството на финансите излишъкът по текущата сметка постепенно ще се свие и през 2014-2015 г. салдото ще е слабо отрицателно.

Очакванията за развитието на пазара на труда през 2012 г. са свързани със стабилизиране на основните показатели около нивата им от 2011 г. През първата половина на годината нивото на безработица ще остане по-високо на годишна база, но през втората ще се установи около нивата си от второто полугодие на предходната година. Така средногодишната му стойност ще възлезе на 11.3%, отбелязвайки незначителен ръст от 0.1 п.п. на годишна база. По-съществено подобрение на пазара на труда се очаква от 2013 г., когато повишеното вътрешно търсене и инвестиционна активност повлияят положително върху заетостта. За периода 2013–2015 г. средногодишният прираст на заетите се очаква да бъде около 1%, а нивото на безработица постепенно ще спадне до 9.8% през 2015 г.

Очакваните високи нива на безработица ще продължат да оказват задържащ ефект върху растежа на средната работна заплата през 2012 г. В рамките на програмния период се очаква показателят да се повишава с умерени темпове, като постепенното увеличение в търсенето на труд ще доведе до нарастване на дела на компенсациите на наетите в БВП. Доходите от труд ще се изменят с темпове, близки до тези на производителността на труда, което няма да окаже негативен ефект върху конкурентоспособността на икономиката в средносрочен план.

По отношение на динамиката на потребителските цени, прогнозата на Министерството на финансите е за слабо ускорение на инфлацията до 2.6% в края на 2012 г. под влияние на по-високите международни цени на енергийните суровини. Влияние се очаква и по линия на обявените повишения в административните цени при природен газ, електричество и топлоенергия. Ограниченото потребителско търсене на дълготрайни стоки и услуги ще продължи да задържа базисната инфлация на сравнително ниско ниво. С постепенното възстановяване на вътрешното търсене инфлацията при услугите се очаква да започне плавно повишение, а динамиката й ще бъде повлияна и от вторични ефекти по линия на по-скъпите горива при транспортните услуги и повишения в административните цени.

Средногодишната инфлация се очаква да се понижи до 2.1% през 2012 г., поради значителното забавяне в темповете на инфлация, отчетени в края на 2011 г. и първите месеци на настоящата година, след което слабо да се повиши до 2.4–2.5% в периода 2013–2015 г.

В следващите години не се очаква повишение в международните цени на суровините в доларово изражение и при допускане за стабилно евро не се очаква ускорение на инфлацията по линия на външни фактори. С възстановяването на икономиката се очакват по-високи относителни потребителски цени на услугите в сравнение с хранителните и нехранителните стоки. Слаб се очаква да бъде приносът на административните цени върху общата инфлация в периода 2013–2015 г. Влиянието на данъчната политика също се очаква да има доста нисък принос върху инфлацията, тъй като планираното повишение на акцизите ще има слабо отражение върху потребителските цени, в рамките на 0.01 пр.п. към инфлацията в края на годината през 2012 и 2013 г.

Основните рискове, свързани с прогнозата за инфлацията, се отнасят до развитието на международните цени, чието повишение може да предизвика по-висока инфлация в страната. В същото време, евентуално по-нисък икономически растеж на българската икономика ще окаже задържащ ефект върху цените на нехранителните стоки и услугите.

Годишният растеж на паричното предлагане в края на 2012 г. се очаква да бъде 9%, а през следващите години до 2015 г. ще се движи в рамките на 9–11%. Нетните чуждестранни активи на банковата система ще нараснат през настоящата и следващата година поради продължаващо изплащане на външни задължения на банките. От 2014 г. те ще започнат отново да се понижават вследствие на по-високата кредитна активност на банките и забавените темпове на растеж на спестяванията на частния сектор. Растежът на банковото кредитиране ще се ускори минимално до около 4% в края на 2012 г. До 2015 г. кредитът за частния сектор ще продължи да се възстановява относително бавно, като в края на периода темпът на нарастване няма да надхвърля 13%.

Фискалната консолидация продължава през 2012 г., като бюджетната прогноза за годината предвижда дефицитът по консолидираната фискална програма (КФП) да се подобри с 0.5 пр.п. от БВП до дефицит в размер на 1.6% от прогнозния БВП. Плановете са това подобрение да се постигне чрез продължаване на мерките за оптимизиране на разходите, усъвършенстване на контролните механизми и консервативно планиране на приходите.

В средносрочен план се предвижда фискалната консолидация да продължи до реализиране на балансиран бюджет, като България ще запази провежданата благоразумна фискална политика, насочена към поддържане на макроикономическа стабилност и неутрализиране в максимална степен на потенциалните рискове от вътрешните и външните дисбаланси. В условия на ограничени финансови ресурси, правителството въведе мерки за подобряване на ефективността и ефикасността на бюджетните разходи, повишаване събираемостта на приходите и реализиране на структурните реформи в съответствие с целите, заложени в Националната програма за реформи 2012-2020 г.

Тригодишната бюджетна прогноза за периода 2013-2015 г. предвижда отрицателното бюджетно салдо по КФП да бъде постепенно намалено през първите две години – съответно на 1.3% и 0.5% от БВП до постигането на балансирано салдо през 2015 г. Консолидационните усилия ще бъдат осъществени без промяна в данъчната стратегия за ниски ставки при преките данъци и последователно прехвърляне на тежестта към косвените данъци чрез повишаване на някои акцизни ставки в съответствие с договореностите за достигане на минималните за ЕС нива в договорените срокове.

Средносрочната бюджетна цел на България е да постигне структурен дефицит в размер на 0.5% от БВП към края на 2015 г. Тя е по-амбициозна от изискванията на ревизирания Пакт за стабилност и растеж и на чл. 3 от Договора за стабилност, координация и управление в Икономическия и паричен съюз. Съгласно новите разпоредби, държава-членка с дълг значително под референтната стойност от 60% от БВП, може да достигне ниво на структурния дефицит от най-много 1% от БВП.

1.3. Дългосрочно развитие на българската икономика

За периода 2016-2020 г. се очаква българската икономика да нараства средно с 3.4% в реално изражение. Тъй като България е в процес на конвергенция със страните членки на ЕС, средно за периода се очаква растежът на българската икономика да изпреварва този на ЕС.

Повишаването на икономическата активност за периода 2016-2020 г. ще окаже благоприятно влияние върху предлагането на труд. През разглеждания период се очаква заетостта да достигне до целта, заложен в Националната програма за реформи на България 2011 г., а нивото на безработица постепенно да се понижава. Динамиката на заетостта ще се характеризира със забавен темп на изменение, което се обуславя от негативния ефект от процеса на застаряване на населението.

2. Фактори на икономически растеж

2.1. Работна сила и човешки капитал

2.1.1. Демографско развитие

Въпреки относителното забавяне на темповете на намаляване на населението през последните години, подобряване на показателите за раждаемостта, бавното увеличаване на средната продължителност на живот и намаляване на влиянието на външната миграция, с голям дългосрочен негативен ефект остават отрицателния прираст на населението, високото равнище на общата смъртност, застаряването на населението, обезлюдяването на населени места и райони, възпроизвеждането на различни социални неравенства и други.

Населението в България продължава да намалява. Към 31 декември 2011 г. населението на България е 7 327 224 души, което представлява 1.5% от населението на Европейския съюз и нарежда страната на 16-о място по брой на населението - непосредствено след Австрия (8 404 хил. души) и преди Дания (5 561 хил. души).

След 1990 г. демографското развитие на страната се характеризира с отрицателен естествен прираст на населението. През 2011 г. в резултат на отрицателния естествен прираст населението на страната е намаляло с 37 412 души, или с 2 760 души повече в сравнение с 2010 г.

Намалението на населението, измерено чрез коефициента на естествения прираст, е минус 5.1‰.

Предишната година той е бил минус 4.6‰, или се увеличава по абсолютна стойност с 0.5‰. Коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 2.2‰, а в селата - минус 12.7‰, което означава, че намалението на населението в страната в резултат на естествения прираст се дължи предимно на негативните демографски тенденции в селата.

През 2011 г. всички области в страната имат отрицателен естествен прираст. С най-малки по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст са областите София (столица) (-1.1‰), Варна (-1.5‰) и Сливен (-2.0‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст са областите Видин, Монтана и Перник, в които той достига съответно минус 15.2, минус 12.3 и минус 11.3‰.

Дълготрайна е тенденцията на намаляване на раждаемостта. Въпреки нарастването на броя на ражданията и повишаването на равнището на раждаемостта в последните години, то не може да достигне нивото от 1990 г. и все още не може да компенсира нивото на смъртност. През 2011 г. в страната са регистрирани 71 402 родени деца, като от тях 70 846 (99.2%) са живородени. В сравнение с предходната година броят на живородените е намалял с 4 667 деца. Коефициентът на общата раждаемост през 2011 г. е 9.6‰, а през предходните 2010 и 2009 г. той е бил съответно 10.0 и 10.7‰. Броят на живородените момчета (36 533) е с 2 220 по-голям от този на живородените момичета (34 313), или на 1 000 момчета се падат 939 момичета. В градовете и селата живородените са съответно 53 396 и 17 450 деца. Коефициентът на раждаемост в градовете е 10.0‰, а в селата - 8.7‰. През 2010 г. тези коефициенти са били съответно 10.6 и 8.6‰. Една от важните причини за намаляване на раждаемостта е трайната тенденция на намаляване на родилните контингенти.

Високото ниво на общата смъртност на населението се задържа и през 2011 г. Броят на умрелите е 108 258 души, а коефициентът на обща смъртност - 14.7‰. Сред всички административни области в страната с най-висока смъртност се отличават областите Видин (22.7‰), Монтана (20.9‰), Перник (18.9‰), Кюстендил (18.8‰), Враца и Плевен - по 18.5‰. Това са области с най-висока степен на остаряване на населението. В областите с по-млада възрастова структура коефициентът на смъртност е доста по-нисък. Най-ниска е смъртността в област София (столица) - 11.7‰, следвана от областите Благоевград и Варна - по 11.9‰, и Кърджали - 12.1‰. През 2011 г. в страната са умрели 601 деца на възраст до една година, а коефициентът на детска смъртност е 8.5‰. След достигнатото високо равнище през 1997 г. - 17.5‰ (най-висока стойност от 1990 г. досега), коефициентът на детска смъртност непрекъснато намалява. За 2001 г. той е 14.4‰, за 2008 г. - 8.6‰, и за 2010 г. - 9.4‰. Достигнатото ниво на детска смъртност през последната година е най-ниското в демографското развитие на страната. Независимо от положителната тенденция в намаляването на нивото на детската смъртност в страната, тя продължава да е по-висока от тази в европейските държави.

Продължава процесът на остаряване на населението, който се изразява в намаляване на относителния дял на децата до 15 години и увеличаване на дела на населението на 65 и повече навършени години. Към 31.12.2011 г. относителният дял на лицата на 65 и повече навършени години е 18.8% (1 381 079) от населението на страната. В сравнение с 2010 г. този дял нараства с 1.1 процентни пункта, а спрямо 2001 г. увеличението е с 1.9 процентни пункта. Процесът на остаряване е по-силно изразен сред жените отколкото сред мъжете. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 21.8%, а на мъжете - 15.7%. Тази разлика се дължи на по-високата смъртност сред мъжете и като следствие от нея - по-ниската средна продължителност на живота при тях. Към 31.12.2011 г. децата до 15 години са 13.4% (979 956) от общия брой на населението. Спрямо 2010 г. този дял намалява с 0.4 процентни пункта, а спрямо 2001 г. с 1.6 процентни пункта. В регионален аспект делът на лицата на 65 и повече години е най-висок в областите Видин (25.9%), Габрово (24.5%) и Монтана (23.8%). Общо в 14 области този дял е над 20% от населението на областта. Най-нисък е делът на възрастното население в областите София (столица) - 15.9%, и Благоевград, Варна и Бургас - по 16.4%. Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в област Сливен - 17.4%, а най-нисък - в област Перник - 11.5%.

Към 31.12.2011 г. общият коефициент на възрастова зависимост - отношението на лицата под 15 и на 65 и повече години на 100 лица от населението във възрастовата група 15 - 64 навършени години, е 47.5%. През 2005 и 2010 г. този коефициент е бил съответно 44.5 и 46.0%. В градовете това съотношение е по-благоприятно - 42.2%, отколкото в селата - 63.9%.

Най-неблагоприятно е това съотношение в областите Видин (61.0%), Ловеч (58.6%) и Монтана (58.1%). Общо в 14 области на страната този показател е над 50%. Областите, в които това

съотношение е най-благоприятно, са София (столица) (39.8%) и Смолян (42.3%).

Остаряването на населението води до повишаване на неговата средна възраст, която от 40.4 години през 2001 г. нараства на 41.2 години през 2005 г. и достига 42.7 години в края на 2011 г. Процесът на остаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в селата средната възраст на населението е с 4.3 години по-висока в сравнение с тази в градовете. В градовете средната възраст на населението е 41.5 години, а в селата - 45.8 години.

Тенденцията на остаряване на населението води до промени в неговата основна възрастова структура - под, във и над трудоспособна възраст. Влияние върху съвкупностите на населението във и над трудоспособна възраст оказват както остаряването на населението, така и законодателните промени в определянето на възрастовите граници на населението при пенсиониране. За 2011 г. тези граници са до навършването на 60 години за жените и 63 години за мъжете. Населението в трудоспособна възраст към края на 2011 г. е 4 523 хил. души, или 61.7% от цялото население. Над трудоспособна възраст са 1 760 хил. души, или 24.0%, а под трудоспособна възраст - 1 045 хил. души, или 14.3% от населението на страната.

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира чрез коефициента на демографско заместване, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15 - 19 г.) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 - 64 г.). Към 31.12.2011 г. това съотношение е 68. За сравнение, през 2001 г. всеки 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, са били заместени от 124 млади хора.

Най-благоприятно е това съотношение в областите Кърджали (91), Благоевград (86) и Сливен (84). Най-нисък е този показател в областите Габрово и Видин, където 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват съответно от 48 и 51 лица, влизащи в трудоспособна възраст.

През 2011 г. 9 517 души са заявили промяна на своя настоящ адрес от страната в чужбина. От тях 46.9% са мъже и 53.1% - жени. Близо 54% от емигрантите са на възраст между 20 - 39 години. Във възрастовата група 40 - 59 години относителният дял на емигрантите е 28%. Най-младите емигранти (под 20 години) съставляват 12.5%, а тези на 60 години - 5.8%.

През 2011 г. 4 722 лица са заявили промяна на своето обичайно местоживеене от чужбина в България. Относителният дял на мъжете е 50.9%, а на жените - 49.1%.

Сред дошлите да живеят в страната 39.6% са във възрастовата група 20 - 39 години, а 27.1% са на възраст 40 - 59 години. Най-младите (под 20 г.) съставляват 21.5%, а най-възрастните (над 60 години) - 11.8%.

Териториалното разпределение на населението по райони, области и общини в страната е неравномерно. Към края на 2011 г. населените места в България са 5 302, от които 257 са градове и 5 045 - села. В 183 населени места няма население. В 1 127, или в 21.3% от населените места живеят от 1 до 50 души. В градовете живеят 5 324 900, или 72.7%, а в селата - 2 002 324, или 27.3% от населението на страната.

Условие за балансирано демографско развитие на населението в Р България и ограничаване на неблагоприятните социални, икономически и финансови въздействия, породени от трайното и дългосрочно застаряване на населението, е провеждането на интегрирана междусекторна и междуинституционална политика, базирана върху Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България (2012-2030 г.) и на Националната концепция за активен живот на възрастните хора (2012-2030 г.)

Според прогнозите за демографско развитие на Република България, направени от НСИ, международни изследователски центрове, ООН и Европейската комисия (ЕК), за периода до 2050 г., поради застаряването се очакват значителни промени във възрастовата структура на населението на България, като относителният брой на населението над 60-годишна възраст ще достигне над 30% от общия брой на населението в България.

2.1.2. Образование

Демографските тенденции за периода до 2020 г. налагат необходимост от адекватни и своевременни промени в предучилищното и училищното образование, преоценка на потребностите от всички видове ресурси на образователната система – човешки, материални, финансови, информационни и т.н. В резултат главно на демографските промени през последните пет години броят на учениците в 1-12 (13) клас намаля от 856022 през 2007 г. на 756158 или с около 100 хиляди души. Така образователният сектор се изправя пред предизвикателството да извърши съответни структурни промени, за да запази ефективността си и да се приспособи към намаляващото търсене на образователни услуги в основното и средното образование. През 2007 г.

общините започнаха да оптимизират училищната си мрежа. Закриването на училища достигна пикови стойности през 2008 г., когато бяха закрити 340 училища, спрямо 111 през 2007 и 44 през 2009 г.

През периода 2002-2009 г. образователната структура на населението се подобрява, като следва ясно изразената тенденция на увеличение на броя и дела на населението с висше и средно образование при същевременно намаляване на броя и дела на хората с основно и по-ниско образование. Делът на завършилите най-малко средно образование млади хора от 20 до 24 г. нараства постоянно през последните години от 77.4% за 2002 г. на 85.5% през 2011 г. По този показател през 2011 г. България надвишава средния за ЕС дял с 6.0 пункта. Нараства делът и на завършилите висше образование на 30–34 г. и от 19.5% през 2000 г. е 27.3% през 20011 г. Независимо от това по този показател България изостава от населението на ЕС (34.6%).

Обхватът на децата в детските градини, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване, нараства от 74.9% за 2010/2011 г. на 81.5% за 2011/2012 г. и е с 14.7 пункта повече от учебната 2000/2001 г. Постигнатият по-висок обхват на децата в детските градини е важен индикатор, който показва усилията на общинските администрации за по-пълно обхващане на децата в предучилищното образование.

Твърде обезпокоителен е фактът, че **обхватът на учениците от 1-4 клас**, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване, намалява значително - от 97.8% за 2007/2008 г. на 95.8% за 2011/2012 г. Тенденция за намаляване на обхвата се забелязва и при учениците от 5-8 клас – от 83.7% през 2007/2008 г. на 81.8% през 2011/2012 г. Според доклад на Световната банка от 2010 г. основната причина е закриването на училища в малки населени места. Положителна тенденция се забелязва и в стойностите на показателя „дял на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18 - 24 години”[18], които намаляват, макар и неравномерно, от 20.4% през 2005 г. на 14.8% през 2008 г. и 14.7% през 2009 г.

Според данните от системата АДМИН като най-честа причина за отпадането от училище са отчетени социалните и семейни причини – ниски доходи, безработица, понижаване на жизненото равнище. Тези факти създават предпоставки за липсата на родителска заинтересованост и контрол. Предоставянето за безвъзмездно ползване на учебници и учебни помагала за децата от подготвителна група и учениците от I до VII клас спомага за намаляване на отпадането на ученици поради цитираните социални фактори. Притеснителен е фактът, че непосещаването на учебни занятия е втората причина за отпадане от училище, породена от негативно отношение към учебния процес и липсата на мотивация. Трудностите при усвояването на учебния материал и неразбирането на учебното съдържание, както и липсата на съпътстващи мерки за преодоляване на този проблем (консултации по предмети, индивидуална работа, извънкласни дейности, целодневна организация на обучение) водят до слаб успех. Това е третата, най-често посочвана причина, за прекратяване на образованието.

Продължават да съществуват проблеми с **равнопоставения достъп до качествено образование и пълноценното включване** в предучилищното и училищното образование на големи групи деца и ученици: от селските райони, от етническите малцинства, на повтарящи ученици и на деца със специални образователни потребности

Отчита се положителна тенденция за намаляване броя на учениците – второгодници във всички етапи. Най-чувствителен е спадът при началното образование (първи-четвърти клас), което е добра предпоставка за запазване на мотивацията за учене и за продължаване на образованието в следващите етапи.

Намаляването на възрастта за задължителна подготовка преди постъпване в училище, както и въвеждането на целодневна организация на обучение за учениците от първи клас са част от предприетите през 2010 г. мерки за превенция на отпадащите от училище деца.

По данни на НСИ през учебната 2011/2012 г. в училищата и паралелките за **ученици със специални образователни потребности** учат общо 4.4 хил. деца или с 0.1 хил. (3.21%) по-малко в сравнение с предходната учебна година, което означава, че по-голямата част от тези ученици са интегрирани в общообразователни и професионални училища.

Тревожни са тенденциите, свързани с намаляване на относителния дял на **учащите в професионалното образование и обучение.** Броят им през учебната 2011/2012 г. е 145.7 хил. и в сравнение с учебната 2007/2008 г. намалява с 33.8 хил., или с 18.8%.

През учебната 2011/2012 г. за придобиване на образователно-квалификационна степен

[18] Относителен дял (%) на лицата на възраст 18 - 24 години с по-ниско от средно образование, неучастващи в образование или обучение, сред населението на същата възраст.

„професионален бакалавър" се обучават общо 16.2 хил. студенти, от които български граждани са 16.0 хил. През 2011 г. образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър" са придобили 7.6 хил. студенти, от които 99.1% са български граждани. Сред завършилите най-голям е броят на дипломираните в областите „Стопански науки и администрация" – 3.8 хил., или 49.1%, следва „Науки за обществото и човешкото поведение" – 1.5 хил., или 20.1%, и „Спорт, туризъм и хотелиерство" – 0.7 хил., или 9.0% от общия брой на завършилите.

През учебната 2011/2012 г. за придобиване на образователно-квалификационни степени „бакалавър" и „магистър" се обучават 264.1 хил. студенти. От тях български граждани са 253.3 хил. През 2011 г. у нас висше образование - степени „бакалавър" и „магистър", са завършили 55.9 хил. студенти, от които 54.2 хил. са български граждани. Най-висок е относителният дял на дипломиралите се студенти от следните области на образование: „Стопански науки и администрация" 30.6%, „Науки за обществото и човешкото поведение" – 15.2%, и „Технически науки и технически професии" – 11.8%.

В структурата на завършващите студенти се забелязва **диспропорция между търсенето на пазара на труда и дела на завършващите студенти.** Значително надвишаващи нуждите на пазара са предлагането на завършващи кадри в стопанските науки и администрацията и хуманитарни науки, а сериозен недостиг е налице на кадри завършващи технически специалности.

Забелязва се тенденция за възвръщане интереса към образователна степен „доктор". За последните учебни години данните за записалите учащи в тази степен са както следва: 2006/2007 – 4816; 2007/2008 – 4353; 2008/2009 – 3949; 2009/2010 – 3850; 2010/2011 – 4095; 2011/2012 – 4703.

В европейски мащаб още от 2005 г. се поставя остро въпросът за недостига на човешки потенциал в областта на науката и технологиите и отлива на учени към по-динамични икономики, като САЩ, Япония, Сингапур и други. Съчетано с ниския интерес на младите хора към науката, общите тенденции на застаряване на населението и сега условията на световна икономическа криза, чертаят неблагоприятен профил на научното пространство. Отдръпването на младите хора от академичната кариера и в частност от инженерната професия е фактор, способстващ за ниската иновационна активност. Инженерните специалисти са от особена важност за икономиката на всяка страна, тъй като, от една страна, развиват иновации, способстващи за техническия просперитет и за икономически растеж, и от друга, спомагат за повишаване конкурентоспособността на икономиката.

Според резултатите, получени от изследването на работната сила, равнището на участие на населението на възраст 25-64 г. в България в **различни форми на учене през целия живот** е едно от най-ниските в ЕС със стойности 1.2-1.4%, при 8.9% средно за страните от ЕС през 2011 г. (предварителни данни). Този факт влияе силно негативно върху качеството на човешките ресурси в страната и потенциала за подобряване на конкурентоспособността на икономиката. За първи път мерки в тази област бяха предприети от правителството с приетата Национална стратегия за учене през целия живот 2008-2013 г., която стартира изпълнението си едва през 2010 г., когато Министерският съвет (МС) прие двугодишен план за изпълнението й. Предприети са стъпки за осигуряване на условия и прилагане на Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот в страната**.**

Наблюдава се трайна негативна тенденция на застаряване на учителския и преподавателския състав в детските градини, училищата и университетите, което се очертава като основен проблем на образователната ни система. От учителите в детските градини едва 918 (за 2011/2012) са тези, които не са навършили 30 години. За сметка на това броят на учителите на и над 50 години е 10 163, т.е. отношението е почти 11:1 в полза на групата на „на и над 50 години". **В общообразователните училища** тенденцията е към намаляване **броят на учителите** във възрастови групи до 49 години, а при тези след 50 години – към увеличаване. Така заетите в общообразователните училища, които биха се пенсионирали в следващите 5-6 години, са 19 323 или 42% от всички педагогически специалисти в тези училища. Броят на учителите между 30 и 34 годишна възраст рязко е спаднал в петгодишния период от 5 599 на 2 844 учители. В професионалните училища броят и процентът на педагогическите специалисти под 30 години е 435 души - 3%, а тези на и над 55 години са 3 653 или 28%. Тези данни отново красноречиво показват тенденцията на застаряване на педагогическите специалисти.

Възрастовият профил на учените в България също представя неблагоприятна тенденция. Съгласно регистъра на академичния състав на висшите училища, поддържан от Министерството на образованието, младежта и науката, през 2008 г. няма нито един професор под 35 години и едва 12 са между 35 и 44 години. Над 600 професори (от общо 1290) са над 65 години а във възрастовата група между 35 и 44 години има 134 старши научни

сътрудници (от общо 2700), а най-голям е броят на научните сътрудници между 45 и 54 години (990 от общо 3138).

Направени са стъпки за подобряване на ресурсното осигуряване на децата със специални образователни потребности. В зависимост от индивидуалните потребности и възможностите на децата те се подпомагат от 1 093 ресурсни учители, психолози, логопеди и рехабилитатори на слуха и говора, които обаче остават крайно недостатъчни за ефективното приобщаване на децата със специални образователни потребности. За сравнение през учебната 2004/2005 г. ресурсните учители и други специалисти са само 129.

През учебната 2009/2010 г. се въведе **системата за кариерно развитие на педагогическите специалисти**, като повсеместно бяха въведени длъжностите «старши учител» и «старши възпитател». Все още не може да се направи оценка на тази система, поради липсата на база за сравнение. Започна и процедурата по назначаването на «главните учители» и на «главните възпитатели».

Кадровото осигуряване на висшето образование и науката у нас се характеризира със сериозно застаряване на академичния състав и с липсата на заявен интерес към преподавателската и научна кариера от младите хора във висшите училища и научните организации. Специфична особеност на системата на българското висше образование в сравнение с други страни е изключително ниското съотношение студенти/преподаватели. Това води до разпиляване на ресурсите, които могат да се използват на други места в системата. Ниският интерес към образователна и научна степен „доктор" като цяло се дължи на три основни фактора: неатрактивното заплащане на докторантите, липса на ясна и добре платена професионална реализация след защита и трето, липсата на активна политика на научните организации към привличане на млади специалисти.

Неформалното учене е от изключително значение за младите хора в периода на юношеството, когато младата личност оформя своята идентичност, интереси и ориентация за развитие, изпитва силна потребност от себеутвърждаване и доверие.

Основните цели на неформалното учене са свързани с повишаване мотивацията на младите хора за собственото им развитие, за развитието на обществото, в което живеят и за участието и реализацията им в обществения живот, подпомагане реализацията на младежките общности и адаптивността им към европейските ценности и стандарти, както и развитие на капацитета на организациите за предоставяне на младежки услуги. Достъпът до неформално учене за младите хора в страната в периода 2007 – 2010 г. се осигурява чрез реализирането на две национални и една европейска програма - Национална програма „Младежки информационно-консултативни центрове (2007-2010), Програма за младежки дейности (2008-2010) и програма „Младежта в действие 2007-2013" на ЕК.

Осъществените оценки на трите програми[19] показват че:

- Младите хора в страната имат *постоянна нужда от среда* където да споделят проблемите си. Местните младежки информационно-консултантски центрове са местата, където младите хора „директно адресират проблемите си към организацията, първата инстанция, която се търси за споделяне";

- Младите хора търсят платформа където могат да покажат инициативност и креативност, да бъдат забелязани, което става възможно с реализирането на различни идеи и инициатива;

- Националната програма „Младежки информационно-консултативни центрове (2007-2010) е единствената програма в страната, която предоставя възможност на младежките организации да се развиват. Програмата насърчава и предоставя възможности за децентрализиране на дейностите от центъра към периферията;

- За организациите от съществено значение е възможността за работа съвместно с местни публични партньори и привличане на допълнителни ресурси (инфраструктурни, човешки и финансови) за постигане на целите на организацията;

- Организациите посочват, че не са могли да отговорят в достатъчна степен на потребностите на младите хора в сферите трудово посредничество, младежка заетост и обучения по предприемачество, провеждане на инициативи в сферата на творческите и спортни изяви, занимания в свободното време и застъпнически и еко кампании. Причините за недостатъчното

19 Доклад за оценка на изпълнението на Национална програма „Младежки информационно консултантски центрови 2007 – 2010 г." и Програма за младежки дейности 2008-2010 г-

предлагане са в ограничения във финансовите ресурси (82%) и технически средства и инфраструктурата (49%) и липсата на достатъчно капацитет в екипите (38%) на организациите.

Състоянието на ***младежката инфраструктура*** (младежки домове и базите за ученически отдих и спорт) в страната не е на необходимото ниво, за да отговори на нарастващите потребности на младите хора. Към 2010 г. едва 16% от младежките домове (119 младежки домове към 1989 г.) предлагат услуги на младите хора, а действащи 40 бази за ученически отдих и спорт нямат категоризация. Това възпрепятства ефективното предлагане на неформално учене на младите хора в страната.

Качество на образованието – състояние и мерки

За измерване **качеството на общото образование** се използват резултатите от два потока източници – резултатите от участието на България в международни изследвания и националните външни оценявания и държавните зрелостни изпити. Огромен недостатък на училищната система е липсата на система за управление на качеството на образованието, както и на такава за инспектиране на качеството на образователните институции. Осъществяваният контрол е насочен почти изцяло към спазване на нормативните актове и не допринася ефективно за напредъка на системата. В процес на разработване са стандарт за инспектиране на институциите в системата на предучилищното и училищното образование, стандарт за организационно развитие и управление на качеството, както и индикатори за ефективност на образованието, чийто резултат е свързан със създаването на единна система за оценяване на ученици, учители и училищна среда.

В периода от 1999 г. до 2007 г. България участва в три кръга на международно изследване "Тенденции в развитието на обучението по математика и природни науки" (TIMSS) и в три кръга през 2000, 2006 и 2009 г. на Програмата за международна оценка на учениците (PISA) на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Резултатите по математика в изследването TIMSS сочат сериозен спад в постиженията. Средният резултат на България се понижава рязко от 1999 до 2003 г. и след това по-плавно от 2003 до 2007 г. В сравнение с държавите от Източна Европа, участвали в PISA 2006, България се отличава с нисък общ среден резултат - 434 точки, при среден за ОИСР от 500 точки и с най-големи разлики между резултатите на учениците в областта на природните науки, анализирани според вида на училището и големината на населеното място, въпреки че всички български ученици формално имат равен достъп до качествено образование.

Все още липсва анализ за съпоставяне резултатите на учениците на входа и на изхода на съответния етап, поради което резултатите от външното оценяване не водят до достоверни изводи относно постиженията на учениците от различните видове училища. Освен това последните овладяват различен обем общообразователни знания и еднаквата тежест на изпитите ги поставя в неравностойно положение. Необходимо е ясно да се формулират базовите компетентности, които трябва да постигнат учениците като резултати от ученето в края на всяка образователна степен.

Въведената през 2010 г. в практиката **рейтингова система на висшите училища** в Република България ще създаде подходяща среда за активизиране на процесите, свързани с достигане на стратегическата цел - модернизиране на висшето образование чрез създаване условия за реална конкуренция между висшите училища. Специализиран държавен орган, отговорен за оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейността на висшите училища и научните организации за подготовката на специалисти и повишаването на квалификацията им, както и във връзка с развитието на науката, културата и иновационната дейност, е **Националната агенция за оценяване и акредитация** към МС. Въпреки съществуващата нормативна уредба за оценка на качеството във висшето образование е налице формално функциониране както на вътрешните, така и на външните механизми за осигуряването му; недостатъчно участие на студентите в процеса на вземане на решения и недостатъчна ангажираност на работодателите в процеса. Действащият модел на финансиране „на брой студенти" се нуждае от по-нататъшно развиване, като в него се добави компонент за качество. Това ще позволи средствата в системата да се насочат към определени висши училища с най-високи показатели.

От 2009 г. започна цялостно **трансформиране на професионалното образование и обучение.** Предприети са стъпки за осигуряване на условия за децентрализиране на системата; за развитие на система за кариерно ориентиране; за повишаване атрактивността на обучението и активизиране включването на социалните партньори в процеса на практическото обучение. Бе взето решение за въвеждане на кредити в професионалното образование и обучение, което ще създаде предпоставки за изграждане на връзки със системата

на висшето образование и ще се осигури възможност за по-бърза проходимост от образователната система към пазара на труда. Разработени и тествани са нови модели за практическото обучение и за валидиране на знания, умения и компетентности, придобити чрез професионален опит, неформално обучение и самостоятелно учене. Подготвя се замяна на учебно-предметната система с модулна. Професионалното образование и обучение е в процес на създаване на система за осигуряване и подобряване на качеството. Стартира консултационен процес със социалните партньори и останалите заинтересовани страни за изграждане на система, покриваща всички стъпки от цикъла на качеството – планиране, прилагане, оценка и преглед.

В областта на ***неформалното учене*** липсва система за наблюдение, оценка и управление на качеството на предлаганите услуги и младежката работа. Необходимо е да се създадат условия за повишаване качеството на младежката работа с цел осигуряване на достъп до качествени услуги за подкрепа на пълноценното личностно и обществено развитие на младите хора в съответствие с потребностите и интересите им, както и осигуряване на достатъчен ресурс за предлагане на услуги в областта на неформалното учене.

Характерна особеност е изкуственото разделение на науката и висшето образование, налагано от модела на научно-иновативната система в страната до 90 г. и трудностите, свързани с преодоляване на разбирането на функциите на университетите като основно образователни структури. Доказано е, че ако студентите не бъдат посветени в научната кариера и занимания в техните образователни програми, трудно може да се очаква от тях интерес към научна кариера впоследствие. Това има пряко отношение и към процеса на отлив на новото поколение млади хора от науката и от инженерното образование.

Предприемат се действия, насочени към преодоляване на негативните тенденции на намаляване притока на млади хора в науката, и стимули за тяхното задържане и реализация в научна кариера, както и конкретни мерки, гарантиращи навлизането на научния подход и в средното образование. Държавата следва да насърчава изследователския интерес на учениците и студентите чрез участие в различни проекти и инициативи (приоритетна задача и на Националната стратегия за младежта).

2.1.3. Здравеопазване

Анализът на здравния статус на българското население показва множество проблеми относно здравното състояние. На този етап здравеопазването у нас не е в състояние да отговори на предизвикателства като застаряване на населението, непрекъснато развитие на медицинските технологии, повишаващите се изисквания на населението за качествен живот, а оттам и за качествено здравно обслужване.

България продължава да е една от страните с най-високите показатели за смъртност в ЕС и най-нисък естествен прираст, въпреки че нарастващото през последните две десетилетия ниво на смъртност бележи слабо понижение през 2008 и 2009 г. Като цяло демографските процеси в нашата страна се характеризират с трайна тенденция за намаляване на броя на населението и неговото застаряване. Отчита се и неблагоприятна тенденция по отношение на работната сила - абсолютният брой на хората в трудоспособна възраст намалява при значително увеличаване на относителния дял на застаряващите работещи.

В структурата на смъртността по причини през 2010 г. традиционно продължават да са водещи болестите на органите на кръвообращението (67.5% – сред тях с най-висок дял са представени мозъчносъдовите болести и исхемичната болест на сърцето - съответно 29,8% и 18,7%). На второ място е смъртността от новообразуванията (15.1%) като сред тях с най-висок дял са злокачествените новообразувания на храносмилателните органи и злокачествените новообразувания на дихателните органи и гръден кош (съответно 35,3% и 21,9%). Сравнението с другите европейски страни показва, че стандартизираният показател на смъртност от болести на органите на кръвообращението в България остава значително по-висок от този в ЕС. Наблюдаваното 5-годишно ниво на преживяемост в случай на онкологично заболяване за България е 28%, което е под средното ниво за ЕС от 60%, като е налице и по-висока болнична смъртност при онкологични заболявания (233/100 000 в България сравнено с 175/100 000 в ЕС). Сред хроничните неинфекциозни заболявания показателят е с най-голямо нарастване. Честотата му е увеличена над четири пъти за последните 10 години.

Трайната загуба на работоспособността в страната е нараснала значително през 2010 г., в сравнение с 1995 г. (21,2%). През 2010 г. водещите причини за инвалидност се променят: злокачествените новообразувания са на първо място, следвани от болести на нервната система и болести на окото и придатъци (НЦЗИ, 2011). Хроничната заболеваемост се увеличава, увеличава се и броят на хората с увреждания.

Данните от репрезентативно изследване на психичното здраве сред населението показват, че 22% са имали психично разстройство през живота си, а при около 25-30% от осъществилите контакти със здравната мрежа става въпрос за някакво психично страдание. Процесът на деинституционализация и развитие на психичноздравните услуги в общността е бавен. Проблем е също, че не всички болни търсят и получават специализирана помощ. Следва да се отбележи, че в системата на здравеопазването компетенциите на общо практикуващите лекари (ОПЛ), както и структурите и програмите, предназначени да обслужат емоционалното страдание и неговите психосоциални последствия, са крайно недостатъчни. Това определя получаването на качествена психиатрична помощ като един от сериозните проблеми на здравната ни система. Редица анализи показват, че некачествената психиатрична помощ изразходва неподозирано много обществени ресурси, най-вече под формата на ползване на отпуск по болест и намалена работоспособност.

Здравните грижи за децата все още не отговарят на средните стойности за ЕС. Независимо от положителната тенденция на снижаване, показателят за детска смъртност 9.4‰ за 2010 г. все още продължава да е по-висок от този в други страни от ЕС. Положителен факт е снижаването на нивото на детската и на ранната неонатална смъртност, но в същото време се отчита високо ниво на перинаталната смъртност (11.4 на 1000 родени деца за 2010 г. при 5.56‰ (по данни на СЗО) за страните от ЕС за 2010 г.), както и на мъртвораждаемостта (7.78‰). България е и сред страните с най-висока честота на аборти и бременност във възрастта 15-19 години. Заболеваемостта сред децата на възраст 0-3 г. също е сравнително висока - средно около 4 заболявания на дете годишно, което определя тези деца като „често боледуващи". По-голямата част от острите заболявания са на дихателната система (71.6%-74.4%), като този дял сред децата, посещаващи ясли, достига до 85.0%. Основен недостатък на системата на детско здравеопазване е липсата на акцент върху промоция на здравето и профилактика на болестите.

Здравният статус на работещото население се характеризира с по-рискови нива на условията на труд (увреждания, заболявания, безопасност, стрес) от тези в ЕС. Общият брой на трудовите злополуки и на изгубените календарни дни съществено намаляват, но е особено тревожно увеличаването на трудовите злополуки със смъртен изход. През 2010 г. са станали общо 3 025 трудови злополуки, от които 94 са с летален изход, а 22 – с инвалидизация. Загубените календарни дни са 158 324. Увеличаването на трудовите злополуки свидетелства за ниско ниво на култура за превенция и на знания за здраве и безопасност при работа, недостатъчност на трудово-медицинското обслужване от Службите по трудова медицина, неефективен контрол на дейностите по здраве и безопасност при работа. Предоставяното трудово-медицинско обслужване не отговаря на европейските изисквания и препоръките на Световната здравна организация.

Очертаната картина на неблагоприятно ниво на общественото здраве се дължи освен на посочените социално-икономически детерминанти (ниски доходи, бедност, социално изключване), но и на факта, че населението на страната е "натоварено" с множество фактори на риска за здравето. Резултатите от редица изследвания дават възможност да се счита, че в страната има: около 2.5 милиона пушачи (по данни от изследването Европейско здравно интервю, 2008, проведено от НСИ), около 2.8 милиона мъже и жени на възраст 18 и повече навършени години с наднормено тегло; над 300 000 души зависими от алкохола; поне 345 000-360 000 български граждани от 15 до 60 години с минимум една употреба на наркотик през живота; 2/3 от населението е с ниска двигателна активност; има над 2 млн. хипертоници. Голям проблем е тютюнопушенето в младата възраст. Проучване през 2008 г. сред ученици на възраст 13-15 г. установява, че настоящи пушачи са 28.2%. Първата си цигара в 21.2% от случаите децата са запалили преди да навършат 10 години.

С подкрепата на ЕК Health Consumer Powerhouse изготви "Индекс на здравния потребител" за 2009 г.[20] Той класира здравеопазването в 33 държави, членки и кандидати за ЕС, по 38 индикатора. Според индекса за 2009 г. България се нарежда на последно място с 448 т., като непосредствено пред нея са Румъния с 489 т. и Латвия с 512 т. Само по 4 от всичките 38 индикатора България има положителни оценки: наличие на регистър на правоспособните лекари; висок дял на практики на ОПЛ, използващи компютър за съхранение на информация за пациентите; онлайн-достъп на пациентите до индивидуалните им данни за разходите на осигурителя за тяхното лечение; възможност за достъп до личния лекар в рамките на деня, в които пациентът е преценил, че се нуждае от преглед. Негативни са оценките за: (а) защита правата на пациента - липсва закон за пациентите, решенията се вземат без участие на пациентските организации,

[20] Следващото такова проучване е през 2012 г.

няма механизми за обезщетение на пациентите без намеса на съдебната система, слабо е финансирането на лечение в рамките на ЕС, липсва класация на лечебните заведения по качество на дейността им; (б) ограничения директен достъп до специалист, неформалните плащания за лечение, ниските възможности за трансфер на медицинска информация между специалистите; (в) достъпа до лекарства - нисък% на реимбурсация на лекарства с рецепта, ограничена употреба на иновативни онколекарства, труден финансов достъп до нови препарати; (г) редица здравни показатели - висока детска смъртност, висока смъртност от злокачествени заболявания и други.

Значителни проблеми съществуват в системата и структурата на разходите на финансиране на здравеопазването. През 2010 г. публичните разходи за здравеопазване у нас възлизат само на 4.3% от БВП. По този показател България продължава да е на е на едно от последните места сред 27-те държави-членки на ЕС. Въпреки че от 2007 г. насам има постепенно увеличение на средствата за здравната система, страната ни още е под нивото от 2005 г. - тогава делът е бил над 5% от БВП. Според доклад на Световната банка в България е най-висок делът на плащанията със собствени средства като процент от общите разходи за здравеопазване. Този факт, както и изключително ниските доходи на населението поставят сериозни проблеми пред достъпа на гражданите до здравни услуги. Един от основните проблеми в здравната ни система през последните няколко години е свързан с нерегламентираните плащания, които не само нарушават основните принципи и ценности на съвременното българско общество, но и увеличават социалното бреме за населението.

Подходът на финансиране по клинични пътеки се свързва с генериране на загуби от лечебни заведения, които лекуват комплицирани случаи. Извършват се само диагностични дейности, които са вписани в алгоритъма на клиничните пътеки, включващ окончателната диагноза и в редица случаи се пропускат диагностично-лечебни дейности, които са необходими за уточняване на състоянието и комплексното лечение на пациента.

Обучението на медицинските специалисти в Република България се провежда в 8 висши училища. Продължителността и съдържанието на обучението са синхронизирани с общностното право. Необходимо е обаче да се акцентира върху качеството на провежданото обучение предвид спецификата на медицинските професии, пряко свързани с живота и здравето на хората. През последните 12 години е налице негативна тенденция да се утвърждават повече места за студенти по „медицина“ отколкото за студенти по специалност „медицинска сестра“. Прието е, че за оптималното функциониране на здравната система е необходимо съотношението медицински сестри:лекари да е поне 2:1. С цел избягване на отрицателните последици от това неблагоприятно съотношение между медицинските специалисти следва да се предприемат действия за преустановяване на посочената тенденция.

Компонентите на следдипломното обучение са обучение за придобиване на специалност в системата на здравеопазването и продължаващо медицинско обучение. Усъвършенстването е в основата на промените в нормативната уредба, регламентираща обучението за придобиване на специалност. Ежегодно утвърждаваният брой места значително надхвърля броя на кандидатите за такова обучение, с цел осигуряване на възможност за професионално развитие на всички медицински специалисти. Специален акцент се поставя върху специалностите, при които се очертава недостиг на специалисти, Необходим е специален фокус върху продължаващото медицинско обучение, което поддържа и актуализира придобитите знания и умения в съответствие с развитието на медицинската наука и практика и е от съществено значение за качеството на оказваните здравни услуги. Към настоящия момент продължаващото медицинско обучение се нуждае от значително подобрение по отношение на организацията и провеждането му.

2.1.4.Спорт

По данни на Eurobarometer[21], като ниво на физическата активност на гражданите, България се нарежда на последно място сред страните от ЕС, с едва 3% редовно практикуващи спорт и 58% никога не участващи в спортни дейности. 46% заявяват, че по местоживеене не им се предоставят достатъчно възможности за спорт и физическа активност. По този показател България се нарежда също на последно място сред страните членки на ЕС. Наблюдава се тенденция за увеличаване броя на хората с наднормено тегло. Почти половината от българите са с наднормено тегло (49,5%).[22] Неблагоприятна е тенденцията на все по-нарастващото обездвижване на подрастващото

[21] Special Eurobarometer, Sport & Physical Activity, March 2010

[22] Проучване на НСИ 2008 г.

поколение – 51.0% от общата популация са силно обездвижени. Нивото на физическото развитие и физическата дееспособност на децата и учениците, в сравнение с предишните поколения - техни връстници, е значително снижено.[23] Само 4% от българите са членове на спортни клубове, 3% в клубове за фитнес и здраве и 3% в други видове клубове.[24]

Съществуват проблеми и при кадровото обезпечаване в областта на спорта. Липсата на квалификационни нива и нормативни документи, гарантиращи социална сигурност в тази професия, принуди много квалифицирани треньори да напуснат страната или да сменят професиите си. В тези условия тренировъчната и спортна дейност се води от свободно наети специалисти, без контрол на тяхната квалификация, компетенции и опит. В допълнение методиките и единните програми на българските спортни федерации, които са в основата на учебните програми по спортна подготовка за спортните клубове и спортните училища, са разработени преди повече от 20 години и са много остарели. Липсата на адаптирана спортна база и недостатъчния брой специалисти съществено затрудняват и развитието на спорта за хора с увреждания.

2.1.5. Образование и пазар на труда

През 2011 г. световната криза продължава да се отразява негативно на пазара на труда в страната. През 2011 г. продължава започналата през 2010 г. тенденция на намаление на работната сила и нарастване на лицата извън работната сила на възраст от 15 до 64 г. Намалява и коефициентът на икономическа активност за същата възрастова група, който за 2011 г. е 66% , с 0.5 процентни пункта (п.п.) по-нисък в сравнение с 2010 г.

Заетите на възраст 15-64 г. през 2011 г. са 2908.3 хил., като намаляват със 102.1 хил. спрямо 2010 г. Коефициентът на заетост за същата възрастова група е 58.5% - с 1.2 п. п. по-нисък в сравнение с 2010 г. През 2011 г. коефициентът на заетост за възрастовата група 20-64 г., за която ще се изчислява коефициента на заетост в рамките на Стратегия „Европа 2020" е 63.9%, при определена национална цел за 2020 г. от 76%.

В образователната структура на заетите (на възраст 15-64 навършени години) преобладават лицата със средно образование (61.1%). Заетите с висше образование са 27.6%, а заетите с основно и по-ниско образование са 11.3%.

Заетостта при всички наблюдавани групи (с изключение на възрастовата група 55-64 г.) през 2011 г. е по-ниска в сравнение с предходната година. Коефициентът на заетост на възрастовата група 55-64 г. е 43.9%, с 0.4 п.п. по-висок в сравнение с 2010 г. Вследствие на кризата спадът в заетостта във възрастова група 15-64 навършени години при мъжете е по-голям от този при жените, което се дължи на намалението на заетите в сектори на икономиката, в които преобладаващо са заети мъже. Въпреки това заетостта сред мъжете продължава да е по-висока от тази сред жените, като коефициентът на заетост при мъжете е 60.9%, а този при жените е 56.2% (15-64 навършени години и за двата пола).По данни от Наблюдението на работната сила, провеждано от НСИ през 2011 г. безработните лица са 372.3 хил. или с 24.3 хил. повече в сравнение с предходната година. Коефициентът на безработица е 11.2%, с 1 п.п. повече спрямо 2010 г., а коефициентът на продължителна безработица е 6.3%, с 1.5 п.п. повече в сравнение с 2010 г.).

По данни на Агенцията по заетостта през 2011 г. средномесечният брой на безработните, регистрирани в бюрата по труда е 332 301 души, с 18 343 души по-малко спрямо 2010 г. Основният поток от безработни в бюрата по труда е формиран от периодично освобождавани лица, предимно от малки и средни предприятия (МСП), без процедура за масови уволнения. Средномесечното равнище на регистрираната безработица през 2011 г. е 10.1%, при планирана средногодишна стойност от 9.4% в Националния план за действие по заетостта за 2011 г.

През 2011 г. средномесечният брой на безработните от групите в неравностойно положение на пазара на труда нараства спрямо 2010 г.

Безработните младежи до 29 г., регистрирани в бюрата по труда се увеличават, което до голяма степен се дължи на влиянието на икономическата криза. Делът им от общия брой на безработните се увеличава – 19.2% при 18.1% през 2010г.

Безработните с основно и по-ниско образование и без квалификация и през 2011 г., намаляват като абсолютен брой, а като процент от общия брой на безработните се увеличават. През 2011 г. средномесечният брой на безработните с начално и по-ниско образование е 98 342 лица. Те намаляват с 935 човека (с 0.9%) спрямо данните за 2010 г.

[23] По данни на П. Слънчев и кол. (III Национално изследване на физическото развитие, физическата дееспособност и нервно-психическа реактивност на населението на Р. България от 0-70 г., 1992).

[24] Special Eurobarometer, Sport & Physical Activity, March 2010

Относителният им дял в образователната структура на безработните е 29.6%, като се увеличава с 1.3 п.п. Лицата без квалификация и специалност продължават да формират най-голямата група в професионалната структура на безработните, която включва 189 775 лица средномесечно. Те са с 8 166 човека (с 4.1%) по-малко. Делът им нараства с 0.7 п.п. до 57.1%, като почти всички от тази група (85.7%) са с основно и по-ниско образование.

През 2011 г. продължава тенденцията, формирана през 2010 г., на нарастване броят на продължително безработните лица. Делът им е 35.5% от общия брой на безработните, като се отчита ръст от 3.9 п.п. спрямо данните за 2010 г. Сред продължително безработните преобладават лицата без квалификация (69.5%) и с основно и по-ниско образование (64.9%).

Безработните над 50 години са 36.1% от всички безработни, регистрирани в бюрата по труда. Делът им намалява с 1.5 п.п. спрямо данните за 2010 г. Сред тях също преобладават лицата без квалификация (56.1%) и с основно и по-ниско образование (50%).

По данни от Наблюдението на работната сила обезкуражените лица на възраст 15-64 г., които желаят да работят, но не търсят активно работа през 2011 г. са повече с 12.9 хил. в сравнение с 2010 г. и достигат средно за периода 235.2 хил.

2.1.6. Социални въпроси

България е сред държавите-членки на ЕС, в които рискът от **бедност** за населението е над средното равнище за ЕС. По данни от изследването на доходите и условията на живот /EU-SILC/ за 2009 г.[25] равнището на бедност в България е било 20.7% (при средно равнище за ЕС-27 – 16%) или бедни са били около 1.565 млн. лица. Основният риск за изпадане в бедност на преобладаващата част от домакинствата в България се определя от тяхната икономическа активност и участието на пазара на труда. По възрастови групи рискът от бедност е най-висок за децата до 18-годишна възраст (26.7%) и за населението в над трудоспособна възраст (32.2%). Според икономическия статус, рискът от бедност е най-голям за безработните (48.34%), пенсионерите (30.%) и останалите икономически неактивни лица (24.4%). Работещи бедни са 7.7% от заетите, което неминуемо се отразява на равнището на бедност сред децата. Процентът на лицата, живеещи в домакинства с безработни или в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, е 7.9%. На ниво ЕС са разработени субективни индикатори на материални лишения, които всички държави прилагат. Според данните от изследването[26] през 2009 г. **35% от българите живеят в материални лишения**, докато средният за ЕС процент е 8.1%. Според данните на НСИ 3.1% от българите не могат да си позволят телефон (вкл. мобилен), 2.2% цветен телевизор, 11.7% автоматична пералня, 23.9% автомобил, а 43.2% твърдят, че не могат да си позволят потребление на месо, пиле или риба всеки втори ден, същевременно 62.4% от домакинствата посочват, че не могат да си позволят със собствени средства едноседмична годишна почивка извън дома, а 65%, че не могат да посрещнат неочаквани финансови разходи със собствени средства (неочакван ремонт на жилище, внезапно заболяване и др.), 33.8% са имали затруднения с плащанията по кредит или наем, текущи разходи за ток, вода, отопление, натовареност с плащането по взети заеми, а 33.5% се ограничават при отоплението на жилището поради недостиг на средства.

По данни на Евростат, за 2009 г. рискът от бедност или социално изключване в България е 41.6%, докато средният за ЕС е 23.4%.

Като хоризонтална политика, политиката в областта на социалното включване е тясно свързана с политиките в областта на заетостта, образованието, здравната и дългосрочна грижа, жилищната политика и др. Основните предизвикателства в областта на социалното включване произлизат от липсата на заетост, недостатъчния достъп до качествено образование, недостатъчния достъп до качествени здравни грижи и др. С оглед преодоляването на тези предизвикателства и в изпълнение на Стратегия „Европа 2020" България дефинира Национална цел за насърчаване на социалното включване в частност чрез намаляване на бедността, която се изразява в намаляване броя на лицата, живеещи в бедност с 260 000 лица. Към Националната цел за намаляване на бедността са дефинирани четири подцели, адресирани към конкретни целеви групи (безработни, деца, лица в надтрудоспособна възраст и работещи бедни). За постигане на тези цели, политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното изключване се съсредоточава върху следните приоритетни области: осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд; осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни услуги; осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащани.

[25] EU-SILC 2010, НСИ

[26] EU-SILC 2010, НСИ

По отношение на интеграцията на хората с увреждания през 2007 г. е приета Стратегия за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания 2008 – 2015 г. и на двугодишен период се изработват Планове за действие, чието изпълнение ежегодно се отчита пред МС. Законът за интеграция на хората с увреждания и Правилникът за неговото прилагане имат за цел да създадат условия и гаранции за равнопоставеност на хората с увреждания, социалната им интеграция, упражняване на правата им, подкрепа на тях и техните семейства и интегрирането им в работна среда. Целевата група са хора с трайно намалена възможност за социална адаптация или трайно намалена работоспособност, определени от органите на медицинската експертиза на работоспособността. През 2011 г. по реда на Правилника за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания е оказана подкрепа средномесечно на 480 565 лица с увреждания. За отпуснатите месечни добавки за социална интеграция са изплатени 122 088 000 лв. В сравнение със същия период на предходната година се наблюдава незначително увеличение в средномесечния брой на лицата, на които е оказана подкрепа, а именно с 2 789 лица. За 2010 г. по реда на Правилника в страната е оказана подкрепа средномесечно на 477 776 лица с увреждания, изплатената сума е била 123 033 221 лв.

Проблемите в сектора на **пенсионната система** остават значителни, въпреки реформата в последните години (от 1999 г.). Общото равнище на осигурителна защита се повишава с оглед подобряване на коефициента на заместване на дохода, но рискът от изпадане в бедност сред възрастните хора остава висок. Нетният коефициент на заместване се е увеличил от 48.3% през 2000 г. до 60.2% през 2009 г. Въпреки това равнището на бедност сред хората над 65-годишна възраст е 39.3%, а сред хората над 75-годишна възраст – 47.1%. Основните проблеми в пенсионната система са два. От една страна е нейната финансова нестабилност. В Закона за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2012 г. е заложен трансфер за покриване на недостига от средства от държавния бюджет в размер на 1.91 млрд. лв. За сравнение, през 2000 г. трансферът за покриване на недостига от средства е бил 89.6 млн. лв. От друга страна е зависимостта й от държавния бюджет. През 2009 г. държавата се включи като "трети осигурител", предоставяйки трансфер към фонд „Пенсии" в размер на 12% от осигурителния доход на всяко осигурено лице. През 2012 г. този трансфер е 2.36 млрд. лв. или 34% от всички разходи за пенсии на фонда. Следователно, ако бъде преустановено изплащането на този трансфер от държавния бюджет, пенсиите за 97% от пенсионерите трябва да бъдат намалени с над 1/3. Българската пенсионна система все повече се превръща от осигурителна система в система, финансирана с данъци. Към посочените управленски проблеми, трябва да се добавят и обективни демографски, икономически и социални проблеми: намаляване и застаряване на населението; ниска икономическа активност на населението и наличието на сива икономика; ниски пенсии. На тази база, през декември 2010 г., Народното събрание прие промени в Кодекса за социално осигуряване свързани с постепенно увеличаване на осигурителния стаж. От тези мерки се очаква дефицитът в държавното обществено осигуряване да се преодолее през 2017 г. и до 2025 г. коефициентът на заместване на пенсията (от държавното обществено осигуряване и частните пенсионни фондове) да достигне 65% от личния доход на пенсионера.

В края на 2011 г. беше прието още едно изменение на Кодекса за социално осигуряване и увеличаването на изискуемата възраст за пенсиониране, както и на необходимия осигурителен стаж с по 4 месеца за всяка календарна година за всички категории труд вече е факт и е в сила от 1 януари 2012 г. Също от 1 януари 2012 г. се увеличи с 2 години необходимия осигурителен стаж за придобиване право на пенсия от военнослужещите по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, на държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и по други „специални" закони. „За работещите в специалните ведомства се предвижда увеличение на осигурителната вноска с 20 процентни пункта от 01.01.2013 г. Увеличението на осигурителна вноска на тази категория осигурени лица цели да се покрият разходите за пенсии на настоящите военни пенсионери, спазвайки принципите на разходопокривните пенсионни схеми".

Социалното подпомагане е основният инструмент за гарантиране на адекватна социална закрила на уязвимите групи в населението. В последните години социалното подпомагане е сериозно обвързано с активната политика на пазара на труда. Дейностите за трайно завръщане на пазара на труда на лица в трудоспособна възраст, получаващи месечни социални помощи, допринасят за фокусиране на системата за социално подпомагане към най-нуждаещите се лица и семейства, а именно самотни родители, хора с увреждания и възрастни самотни хора. През 2011 г. с еднократни, целеви и месечни социални помощи са подпомогнати общо 57 005 лица и семейства, а изплатената сума е 54 062 261 лв. За предходната 2010 г. с еднократни, целеви и месечни социални помощи са подпомогнати общо 116 003

лица и семейства, а изплатената сума е била 52 410 169 лв. Намалението на броя на случаите с 58 988 се дължи на промени в нормативната база, а именно:

- отпадането на правото за пътуване от лицата с увреждане с автобусен транспорт в страната / чл.19 от ППЗСП/

- преминаването на нормативното основание, даващо правото на пътуване на многодетните майки да пътуват с автобусен транспорт в страната от Закона за социално подпомагане в Закона за семейни помощи за деца.

Политиките за децата и семейството са един от водещите приоритети в дейността на Правителството на Република България. Техният многостранен характер предполага поставянето на взаимосвързани цели и развитието на комплексни политики, насочени към гарантиране правото на всяко дете да има семейство; гарантиране развитието на висококачествени социални услуги в общността, подпомагащи отглеждането на детето; намаляване на детската бедност и ускоряване на процеса на деинстиуционализация.

Един от инструментите за постигане на заложените цели в политиките за децата и семейството е осигуряването на материална подкрепа и подпомагането на семействата с деца. През 2011 г. с различни видове семейни помощи са подкрепени над 80% от децата в България. По реда на Закона за семейни помощи за деца (ЗСПД) се предоставят девет категории помощи. Средствата, отделени от държавния бюджет само за предоставяне на семейни помощи за деца през 2011 г., са в размер на почти половин милиард лева, а за 2012 г. за семейни помощи и помощи по Закона за закрила на детето са осигурени средства в размер на 493 300 022 лева. Този факт е от изключително значение в условията на криза и ограничени финансови възможности. Подкрепата на децата и семейството се осъществява и по реда на Закона за закрила на детето.

Предоставянето на социални услуги и услугите за грижа за деца са сред най-успешните инструменти за подкрепа на децата и семейството. През последните две години политиката за осигуряване на подкрепа на децата и семействата е ориентирана към въвеждането на изцяло нов подход в грижите за децата, насочен към превенция, ранна интервенция, подкрепа на семействата и осигуряването на семейна или близка до семейната среда за всяко българско дете. Основен инструмент за постигане на тези цели е и деинституционализацията на грижите за деца.

През месец февруари 2010 г. Правителството прие Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в България", която създаде стратегическа рамка за този нов подход. В резултат на изпълнението й се очаква в дългосрочен план да бъдат закрити съществуващите специализирани институции в рамките на 15 години и да се гарантира, че няма да бъде допускано настаняването и отглеждането на деца от 0 до 3 години в резидентна грижа след приключване на реформата. В края на 2010 г. беше приет и План за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България", който конкретизира дейностите, задачите, отговорностите и ресурсите за изпълнение на Националната стратегия.

В края на 2011 г. броят на социалните услуги за деца е 399, от тях 303 са социални услуги, предоставяни в общността и 96 – специализирани институции. Тенденциите са за постоянно нарастване на броя на социалните услуги, предоставяни в общността, което се потвърждава и от данните за социалните услуги през 2012 г. Към м. април 2012 г. се наблюдава увеличение на броя на социалните услуги за деца в общността, който достига 316, а броят на специализираните институции за деца – 94.

Програмите и политиките за ранно детско развитие са друг ключов инструмент за превенция на бедността и социалното изключване. Усилията на България да разработва и прилага интегрирани политики за ранно детско развитие – за деца от 0 до 7 г., са подкрепени от стартиралия Проект за социално включване. През 2011 г. по Проекта стартираха проектите на 60 общини, а през 2012 г. проектите ще достигнат 70. Посредством изпълнението на Проекта общините ще стартират предоставянето на нов тип услуги за деца и семейства: за ранно детско развитие, за превенция на рисковете в ранна детска възраст, за по-добро обхващане и подобряване на готовността на децата за включване в образователната система, за подобряване на семейната среда.

Дейностите по закрила на детето се осъществяват в съответствие с приоритетите на държавната политика: подкрепа на семейството, създаване на алтернативи за грижа в семейна среда и предотвратяване настаняването на деца в специализирани институции. Ключови мерки за осъществяването им са мерките по превенция на изоставянето, реинтеграция на децата в биологичното семейство, настаняването им в семейства на роднини или близки, в приемни семейства или осиновяване. През изминалите години е придобит значителен опит в работата по превенция на изоставянето. Мерките за

превенция на изоставянето са насочени към осигуряването на подкрепа на семействата в периода преди раждането на детето, непосредствено след раждането или при наличие на риск от изоставяне. През 2010 г. отделите за закрила на детето са работили по 3 660 случая на превенция, като успешно приключилите са 1 193. През 2011 г. общият брой случаи на превенция са 5005, а успешно приключилите са 1456.

Социалните услуги, насочени главно към предотвратяване на изоставянето на деца, са звената „Майка и бебе" (10 с общ капацитет 75 места) и Центровете за обществена подкрепа (81 към м. април 2012 г. с капацитет 3 639 места). Във всеки случай на дете, настанено извън семейството, се извършва социално проучване относно възможностите за отглеждане на детето в семейна среда – в биологичното семейство, настаняване при роднини или близки, в приемно семейство или осиновяване. През 2010 г. социалните работници от отделите „Закрила на детето" в дирекциите „Социално подпомагане" в страната са работили по 2 432 случаи на реинтеграция, от тях 1 534 са успешно приключили. През 2011 г. общият брой случаи по реинтеграция са 2 135, от тях 1 423 са успешно приключили. При съпоставяне на данните е видно, че в по-голяма част от случаите /повече от половината/ реинтеграцията е един успешно реализиран процес и децата се отглеждат в биологичното си семейство

С оглед създаване на реални възможности за намаляване броя на децата, настанени в специализирани институции, усилията на българското правителство са насочени към развитие на приемната грижа в страната като една от най-успешните мерки за закрила на дете, което се налага да бъде настанено извън семейството. Към края на 2011 г. са утвърдени 1 022 приемни семейства, от които 262 доброволни и 760 професионални, а броят на децата, преминали през услугата е 885 деца. След влизането в сила на новия Семеен кодекс (от 01.10.2009 г.) се увеличи броят на децата, реинтегрирани в осиновително семейство. Това до голяма степен се дължи на дефинираната хипотеза, при която осиновяване без съгласие на родителите се допуска, когато детето е настанено в специализирана институция и в срок от шест месеца от датата на настаняването, без основателна причина, родителите не са поискали отмяна на настаняването или промяна на мярката за закрила с цел отглеждане на детето в биологичното семейство, в семейство на роднини и/или близки или в приемно семейство по реда на Закона за закрила на детето. Обобщената информация показва, че в края на 2010 г., броят на вписаните в регистрите за осиновяване деца е 3 185, а в края на 2011 г. техният брой е 2 976. Броят на вписаните в регистъра кандидат-осиновители в края на 2010 г. е 2 428 и 1 815 – в края на 2011 г. Броят на осиновените деца в края на 2011 г. е 952. С цел улесняване на процедурата по осиновяване на децата със специални потребности, през месец октомври 2010 г. за първи път се въведоха стимулиращи мерки за осиновяване на дете със здравословен проблем, специални нужди или на възраст над седем години

Предоставянето на качествени и достъпни услуги за възрастни хора и за хора е увреждания е ключов инструмент за насърчаване на тяхното пълноценно социално включване и участие в живота на обществото. Системата за дългосрочни грижи в България се разшири значително през последните години в резултат на предприетите действия, насочени към деинституционализация и предоставяне на повече базирани в общността и в семейна среда услуги. Преходът от традиционната за България институционална грижа към услуги, предлагани в общността и семейството, се реализира главно чрез разширяване на кръга на услуги като дневни центрове, центрове за социална рехабилитация и интеграция, защитени жилища, развитие на модела за предлагане на услуги в домашна среда (личен асистент, социален асистент, домашен помощник, домашен социален патронаж). През 2011 г. броят на социалните услуги, предоставяни в общността за възрастни хора е 329 с капацитет 6 876 места, докато през м. април 2012 г. се наблюдава известно увеличение в броя на тези услуги, който достига 359 с капацитет 7 881.

Въпреки постигнатия напредък и предвид предизвикателствата, произтичащи от застаряването на българското население, системата за дългосрочна грижа (услуги за възрастни хора и хора с увреждания) изисква цялостна реформа, имаща за цел предоставянето на повече възможности и подкрепа за възрастните хора и хората с увреждания да водят самостоятелен и независим живот, както и активно да участват в обществения живот. Все още са необходими допълнителни усилия, насочени към: повишаване на качеството на предоставяните услуги; подобряване на механизма за координация между системите за социална и здравна грижа, както от гледна точка на политиките, така и от гледна точка на участващите структури; създаване на статистически регистър в областта на дългосрочната грижа, осигуряване на финансова устойчивост на услугите за дългосрочна грижа.

2.2. Инфраструктура

2.2.1. Транспорт

Брутната добавена стойност (БДС) в сектор транспорт за 2009 г. достига до 3 657.6 млн. лв. През годината сухопътните транспортни услуги осигуряват превоза на 89.7% от товарите в страната. Този вид транспорт е предпочитан и за превоз на пътници от 66.3% или от 567.8 млн. души[27]. Превозените товари общо в сектора през 2010 г. са 87.4 млн. тона, като е отчетен спад от 9.9% на годишна база. Превозените пътници през годината също намаляват с почти 2% до 840.2 млн. души Данните ясно показват, че кризата в икономиката на страната има своето неблагоприятно отражение и върху състоянието на транспортния сектор.

Републиканските пътища в началото на 2012 г. са 19 512 км, като гъстотата на българската пътна мрежа възлиза на 0.175 км/км². Гъстотата на българската пътна мрежа е съпоставима със средната гъстота, характерна за страните-членки на ЕС, но по отношение на гъстота на автомагистралите и скоростните пътища, страната ни изостава значително – 3.9 км/1000км^2. За сравнение в Германия гъстотата е около 32 км/1000 км^2, в Италия – 28 км/1000 км^2, в Австрия – 19 км/1000 км^2, в Словения – 14 км/1000 км^2, а в Литва – 6 км/1000 км^2.[28]

В момента пътните направления изток – запад са много по-добре развити от тези в посока север – юг, което се обуславя от релефа на страната. Въпреки, че около 40% от него е планински и гъстотата на населението там не е голяма, е необходимо увеличаване на съществуващата пътна мрежа и в тези райони.

Транспортната мрежа на страната е изградена главно от пътища от по-нисък клас. В началото на 2012 г. магистралните пътища са едва 458 км, като от тях 2,3 % от РПМ. В началото на 2012 г. от магистралите само 307 км са в добро състояние, което е значителен проблем на пътния транспорт у нас. От останалите 151 км, 21.2% са в лошо състояние, а 78.8% – в средно състояние с повреди по настилката между 10 и 30%. Друг основен проблем в сектора е липсата на завършен магистрален път по най-важните направления на страната. Във връзка с това, проектите за доизграждането на автомагистрала „Тракия", както и тези за автомагистрали „Струма" и „Марица", са особено важни за подобряване на състоянието на сектора. Сключени са договорите за доизграждането на последните 115 км от автомагистрала „Тракия", като е предвидено нейното строителство да завърши през 2012 г. Строителството на автомагистрала „Марица" е предвидено да завърши през 2013 г. Тогава ще бъдат построени и лотове 1 и 4 на автомагистрала „Струма", докато останалите два лота са предвидени за завършване през следващия програмен период.

В В началото на 2012 г.в страната има 2 970 км първокласни пътища, като през предходните 2 години тяхната дължина остава постоянна. От тях през 2012 г. 48,18 % не са в добро състояние, от които 833 км са в средно и 598 км са в лошо състояние[29]. Между 2005 и 2007 г. са рехабилитирани 303.8 км от пътищата от първокласната пътна мрежа, като са изградени и 14.2 км нови първокласни пътища[30].

По данни от Областните пътни управления, от реконструкция и основен ремонт, спешно/аварийно се нуждаят над 32 км автомагистрали, 599 км пътища I-ви клас, 1 212 км пътища II-ри клас и 5 014 км третокласни пътища, които са с лошо състояние на настилките. Това са над 6 900 км пътища, т.е. над 35% от републиканските пътища с настилка, които се нуждаят от извършване на неотложни ремонтни дейности. Пътищата с най-голям трафик в страната са магистралите, както и определени първокласни и второкласни пътища. Особено важно за подобряване на състоянието на сектора е постигането на увеличаване на товароносимостта на пътната настилка до 11.5 т/ос по основните международни транспортни коридори и дестинации. В момента голяма част от пътната мрежа, най-вече второкласните и третокласни пътища, е пригодена за натоварване само до 10 т/ос и не отговаря на Европейските изисквания. По отношение на транзитните потоци, преминаващи през страната, в момента най- голям трафик има по направленията Калотина – Капитан Андреево и Русе – Капитан Андреево. След завършването на втория мост над р. Дунав се очаква направлението Видин – Кулата също

[27] Тук и по-нататък данните за 2009 г. са от Статистически годишник 2010 на НСИ, а тези за 2010 г. – от Статистически справочник 2011 на НСИ, ако не е указано друго.

[28] По данни на МРРБ и Агенция „Пътна инфраструктура" – вж. тук: http://www.mrrb.government.bg/index.php?lang=bg&do=actual&id=2752

[29] Данни на Агенция „Пътна инфраструктура".

[30] Данни от ОП „Транспорт" и Агенция „Пътна инфраструктура".

да увеличи своята значимост за транзитни превози. Изпълнението на проекти за подобряване на неговото състояние ще се отрази положително върху състоянието на целия сектор.

Към 01.01.2012г. в страната има 4 030 второкласни и 11 766км третокласни пътища. През 2007 г. голяма част от пътищата от по-нисък клас са в незадоволително състояние, като 58.3% от второкласните и 69% от третокласните пътища с настилка се нуждаят от реконструкция и рехабилитация[31].

През 2010 г. по пътищата на страната, в следствие на пътнотранспортни произшествия (ПТП), са загинали 776 граждани, което е с 13.9% по-малко от предходната година и са ранени общо 8 078 души (6.9% по-малко от 2009 г.). Броят на убитите на 1 милион жители през 2010 г. е 102 при 118 за 2009 г. Запазва се положителната тенденция за намаляване на жертвите от пътнотранспортните произшествия през последните 3 години. Независимо от постигнатото, 102 убити на 1 млн. жители е висока аварийност в сравнение с по-големия брой страни от Европейския съюз. Средния показател на смъртност през 2010 г. за страните от Общността е 63 убити на 1 милион жители. Причините за голямата разлика в показателите за безопасността на движението в отделните европейски държави следва да се търсят в различията в поведението на участниците в движението, състоянието на автомобилния парк и пътната инфраструктура, качеството на оказваната долекарска и специализирана медицинска помощ.[32]

Между 2003 и 2009 г. в страната се наблюдава постоянно намаляване на превозените пътници с автобусен транспорт, като през 2009 г. достигат до едва 536.4 млн., което е спад от 9.1% спрямо предходната година. През 2009 г. превозените товари от товарния автомобилен транспорт в страната възлизат на 54.7 млн. тона, като на годишна база е регистриран спад от 16%.

Необходимо е да бъдат извършени редица подобрения по отношение на градския транспорт. В голяма степен пътната инфраструктура в големите градове на страната не е пригодена да поеме съществуващия трафик. Дължината на линиите на електротранспорта в края на 2010 г. (трамвайна и тролейбусна мрежа) в големите градове на страната възлиза на 660 км, което е с 6.3% по-малко от предходната година.

Въпреки, че по брой лични автомобили на човек от населението България изостава значително от някои държави членки на ЕС от 2004 г., по този показател през 2009 г. страната ни изпреварва Румъния, Словакия и Унгария[33].

За намаляване броя задръствания в столицата и подобряване на трафика на движение в София положителна роля играе столичното метро. През 2009 г. бе завършена отсечката от ж.к „Обеля" през ж.к. „Люлин" и центъра на града до ж.к. „Младост" с обща дължина 18 км и 14 метростанции, които са част от Първи метродиаметър на София. Работи се усилено по изграждането на отсечката пътен възел „Надежда" през централна ж.п. гара и площад „Света Неделя" до булевард „Черни връх", която е част от Втори метродиаметър. През 2011 г. мотрисите за подземен електротранспорт възлизат на 24, а общата дължина на линиите в експлоатация (м. май, 2012 г.) е 21 км, с 16 метростанции[34]. Всичко това допринася за значителното подобряване на градския транспорт в столицата.

Общата дължина на железопътните линии (текущ път) през 2010 г. е 4 098 км, което представлява намаление с 1.3%, спрямо предходната година. Плътността на ж.п. линиите в България възлиза на 36.9 км текущ път на 1 000 км², като е по-добра от тази в Прибалтийските републики и е съизмерима с тази в Румъния. Поради естествения релеф на страната и концентрацията на населението, разпределението на железопътните линии в България е небалансирано. През последните няколко години дължината на ж.п. линиите е относително постоянна. През 2010 г. 68% от съществуващите ж.п. линии в България са електрифицирани (67.7% през 2007 г.). Този процент е значително по-висок в сравнение с относителния дял на електрифицираните ж.п. линии в другите страни, приети в ЕС през 2004 г[35].

Основен проблем в сектора е необходимостта от подобряване на оперативните и техническите параметри на железопътната инфраструктура, включително и надеждността на наличните системи за безопасност. Значителна част от ж.п. линиите в

[31] Данни на Агенция „Пътна инфраструктура".

[32] По данни на Държавно-обществената консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата – вж. тук: http://dokkpbdp.mvr.bg/AboutUs/documents.htm

[33] Вж. тук: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_vehicles_per_capita

[34] По данни на Столична община.

[35] По този показател единствено Полша има близки стойности (58.7%).

страната са изградени с геометрични параметри, конструкция и съоръжения, подходящи за развиване на скорост до 100 км/час. В страната все още няма изградени ж.п. линии за скорост до 160 км/час. Изпълнението на железопътните проекти по продължението на Трансевропейските транспортни коридори на територията на страната ще имат най-значителен положителен ефект върху състоянието на ж.п. транспорта.

Състоянието на подвижния състав в железопътния транспорт на страната също е на незадоволително ниво. Значителна част от локомотивите към 30.12.2009 г. (80%) са в употреба над 25 години. Към същата дата 51.4% от пътническите и 68.6% от товарните вагони са на възраст над 25 години[36]. Това допринася за значителните проблеми в сектора, като придвижването по ж.п. мрежата в страната е бавно и некомфортно.

Друг проблем на железопътната инфраструктура е липсата на достатъчно изградени връзки с железопътните транспортни мрежи на съседните страни. В резултат на това възможностите за икономическо развитие на страната, както и за по-ползотворно трансгранично сътрудничество са ограничени. В момента в България функционират само 6 външни ж.п. връзки. Железопътна връзка с Република Македония все още не е изградена, а връзката с Румъния по Трансевропейска приоритетна ос 22 е прекъсната от р. Дунав в участъка Видин – Калафат. Проектът за изграждане на граничен комбиниран мост над р. Дунав е от изключително значение за развитието на целия транспортен сектор.

Ефективността при използването на съществуващите железопътни линии в страната е различна. Данните показват, че основните приходи в ж.п. транспорта са в резултат от използването на едва 20% от дължината на железопътната мрежа[37].

През 2010 г. превозените пътници с железопътен транспорт в страната са 30.1 млн. души, като е отчетено намаление от 4% на годишна база. За последните пет години (периода 2006 – 2010 г.) пътниците в ж.п. транспорта са намалели с 11.8%. Извършената работа при пътническите превози през 2010 г. възлиза на 2 100 млн. пкм. По този показател страната изостава значително от Чехия (6 591 млн. пкм) и Унгария (7 692 млн. пкм), които като територия и население са най-близо до България[38]. Превозените товари от ж.п. транспорт възлизат на 12 939.5 хил. тона през 2010 г. По този показател е отчетено намаление с 344.9 хил. тона или само с 2.6% на годишна база[39].

При морския транспорт повечето пристанища в страната са строени в началото на миналия век за мултифункционални цели. Основен проблем тук е цялостното техническо състояние на пристанищната инфраструктура.

По данни на НСИ товарооборотът (натоварени и разтоварени товари) на морските ни пристанища през 2010 г. възлиза на 22 946 хил. тона, което е с 4.8% повече от предходната 2009 г. Превозените пътници през годината са пренебрежимо малко.

При речния транспорт, освен състоянието на пристанищната инфраструктура, проблем е и състоянието на плавателния канал на р. Дунав. На този етап българският участък от реката не съответства на международно приетите проектни стандарти, тъй като има многобройни стеснени участъци. Във връзка с това проектът за подобряване на корабоплаването по реката в районите на Батин и Белене ще подпомогне много за подобряване на речния транспорт в страната.

Друг проблем за корабоплаването по р. Дунав е свързан със състоянието на бреговите (навигационните) знаци по българския бряг в обхвата на целия българо- румънски участък с обща дължина 470 км. Румъния поддържа бреговите знаци по цялата румънска граница, докато от българска страна състоянието им е незадоволително, като това също има негативен ефект върху навигацията по реката. Въпреки съществуващите проблеми, товарооборотът на пристанищата по р. Дунав през 2010 г. е 4 524 хил. тона товари, което означава намаление с 6.3% на годишна база[40].

По отношение на комбинираните превози Трансевропейските транспортни коридори,

[36] По данни на Изпълнителна агенция „Железопътна администрация".

[37] Според Визия за нова политика за развитие на българските железници 2008-2013 г.

[38] По данни на Икономическата комисия за Европа на ООН – вж. тук: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/brochures/transport_indicators_2010e.pdf

[39] Данните за превозените количества товари и броя пътници с железопътен транспорт са на НСИ – вж. тук: http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=6

[40] Данните за товарооборота на морските и речни пристанища са на НСИ - вж. тук: http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=6

пресичащи територията на страната, предоставят добра възможност за развитие. В момента, въпреки че в част от наличните терминали съществуващото оборудване може да бъде използвано, като цяло състоянието на съществуващата в страната инфраструктура не отговаря на изискванията за извършване на модерни товарни и превозни дейности. Засега у нас няма изградена директна оперативна / логистична връзка между железопътния и морския транспорт. Очевидна е и необходимостта от подобряване на техническото състояние на ж.п. линиите и съоръженията за комбинирания товарен транспорт по Трансевропейската транспортна мрежа.

Изграждането на интермодални терминали, които да бъдат обезпечени с оборудване, съгласно изискванията за извършване на комбиниран транспорт, е важно за цялостното развитие на транспорта в страната. В тази връзка проекти като този за строителство на нов интермодален терминал в София, както и за изграждането на такива терминали в други градове, могат да допринесат много за развитието на сектора.

В България има три летища с годишен пътникооборот (обслужени входящи и изходящи пътници) от над 1 млн. пътника. Основният пътникооборот се осъществява на летището в София, където през 2010 г. са преминали 3.3 млн. пътници, което е с 6.5% повече от предходната година. През същата година на летищата в Бургас и Варна са отчетени съответно 1.9 и 1.2 млн. обслужени пътници. Общо през 2010 г. в страната са регистрирани над 6.4 млн. входящи и изходящи пътници от петте ни международни летища, което е ръст от 10.3% на годишна база Товарооборотът през летищата, за същата година, възлиза на 19.7 хил. тона товари, което е увеличение с 12.6% спрямо предходната година. По-голямата част от тези товари (13,5 хил. тона, или 68.5% от общото количество) са преминали през летище София[41].

2.2.2. Околна среда

През 2010 г. разходите за опазване и възстановяване на околната среда на национално ниво се оценяват на 1 273.8 млн. лв. (170 лв. на човек от населението), като относителният им дял от БВП е 1.8%. Отчита се намаление на разходите, спрямо 2009 г. с 0.5% и спрямо 2008 г. (когато са извършени най-големи разходи през последните години) с около 25%.

В структурата на разходите с екологично предназначение по компоненти и фактори на околната среда, през 2010 г. най-голям е делът на усвоените средства за управление на отпадъците – 53.2%, следван от тези за отпадъчните води – 19.3% и за опазване чистотата на въздуха – 11.3%. Размерът на изразходваните средства за управление на отпадъците и за отпадъчните води през 2008 г. е най-голям за периода 2004 – 2010 г.

През 2010 г. общата дължина на водопроводната мрежа в страната възлиза на 73 529 км, като през последните 5 години са изградени нови 511 км и са реконструирани или подменени 1 605 км от нея. Само през 2010 г. са новоизградени 99 км и реконструирани 284 км.

Общото количество използвана вода у нас през 2010 г. е 4 821.3 млн. м³, което е 80.9% от количеството иззета вода през годината. На човек от населението използваната вода е 640 м³, а иззетата вода възлиза на 791 м³. За периода 2000 – 2010 г. иззетите пресни води са около 6.3 млрд. m^3 средногодишно. През 2010 г. количествата (5.9 млрд. m^3) са близки до достигнатия минимум на водовземане през 2000 г. Тенденция на намаление отбелязва водовземането за преработващата и добивната промишленост. За последните години се увеличават водите за напояване и през 2010 г. са с 75% повече спрямо 2005 г. За периода 2000 – 2010 г. количеството вода, иззета за питейно-битово снабдяване намалява и през 2010 г. достига най-ниското равнище (929 млн. m^3), или с около 20% по-малко спрямо 2000 г. България заема едно от водещите места в Европа по иззета вода средно на човек., след Естония (1036 m^3/чов., 2009 г.) и Гърция (854 m^3/чов., 2007 г.), а над половината от водите в тези страни са необходими за охлаждане при производството на електроенергия.

Водопреносната система е добре развита и осигурява вода на над 5 000 населени места, като обхваща 99% от населението. В почти всички страни от ЕС водопреносната система предоставя достъп до питейна вода на над 75% от населението. Най-неблагоприятно е положението в Румъния, където само 55% имат достъп до услугата.

Потреблението на вода в България остава сравнително ниско. През 2010 г. използваната питейна вода от домакинствата възлиза на 97 л/ч/ден. Значителен проблем са загубите на вода при преноса до крайните потребители. За периода 2000 – 2010 г. те са между 940 и 1442 млн. m3/год., които

[41] Данните за пътникооборота и товарооборота на летищата са на ГД „Гражданска въздухоплавателна администрация" – вж. тук: http://caa.gateway.bg/page.php?category=27

средногодишно съставляват около 63% от подадената вода от доставчиците (ВиК и напоителни системи). Големите загуби са резултат от възрастта и вида на тръбите, както и от наляганeто в мрежата. През 2010 г. са загубени 54% от водата постъпила в системата, като загубите при обществено водоснабдяване възлизат на 61%, а тези от вода, подадена към напоителните системи в страната – на 54%. За намаляване на загубите е необходимо закупуването на апаратура за откриване на течове, както и поетапна реконструкция на съществуващата разпределителна водопроводна мрежа.

През 2010 г. обществено водоснабдяване осигурява общо 371.4 млн. м³ вода или 343 литра на човек на ден. По този показател имаме сходни стойности със страни като Унгария, Чехия и Гърция.

Основните обекти за предпазване от вредното въздействие на водите са съоръженията за предпазване от заливане на прилежащите площи (предпазни диги и корекции на реки) и съоръженията за отвеждане на излишните повърхностни и подземни води (отводнителни помпени станции). По отношение на поддържането на предпазните диги на р. Дунав, са установени проблеми, свързани със силна брегова ерозия, в следствие на която коритото на реката на места е достигнало петата на предпазната дига, наличие на тревна и дървесна растителност, кртичини от земеровни животни, ползване короната на дигата за движение на превозни средства, нарушаване целостта на дигите и силно амортизиране на шлюзовете. Относно корекциите на вътрешните реки са констатирани проблеми свързани със значителна промяна на проектните параметри на корекциите, късане на предпазните диги, разрушаване на шлюзове, изграждане на многобройни рампи с нарушаване профила на дигите, неконтролирано изземване на инертни материали от корекциите на реките и стесняване на сечението от новоизградени съоръжения (мостове). Не са в добро състояние и съоръженията за отводняване поради амортизация на помпените станции, вкл. сградния фонд и оборудването. Отводнителните канали след дългогодишната експлоатация са с нарушен профил. През 2010 г., в Закона за водите е транспонирана Директива 2007/60/ЕО относно оценката и управлението на риска от наводнения. Съгласно Директивата се извършва предварителна оценка на риска от наводнения за всеки речен басейн, която включва проучване на явленията, свързани с риск от наводнения, включително и в исторически план, териториите с риск от наводнение, потенциалните заплахи и щети, определяне на необходимите мерки за защита на тези райони, създаване на система за ранно предупреждение. Тези проучвания са необходими с цел разработване на карти на районите за които има значителен потенциален риск от наводнения или може да се предвиди такъв (в срок до 22.12.2013 г.) и планове за управление на риска от наводнения (в срок до 22.12.2015 г.). Тези планове ще включват мерки за намаляване на потенциалните неблагоприятни последици от наводненията за човешкото здраве, околната среда, културното наследство, техническата инфраструктура и стопанската дейност, включително и мерки за намаляване на вероятността от наводнения.

За по-ефективно управление на водите и превенция срещу вредното им въздействие предстои изграждане на Национален център за управление, превенция и оповестяване при наводнения, който ще предоставя он-лайн информация в реално време за състоянието на повърхностните води в цялата страна – метеорологичните прогнози и прогнозите за снежната покривка на НИМХ, информация от системата за мониторинг на нивото на реките и нивото на язовирите. За предотвратяване на вредното въздействие на водите от преминаване на високи вълни, вследствие на непредвидими обстоятелства е въведено оперативно управление на водите на национално и басейново ниво. За поддържане състоянието на речните легла, така че високите води да не се разливат на големи площи и да създават риск за живота, собствеността и стопанските дейности, както и във връзка с констатирани увреждания на речните легла, вследствие неконтролиран добив на баластра, с изменението на Закона за водите са приети ясни правила за извършване на двата вида дейности – изземване на баластра от реките и почистването им, с цел защита от наводнения.

Политиката в областта на управлението на водите се надгражда с управлението на комплекс от дейности, свързани с опазването и поддържането на «добро състояние на морската околна среда» в Черно море. Разширяването на обхвата на политиката в областта на управление на водите към проблемите на морската околна среда следва европейската тенденция за интегрирано управление на водите, неделима част от които са моретата и океаните.

Мерките свързани с постигането и поддържане на «добро състояние на морската околна среда» в Черно море целят проучване на цялостния комплекс от въздействия и натиск от природни и антропогенни фактори върху морската околна среда и най-вече върху нейното биоразнообразие и живи ресурси. Тези проучвания са необходими, за да се разработи национална морска стратегия по Директива 2008/56/ЕО. В зависимост от оценените въздействия

и натиск, потенциалните заплахи и щети от загуба на ценни ресурси ще бъдат определени екологичните цели и формулирани необходимите мерки за постигане и поддържане на «добро състояние на морската околна среда». Социалната и икономическа оценка на предвижданата програма от мерки ще даде финансовото измерение на «доброто състояние на морската околна среда», както и ще определи възможните източници на финансиране.

Изпълнението на Националната морска стратегия и Програмата от мерки трябва да доведе до постигане на «добро състояние на морската околна среда» в Черно море до 2020 г. и разширяване на мрежата от защитени морски територии. Морската стратегия и Програмата от мерки за българската част от Черно море ще бъде разработена при засилена координация с Румъния, за гарантиране на съгласуваност и съвместимост в подходите на двете страни, както при подготовката, така и в процеса на изпълнението на морските стратегии. Изпълнението на Морската стратегия трябва да доведе до по-високо ниво на съгласуваност между законодателните мерки, секторните политики и международните споразумения, въздействието на които пряко или индиректно рефлектира върху състоянието на морската околна среда на Черно море.

Подготвителните дейности, предшестващи разработването на Морската стратегия ще завършат до средата на 2012 г., а Морската стратегия и Програмата от мерки за постигане на добро състояние на морската околна среда трябва да бъдат разработени, подложени на обществено обсъждане и приети до края на 2014 г. За междусекторна координация по въпросите, свързани с изпълнението на Директива 2008/56/ЕО, е създаден Консултативен и координационен съвет към Министерския съвет.

Въз основа на събраната информация от Националната система за мониторинг на околната среда през периода 1996-2010 г. може да се потвърди, че се запазва тенденцията наблюдавана през последните години за подобряване на качеството на водите, но въпреки това все още има водни тела в риск. За тези тела са изготвени програми от мреки с цел достигане на добро екологично състояние до 2015 г. При оценката на качеството на подземните води, въз основа на стандартите за качество на подземните води (Наредба №1 от 10.10.2007 г. за проучване, ползване и опазване на подземните води, с изменение от 08.01.2010 г.) се наблюдава постепенно подобряване на качеството им по по-голяма част от показателите. Средните концентрации на амониеви и нитритни йони, перменганатна окисляемост, сулфати и хлориди слабо се понижават за периода 1996-2010 г. Съществено е понижението на средните концентрации на общо желязо и манган през същия период.

В някои райони, разположени най-вече в Североизточна България и в югоизточната равнинна част на Тракийската низина, съществуват определени проблеми от местен характер. Нитратното замърсяване на подземните питейни води е най-масовия хигиенен проблем за общественото водоснабдяване. Основните замърсители на повърхностните води са градските канализации на големите селища и непречистените промишлени отпадъчни води.

През 2010 г. у нас делът от населението, което е свързано с пречиствателни станции за питейни води (ПСПВ), възлиза на 46.3%. Към момента 49 ПСПВ са в експлоатация, 7 са в строителство, 19 са в проектна готовност, 6 са с предстоящо проектиране, а за 10 има нужда от проектиране. Действащите ПСПВ, въведени през периода 1960-1990 г., са амортизирани и подлежат на рехабилитация и модернизация. Има нужда от изграждане на 35 нови ПСПВ, с което да се осигури питейна вода, отговаряща на изискванията на Наредба № 9 от 16.03.2001 г. за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели. Известен проблем при водоснабдяването е съществуващият воден режим – резултат от липсата на достатъчно изградени съоръжения за съхранение и складиране на вода, както и на вътрешните загуби по разпределителната мрежа. В това отношение се наблюдава положителна тенденция - населението с режим на водоснабдяване намалява от 22% за 2000 г. на 1% за 2010 г. Най-засегнатият район е Северен централен, с 3.9%.

Директива 91/271/ЕЕС относно пречистване на отпадъчни води от населените места изисква държавите-членки на ЕС да изградят канализационни мрежи и да осигурят биологично или по-строго пречистване на събраните отпадъчни води за всички агломерации с над 2 000 еквивалентни жители (е.ж.). Съгласно Договора за присъединяване на България към ЕС до края на 2010 г. страната трябва да изпълни изискванията на Директивата за всички агломерации с над 10 000 е.ж., докато срокът за изграждане за агломерациите между 2 000 и 10 000 е.ж. е края на 2014 г. Към края на 2010 г., когато е изготвен последният доклад до ЕК за прилагане на Директива 91/271/ЕЕС, изискванията за събиране на отпадъчните води са изпълнени изцяло в 16% от агломерациите с над 10 000 е.ж. и в 13% от агломерациите между 2 000 и 10 000 е.ж. Общо събраните отпадъчни води в канализационните мрежи са 86% за агломерациите с над 10 000 е.ж. и

51% за тези между 2 000 и 10 000 е.ж. Изискванията за пречистване на отпадъчните води са изпълнени изцяло в 19% от агломерациите с над 10 000 е.ж. и в 12% от агломерациите между 2 000 и 10 000 е.ж. Общо пречистените отпадъчни води за ПСОВ са 67%в агломерациите с над 10 000 е.ж. и 13% за тези между 2 000 и 10 000 е.ж.

В периода 1990 – 1995 г. количеството на образуваните отпадъчни води намалява с бързи темпове в резултат на преструктурирането на икономическите дейности, а след 2000 г. се отбелязва относително стабилизиране. Образуваните отпадъчни води през 2009 г. са 462.8 млн. м³ – най-вече от домакинствата и преработващата промишленост. На човек от населението годишно се падат по 61.2 м³. В сравнение с 2008 г. е регистрирано намаление от 27.6 млн. м³. Тогава отпадъчните води са били 64.5 м³ на човек от населението. По-малко отпадъчни води по този показател през 2009 г. са регистрирани в Полша и Португалия, докато стойностите в страни като Естония, Румъния и Чехия са значително по-големи. Общото количество заустени отпадъчни води възлиза на 756.7 млн. м³, от които 429.2 млн. м³ са поне с вторично пречистване.Средногодишно 58% от генерираните индустриални и 72% от битовите отпадъчни води се пречистват на място или в СПСОВ (2000-2010 г.). Нараства относителният дял на пречистваните води от сумарно отведените отпадъчни води във водни обекти – от 48% през 1990 г. на 75% през 2010 г. Също така, се подобрява степента на пречистване – през 1990 г. с поне вторични методи са обработени 21% от отпадъчните води, а през 2010 г. – 57% от общо отведените отпадъчни води във водни обекти.

Канализационната мрежа на страната през 2010 г. възлиза на 10 115 км, като през последните 5 години са изградени нови 348 км, а 25 км са реконструирани или подменени. Само през 2010 г. са изградени и реконструирани съответно 130 и 4 км. През 2010 г. 70.6% от населението е свързано с обществена канализация. Съгласно последния доклад за прилагане на Директива 91/271/ЕЕС, към края на 2010 г. в страната има 88 селищни пречиствателни станции за отпадъчни води, от които 13 са само за първично (механично) пречистване, 75 за вторично (биологично) пречистване, а 25 за третично пречистване (отстраняване на азот и фосфор). В съответствие с Директива 91/271/ЕЕС за агломерациите с над 10 000 еквивалент жители пречиствателните станции трябва да са 85. С налични съоръжения и в добро състояние са 16, за други 31 са необходими реконструкция и модернизация, не са изградени 38 станции. За агломерациите с между 2 000 и 10 000 еквивалент жители трябва да са осигурени 273 съоръжения. При 32 те са налични и в добро състояние, от ремонт се нуждаят 9. Все още 232 нямат изградени пречиствателни станции.

Нараства и населението, свързано със СПСОВ – от 35.4% (1995 г.) на 47.6% (през 2010 г.). През 2010 г. с вторично пречистване е обхванато 44% от населението (с първично и третично пречистване, съответно 2.4 и 0.5%), с канализация без пречистване – 23%, а със собствено третиране на отпадъчните води (напр. септични и изгребни ями) - 29.4% от населението на страната.

Като цяло ефикасността на селищните пречиствателни станции за отпадъчни води остава ниска, главно поради необходимостта от допълнително изграждане на канализационната система. По отношение на населението на страната свързано със селищни пречиствателни станции за отпадъчни води с поне вторично пречистване, България изостава значително от страни като Чехия, Полша, Латвия и Литва, в които над 60% от населението ползва тази услуга. По този показател страната изпреварва Румъния.

Значителни са инвестициите през последните години в изграждането на ВиК инфраструктура. Към момента са приключили 5 договора за безвъзмездна финансова помощ (БФП) за изграждане на ВиК инфраструктура, осигурена по Оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.” (ОПОС) на общини Бургас (кв.Долно Езерово), Вълчи Дол, Приморско, Перник и Главиница с общ размер на усвоена безвъзмездна финансова помощ от 63,9 млн. лв.

В изпълнение са 26 проекта по процедура по ОПОС “Подготовка и изпълнение на проекти за подобряване и развитие на инфраструктура за питейни и отпадъчни води в агломерации над 10 000 е. ж.” на общините – Айтос, Балчик (кк Албена), Балчик (за града), Бургас (кв.Меден рудник), Бургас (кв.Сарафово), Варна (кк Златни пясъци), Гълъбово, Дряново, Дулово, Елин Пелин, Елхово, Ихтиман, Каварна, Кюстендил, Левски, Нова Загора, Пазарджик, Попово, Приморско (Китен), Радомир, Разград, Разлог, Сандански, Смолян, Столична, Тутракан и Чирпан на обща стойност 918 млн. лв.

По процедура „Подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води в агломерации над 10 000 е. ж.” до 20 февруари 2012 г. са подадени общо 85 проектни предложения. В процес на изпълнение са 12 договора за БФП с общините Бургас (кв.Горно Езерово), Кричим, Козлодуй, Пещера, Пирдоп, Провадия, Раковски, Средец, Столична (кв. Суходол), Тервел, Трявна и

Хисаря, на стойност 278,5 млн. лв. В оценка са 69 проектни предложения за 2,7 млрд. лв., от които и новите големи проекти в сектор „води" –Асеновград, Добрич и Пловдив.

Изпълняват се 2 големи проекта - „Интегриран проект за водния цикъл на гр. Враца" и „Интегриран проект за водния цикъл на гр. Габрово", на обща стойност близо 241 млн. лева. На 9 ноември 2011 г. е обявена процедура за изграждане на ВиК мрежи и пречиствателни станции за агломерации между 2000 и 10000 е.ж. Общият размер на БФП по процедурата е 300 млн. лв. Крайният срок за подаване на проектни предложения е 15 август 2012 г.

Към 21 май 2012 г. са пуснати в експлоатация 17 инвестиционни ВиК обекта в 12 общини (Белослав, Приморско, Сопот, Благоевград, Казанлък, Хисаря, Бургас, София, Троян, Каварна, Перник, Главиница) в сектор „Води" на обща стойност 165 млн. лв., финансирани от ОПОС. Също със средства от ЕС са изградени и пуснати в експлоатация следните обекти: ПСОВ за градовете Горна Оряховица, Благоевград, Пазарджик, Монтана, Севлиево, Бургас–Меден Рудник, Смолян, Попово, Ловеч, Балчик, Кюстендил, София (Кубратово), Варна, Сливен и Търговище; ПСПВ за Мала Църква и Пасарел; Помпени станции за Нови Искър и Аспарухово (Варна); ВиК мрежи на градовете: София, Варна, Кюстендил, Смолян, Търговище, Шумен, Горна Оряховица, Балчик и на с. Ивайло (област Пазарджик).

Общо за периода 2009-2011 г. с финансиране от ЕС са изградени 13 нови пречиствателни станции за отпадъчни води, които обслужват общо 607 890 е.ж. в градовете Благоевград, Пазарджик, Монтана, Бургас (кв. Меден рудник), Смолян, Севлиево, Попово, Сопот, Балчик, Горна Оряховица – Лясковец, Ловеч и Търговище. Извършено е разширение, реконструкция и модернизация на 6 ПСОВ, обслужващи общо 2 831 590 е.ж. в градовете София (Кубратово), Варна, Сливен, Кюстендил, Троян и Хисаря. Извършено е изграждане и рехабилитация на около 270 км канализационна мрежа и около 300 км водоснабдителна мрежа. В процес на изпълнение са 16 инфраструктурни проекта за 5 нови ПСОВ, които ще обслужват общо 129 160 е.ж. (Трявна, Вършец, Ябланица, Габрово, с. Тенево - община Тунджа); разширение, реконструкция и модернизация на 3 ПСОВ, които ще обслужват общо 108 000 е.ж. (Враца, Тервел и Лозница); изграждане и рехабилитация на 287 км. канализация и 305 км водоснабдителна мрежа.

Със средства от националния бюджет и Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната среда (ПУДООС) са завършени 51 инфраструктурни проекта – изградена е ПСОВ в гр. Велики Преслав и са завършени етапи на строителство на ПСОВ в градовете Козлодуй и Карлово. Извършена е реконструкция на ПСОВ Обзор-Бяла. Завършени са 25 обекта за канализационни мрежи в градовете Царево, Приморско, Троян, Средец, Суворово, Лясковец, Козлодуй и др. В процес на изпълнение са 9 инфраструктурни проекта, финансирани от ПУДООС.

С цел въвеждане на оптимален модел за управление на сектор „Води" по отношение на собствеността, използването на водната инфраструктура и възможностите за финансиране е разработен проект на Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор. Със Стратегията ще бъдат заложени принципите на открита и предсказуема политика за управление на водите, тяхното рационално използване и справедливото им разпределение за населението, икономиката и екосистемите, както и опазването и възстановяването на количеството и качеството на водните ресурси и законодателни промени.

Основен инструмент за осигуряване постигането на добро състояние на водите в България, посредством тяхното интегрирано управление, са изготвените в съответствие с Рамковата директива за водите (Директива 2000/60/ЕС) Планове за управление на речните басейни. В Плановете е извършена оценка на състоянието на водите и на свързаните с тях екосистеми, поставени са цели за околната среда, като се отчита и свързаността на водите със зоните за защита на водите, и в зависимост от състоянието и поставените цели са предвидени мерки за намаляване на натоварването върху водите и екосистемата и привеждането им в добро състояние. Мерките са основни и допълващи и включват инфраструктурни проекти, промяна на практиките, проучвания, административни мерки (свързани с ограничения, забрани, контрол, законодателни промени и др.), обучителни и информационни, мониторинг и др.

През 2010 г. общото количество на образуваните битови отпадъци възлиза на 3 091 хиляди тона, като за последната година се наблюдава спад от 13.2%. Количеството образувани битови отпадъци на човек от населението възлиза на 410 кг. От 1999 г. средните количества образувани битови отпадъци на човек от населението за България са по ниски от тези за ЕС-27. Нормата на натрупване за ЕС–27 за 2010 г. е 513 кг на човек. Броят на населените места, където се извършва организирано сметосъбиране непрекъснато нараства, като през 2010 г. от услугата се ползват 4238 населени места с над 7.39 млн. жители. Делът на

обслуженото население от системи за организирано сметосъбиране също се увеличава и през 2010 г. достига 98.2%. Осигуряването на организирано сметосъбиране в населените места има положителна роля за повишаване на качеството на тези райони. През 2010 г. в България са образувани 321 197 тона отпадъци от опаковки, оползотворени са общо 198 783 тона, като 198 026 тона са материално рециклирани, т.е. страната е постигнала общо 62% материално рециклиране и 62% оползотворяване на образуваните отпадъци от опаковки. Това означава, че са постигнати заложените за 2010 г. цели за рециклиране на всеки вид отпадъци от опаковки, т. е. постигнати са общите цели по рециклиране на отпадъци от опаковки, както и общите цели за оползотворяване или изгаряне в инсталации с оползотворяване на енергия.

През 2010 г. в страната функционират 172 депа за битови отпадъци. Част от тях не съответстват на изискванията на националното и европейското законодателство. На тези условия отговарят депата, изградени, реконструирани, модернизирани и въведени в експлоатация след 1997 г. През годината количеството на събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население възлиза на 467 кг, като през последните 5 години се запазва относително постоянно. По този показател страната има сходни стойности с Унгария, Словения и Гърция, и по-високи от Чехия, Полша, Словакия, Латвия и Литва.

Във връзка с Директива 1999/31/ЕС у нас трябва да бъде изградена система от общо 57 регионални съоръжения за третиране на битови отпадъци, което налага реконструкция на съществуващите и изграждане на нови регионални депа за обезвреждане на всички битови отпадъци. Предвидено е поетапно преустановяване на експлоатацията и последващо закриване на съществуващите сметища в общините от даден регион с въвеждането в експлоатация на съответното ново регионално съоръжение / инсталация. Към момента се изградени и функционират 29 регионални съоръжения за обезвреждане на неопасни отпадъци в страната. Изграждането на останалите депа е в процес на строителство или подготовка за стартиране на проектите. По този начин ще се разреши един изключително важен за страната проблем – липсата на завършена мрежа от изградени регионални депа за битови отпадъци, отговарящи на Европейските стандарти.

С ПМС № 209/20.08.2009 г. за осигуряване на финансиране за изграждане на регионални системи за управление на битовите отпадъци, на регионалните съоръжения за предварително третиране на битовите отпадъци и за закриване на общинските депа за битови отпадъци са определени регионите, за които ще бъдат отпуснати средства от държавния бюджет за изграждане на инсталации за сепариране и компостиране. Тези региони са с изградени регионални депа за неопасни отпадъци, но нямат такива съоръжения. Допълнителните съоръжения за предварително третиране на отпадъците ще осигурят устойчиво управление на отпадъците, отклонявайки рециклируеми и оползотворяеми отпадъци от депата.

През 2010 г. в депата за битови отпадъци у нас са общо приети 3 725 хиляди тона отпадъци, от които делът на битовите отпадъци е 82.3%, а останалите са строителни отпадъци. От битовите отпадъци 3 041 хиляди тона са депонирани, а 26.09 хиляди тона са предадени за рециклиране. През 2010 г. почти 100% от образуваните битови отпадъци са депонирани. Обезвреждането на битовите отпадъци чрез методите на депонирането остава най-популярен в страната метод за третиране на отпадъците. Депонирането като метод за обезвреждане се нарежда на последно място във възприетата йерархия на отпадъци и е една от най-нежеланите възможности за третиране, предвид съображенията за по-ефективно използване на ресурсите, но въпреки това този метод ще играе важна роля и през следващите години в страната и депата ще бъдат важен елемент от бъдещата инфраструктура по третиране на нерециклируемата фракция от битови отпадъци.

Производствените неопасни отпадъци през 2010 г. възлизат на 149.7 млн. тона, а опасните на 13.6 млн. тона. 92.4% от неопасните отпадъци са минерални отпадъци от добивната промишленост, а 5.3% са отпадъци в резултат на горивни процеси. При опасните отпадъци делът на минералните отпадъци е също най-висок – 95.2%. През 2008 г. производствените неопасни отпадъци се депонират в 39 депа, като тук не са включени съоръженията за обезвреждане на отпадъци от разкриването, добива и преработването на подземни природни богатства. За депониране на отпадъци в енергетиката, химическата промишленост и металургията чрез хидротранспорт се използват други 16 съоръжения. За депониране на опасни отпадъци в страната има изградени 11 депа, като 8 от тях отговарят на законодателството по опазване на околната среда.

Изграждането на инфраструктурата за третиране на отпадъци се финансира, както от фондовете на ЕС, така и от националния бюджет. Със средства от ОПОС се изпълнява 20 договора на стойност 363.4 млн. лв. (15 договора за техническа помощ и 5

договора за изграждане на регионални системи за управление на отпадъците в региони Ботевград, Видин, Бургас, Перник и Столична община – I етап).

Успешно изпълнени са 21 проекта по процедурата за техническа помощ за подготовка на инвестиционни проекти. Общата усвоена БФП по тези проекти възлиза на 9.7 млн. лв.

С оглед на дългосрочното решаване на проблема с отпадъците на гр. София ще бъде осъществен проект за управление на битовите отпадъци на общината, съфинансиран със средства от ЕС. Проектното предложение за завода за механично-биологично третиране на отпадъците, част от интегрирания проект за управление на битовите отпадъци на София (на обща стойност 360 млн. лв. и най-големият проект по ОПОС), е представено на 4 ноември 2011 г. в Европейската комисия за оценка. Стойността на тази фаза на проекта, е около 200 млн. лв.

Приключи оценката на още три проектни предложения за изграждане на регионални системи за управление на отпадъците (РСУО) на обща стойност 42 764 821 лв. Това са регионите Габрово, Разлог и Луковит. Предстои подписването на договор с регион Габрово на стойност 24 911 190 лв.

Единадесет проектни предложения за РСУО на обща стойност 334 млн. лева са в процес на оценка, в т.ч. проектно предложение на община Малко Търново и 10 проектни предложения за регионите Бяла (област Русе), Варна (Аксаково), Велико Търново, Добрич, Костенец (Самоков), Левски (Никопол), Панагюрище, Плевен, Стара Загора и Ямбол.

Със средства от ЕС са изградени и пуснати в експлоатация 5 регионални депа за твърди битови отпадъци в Монтана, Русе, Севлиево, Силистра и Созопол. Проектът за петте регионални депа е на стойност 96.345 млн. лв. Бенефициенти са 28 общини, като броят на обслужваното население е 447 000 жители. Количеството на депонираните отпадъци е 209 533 тона/годишно. В процес на строителство е и Регионалният център за управление на отпадъците в Кърджали. След решение на Европейската комисия от декември 2011 г., проектът е оптимизиран до изграждане на Регионален център и четири претоварни станции. Изпълнява се проект за закриване и рекултивация на 14 броя рискови стари депа в общини: Берковица, Лом, Севлиево, Дряново, Сливо поле, Иваново, Русе, Созопол.

Със завършване реализацията на текущите проекти, финансирани със средства от ЕС, се очаква броят на обслужваното население от тях да е около 2 331 000 жители.

Завършени са 14 инфраструктурни проекта (с обща стойност 14.777 млн. лв.), финансирани от национлния бюджет и ПУДООС: реконструкция и разширение на 2 регионални депа – Доспат (обслужващо 47 630 жители от общините Доспат, Девин, Борино и Сатовча) и Мадан (обслужващо 296 000 жители от общините Неделино, Златоград и Мадан); закриване на 6 депа за твърди битови отпадъци в общините Кресна, Алфатар, Ситово, Бойчиновци, Вълчедръм и Сливо поле; 4 проекта за пътни обекти във връзка с експлоатацията на регионалните депа за битови отпадъци в общините Созопол и Кърджали. В процес на изпълнение са 24 инфраструктурни проекта (с обща стойност 63.091 млн. лв.) от които: 1 проект за изграждане на Регионален център за обезвреждане на битови отпадъци за общини Асеновград, Първомай, Садово, Куклен и Лъки - първа клетка; 5 проекта за разширение, реконструкция и модернизация и на регионални депа в общините Гоце Делчев, Сандански, Враца, Смолян и Шумен; 5 проекта за изграждане на сепариращи инсталации в общините Враца, Монтана, Силистра, Хитрино и Харманли; 11 проекта за закриване и рекултивация на стари депа, за които са преведени средства по ПМС № 209/2009 г. съответно на общините Якоруда, Долни чифлик, Кула, Вършец, Калояново, Раковски, Венец, Завет, Разград, Баните и Столична община; 2 проекта за довеждаща до депата инфраструктура – Пътен възел „Китен“ и Външно ел. захранване и претоварна станция за твърди битови отпадъци – Ивайловград.

Подобряването на организацията на дейностите по разделяне, временно съхранение, събиране и транспортиране на отпадъците, като същевременно се намалява административната тежест върху бизнеса, е един от основните приоритети на политиката за управление на отпадъците. С изменения в законодателството през 2009 г. е премахнат разрешителният режим за опасните отпадъци и регистрационния режим за неопасните отпадъци за извършване на дейностите по събиране и временно съхраняване на отпадъци на мястото на образуване. Преобразуван е разрешителният режим за дейностите по транспортиране на опасни отпадъци в регистрационен режим. Намален е административният срок за утвърждаване, с мотивирано решение, или връщане със задължителни предписания на представените проекти на програми за управление на дейностите по отпадъците.

В края на 2008 г. Европейският парламент и Съветът на ЕС приеха нова рамкова Директива

2008/98/ЕО относно отпадъците, с която бяха отменени Директива 75/439/ЕИО относно обезвреждането на отработени масла, Директива 91/689/ЕИО относно опасните отпадъци и Директива 2006/12/ЕО относно отпадъците.

С оглед транспониране на Директивата е изготвен проект на нов Закон за управление на отпадъците (приет на първо четене от Народното събрание). Той има за цел намаляване на неблагоприятните въздействия върху човешкото здраве и околната среда при образуването и третирането на отпадъци и използването на ресурсите чрез:

- Прилагане на петстепенна йерархия при управление на отпадъците, която дава приоритет на предотвратяване и намаляване количествата на отпадъците, подготовка за повторна употреба, рециклиране, друго оползотворяване (например оползотворяване за енергия) и обезвреждане;
- Въвеждане на цели за оползотворяване и рециклиране на битови и строителни отпадъци;
- Въвеждане на разделно събиране най-малко за следните видове отпадъци: хартия, метал, пластмаса и стъкло, в срок до 2015 г.;
- Предприемане на мерки за насърчаване на повторната употреба на продукти и подготовка на повторна употреба;
- Ревизиране на обхвата и съдържанието на плановете за управление на отпадъците;
- Изготвяне на програми за предотвратяване образуването на отпадъците.

Доразвиването, усъвършенстването и опростяването на законовите разпоредби допринася за:

- Формулиране на ясни задължения за кметовете на общините, свързани с цялостното управление на битовите отпадъци на територията на съответната община, с цел изпълнение на поставените нови ангажименти при изпълнение на заложените цели. Въвеждат се изисквания за изграждане на площадки за разделно събиране на отпадъци от домакинствата във всички населени места с население по-голямо от 10 000 жители в срок от две години от влизането на Закона в сила.;
- Подобряване и оптимизиране работата на организациите по оползотворяване на масоворазпространени отпадъци и въведените схеми за събиране и третиране, които се финансират на основата на принципа „Отговорност на производителя“, включително и на лицата, които изпълняват индивидуално целите за рециклиране на отпадъците, получени от продуктите, които пускат на пазара. Целта е постигане на по-добри резултати при изграждането на реални системи за разделно събиране на отпадъците от населението;
- Облекчаване на процедурите по издаване на разрешения за дейности с отпадъци, с цел намаляване на административното натоварване на бизнеса. Премахва се необходимостта от преставяне на някои документи, които се изискваха по досегашния ред на закона и една част от дейностите по оползотворяване на отпадъците преминават на по-лек регистрационен режим.;
- Въвеждане на по-строги изисквания към дейностите с отпадъци от черни и цветни метали и ограничения за предаване на такива отпадъци от физически лица;
- Прилагане на нов подход при управление на строителните отпадъци. Въведени са изисквания за селективно разделяне на отпадъците, образувани по време на строителството и дейностите по разрушаване, с цел осигуряване на последващото им оползотворяване;
- Въвеждане на основания за разработване на подзаконови нормативни актове, които да прецизират и конкретизират изискванията за тяхното управление като битовите, био-отпадъците и строителните отпадъци, които ще улеснят прилагането на разпоредбите на местно ниво.

За България е предизвикателство достигането на целите за рециклиране на битови и строителни отпадъци, които следва да бъдат постигнати до 2020 г., съгласно новия Закон за управление на отпадъците:

- Увеличаване на подготовката за повторна употреба и рециклиране на отпадъчни материали, включващи най-малко хартия и картон, метал, пластмаса и стъкло от домакинствата и евентуално подобни отпадъци

от други източници до най-малко 50% от общото им тегло, не по-късно от 2020 г.;

- Увеличаване на подготовката за повторна употреба, рециклиране и друго оползотворяване на материали, включително при насипни дейности чрез заместване на други материали с отпадъци, на неопасни отпадъци от строителство и разрушаване, с изключение на материали в естествено състояние до най-малко 70% от общото им тегло, не по-късно от 2020 г.

- Поетапно намаляване на количеството биоразградими битови отпадъци (БрБО), обезвреждани чрез депониране, отнесени към общото количество образувани БрБО през 1995 г., както следва :

  - до 75% – в срок до 2010 г.;

  - до 50% – в срок до 2013 г.;

  - до 35% – в срок до 2020 г.

Влошаването на качеството на въздуха се дължи преди всичко на емисиите от промишленото и енергийно производство, увеличаването и остаряването на автомобилния парк, неконтролираното нарастване на производствените и битовите отпадъци в градовете, използването на нискокачествени твърди горива за битово отопление.

Емисиите на серни, азотни оксиди, неметанови органични замърсители и амоняк оказват основно влияние върху качеството на живот на човека и екосистемите. Енергетиката е най-големият източник на серен оксид – 89% от общото емитирано в страната количество през 2010 г. (387.2 хил. т). През годината в сероочистващите инсталации са уловени 642.6 хил. т серен диоксид. Със средства от ЕС на етап довършване е изграждането на сероочистващите инсталации на ТЕЦ Марица Изток 2, блокове 5 и 6.

Основни източници на азотни оксиди са топлоелектрическите централи и пътният транспорт. През 2010 г. те са източник съответно на 42% и 25% от общото количество, емитирано в страната от антропогенна дейност и природата (115.73 хил. т)

Селското стопанство емитира 72% от общото количество амоняк (50.67 хил. т) Друг основен източник е третирането и депонирането на отпадъци – 20%.

Битовото отопление е основен източник на фини прахови частици (ФПЧ10), емитирайки 58% от общото количество, изхвърляно в атмосферата (41.2 хил. т).

Наблюдават се следните положителни тенденции: през периода 1990-2010 г. емисиите на вкисляващите вещества – азотни, серни оксиди и амоняк, изчислени като киселинен еквивалент, намаляват с 63% от 47.57 хил. т до 17.6 хил. т.; емисиите на серен диоксид от топлоелектрическите централи са намалели от 829.4 хил. т през 1990 г. до 341.45 хил. т през 2010 г. През периода 1990 г. до 2010 г. емисиите на прекурсори на озон (основно летливи органични съединения и азотен двуокис) намаляват с 74% от 1016 хил. т до 268 хил. т. Озонът е силен оксидант и той може да има неблагоприятен ефект върху здравето на хората и екосистемите. Високи концентрации на приземния озон имат отрицателен ефект върху респираторната система на човека, а има и доказателства, че продължителна експозиция ускорява влошаването на функциите на белия дроб. През периода 1990 г. до 2010 г. емисиите на прекурсори (серен двуокис, азотни оксиди, метан) на фини прахови частици (ФПЧ10) намаляват с 62% , от 897.4 хил. т до 343.4 хил. т.

В периода от 1990 г. до 2010 г. има значително спадане на нивата на емисиите на всички основни атмосферни замърсители, от което следва и подобряването на качеството на атмосферния въздух.

Въпреки намаляването на вредните емисии в атмосферата, най-вече в резултат на преструктуриране на промишленото производство, както и на подмяната на технологичното оборудване в енергийните предприятия и инсталирането на нови или повишаването на ефективността на съществуващите пречиствателни съоръжения, все още в определени райони концентрацията на замърсителите периодично надвишава нормата за вредни вещества в атмосферния въздух. Проблем за цялата страна е замърсяването с фини прахови частици, като в повечето населени места тяхната концентрация е около или над допустимите норми.

Все още остава висок процентът на населението, живеещо при нива на замърсяване с фини прахови частици (ФПЧ10) над допустимите концентрации – 57% и с азотен диоксид – 22%. Най-голям брой превишения на нормите за фини прахови частици (ФПЧ10) за страната са измерени в Перник, Видин и Враца. Източник на регистрираните наднормени замърсявания са промишлените, битовите и транспортните дейности на територията на съответните общини, както и замърсените и лошо поддържани пътни настилки.

През 2010 г., спрямо 2009 г. е намален процентът на засегнатото население от нивата на серен диоксид от 3% на 0.57% и на озон от 4% на 0.84%.

Нарушаване на качеството на атмосферния въздух по отношение на серния диоксид е проблем, съществуващ от много години, основно заради емисиите на този замърсител от топлоелектрически централи и промишлени инсталации, както и от битовото горене. По този показател превишаване на установените норми за опазване на човешкото здраве се наблюдава в Кърджали и Гълъбово. Основните източници на серен диоксид в тези райони са топлоелектрическите централи от енергиен комплекс „Марица Изток“ и „ОЦК” АД, гр. Кърджали. През 2010 г. има подобрение на качеството на атмосферния въздух по отношение съдържанието на серен диоксид във въздуха в гр. Перник и Димитровград, в които през 2009 г. са били превишени нормите.

През 2010 г. проблем със замърсяване с азотни оксиди съществува в София и Пловдив, където наднормени нива са регистрирани в непосредствена близост до райони с интензивен автомобилен транспорт, което от своя страна се дължи на значителното (неколкократно) нарастване на трафика в градовете през последните години. В райони с натоварено автомобилно движение, се регистрира и нарушаване на нормите за въглероден оксид. По този показател има отчетени наднормени нива в София.

Продължават проблемите с нивата на замърсяване с олово в Кърджали и с кадмий в Пловдив и Кърджали. Не съществува проблем с нивото на замърсяване с бензен, никел и арсен.

Съгласно действащото национално и европейско законодателство сроковете за постигане на съответствие с нормите за нивата на вредни вещества в атмосферния въздух, за голяма част от замърсителите (серен двуокис, азотен двуокис, фини прахови частици (ФПЧ10), въглероден оксид, олово и др.) вече са изтекли. От 01.01.2013 г. влизат в сила целевите норми за нивата на кадмий (5 ng/m3), никел (20 ng/m3), арсен (6 ng/m3) и бензо(α)пирен (1 ng/m3) в атмосферния въздух. От 01.01.2010 г. е в сила краткосрочната норма за опазване на човешкото здраве за озон (120 µg/m3), която не трябва да се превишава повече от 25 пъти на календарна година, осреднено за тригодишен период), но съответствието с тази норма се оценява на база регистрираните стойности осреднени за тригодишен период, като първият такъв период е 2010-2012 г. По показател ФПЧ2.5 съответствието със средногодишната норма (25 µg/m3) трябва да се постигне към 01.01.2015 г., като допустимото отклонение е 20% на 11.06.2008 г., намаляващи линейно на 01.01.2009 г. и на всеки 12 месеца след това до достигане на нормата. От 01.01.2020 г. средногодишната норма за ФПЧ2.5 става 20 µg/m3. В допълнение на нормите за опазване на човешкото здраве, в нормативната уредба е регламентирана цел за ограничаване на експозицията на ФПЧ2.5, която трябва да бъде постигната към 2020 г. Тази цел (може да бъде в диапазона от 0% до 20%) се определя в зависимост от показателя за средна експозиция на населението за 2011 г., получен на база осредняване на отчетените средногодишни концентрации на ФПЧ2.5 през три последователни години, считано от 2009 г. Въвежда се и задължение във връзка с концентрациите на експозицията на ФПЧ2.5 (20 µg/m3), което трябва да се постигане към 2015 г.

Що се отнася до ограничаването на емисиите на вредни вещества от стационарни източници, основна цел до 2020 г. е изпълнението на мерки от страна на операторите на големи горивни инсталации (ГГИ) за постигане на изискванията на новата Директива 2010/75/ЕО относно емисиите от промишлеността. Директивата установява по-строги норми за емисии на прах, серен диоксид и азотни оксиди, постигането на които ще окаже благоприятен ефект върху постигането на нормите за качество на атмосферния въздух.

Ангажиментите на България по Директива 2001/81/ЕО и по Гьотеборгския протокол към Конвенцията за трансгранично замърсяване на въздуха на далечни разстояния за нивата на емисиите на серен двуокис, азотен двуокис, неметанови летливи органични съединения и амоняк през 2010 г. са изпълнени.

За периода 1988 – 2010 г, емисиите на основните парникови газове имат тенденция към намаляване. Общото количество парникови газове, емитирано в страната през 2010 г., се равнява на 61.47 млн. тона (61472,06 Gg) CO_2 (въглероден двуокис) еквивалент (47.8% от емисиите през базовата година) или на 8.2 тона CO_2 еквивалент на човек от населението - по този показател България се доближава до средния за Европейския съюз.

Сектор “Енергия” има най-голям дял от общите емисии на парникови газове през 2010 г. – 75.6%. На второ място е сектор „Селско стопанство” – 10.4% и на трето е сектор “Отпадъци” с 7,6% от националните емисии. Сектор „Индустриални процеси” от трета позиция през 2008 г. вследствие на намалените производствени мощности заема четвърта позиция през 2010 г. с 6.3%.

Най-големите източници на емисии са: Германия – 19% от общото за ЕС количество, Великобритания – 13%, Италия и Франция – около 11%. България емитира под 1.5% от общите количество парникови газове на страните – членки на ЕС.

За периода емисиите на парниковите газове, получени при създаване на 1000 лева брутен вътрешен продукт значително намаляват – от 2.62 тона CO_2 – екв. за 1999 г. през 2010 г. те достигат до 0.87 тона CO_2 – екв. Намаляването на емисиите за единица БВП е признак на устойчиво развитие на икономиката на страната.

България е подписала Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата и Протокола от Киото. Протокола от Киото обвързва страната ни да намали своите общи емисии на парникови газове в контролния период 2008-2012 г. с 8% в сравнение с базовата 1988. Анализът на данните от националните инвентаризации за периода до 2010 г. спрямо целта от Киото показва, че емисиите на парникови газове са значително по-ниски в сравнение с базовата 1988 г. и в момента България има необходимия резерв, който осигурява изпълнение на ангажиментите, поети с подписването на Протокола от Киото.

Европейската схема за търговия с квоти на емисии парникови газове е пазарен механизъм на Общността, установен през 2005 г., за стимулиране на инвестициите в производство с ниски нива на въглеродните емисии. България е включена по право в Схемата след присъединяването ѝ към ЕС през 2007 г., но на практика реалното ѝ участие започва след одобряване на Националния план за разпределение на квоти (НПРК) за втория период на търговия (2008-2012 г.) с решение на ЕК от април 2010 г. Към момента на одобряване на НПРК схемата за търговия с квоти на емисии в България обхваща 132 инсталации. Общо квотите за разпределение се определят на малко под 206 млн. (205 892 286), включващи както квотите за обхванатите от схемата инсталации, така и тези в резерв за нови участници и за проекти по механизма „Съвместно изпълнение" на Протокола от Киото.

От 2013 г. се въвежда общ таван на емисионните квоти за целия ЕС, вместо 27 отделни тавана на квоти за всяка държава-членка, който е определен така, че да осигури линейно намаление на безплатните квоти до 2020 г. и намаление на емисиите на парникови газове на ЕС с 20% до 2020 г Страните-членки следва да изготвят и представят Национални мерки за изпълнение с разпределените квоти, въз основа на които Европейската комисия ще извърши оценка на разпределените безплатно квоти в рамките на целия Европейски съюз и дали това количество съответства на вече определения таван.

След 2013 г. търговете с квоти ще бъдат по-скоро правило, отколкото изключение, което е фундаменталната промяна в ЕСТЕ през третия период на търговия. 100% отдаване на търг се предвижда за емисионните права на електропроизводствения сектор още от началото на периода. Безплатното разпределение на квоти ще намалява постепенно – от 80% през 2013 до 30% през 2020 г., за да достигне 0% през 2027 г. От безплатни квоти ще се ползват промишлените сектори, топлофикационните мрежи и високоефективното комбинирано производство на енергия, като разпределението ще става въз основа на хармонизирани на европейско ниво критерии и амбициозни показатели.

Съгласно заложените в Директивата критерии България има право да договори дерогация, според която през 2013 г. да въведе само 30% отдаване на търг на квоти в електропроизводствения сектор (вместо задължителните 100%). Заявление за ползване на дерогация от пълно търгуване на квоти за емисии на парникови газове в електроенергийния сектор и Национален план с инвестиции за модернизация на сектор „Енергетика" до 2020 г. бяха внесени в Европейската комисия на 30 септември 2011 г.

За всяка държава-членка, съгласно Решението за разпределените усилия (Решение № 406/2009/ЕО) са определени индивидуални цели за секторите извън схемата, които да доведат до общо намаляване на емисиите в ЕС от секторите извън ЕСТЕ с 10% спрямо нивото им през 2005 г. За България е определен индивидуален ангажимент, позволяващ увеличаване на емисиите от секторите извън схемата с 20% спрямо нивото им от 2005 г.

С оглед формулирането и прилагането на единна политика в областта на изменението на климата, обхващаща реализацията на потенциала за намаляване на емисиите на парникови газове, съществуващ в различните сектори (енергетика, транспорт, индустрия, селско стопанство, бит и услуги) е разработен проект на Трети национален план за действие по изменение на климата 2013 – 2020 г. Основна стратегическа цел на Плана е да се очертае рамката на действия в областта на изменение на климата за периода 2013-2020 г., като се анализират и отчитат както международният контекст и новите реалии на глобалната политика в тази област, така и ангажиментите на ЕС, отразени в приетото в края на 2008 г. на най-високо политическо

ниво (от Европейския съвет и от Европейския парламент) законодателство.

Едно от ключовите предизвикателства не само пред европейската икономика, но и в глобален план е свързано с измененията на климата. Националната политика в областта на изменението на климата следва да бъде насочена към адаптация на най-чувствителните сектори (селско стопанство, туризъм, управление на водните ресурси и горския фонд и др.) към климатичните изменения, тъй като непредприемането на действия в тази насока може да доведе до неблагоприятни икономически последици за нашата страна в един по-дългосрочен план. Правителството е предприело действия по изготвянето на Стратегия за адаптация към измененията на климата, която ще бъде насочена към приспособяване на икономиката, екосистемите и обществото като цяло към вече неизбежните последствия от настъпилите климатични изменения.

В селското стопанство прогнозираните изменения на климата ще повлияят върху добивите, стопанисването на селскостопанските животни и географското разположение на производството на селскостопански продукти. Настъпването на все по-чести екстремни метеорологични явления и нарастването на силата им ще увеличи значително риска от загуби на реколтите. Изменението на климата ще окаже въздействие и върху почвите, като ще предизвика намаляване на органичните съставки в тях, а тези съставки имат важно значение за плодородието им. Последиците от изменението на климата за горите най-вероятно ще включват промени в тяхното състояние и продуктивност, както и промени в географския обхват на някои дървесни видове. Изменението на климата ще представлява и допълнително натоварване за секторите на рибарството и аквакултурите.

Изменението на климата ще предизвика значителни промени в качеството и наличието на водните ресурси, засягайки много сектори, в които водата играе съществена роля. Голяма част от селскостопанските земи се напояват естествено от валежите. Земеделието зависи също и от разполагаемите водни ресурси за изкуствено напояване.

Прогнозираното въздействие на изменението на климата върху валежите показва, че електропроизводството от ВЕЦ може да спадне. Очаква се също, че намаляването на валежите и горещите климатични вълни могат да окажат неблагоприятно влияние върху охладителните процеси в топлоелектрическите централи. Увеличаващото се върхово потребление на електроенергия през лятото за охлаждане на сгради, както и екстремните метеорологични явления, също ще окажат въздействие върху електроразпределението.

Има вероятност туризмът да бъде засегнат от намаляването на снежната покривка в планинските райони и ерозията на морските брегове. Изменението на климата ще предизвиква все по-голямо деградиране на екосистеми и все по-големи загуби на биоразнообразие, засягащи отделни биологични видове и въздействащи значително върху екосистемите и произтичащите от тях услуги, от които зависи цялото общество.

Един от нарастващите екологични проблеми в урбанизираните райони е шумът в околната среда, причинен от автомобилния, железопътния, въздушния транспорт, от промишлени дейности и от локални източници.

През 2011 г. наблюдаваните пунктове за регистриране на шума са 727 или с 200 повече от тези през 2006 г. Резултатите от измерванията показват, че хората изложени на наднормен денонощен шум в гр. София са 58.92% и 73.98% в град Пловдив. Надграничния шум през нощта засяга 72.23% от жителите на гр. София. Основният причинител на наднормени нива на шум е интензивния автомобилен трафик.Данните от Националната система за контрол, ограничаване и снижаване на шума, показват че шумовото състояние на градовете е с константно високи надгранични стойности. Измерваните дневни шумови нива в градовете за периода 2000 – 2010 г., определят като преобладаващи диапазоните 68–72 dB(A) и 63–67 dB(A), при норма 55-60 dB(A). Неблагоприятното задържане на високите стойности на шумовите нива в големите градове на страната, където плътността на населението е висока, означава тежка акустична обстановка, свързана с възникване на здравен риск.

В страната се прие нормативната база за защита от шума в околната среда, като бяха въведени принципите, прилагани в ЕС, за управлението на шума в урбанизираните територии и тихите зони извън тях. Основен проблем в големите градове е шумът от транспортния трафик. Проблеми, които пряко кореспондират с шумовото замърсяване от наземния транспорт са липсата на изградени шумозащитни съоръжения, слабости в градоустройственото планиране, неефективна организация на движението, както и лошо поддържаната пътна мрежа. Страната следва да разработи стратегически шумови карти и планове за действие на най-засегнатите населени места. През 2009 г. са разработени и докладвани пред ЕК

Стратегическите шумови карти (СШК) за агломерациите с над 250 000 жители в страната – София, Пловдив и Варна. През 2010 г., е представена пред ЕК шумовата карта за 89,260 км основни пътни участъци в Р България (с трафик над 6 000 000 годишно) и Планът за действие към СШК на град Пловдив. С това приключи разработването, одобряването и докладването на стратегическите карти за шум за всички агломерации с над 250 000 жители, и за основните пътища в Р България. Одобрени са плановете за действие на всички агломерации с население над 250 000 жители.

Биологичното разнообразие е нашият природен капитал. Той е запас от природни ресурси, от които могат да бъдат получени екосистемни продукти и услуги. Този капитал осигурява източниците на енергия, храна и материали; климата, водата и почвата, както и среда за живеене и отдих. Използването му често включва компромиси между различни екосистемни услуги и постигане на баланс между поддържането и използването на ресурсите. Опазването и рационалното използване на природния капитал има особено значение за нашата страна – съхранената природа на България и уникалното биологично разнообразие са предпоставка не само за осигуряване на благоприятна и здравословна жизнена среда, но и за развитието на перспективни екологични производства – устойчиви форми на туризъм (еко, балнео, спа и др.), биологично земеделие, опазване на земи с висока природна стойност и защитени зони, традиционно животновъдство, билкарство и др.

В края на 2010 г. броят на защитените територии в България е 953 с обща площ 582 458.1 ха (5.2% от територията на страната). Наблюдава се тенденция към увеличаване на площта на защитените територии, като за периода 1991- 2010 г. тя се е увеличила повече от два пъти. В България към края на 2010 г. са приети от Министерски съвет 335 защитените зони (345 на брой, но 10 се припокриват) от мрежата Натура 2000 покриващи общо 34.3% от територията на страната. В края на 2010 г. броят на определените защитени зони съгласно Директивата за птиците в България е 114 с обща площ 2 267 624 ха (20.4% от територията на страната), а броят на определените защитени зони съгласно Директивата за местообитанията е 231 с обща площ 3 330 101 ха (30% от територията на страната). Обявени са 111 защитени зони за опазване на дивите птици. Одобрени са 46 плана за управление на защитени територии и защитени зони и 72 плана за действие за застрашени животински и растителни видове.

Основната цел, свързана с опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие за съхраняване, укрепване и възстановяване на ключови екосистеми, местообитания, видове и особености на ландшафта е в съответствие с Общоевропейската стратегия за биологичното и ландшафтно разнообразие. Основните приоритети за постигането на тази цел се определят в зависимост от степента на застрашеност на биологичния вид и природно значимото място, значимостта на дейността за опазване и поддържане на биологичното разнообразие, задълженията, произтичащи от националното законодателство и сключените международни актове. Предвидените три групи приоритетни мерки за постигането на поставените цели са свързани с разширяване и укрепване на мрежата от защитени територии, укрепване на научната основа за опазване на биологичното разнообразие и създаването на националната екологична мрежа.

Политиката на България в областта на биологичното разнообразие, определяща се от членството на страната в ЕС, е в съответствие и с основните стратегически цели, поставени на европейско ниво, а именно Спиране загубата на биологично разнообтразие до 2010 г. и след това и Обвързване на екосистемните услуги с благосъстоянието на обществото. Във връзка с това, сред целевите приоритети са важни в европейски и национален мащаб видове и местообитания, съответстваща секторна политика, съобразена с биоразнообразието (в областта на регионалното развитие, енергетиката, земеделието, горите, рибарството), намаляване негативното въздействие на инвазивните чужди видове и международната търговия върху биоразнообразието, адаптиране към климатичните промени. Изключително важно за успеха на тази политика е осигуряване на адекватни финансови ресурси, изграждане на партньорства и повишаване на обществената информираност и подкрепа за биоразнообразието.

В периода до 2020 г. се предвижда приключване на инвентаризацията за определяне статуса на застрашеност, предприемане на поддържащи и възстановителни мерки и извършване на дългосрочен мониторинг на видове и местообитания; прилагане на секторни политики, съобразени с необходимостта от опазване на природата и развитие на екологосъобразни дейности за осигуряване поминъка и повишаване благосъстоянието на населението; намаляване на негативното въздействие върху биоразнообразието в земеделски райони чрез прилагане на устойчиви схеми за управление на земите и горите, намаляване на замърсяването от

земеделски източници и ограничаване деградацията на почвите.

По отношение на местообитания и видове с европейско значение се предвижда завършване на процеса по обявяване, прилагане на ефективно управление на местата от мрежата Натура 2000, постигане на благоприятно консервационно състояние или тенденции към такова, разработване и прилагане на планове за управление и осигуряване на тяхното дългосрочно устойчиво развитие.

В изпълнение на тези приоритети, в момента се изпълняват 52 договора/заповеди за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ от ОПОС на обща стойност 80 млн. лв. През периода 2009 – 2011 г. са изпълнявани общо 23 проекта, финансирани по ОПОС на стойност 47.678 млн. лв.

Завършени са 7 проекта относно: опазване, поддържане и възстановяване на Природен парк (ПП) „Златни пясъци”; изпълнение на приоритетни дейности от плана за управление на ПП „Витоша”; Център за опазване на скалогнездещите птици – Ломовете; възстановяване популацията на лалугера като основен елемент за поддържане на благоприятния консервационен статус на приоритетни тревни хабитати и популации на хищни птици в природен парк Сините камъни; консервационни дейности за целеви видове от директивата за птиците на Европейския съюз – белошипа ветрушка, черен лешояд и царски орел, в основните им местообитания в България; спешни мерки за възстановяване и консервация на видове и местообитания с европейска значимост в комплекса от защитени природни територии на Поморийско езеро; възстановяване, опазване и устойчиво управление на биоразнообразието в Защитена местност „Злато поле”.

В процес на изпълнение са 16 проекта за: картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове; разработване и внедряване на информационна система за защитените зони от екологична мрежа Натура 2000 и Национална информационна и комуникационна стратегия за мрежата Натура 2000; разработване на планове за управление на Природни паркове „Българка” и „Беласица”, както и на актуализиран план за управление на Национален парк (НП) „Централен Балкан”; опазване и възстановяване на редки и защитени растителни видове на територията на ПП „Странджа”; възстановяване на местообитания и биологичното разнообразие на територията на ПП „Българка”; опазване, поддържане и възстановяване на природни местообитания и местообитания на видове в НП „Централен Балкан” и др.

До момента са одобрени и се изпълняват девет проекта в областта на биологичното разнообразие по финансовия инструмент на ЕС за околната среда LIFE+ на обща стойност 13.2 млн евро, като европейското финансиране е в размер на 7.6 млн. евро. Тези проекти са насочени към: намаляване на влиянието на директното преследване и недиректните заплахи за царския орел и ловния сокол; защита и дългосрочно опазване на пет вида птици, включени в Приложение I на Директивата за птиците и трайно поддържане на техните местообитания – влажни зони в района на град Бургас; възстановяване на популацията на три вида големи лешояди в България, чрез консервационни дейности за тяхното опазване и мерки за подобряване на институционалния капацитет; създаване на пилотна мрежа от малки защитени зони, по модела „растителни микрорезервати”; подобряване на състоянието на 10 зони с общоевропейско значение, намиращи се под разпореждането на Държавната агенция по горите, чрез мерки за опазване и възстановяване на крайречните и влажните местообитания в горските територии; осигуряване на дългосрочно опазване на приоритетни Черноморски дъбови местообитания; въвеждане на мерки за управление на земеделски земи в района на Добруджа за осигуряване на зони за хранене на червеногушата гъска; съхраняване на генетичния фонд и подобряване на статуса на опазване на двете приоритетни горски местообитания в защитените зони по Натура 2000 в Драгоман и Плана в Западна България; подобряване на статуса на опазване на египетския лешояд в България и Гърция.

През периода 2009 – 2011 г. са изпълнявани общо 17 проекта, финансирани от ПУДООС на обща стойност 1.163 млн. лв., в рамките на които е преработен Плана за управление на ПП „Врачански Балкан” и резерват „Врачански карст” и се предвижда: разширяване на екологичната мрежа Натура 2000 в българската черноморска акватория; проследяване миграцията на червеногушите гъски; предпечатна подготовка на тритомно печатно издание на Червената книга на България; издръжка на Спасителен център за диви животни и др.

2.2.3. Енергетика

Българската енергетика е изправена пред предизвикателствата от значителната зависимост от внос на ресурси и енергия, от нарастващите енергийни цени и от промените в климата. България е една от най-бедните, най-енергоемките и най-зависимите от внос на енергийни ресурси страни в

Европа. За 2010 г. за задоволяване на брутното си потребление са били осигурени чрез внос 40% от необходимите енергоносители. Зависимостта от внос на природен газ, суров нефт и ядрено гориво е практически пълна и има традиционно едностранна насоченост към Руската Федерация.

Енергийна ефективност

Основно предизвикателство пред икономиката на страната е ниската енергийна ефективност, която влияе негативно върху конкурентоспособността. Причина за това са остарялата енергийна инфраструктура, която води до значителни загуби при преноса на енергия, остарелите машини, които използват предприятията, относително ниските цени на енергийните ресурси, които не стимулират въвеждане на енергоспестяващи технологии и относително трудния достъп до финансови ресурси за закупуването им. Устойчивият икономически растеж през последните години е съпроводен с тенденция на намаляване на енергийната интензивност.

Брутното вътрешно потребление е ключов фактор за развитието на индустрията и обезпечаване на развитието на обществото. Традиционно енергията се оценява като основен елемент на икономическото развитие, но практиката за производство и потребление на енергия оказва значително негативно въздействие върху околната среда. Брутното вътрешно потребление отразява спецификата на въздействието в зависимост от вида на използваното гориво, например използването на въглища като гориво обуславя изключително високи нива на замърсители - основна част от емисиите на парниковия газ CO2 са резултат от изгарянето на въглища; едно от екологично най-приемливите горива е природният газ, но при добива и транспортирането му се изхвърлят значителни количества парникови газове (напр. метан). Възобновяемите енергийни източници (ВЕИ) оказват най-малки въздействия върху околната среда. Дългосрочна цел е изпреварващ ръст на енергийната ефективност спрямо ръста на енергопотреблението и увеличаване на дела на енергия от ВЕИ.

Крайното енергийно потребление е индикатор за оценка на ефективността на енергийното потребление и енергийната ефективност.

По данни на НСИ в периода 2000 – 2010 г. крайното енергийно потребление е нараснало с 5,0%, като това е резултат от повишаване на потреблението в сектор Транспорт и Домакинствата и намаляване в сектор Индустрия. С най-съществено значение е нарастването на потреблението в сектор Транспорт с 48,3%, дължащо се на увеличеното потребление на горива в автомобилния транспорт. Като цяло потреблението в сектор „Домакинства, търговия, обществени организации" се е увеличило с 9,2%, като потреблението в Домакинства се е увеличило с 3,3%, но потреблението в сектор „Селско, горско стопанство и риболов" е намаляло с 40,1%.

Енергийното потребление в индустрията намалява с около 22,6% за периода 2001 – 2010 г. Това значително намаление се дължи на спада на промишленото производство в резултат на икономическата криза през 2009 до 86% от нивото на 2007 г. и на намаляване на енергийното потребление със 739 ktoe в резултат на намаляване енергийната интензивност на сектора като цяло.

Крайната енергийна интензивност, която е главният индикатор за ефективността на използване на енергията при крайните консуматори, намалява с над 5% средно годишно. Малко по-бързото намаляване на първичната енергийна интензивност показва подобряване на ефективността при преобразуването, преноса и разпределението на енергия.

Само за две години крайната енергийна интензивност намалява от 0,235 kgoe/лв.00 (килограма нефтен еквивалент за един лев по съпоставими цени от 2000 г.) през 2007 г. до 0,208 kgoe/лв00 през 2009 г. Това намаляване на енергийната интензивност отговаря на годишно спестяване на енергия при крайното потребление от 1,1 Mtoe (мегатона нефтен еквивалент). Енергийната интензивност намалява и през 2009 г., когато икономиката отбеляза спад поради кризата. В структурата на крайното енергийно потребление за 2009 г. най-голям дял заема потреблението на енергия в транспорта, следват домакинствата и индустрията. През 2009 г. в сравнение с 2000 г. крайното енергийно потребление нараства с 2.4%, като увеличението в транспорта е 50.8% и в услугите - 44.6%.

Въпреки положителната тенденция към подобряване на енергийната ефективност, енергийната интензивност на националния БВП е с 89% по-висока от средната за ЕС (измерена чрез брутното вътрешно потребление на енергия за единица БВП и при отчитане на паритета на покупателната способност) – 302 тне/М€05 спрямо 160 тне/ М€05. Значително по-ниски – 42.6% са различията между националния и европейския показател, измерен чрез крайното енергийно потребление. Това е индикатор за неефективно използване на първичните енергийни ресурси, което се потвърждава и от съотношението между получената енергия и вложените ресурси. Това

съотношение за националния енергиен баланс е 60.9%, а за Европа – 72.3% за 2010 г. За сравнение, това различие от 11.4 пункта показва, че в България се изразходват годишно 3 млн.тне повече енергийни ресурси, представляващи ~900 млн. евро повече разходи за енергия годишно. Енергийната интензивност се влияе от промените в енергийната ефективност, в горивния микс и в икономическите структури. Повишаването на енергийната ефективност и прекъсването на връзката между икономическото развитие и потреблението на енергия, особено от изкопаеми горива, е от изключително значение за устойчивото развитие. През периода 2000 - 2009 г. се запазва трайна тенденцията на намаление на брутното потребление на енергия на 1 000 евро БВП. Въпреки това енергийната интензивност на икономиката на България е почти пет пъти по-висока от средното равнище на ЕС-27. В енергийната стратегия за развитие на страната ни са определени основните мерки за енергийно спестяване при производството, транспортирането и потреблението на енергия.

Проблем на енергийната ефективност е, че близо 40% от използваната енергия в българските домакинства (включително за отопление и домакински нужди) е електрическата, докато за Европа този процент е 24%. прекалената „електрификация" на бита в страната води до три пъти повече разходи на първична енергия в сравнение с екологичната и по-евтина алтернатива – пряко използване на природен газ. Заместването на електрическата енергия с природен газ за отопление и за домакински нужди в бита ще допринесе за трикратно спестяване на първична енергия и по тази причина трябва да се разглежда като насока за подобряване на енергийната сигурност.

Въгледобив

Затварянето на 1-4 блок на атомно-електрическата централа (АЕЦ) „Козлодуй", увеличаването на цените на течните горива и необходимостта от гарантирането на енергийната сигурност в страната обуславят голямото значение на местния въгледобив за енергетиката на страната. Лигнитните въглища на практика са единствения местен източник на енергия. Характерно за тях е високото съдържание на прах, сяра, азотни окиси и парникови газове и ниската калоричност, поради което са необходими значителни инвестиции за достигане на екологичните изисквания на ЕС. Приоритетното насочване на инвестиции в този сектор е необходимо с оглед на значителното поскъпване на вносните въглища. Мините у нас са в лошо финансово състояние и с остарели производствени мощности. Това води до много ниска ефективност на сектора и необходимост от преструктуриране.

Електропроизводство

Структурата на електропроизводството в България е оптимална по отношение на разнообразие и местоположение на енергийните ресурси, което осигурява относително постоянни разходи за производство на електрическата енергия. Електрическата енергия, произведена от ядрени централи и местни въглища, се характеризира със стабилни във времето производствени разходи. По този начин националният електропроизводствен микс е безрисков и практически независещ от колебанията и непредсказуемите промени на цените на течните горива и природния газ.

Към настоящия момент електропроизводството в страната напълно задоволява местните нужди, което е гаранция за независимостта на страната по отношение на доставката на електроенергия. Основен проблем в електроенергетиката са остарелите и амортизирани мощности. Част от тях ще бъдат изведени от експлоатация, а друга част ще бъдат модернизирани и приведени в съответствие с новите екологични норми, което обаче изисква големи инвестиции Преносната електрическа мрежа на България има добра географска структура и може да обслужва надеждно транспортирането на енергия от централи към потребители. Основен проблем при нея е необходимостта от значителни инвестиции за намаляване на загубите при пренос.

Газоснабдяване

По отношение на суровината природен газ нашата страна е напълно зависима от доставките от Руската Федерация. Те се осъществяват по едно трасе, чийто капацитет е запълнен и което поставя пречки пред широкото използване на природен газ в бита. Липсата на диверсификация на доставките на природен газ представлява сериозен риск за икономиката на страната в случай на внезапно спиране на доставките. Това лишава страната както от алтернативни доставки, така и от възможности за солидарни действия в случай на временен дефицит. Основен недостатък на газовата инфраструктура е липсата на междусистемни връзки между България и съседните й страни. Налице са възможности за изграждане на междусистемни връзки с Турция, Гърция, Сърбия и Румъния, които могат да бъдат осъществени изпреварващо и по-евтино в сравнение с големите транзитни проекти. България разполага само с едно подземно газохранилище (ПГХ „Чирен") с недостатъчен капацитет, което не би могло да

осигури достатъчно природен газ в случай на прекъсване на доставките.

Друг основен проблем на газоснабдяването са недостатъчните инвестиции за изграждане в необходимата степен и за модернизация на газовата инфраструктура в страната (газопроводи и регазификационни терминали), която в много участъци има стари и амортизирани тръби. Топлофикационните дружества, които са най-голямата група клиенти на „Булгаргаз", не се издължават навреме поради тежкото си финансово състояние. Изграждането на газоразпределителна мрежа на територията на страната е все още в начален етап. Едва 1.9% от българските домакинства имат достъп до природен газ, докато за Европа този процент е 55%.

Пречка пред развитието на мрежите с ниско налягане е липсата на корпоративна и регулаторна политика за планирано развитие на преносната мрежа. Задължително е разработването и изпълнението на дългосрочни инвестиционни планове, както и контрол и санкциониране на изпълнението. Освен това, неясното законово разграничение между преносна и разпределителна мрежа, респективно между функциите и отговорностите на отделните мрежови компании, пречи на развитието на разпределителната мрежа и създава конфликти между преносното и разпределителните предприятия.

Нашата страна се намира на стратегически кръстопът между Европа и основните доставчици на природен газ - на Каспийския регион, Близкия Изток и Северна Африка, което може да я превърне в основен транзитен център на тази суровина към Европа. Освен с Руската Федерация, съществуват възможности за сключване на дългосрочни договори с тези страни. Необходимо е да бъдат предприети ускорени действия в това отношение предвид факта, че в момента тече ускорен процес на резервиране на свободните количества природен газ.

Топлоенергетика

Топлоснабдяването може да се разглежда като алтернатива на битовата газификация и отоплението с електрическа енергия. Инвестициите за изграждане на газоразпределителни мрежи с ниско налягане и разходите за поддържането им повишават цената на единица топлинна енергия значително над разходите за съществуващите топлоснабдителни мрежи, ако те бъдат модернизирани. Определянето на цените от енергийния регулатор на този етап не стимулира инвестиции в обновяване на наличната топлопреносна инфраструктура.

Засега ниските цени на електроенергията са причина за отлив на абонати на топлофикационните дружества. Налице е също така много ниска събираемост на задълженията на битови клиенти, които представляват по-големия дял от абонатите на топлофикационните дружества. Основен проблем на топлоснабдяването са остарелите производствени мощности. Почти 90% от мощностите за комбинирано производство са на възраст от 20 до 36 години. Остарялата преносна инфраструктура също е причина за значителни загуби в рамките на 13% за 2009 г. по пътя на услугата до крайните клиенти.

Все още проблем на сектора е недостатъчното използване на възможностите за комбинирано производство на електроенергия, което значително повишава ефективността и намалява емисиите на парникови газове. Проблем за централите използващи твърди горива е и невъзможността да покрият екологичните изисквания на европейското законодателство.

Възобновяеми енергийни източници

България има значителен потенциал за оползотворяване на енергията от възобновяеми източници. В резултат на създадените условия, натрупания опит и предпоставки за развитието на сектора, очакван факт е постигането на задължителната национална цел за 16% дял на енергията възобновяеми източници от общото крайно потребление на енергия в страната през 2020 г., като страната получава най-ниското допълнително увеличение (6.4%), спрямо останалите държави-членки.

Стимулирането на инвестициите в сектора би разнообразило енергийния микс в страната и допринесло за намаляване на вноса на първични енергийни ресурси и забавяне на процеса на изчерпване на местните енергийни суровини. По данни за базовата 2008 г. (съгласно Евростат), енергията от ВИ в страната възлиза на 1 млн. тне, в които делът на биомасата е 71.3%, на водната енергия – 24.4% и другите ВЕИ са 4.3%. Делът на енергията от ВИ в брутното крайно потребление на енергия за 2008 г. е 9.6%, а за 2010 г. нараства до 12.6% (*Първи национален доклад за напредъка на България в насърчаването и използването на енергията от възобновяеми източници*). Според данните на Евростат през 2010 г. този показател е 13.8%. Към настоящия момент в България най-пълноценно се използва потенциалът на хидроенергията посредством водно-електрически централи и твърдата биомаса, залегнала предимно като гориво за отопление в бита и в обществени сгради. От

секторните цели единствено тази за потребление на ВЕИ в транспортния сектор е задължителна – 10% дял на ВЕИ в крайното енергийно потребление в транспорта до 2020 г.

Сумарният технически потенциал за производство на енергия от ВЕИ в България е приблизително 4 500 ктне годишно. Разпределението му между различните видове източници е неравномерно, като най-голям дял притежават хидроенергията (~31%) и биомасата (~36%). Географското положение на България предопределя сравнително минималния дял на вятърната енергия (~7.5%) и енергията на приливи, отливи и морски вълни. В същото време страната притежава значителни горски ресурси и развито селскостопанско производство – източници както на твърда биомаса, така и на суровина за производство на биогаз и течни горива.

Потенциал за производство на хидроенергия има река Дунав, както и реките Арда и Места. Изграждането на хидроенергийни комплекси чрез използване на гъвкавите механизми, предвидени в Директива 2009/28, по река Дунав е една от възможностите за оползотворяване на хидроенергийния потенциал. След пренасочване на водите на река Места към каскада „Доспат – Въча" ще се увеличи използваемостта на изградените хидроенергийни мощности.

Законът за възобновяемите и алтернативните енергийни източници и биогоривата (ЗВАЕИБ) беше основния национален документ, с който до транспонирането на Директива 2009/28/ЕО през 2011 г. е регламентирана политиката за насърчаване производството и потреблението на енергия от ВИ в България. ЗВАЕИБ е приет през 2007 г.

Като недостатъци в областта на стимулирането на ВЕИ могат да се причислят:

- насърчаването на използването на биогорива и биомаса може да доведе до отрицателни ефекти в случай, че не бъде обвързано с ясно дефинирани критерии за устойчивост и произтичащите от тях ограничения;
- стимулирането на производството на енергия от ВИ води до повишаване на цената на енергията за крайните потребители. За тази цел е необходимо да се разработят пазарни механизми за насърчаването на ВЕИ с най-ниски разходи за обществото.
- зависимост от метеорологичните условия на инсталации, използващи ВЕИ, поради което те не могат да поддържат постоянно производство.
- необходимост от изграждането на балансиращи мощности;
- използването на ВЕИ трябва да бъде съобразено с екологичните изисквания.

Важна задача пред държавните институции през последните години представляваше съгласуването на интересите на инвеститорите и собствениците на електрическите мрежи. Опитът показа, че прекалено изгодния за инвеститорите режим води до нереалистично високи искания за присъединявания, на които електроенергийната система не е в състояние да отговори. Това доведе до необходимостта от подготовка на нов Закон за енергията от възобновяеми източници (ЗЕВИ), който да отговаря по-добре на изискването за равнопоставеност на участниците в процеса.

По отношение на намаленията на емисиите на парникови газове най-голям дял има употребата на биомаса за производство на топлинна енергия, следвана от употребата на възобновяеми източници за производство на електрическа енергия.

Нетните намаления на емисиите на парникови газове вследствие увеличаване дела на енергията от ВИ за производство на енергия са 5 124 705 t_{CO2eq} за 2009 г и 6 167 301 t_{CO2eq} за 2010 г., които разпределени по видове енергия са както следва:

- електрическа енергия – 2 333 148 t_{CO2eq} за 2009 г. и 2 819 460 t_{CO2eq} за 2010 г.
- топлинна енергия – 2 779 700 t_{CO2eq} за 2009 г. и 3 323 398 t_{CO2eq} за 2010 г. Намаленията на емисиите на парникови газове вследствие употребата на биомаса за производство на топлинна енергия бележи известно нарастване през 2010 г., в сравнение с 2009 г. Докато стойностите на намаленията, изразени в проценти за 2009 г. възлизат на 17.16%, то през 2010 г. тебостигат почти 20% (19.90%)..

Емисии на парникови газове

В сектор енергетика са съсредоточени 40% от емисиите на парникови газове в страната. Електропроизводствените централи и топлофикациите са основен замърсител и емитират над 25 млн. тона CO2 годишно, като за 2009 г. количеството емитирани емисии само от въглищните централи е 19,8 млн. тона CO2. Тези енергийни дружества са задължени да участват в европейската Схема за търговия с квоти на емисии на парникови

газове. Схемата работи на принципа „замърсителят плаща". Плащането се състои в закупуване на разрешителни за отделяне на определени количества парникови газове при производството на електроенергия и топлинна енергия.

След 2013 г. приходите от търгове за продажба на разрешителни ще се събират в националните бюджети на държавите-членки. Не по-малко от 50% от тези приходи трябва да бъдат използвани за борба с климатичните промени, насърчаване на ВЕИ, въвеждане на чисти въглищни технологии (технологии за улавяне и съхранение на CO2) и смекчаване на социалните последствия от увеличените енергийни разходи. След 2013 г. се очаква разходите на ТЕЦ и топлофикациите в страната за закупуване на квоти за емисии на парникови газове значително да се увеличат, което ще повлияе съществено цената на електроенергията. Като се вземат предвид актуалните прогнози за цената на разрешителните за емисии на парникови газове (40лв./т CO2) и ежегодно увеличаващите се обеми търгувани разрешителни от 20% до 100%, може да се направят предварителни оценки, че републиканският бюджет ще получи над 1 млрд. евро годишни приходи от търговия с емисии за периода 2013-2020 г., които впоследствие може да бъдат използвани за подобряване на енергийната ефективност и въвеждане на чисти технологии.

2.2.4. Научна инфраструктура

Изграждането на научноизследователски инфраструктури обединява съществуващия научен капацитет в национален, регионален и/или европейски мащаб, за работа по съвместни научни проблеми, гарантира мащабност на провежданите научни изследвания и е начин да бъде преодоляна фрагментираността на националната и европейската научна система. По този начин се постига ефективност на използваните ресурси и високо качество на провежданите научни изследвания, както и се концентрират усилията на участниците в научно-иновационната система в приоритетни области с осезаемо стратегическо въздействие.

Научната инфраструктура обвързва трите ключови фактора, необходими за изграждането на динамичен икономически модел на устойчиво развитие и заетост - образование, научни изследвания и иновации, осигурява стратегическото и ефективното развитие на науката и иновациите, повишава конкурентоспособността на научните продукти.

В България на практика липсва ясно обособена институционална рамка, която да управлява научната инфраструктура. Научният ресурс в частта материална инфраструктура се характеризира със:

- Остаряла материална база и неефективно използване на съществуващата материална база;
- Липса на съвременен подход при административно-финансовото управление на наличната инфраструктура в рамките на базовите организации;
- Липса на специализиран персонал, обучен и квалифициран да обслужва оборудването и неговите потребители; тези дейности често се изпълняват по съвместителство от академичен персонал; невъзможността за назначаване на специализиран персонал често се корени в архаичните и централизираните методи на управление на базовите организации;
- Липса на координация и допълняемост на налично съвременно оборудване в рамките на една институция и между отделните организации;
- Липса на концентрация на апаратура, в някои случаи – силно персонализиран подход и дублиране на оборудването.

МОМН разработи Национална пътна карта за научна инфраструктура, приета с РМС № 692 от 21 септември 2010 г., която обхваща големи научни комплекси, обслужващи специфични икономически и социални потребности на страната, региона на Югоизточна Европа и паневропейските инфраструктури.

България вече е включена в част от европейските проекти за подготовка изграждането на научноизследователски инфраструктурни комплекси. Това са:

- Galileo и EGNOS – Европейска сателитна навигационна система;
- ESSurvey – европейско социално изследване;
- EURO-ARGO - глобален мониторинг на океаните и моретата;
- SPIRAL2 – ускорител и инструментариум за добиване на много редки радиоактивни изотопни лъчи с интензитет несъществуващ до момента;
- CLARIN - Електронни лингвистични модели;
- ERICON-AB AURORA BOREALIS – изграждане на ледоразбивач за научни цели;
- ELI – мега-светлинен лазер;

- BBMRI - Европейска инфраструктура за биобанкиране;

- PRACE – Партньорство за върхови изчислителни изследвания в Европа.

2.2.5. Здравна инфраструктура

Ограничени са финансовите средства за поддържане на дълготрайните материални активи в здравната система, като сгради, оборудване, инфраструктура. Остарялата материално-техническа база на държавните и общинските лечебни заведения изисква значителен финансов ресурс за поддържане и модернизиране.

По-голямата част от финансовия ресурс в системата на здравеопазването се разпределя за скъпоструващото болнично лечение (51%), въпреки че то се характеризира с постоянна задлъжнялост през последните години. Налице е тенденция към прогресивно нарастващ брой на хоспитализациите през последните години. Най-високата честота на хоспитализациите е за лица на 65 и повече години (39.85%). Сред водещите причини за хоспитализация са заболяванията на кръвоносната система и респираторните заболявания, което представлява общо 40.2% от хоспитализациите (НЦЗИ, 2010).

Структурата на разходите съществено се разминава със обичайната за ЕС, където за активно болнично лечение се отделят едва 29% от разходите. Поради съществуващите несъвършенства в организацията на извънболничната помощ, и нарушената връзка, координация и приемственост с подсистемата за болнична медицинска помощ значително се увеличава потокът от пациенти към специализирано медицинско обслужване и хоспитализация в болнично заведение. Болничната система допълнително се натоварва с пациенти, чието състояние не е било овладяно в системата на извънболничната медицинска помощ. Заради некачественото извънболнично лечение голям процент от тези болни достигат и до високоспециализираните и високотехнологичните държавни болници, като по този начин разходите за тяхното лечение значително се увеличават.

От друга страна е чувствителен недостигът от профилирани лечебни заведения за пациенти със завършило активно лечение (за рехабилитация, продължително лечение и др.). Структурата на разходите показва, че в България за тази дейност се отделят едва 3% от разходите за здравеопазване при средни стойности от 12% за ЕС. Близо два пъти по-нисък е и делът на средствата, отделяни за дейности в извънболничната помощ и особено за промоция на здраве и профилактика на болестите (18% спрямо 31% за ЕС). Въпреки големия брой на разработените профилактични програми липсват заложени механизми за мониторинг и оценка на тяхната ефективност. Финансовите стимули са насочени предимно към диагностично-лечебните дейности, като промотивните и профилактичните са на втори план. Резултатите на Националната здравно осигурителна каса (НЗОК) за 2008 г. показват, че с профилактични прегледи са обхванати едва 20-30% от здравноосигурените лица. Недостатъчно е и участието на обществените структури на национално и локално нива, като реализирането на програмите остава все още като основен ангажимент единствено на МЗ.

Все още предстои да бъде направена оценка и преструктуриране на болничната мрежа. Броят болнични легла в България към 31.12.2009 г. е силно завишен - 50 041, т.е. 661.6 на100 000 души население срещу 550.9 на 100 000 средно за Европейския съюз.

В структурата на специализираните болници към 31.12.2011 г. тези за активно лечение представляват 62.2%. Здравната система разполага с 5 специализирани болници за долекуване и продължително лечение, 16 - за продължително лечение, долекуване и рехабилитация и 23 - за рехабилитация и 12 психиатрични болници към 31.12.2011 г., като броят на тези заведения в последните години не отговаря на потребностите от този вид лечебни заведения.

Осигуреността на населението у нас с ОПЛ в края на 2011 г. е 6.4% на 10 000 души от населението.

Не е разработен модел за ясен и мотивиран начин за финансиране на спешната медицинска помощ. Системата на спешната медицинска помощ функционира на две нива: самостоятелни центрове за спешна медицинска помощ в областните градове и Спешни отделения към областните МБАЛ. Дейността на системата продължава да се затруднява поради редица причини, по-важните от които са: обслужване на голям брой лица без индикации за спешност, най-често неполучили помощ от личните си лекари или без здравно осигуряване; нерешени въпроси с финансирането на дейността на Спешните отделения, което нарушава бюджетите на съответните болници; недостиг и текучество на медицинския (основно лекари) персонал в Центровете за спешна медицинска помощ, главно поради ниското заплащане, трудните условия на работа и ограничените възможности за професионално развитие.

2.2.6. Спортна инфраструктура

Общия брой на регистрираните в публичния регистър спортни обекти и съоръжения за социален туризъм към 2010г. на територията на България е 2012. 90% от регистрираните обекти се управляват от съответните общини, 7% са държавна собственост и 3% са частна собственост.

В последните години спортната инфраструктура е в постоянен регрес. Паралелно с намаляване на социалното значение на спорта се пренебрегва поддръжката и обновяването на спортната база. В момента основни характерни белези са морално остарелите съоръжения, лоша поддръжка и единични опити за ново строителство на спортни площадки и зали. Недостатъчен е броят на специализираните спортни площадки по местоживеене, на велоалеи и други спортни съоръжения които предоставят възможност за самостоятелно или организирано практикуване на спорт. В допълнение състоянието на научното и медицинското осигуряване не отговаря на съвременните изисквания на тренировъчната и състезателна дейност.

Регистрацията на спортните организации им дава значителна автономност в техните дейности. От друга страна при определяне на взаимоотношенията на държавната власт със спортните организации се получават значителни несъответствия при реализация на правомощията. Налице е също така липсата на адекватна координация между държавните и обществените организации, тъй като не съществуват общински структури за координиране на работата между държавната и местната власт.

Съществен проблем за съществуващите спортни съоръжения е липсата в значителна част от тях на достъпна среда за хора с увреждания. При тези условия за тази част от населението няма нормални условия за занимания със спорт и интегрирането им в обществото.

2.3. Информационни и комуникационни технологии

Изграждането на по-добра инфраструктура в областта на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) е ключов фактор за социалното и икономическото развитие на страната. Това допринася за повишаването на конкурентоспособността на бизнеса и за разкриването на нови перспективи както в организацията на работата, така и в създаването на нови и по-привлекателни работни места.

В края на 2009 г. разходите за ИКТ възлизат на 6.9% от БВП[42]. По този показател България се нарежда на едно от първите места в ЕС. Високият дял на ИКТ разходите се дължи изцяло на сектора на електронните съобщения. За разлика от него се наблюдава съществено изоставане по показателя информационни технологии. Това е резултат от все още значително изоставащите разходи за покупка на компютри и софтуер от населението, които са над два пъти под средното ниво за ЕС.

През 2007 г. България е сред страните с най-малък дял на сектора за софтуерни услуги, в който са заети само 16 619 души (0.43% от работната сила), но от друга страна той произвежда 1.17% от БВП на страната. По отношение на приноса на сектора към БВП през годината страната изпреварва Полша и Румъния[43].

Електронни съобщения

Общият обем на пазара на електронни съобщения у нас през 2009 г. възлиза на 3 325 млн. лв., като на годишна база е отчетен спад от 5.9%. Основните приходи са от мобилни услуги и фиксирани услуги – съответно около 2 148 и 529 млн. лв.[44]

Въпреки значителния спад в общите приходи от предоставяне на фиксирани телефонни услуги и през 2009 г. „БТК" АД запазва високия си относителен дял, изчислен на база приходи от предоставяне на фиксирана телефонна услуга (95,7%). Тенденцията от предходните години за намаляване на приходите от използването на фиксирани телефонни услуги се запазва. Това е резултат най-вече от пренасочването на потребителите към по-интензивно използване на мобилни телефонни услуги и на безплатен достъп до пренос на глас в реално време през Интернет, предоставян чрез специфични софтуерни продукти.

Продължава тенденцията за намаляване на броя на фиксираните телефонни постове в България, като през 2009 г. той е над 2.1 млн. На годишна база намалението е 3%, като за предходните 3 години е отчетено намаление от 4-5% годишно. Анализът на

[42] Прогнозни данни на Евростат за 2009 г.

[43] D2 – The European Software Industry, Pierre Audoin Consultants, July 30, 2009.

[44] Използвани са данни от Годишния доклад на Комисията за регулиране на съобщенията за 2009 г.

степента на цифровизация на мрежата на БТК АД през 2009 г. показва, че 95% от активните фиксирани телефонни постове са цифрови, а 5% – аналогови, като е отчетено нарастване с 13 процентни пункта на цифровите фиксирани телефонни постове на годишна база. Общият брой на обществените телефони и телефонните кабини в страната през 2009 г. възлиза на 12 109. По този показател на годишна база е отчетено намаление от 15.4%.

По данни на БТК АД през 2009 г. няма нетелефонизирани населени места с население над 500 души. Селищата без фиксирани телефонни постове с население между 500 и 50 души са 73, а с население под 50 души – 451. Като цяло 90.1% от населените места в страната имат достъп до фиксирана телефонна услуга.

През 2009 г. на пазара за мобилни мрежи и услуги оперират три компании – „БТК" АД, „Мобилтел" ЕАД и „Космо България Мобайл" ЕАД. „Мобилтел" ЕАД и „Космо България Мобайл" ЕАД имат GSM покритие на територията и на населението на страната съответно над 99%, докато за „БТК" АД тези стойности са съответно над 95% и над 99%. Най-голямо UMTS покритие по двата показателя има „Космо България Мобайл" ЕАД – съответно 47.02% за територията на страната и 82.05% от населението.

Общите приходи от предоставяне на мобилни услуги през годината възлизат на 2.15 млрд. лв., което е 64.6% от общия обем на пазара за електронни съобщения в страната. Най-голям дял, 37% от тях, са приходи от гласова телефония. В сравнение с края на 2008 г., когато е отчетен ръст от 8.2%, през 2009 г. е отчетен спад на приходите от мобилни услуги от 3.7%. Общият брой абонати към края на 2009 г. е 10 575 700. По показателя „брой абонати към края на годината" е регистриран ръст от едва 0.7% на годишна база, което е значително по-малко от регистрирания ръст през предходните години. Мобилната телефонна плътност в страната достига 140%, което е нарастване с 10 п.п. само за последните две години, като България се нарежда на едно от челните места в ЕС по този индикатор. Това ясно показва, че броят на потребителите, използващи повече от една SIM карта, продължава да нараства. От друга страна, намаляващият темп на растеж на броя потребители, както и достигнатата значителна степен на мобилна телефонна плътност показват достигане на ниво на насищане на пазара за мобилни услуги.

През 2009 г. абонатите по договор са повече от потребителите на предплатени услуги, съответно 59% към 41%. През годината абонатите по договор са над 6.2 млн. Мобилните компании предлагат комбинирани и/или пакетни услуги, включващи както мобилна, така и фиксирана комуникация. Според данните за средномесечен потребителски разход за мобилни услуги разходите в България са по-ниски от тези в Гърция, както и от тези в Чехия, Словакия и Малта при силно или средно потребление[45]. Независимо от потреблението, разходите за мобилни услуги в страната надвишават средните за ЕС-27.

Покритие и достъп до Интернет

Достъпът до Интернет на населението, както и разпространението на широколентовата Интернет връзка сред домакинствата и предприятията са сред най-важните характеристики, определящи състоянието на съществуващите ИКТ в страната. През 2011 г. само 46.2% от населението у нас има осигурен достъп до компютър. През годината едва 45.0% от домакинствата у нас имат достъп до Интернет (фиксирана или широколентова връзка). По този показател България може да се сравнява единствено с Румъния (42%), която въпреки, че през 2006 г. има по-ниски стойности от тези на България е успяла да осъществи по-интензивен ръст. През 2011 г. домакинствата с широколентова Интернет връзка в страната възлизат на 39.8%, като единствено в гъсто населените места у нас този показател достига до 50.6%. През 2009 г. предприятията с фиксиран широколентов достъп до Интернет са 70%. По този показател страната изпреварва Латвия (62%), Литва (58%), Полша (58%) и Румъния (41%).

През годината някои от по-малките Интернет доставчици са прекратили своята дейност, а други са изкупени от по-големите доставчици за пренос на данни и услуги за достъп до Интернет, като се запазва тенденцията за цялостно окрупняване на сегмента. През 2009 г. 724 предприятия са заявили желание за предоставяне на пренос на данни и услуги за достъп до Интернет. На годишна база това е нарастване от 13.8%, което е повече от отчетения в края на 2008 г. ръст от 9.1%, но значително по-малко от ръстовете регистрирани през 2005 и 2006 г., което показва постепенно достигане на нивото на насищане на пазара за тази услуга.

Обемът на пазарния сегмент „Пренос на данни и услуги за достъп до Интернет" през 2009 г., изчислен на база на получените в Комисията за регулиране на съобщенията данни, възлиза на 295 млн. лв., което е с 40% повече от стойността през 2007 г. Най-голям дял имат приходите от предоставяне на некомутируем

[45] Годишен доклад на Комисията за регулиране на съобщенията за 2009 г., стр. 56, 57.

достъп до Интернет (76.44%) и на приходите от изграждане на виртуални мрежи (8.59%) и услуги за пренос на данни (8.34%).

Абонатите на услуги за достъп до Интернет към края на 2009 г. са 999 912 или на годишна база е регистрирано увеличение от 17.2%. Относителният дял на абонатите ползващи Интернет със скорост по-ниска от 144 Kbps е едва 0.4%. 59.8% от всички Интернет връзки в страната са със скорост над 10 Mbps, което показва, че потребителите в страната получават услуги с високо качество.

През 2009 г. броят на линиите за широколентов достъп на 100 души население в България – 11.9 е най-ниският в ЕС. Страната изостава както по отношение на свързаност и приложение на технологиите от страна на бизнеса и потребителите, така и по отношение на ползваемостта на широколентовия достъп до Интернет, като достъпът в селските райони е много ограничен. Трябва да се отбележи обаче, че от гледна точка на пазара не винаги е рентабилно да се инвестира в широколентов достъп Най-рентабилно е изграждането на широколентови мрежи в гъстонаселените райони, където потенциалното търсене е по-голямо.

През 2009 г. широколентовото покритие обхваща 13% от населението, като България се нарежда на последно място по този показател (заедно с Румъния). Полша и Словакия също имат сходни, макар и малко по-високи показатели – съответно 13.5% и 14.8%. При останалите страни, приети в ЕС през 2004 г., този показател е над 18%. Общото DSL покритие обхваща 85% от населението на страната, а покритието на населението в селските райони е само 33%[46].

Най-широко разпространените технологии за широколентов достъп до Интернет през 2009 г. са LAN и RLAN (53.5% от общия брой абонати), ADSL (31.1%) и кабелният достъп (12.1%). Сравнително ниските инвестиционни и оперативни разходи са предпоставка за нарастването на броя на LAN операторите. С нарастването на броя на потребителите намалява себестойността на услугите и се предоставя възможност за генериране на по-голяма печалба от доставчиците. Малко над 30% е делът на DSL технологията в общия дял на широколентовите услуги, като единствено в Румъния този дял е по-малък и се използва друг достъп до широколентов Интернет. Ниският дял на DSL услугите се дължи на по-късното им навлизане на пазара, както и на конкуренцията на LAN мрежите, които предлагат добро съотношение между скорост и цена. В края на 2009 г. абонатите на широколентов Интернет използващи DSL технологията възлизат на 309 745.

Използване на ИКТ и Интернет

През 2011 г. едва 46.4% от населението на страната между 16 и 74 г. използва регулярно Интернет, като от ЕС изпреварваме единствено Румъния (34%) и Гърция (41%). По данни от предходната година най-големите потребителски групи са съответно учащите (93.5%), хората на възраст между 16 и 24 години (76.1%) и хората с висше образование (79.8%)[47]. През 2009 г. България изостава от другите държави-членки на ЕС и по сложността на компютърните умения, които са придобили отделните индивиди. Процентът на тези, които притежават най-голям брой умения е най-нисък в нашата страна (7%), докато при другите държави-членки, с изключение на Румъния (9%), Гърция (13%) и Полша (14%), този показател е значително по-висок.

Известно изоставане от средните нива за ЕС, макар и не така ясно изразено, съществува и при показателите отчитащи използването на ИКТ от предприятията. През 2011 г. 90% от тях използват компютри, като 86.9% имат достъп до Интернет. Ниското ниво на показателя „достъп до Интернет" тук е в резултат на групата на малките предприятия - през 2011 г. само 84.7% от тях имат достъп до Интернет. През 2010 г. най-често предприятията използват Интернет за банкиране (68.5%), при използването на електронен подпис (56.7%), за автоматизиран обмен на данни (44.8%) или за поддръжката на собствена Интернет страница (43.8%)[48].

През 2011 г. едва 6.7% от населението на страната между 16 и 74 г. използва Интернет за закупуване на стоки и услуги. По този показател изпреварваме Румъния (4%), докато при всички останали страни от ЕС отчетените стойности са над 10%. През 2009 г. обаче само 1% от оборота на предприятията е от електронна търговия през Интернет.

[46] Данни от Europe's Digital Competitiveness Report 2010.

[47] Статистически справочник 2010, НСИ стр. 271.

[48] Статистически справочник 2010, НСИ стр. 271

Развитие на електронно правителство

По данни на Евростат през 2009 г. у нас едва 40% от 20-те основни публични услуги се предлагат „online". От всички държави-членки на ЕС единствено Румъния и Гърция имат сходни показатели (45%), а средната стойност за ЕС възлиза на 73.8%. Това показва чувствителното изоставане на България по отношение на въвеждането на „електронно правителство". През 2010 г. едва 15% от населението между 16 и 74 г. използва Интернет за комуникация с органите на властта. По този показател страната изпреварва единствено Румъния (7%) и Гърция (13%). През 2009 г. 58.5% от предприятията в България използват Интернет за комуникация с властите, като единствено в Румъния този процент е но-нисък.

2.4.Научни изследвания и иновации

Научни изследвания

През последното десетилетие научните изследвания и иновациите се превърнаха в централен за европейската политика приоритет.

Научните изследвания и иновациите трябва да се разглеждат като крайъгълен камък за повишаване на конкурентоспособността на икономиката, генератор на икономически растеж и работни места, Ограничените ресурси (финансови, технически и човешки), както и ниското ниво на капацитета за управление на този важен за конкурентоспособността фактор в страната ни, поставят сериозни въпроси пред бъдещето на сектора на науката и иновациите. През 2010 г. България за първи път прие национална цел разходите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) до 2020 г. да достигнат 1.5% от БВП.

Национална стратегия за научните изследвания до 2020 г. ще способства за ускорено използване на резултатите от изследванията, модернизиране на научния процес и въвеждане на ефективни европейски модели и практики. Тя отчита приоритетите на ЕС за изграждане на европейското пространство за научни изследвания и иновации и по-специално потребността от концентрация на публичните средства в приоритетни научни области. Визира се необходимостта за оказване на подкрепа за научната инфраструктура, включително и чрез Структурните фондове; за активиране ролята на индустрията в научно-иновационните процеси; насърчаване свободното движение на хора, знания и технологии.

Националната стратегия за научни изследвания ще дефинира приоритетните направления за развитие на науката и иновациите като се предвижда и регулярна оценка на изпълнението на целите. Стратегията ще съдържа и конкретни финансови инструменти за реализиране на нейните задачи като по този начин ще осигури непрекъснат мониторинг и обратна връзка при реализацията на конкретните мерки.

Публикационната активност (като показател не отразява значението на научните резултати за бизнеса) на българските учени очертава добра структура на научните изследвания, която комбинира от една страна, структурата на класическите естественонаучни фундаментални дисциплини, а от друга, на редица възникнали на тяхна основа интердисциплинарни области с по-приложен характер, каквито са науките за Земята, за материалите и за Космоса. За периода 2004-2008г. по брой реферирани статии, отразени в Essential Science Indicators, България е в първата половина на класацията на страните в световен мащаб в следните 8 области: 1. Биология и биохимия; 2. Химия; 3. Науки за Земята; 4. Физика; 5. Наука за материалите; 6. Инженерни науки; 7. Ботаника и зоология; 8. Фармакология и токсикология. Най-високо цитираните български статии са в областта на физиката, клиничната медицина, химията, инженерните науки и ботаника и зоология. Повечето високо цитирани статии са резултат от международно сътрудничество. Положителна тенденция, която се наблюдава в периода 1996-2007 г., е увеличаването на процента на статиите на български учени в съавторство с чуждестранни учени – от 32.4% на 53.9%.

Ниските разходи за наука в страната имат като резултат и ниско ниво на наличния човешки капитал в тази област. При стойности от 1.03% от работната сила на заетите в сферата на науката в ЕС, за България този индикатор е едва 0.48%. Слабият интерес на предприятията към иновационна дейност предопределя и изключително ниската заетост на учени в предприятията, които представляват едва 0.08% от работната сила в страната при стойности от 0.54% за ЕС. Положителна тенденция все пак е увеличаването на персонала зает с НИРД. От 2000 г. до 2008 г. той нараства от 16 853 на 20 097 учени. Увеличението се дължи преди всичко да нарастване на броя на научните работници в областта на техническите (което може да се възприеме като положителна тенденция) и обществените науки.

Неблагоприятен е фактът, че за периода намалява човешкия ресурс в областта на медицината и едва леко се покачва този при естествените науки. От 2000 до 2008 г. се подобрява и структурата на заетите с НИРД, като намалява броят на заетите в държавния сектор учени и се увеличава броят им в предприятията и сектор висше образование.

През 2009 и 2010 г. предвидените бюджетни средства за НИРД намаляха. Значително беше съкратен бюджета на Българската академия на науките за двете години, като той не покриваше и основни текущи разходи. Налице е рязко ограничаване на бюджетите по фондовете, финансиращи иновационни проекти. По Националния иновационен фонд към Министерството на икономиката, енергетиката и туризма бяха регистрирани две години без конкурсни сесии. Бяха отпускани средства за плащания по вече сключени договори. Средствата за научноизследователска и художественотворческа дейност на университетите също търпят намаление в рамките на по-ниските общи бюджети за 2010 г. През 2009 г. бюджетите по научноизследователските проекти във висшите училища приключиха с 40% по-ниски отчетени разходи от предварително одобрените. Фонд „Научни изследвания" също силно ограничи дейността си през последните две години. Недостатъчни са наличните финансови инструменти за стимулиране на научните изследвания. Съществуването на само два фонда – Фонд „Научни изследвания" и Националния иновационен фонд не е достатъчно. Липсват секторни програми за научни изследвания, например в областта на здравеопазването, земеделието или околната среда. Допълнителен проблем е разпокъсаното финансиране, предоставяно чрез двата основни национални инструмента – Фонд „Научни изследвания" и Националния иновационен фонд.

Иновации

През 2012 г. предстои приемането на Закон за иновациите, който ще регламентира обществените отношения, свързани с формирането и реализиране на иновационната политика в страната с цел въвеждане на съвременна организация и управление на иновационните процеси между всички субекти на иновационната система с цел повишаване на конкурентоспособността на българската икономика, нейното превръщане в икономика на знанието, базирана на растеж и устойчиво развитие с възможност за посрещане на предизвикателствата на глобализиращия се свят. Целта на законопроекта е да премахне съществуващите диспропорции в начините на финансиране на научни изследвания и иновации в предприятията. Ще бъдат формулирани нови източници и механизми за финансиране и нови области за държавно въздействие върху иновационната активност на предприемачите, като ще стимулира фирмите да инвестират за развитието на собствения си бизнес.

Със закона ще бъде институционализиран сега съществуващия Национален иновационен фонд, който от грантова схема ще се превърне във финансов инструмент за провеждане на държавната политика в областта на иновациите.

Със закона ще бъдат въведени данъчни кредити с цел стимулиране на частния сектор да инвестира в НИРД, в нови конкурентоспособни на световния пазар продукти, в съвременни системи за управление и контрол на производството.

България изостава по отношение на интензитета на инвестициите в НИРД в сравнение с водещите световни икономики и болшинството държави-членки на ЕС27. По данни на Евростат през периода 2000 г.-2010 г. разходите за НИРД в България възлизат средно на 0.49% от БВП. Процентът за ЕС27 възлиза на 1.89%, за Япония 3.26%, за САЩ 2.64%, за Исландия 2.84%, за Швейцария 2.81% и др. От страните-членки България изпреварва по този показател единствено Румъния (0.44% от БВП) и Кипър (0.38% от БВП).

НИРД в страната се финансира предимно от държавния сектор. Тази ситуация през последното десетилетие постепенно се променя и през 2010 г. разходите за НИРД на държавния и частния сектор са практически изравнени – 0.30% от БВП за частния и 0.29% от БВП за държавния сектор (вкл. висше образование). През 2000 г. тези разходи са съответно 0.40% от БВП за държавния и 0.11% от БВП за частния сектор, т.е. през последните години значително нараства ролята на частния сектор в сферата на НИРД. Като правило над 90% се изразходват като текущи разходи, а останалата незначителна част - като капиталови инвестиции.

Източник: МИЕТ

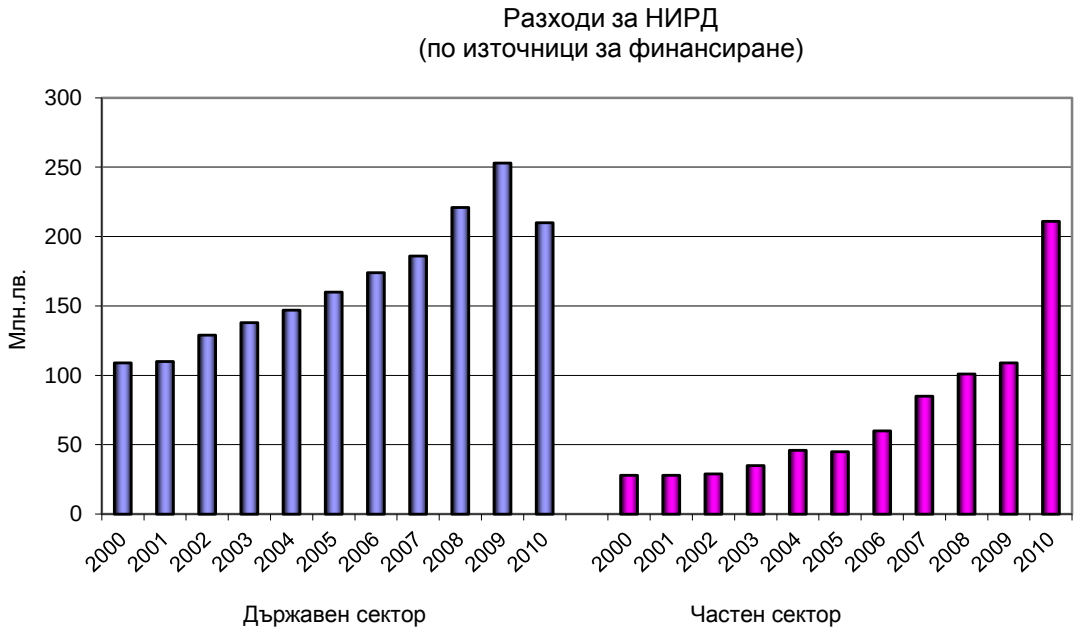

Източник: НСИ

Независимо от ниския дял на инвестициите за НИРД (като% от БВП) в стойностно изражение се наблюдават възходящи тенденции както в държавния, така и в частния сектор. През периода 2000-2010 г. разходите за НИРД в държавния сектор са се увеличили 2 пъти (6.8% средногодишно нарастване), а тези в частния сектор са нараснали 7.5 пъти (22.4% средногодишно нарастване), т. е. и в стойностно изражение се наблюдава сериозно активизиране на частния сектор.

Ключов проблем остава липсата на адекватни инструменти за издърпване или допълване на частното финансиране за НИРД чрез държавни фондове. Именно в тази насока е ориентиран Законът за иновациите - да насърчи частните инвестиции в изследвания и иновации. На практика двете системи – държавна и частна - остават паралелни, което води до разхищение на финансови и човешки ресурси. Налице е също така неблагоприятна структура на разходите в държавния сектор и липса на концентрация на ресурсите. Преобладава институционалната подкрепа за много на брой научни организации при много нисък дял програмно-проектно финансиране. Липсва конкурентна среда и

независима външна (международна) експертиза на научните идеи, разработки и резултати.

Наблюдава се също така диспропорция между научните направления, в които нашата страна има потенциал, и търсените от страна на бизнеса научни области. Някои научни области, които се възприемат като такива със значими постижения, не са най–търсените от бизнеса. Пример за това са физиката, компютърните технологии, биологията, химията, хуманитарните науки, в които страната ни разполага с добър научен потенциал. И обратно - има области, които представляват интерес за бизнеса, но те не се открояват като сфери със значими постижения. Такива са машиностроенето, технологиите, селското стопанство, металургията, строителството, енергетиката, икономиката. Единствените научни области, които са в еднаква степен и приоритетни за бизнеса и добре развити са инженерните науки и медицината.

Основният двигател на икономически растеж и постигането на по-висок жизнен стандарт в развитите държави са **секторите**, свързани с иновации. В България делът на тези сектори в общата добавена стойност и в заетостта са почти наполовина по-ниски от средните за ЕС. Въпреки това се забелязват положителни тенденции за нарастващата роля на тези сектори - компютърни технологии, медицински изделия и оборудване, електронни компоненти, домакински уреди, мотоциклети и велосипеди.

България изостава от средните стойности на ЕС в повечето иновативни сектори. Това е очакван резултат, предвид ниските нива на разходи за иновации в страната и слабата връзка между образованието, научните звена и бизнеса у нас. В повечето сектори разликата в производителността в България и средната стойност за ЕС е между 5 и 10 пъти. Положителен е фактът, че някои от иновативните сектори имат по-висок или близък до средния дял в БДС - компютърни технологии, машиностроене, производството на лекарства Друг положителен факт е ясно изразената тенденция за увеличение на дела на износа на високотехнологични продукти. От 1.6% през 2000 г. той нараства до около 5%. Износът на високотехнологични продукти на страната нараства дори по време на икономическа криза, което е неоспоримо доказателство за конкурентоспособността им.

Иновативните сектори имат потенциал да създават значителна заетост и за увеличение на доходите от труд, както и за нарастване на БДС. За развитието им е съществено осигуряването на висококвалифицирана работна ръка. Секторът на информационните технологии се характеризира с високи темпове на растеж, но към настоящия момент той страда от липсата на достатъчно добре подготвени кадри, завършили технически специалности. Високата енергоемкост на икономиката ни предполага значителната необходимост от внедряване на енергоспестяващи технологии в страната, затова и този сектор е важен за развитието на икономиката. Предвид тенденцията за застаряване на населението и очертаващото се нарастване на разходите за здравеопазване, технологиите, свързани със здравето придобиват все по-голямо значение. България разполага с голям потенциал в сферата на здравеопазването и здравословния начин на живот, предвид големия брой обучени медицински кадри, развитата си фармацевтична промишленост и възможността за производството на здравословни храни.

Според Глобалния иновационен индекс (ГИИ)[49] през 2011 г. нашата страна се нарежда на 42-ро място, при 49-то през 2010 г. и 74-то през 2009 г. Това класиране показва не само преминаване в първата половина, а в първата третина на класацията на страните по глобална иновация. Формирането на тази тенденция говори за осезаем напредък в областта на иновациите в нашата страна. Независимо от това, от страните-членки на ЕС27, зад нас остават само Полша (43), Румъния (50) и Гърция (63).

В класирането по **иновации на входа (измерва състоянието на иновационната сфера)** България заема 47-мо място и успява да изпревари само Гърция (50) и Румъния (55) от страните-членки. Най-доброто класиране на България тук е в сферата на *институциите* (40-то място), където след нас от страните-членки остават Италия (49), Румъния (52), Испания (56) и Гърция (59). В останалите сфери България заема позиции в „златната среда”. Но ако в сферата на *съвършенството на пазара* (50-то място) изпреварваме Полша (59), Словения (60), Румъния (69) и Гърция (96), в сферата на *съвършенството на бизнеса* (65-то място) изпреварваме Румъния (71), Литва (74) и Гърция (76), то в сферата на *човешките ресурси и изследванията* (59-то място) изпреварваме единствено Румъния (65), а в сферата на *инфраструктурата* (59-то място) заемаме последната позиция между страните-членки на ЕС.

В класирането по **иновации на изхода (измерва резултатите от иновационната дейност)** България

[49] Global Innovation Index (GII), Изчислява се от Европейския институт за бизнес администрация (INSEAD - "**INS**titut **E**uropéen d'**AD**ministration des Affaires", или *European Institute of Business Administration*).

заема 43-то място и изпреварва 6 от страните-членки на ЕС – Латвия (45), Румъния (47), Словакия (54), Полша (55), Литва (59) и Гърция (72). В сферата на *научните резултати* (50-то място) изпреварваме Словакия (51), Португалия (59), Полша (66), Латвия (68), Литва (78) и Гърция (83), а в сферата на *творческите резултати* (46-то място) изпреварваме Кипър (48), Литва (49), Полша (54), Ирландия (58), Словакия (63), Румъния (64) и Гърция (69). Това сравнително по-добро позициониране между страните-членки дава отражение и върху нашето класиране по ефективност на иновациите, където изпреварваме 12 от страните-членки.

В класирането по **иновационна ефективност през 2011 г.** България заема 55-то място, но изпреварва 12 страни от ЕС – Австрия (60), Италия (63), Португалия (67), Белгия (71), Латвия (72), Испания (74), Ирландия (83), Люксембург (84), Полша (85), Литва (91), Словакия (92) и Гърция (95). Това показва, че нашата страна успява да извлече повече, и по-добър резултат, от сравнително по-неблагоприятните условия за иновационна дейност в сравнение с доста страни-членки на ЕС27.

Анализът на заеманите позиции на нашата страна на ниво индикатори показва, че от общо 80 индикатора само в класирането на 15 от тях България намира **място между първите 30 страни,** и само в класирането на 4 индикатора се нарежда **между първите 10 страни –** детайлност на кредитната информация (1-ва позиция заедно с още 23 страни), използване на търговски марки (7), общо завършили обучение в чужбина (10) и чист поток на ПЧИ в страната (10). Това показва, че в болшинството от сферите и под-сферите на иновационната дейност има какво да се желае от гледна точка на догонването на лидерите.

Интерес представлява **сравнението на постигнатите резултати (като равнище на индекса, а не като позиция)** на нашата страна с най-добрите постижения в света. Сравнението на под-сферите е удачно, защото те са достатъчно конкретни и могат да послужат за определяне на областите за целенасочено въздействие в бъдеще.

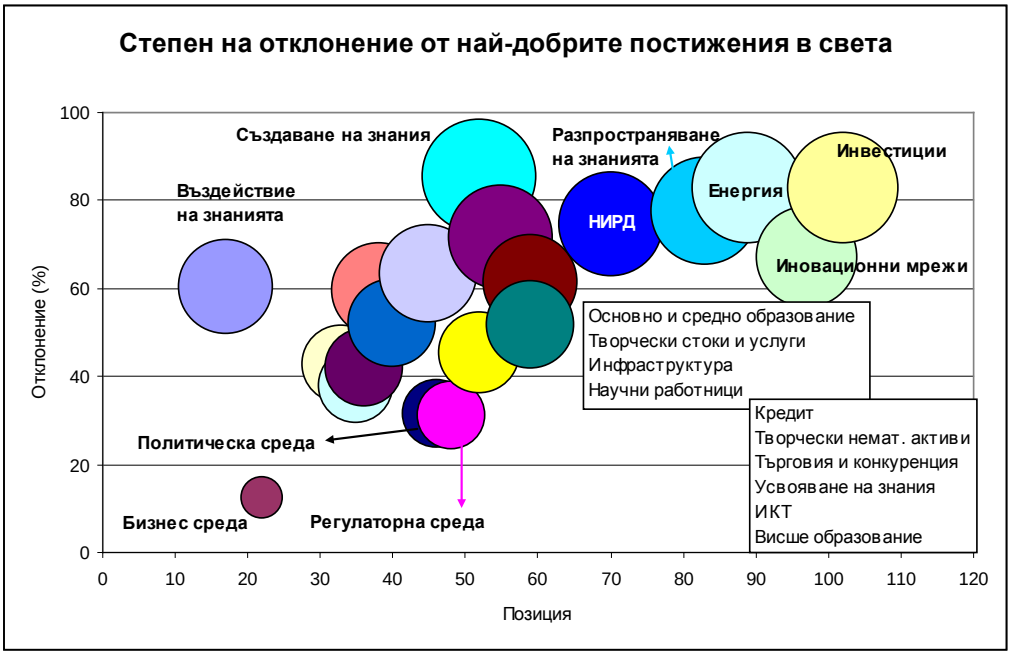

Забележка: По-големият кръг означава наличие на по-голямо отклонение

Както личи от графиката, с известни изключения, може да се направи извод, че със заемането на по-задна позиция в класирането нараства и отклонението от най-добрите постижения в света, т.е. нараства и изоставането на нашата страна в съответната сфера. Основното изключение е свързано с „Въздействието на знанията" – въпреки сравнително добрата позиция (17), отклонението е твърде голямо. Причина за това са сравнително ниските постижения за повечето страни в света.

Най-добрите резултати по този критерий (равнище на индекса) за нашата страна са в областта на политическата, регулаторната и бизнес средата. **На другата крайност** са най-значителните изоставания (между 67-85% от най-добрите постижения) в областта на създаване на знания, енергия, инвестиции, разпространяване на знания, НИРД, творчески стоки и услуги, иновационни мрежи.

Констатира се съществено изоставане във всички аспекти на **знанията** – създаване, разпространяване и въздействие, както и в тяхното логическо продължение – НИРД.

Без съмнение през 2011 г. нашата страна е постигнала напредък в областта на иновациите, но от гледна точка на ускоряването на растежа е необходимо да бъдат направени усилия за осезаем напредък във всички сфери. Това означава целенасочено въздействие и реализиране на конкретни политики в сферите, носители на иновационната дейност.

Според европейския иновационен индекс (Innovation Union Scoreboard) през 2011 г. , България запазва предпоследното място между страните-членки на ЕС27, което я определя като „скромен, плах" иноватор. Въпреки това България остава лидер в групата си по растеж на иновационната система. Това ще позволи на нашата страна да догонва по-бързо другите страни и постепенно да се премества към страните „не плахи" иноватори – умерени, последователи и лидери.

Относително силните страни са в сферата на човешките ресурси, фирменото инвестиране и икономическите ефекти, а слабите страни са при откритите и атрактивни системи за научните изследвания, мрежите и предприемачеството и интелектуалната собственост.

Висок растеж се наблюдава при използването и разработването на търговските марки в Общността, но относително силен спад се наблюдава при договорите за патент в обществената сфера. Растежът при фирменото инвестиране и интелектуалната собственост е доста над средното за страната.

В Доклада за глобалната конкурентоспособност 2011 – 2012 г., по фактора **„Иновации"** (12 стълб, който влияе върху конкурентоспособността) България се нарежда на 93 място, като по капацитет за иновации сме на 82 позиция. Наблюдава се подобряване по показателя обществени поръчки за високотехнологични поръчки (от 87 на 77 позиция), но отново от иновативните индикатори имаме най-добро представяне по показателя използване на петенти. – 30 позиция.

Като сериозен проблем се очертава отново сътрудничеството между бизнеса и научните институти в иновационния процес (116 позиция), както и фирмените разходи за НИРД (98 позиция).

По фактора „Технологична готовност" (9 стълб), България заема 96-та позиция, което е отстъпление спрямо предходни години. Този фактор включва редица количествени индикатори, по които нашата страна заема предни позиции - широколентов достъп до Интернет и брой абонати (до 50-та позиция). Проблемите в технологичната готовност се свързват с ПЧИ и технологичния трансфер, наличието на най-нови технологии и нивото на усвояване на технологииге (позиции след 100).

Индикаторите за **образованието** (основно, средно и висше), които са в основата на качествените човешки ресурси за осъществяване на иновационна дейност, намират място в различни фактори, и по отношение на обхвата заемаме позиции между 43 и 67. Но по отношение на качеството на образователната система нещата стоят доста по-лошо (101–ва позиция). По всичко личи, че тук има върху какво да се работи.

2.5. Институционална среда и административен капацитет

Тесни места в административната реформа

Административната реформа е важна за страната, тъй като добрата администрация е ключът към ефективността на управлението и ефикасността на публичните разходи. Нивото на ефективност, компетентност и прозрачност в работата на администрацията са критерии за нивото на развитие на държавата като цяло.

Принципен проблем в България е, че гражданите не вярват в промените в администрацията, а имиджът на държавните служители в обществото е много нисък.

Координация и взаимодействие

Сътрудничеството и координацията в администрацията все още не са на необходимото ниво. Тяхното осигуряване е задължително за повишаване ефективността на администрацията. Институциите не са изградили механизми за съвместно изпълнение на стратегически цели, като

разработват отделни документи, проекти и инициативи. Същевременно с това липсва ефективна система за мониторинг на изпълнението на политиките и прилагането на законодателството.

Броят на административните структури остава голям, като трябва да се положат усилия за създаване на концентрирани по отделните политики структури и да се намали раздробеността на администрациите. Над половината от служителите в администрацията са заети в териториалните звена на централната власт, където са необходими реформи, насочени към обединяване на сходни звена, за да се подобри прилагането на законодателство и политики и да се подобри обслужването на гражданите и бизнеса.

Вътрешната структура на администрацията остава силно бюрократична и комуникацията между институциите е незадоволителна. Необходимо е да се предприемат мерки за намаляване на бюрокрацията чрез създаване и използване на общи информационни бази данни и създаване на практика за обмен на информация и данни между администрациите.

Необходимо е да продължат процесите на оптимизация в администрацията, тъй като това е предпоставка за намаляване на бюджетните разходи и бюрокрацията и за изграждане на ефективна администрация.

Проблеми в административното обслужване

Като цяло администрацията е достъпна за гражданите и бизнеса. Въпреки това административното обслужване не е на необходимото ниво. Основният проблем е, че администрацията не предоставя интегрирани услуги. Масово се наблюдава тенденция администрацията да изисква от потребителите да й предоставят документи, издавани от други администрации. Отделните административни структури нямат практика да използват налични информационни масиви на други администрации. Гражданите и бизнесът са принудени да представят документи, които администрацията вече има или може да си осигури по служебен път.

Като сериозен проблем се очертава различията в регулаторна рамка на общинско ниво. За едни и същи услуги за бизнеса общините изискват различни документи, а сроковете и цената на услугите също се различават значително. Необходимо е да се премине към стандартизация на услугите на общинско ниво, за да се подобри бизнес средата и да се улеснят гражданите.

Фокусът на администрацията все повече се насочва към използването на информационните технологии като инструмент за подобряване на административното обслужване, но резултатите в изграждането на електронното управление са незначителни. Независимо от навлизането на информационните технологии в ежедневието, степента на интеграция на услугите и възможността за предоставяне им по електронен път са ниски.

Основното предизвикателство пред администрацията е свързано с предоставяне на интегрирани административни услуги, осигуряването на оперативна съвместимост между съществуващите системи в администрациите, които са изграждани самостоятелно и в слаба координация, както и служебен обмен на информация и документация.

Проблеми в управлението на човешките ресурси

Администрацията трудно успява да задържи квалифицираните си служители и да привлече експерти от частния сектор. Основна причина е ниското заплащане, както и постепенното отнемане на различни социални придобивки. Заплащането не е достатъчно добре обвързано с постигнатите цели и резултати на организациите и с индивидуалния принос на служителите.

В администрацията има ясно изразена тенденция общата възраст на служителите да се увеличава. Около 60% от заетите в администрацията са служители над 40 годишна възраст, от които близо половината са във възрастова група 51-60 години. Липсата на оптимизъм и ясна перспектива за служебното развитие, заедно с неатрактивното заплащане, засилва тенденцията на спад на относителния дял на младите служители в администрацията, който е под 10%. Необходим е нов модел на заплащане в държавната администрация, за да бъдат привлечени висококвалифицирани и образовани служители.

Предизвикателствата пред управлението на човешките ресурси са свързани с мотивирането на служителите да изпълняват по-добре своите задължения; обвързване на заплащането с постигнатите резултати; диференциране на заплащането спрямо изпълняваните функции, задържане на квалифицираните служители и развитие на мобилността сред държавните служители.

Прилагане на законодателство и политики

Сериозно предизвикателство пред администрацията е ефективното прилагане на законодателството и политиките. Все още не са изградени механизми, които да гарантират устойчивост на нормативните актове и политики. Законите претърпяват множество изменения, дори в рамките на една календарна година, а това води до несигурност във водените политики и е потенциална предпоставка за влошаване на бизнес средата. Все още не са на необходимото ниво процесите на обществени консултации при разработването на нормативни актове и стратегически документи. Лошите практики могат да бъдат сведени до минимум чрез прилагането на оценка на въздействието на нормативни актове, чрез която да се изследват всички възможни сценарии.

Наличието на голям брой консултативни звена в държавната администрация води до дублиране на усилия, припокриване на функции и слаба отчетност за резултатите. Необходимо е оптимизиране на тяхната структура, конкретизиране на функциите и разширяване на взаимодействието със структурите на гражданското общество.

Процесите на стратегическо планиране са слабо обвързани с бюджетните програми и прогнози, както и с планирането на необходимите човешки ресурси. Недостатъчен е капацитетът на общинско и областно ниво за разработване и прилагане на политики. Тяхното участие при формиране на националните политики е незначително.

3. Конкурентоспособност на икономическите сектори

3.1. Устойчивост на сектора МСП

Състояние на сектор МСП

Статистическите показатели на сектора на МСП показват, че през 2010 г. нефинансовите предприятия в българската икономика възлизаха на 353 588, като броят на МСП беше 352 844. През същата година беше отчетено намаление на броя на предприятията във всички райони на планиране, с изключение на Югозападен район. Средният брой на заетите лица в едно предприятие се понижи спрямо предходните години. През 2010 г. средният брой заети в сектора на МСП възлизаше на 4.3 лица като най-засегнати от кризата бяха предприятията в индустрията - делът на заетостта в сектор индустрия се понижи до 35%, а този на услугите нарасна до 65%. Заетостта в МСП намаля с 6.5%, а в големите предприятия - с 2.1%. През 2009 г. нетният коефициент на откриване на предприятия в сектора беше 9.8%.

През 2010 г. оборотът на МСП остана на ниво близко до предходната година, докато големите предприятия се характеризираха със значителен растеж по отношение на този показател. Реализираните приходи от дейност в МСП възлизаха на 136 112 млн. лв., като беше отбелязан спад от 1.4% спрямо предходната година.

Новосъздадената от МСП добавена стойност отчете спад от 4.5%. В сектора на услугите беше наблюдаван растеж (2.2%), но този на индустрията се характеризираше със спад от 13.9%. Производителността на труда в сектора на МСП отбеляза номинален растеж от 1.9. В реално изражение показателят намаля с 1%. МСП се характеризираха със спад от 2.8% на инвестициите в ДМА.

През 2011 г. най-използваният източник на финансиране сред българските МСП са били средствата на собственика (62%). В началото на 2012 г. достъпът до финансиране, е силно затруднен за 69% от предприятията. Над половината от МСП се страхуват от фалит (54%). 86% от МСП нямат достатъчен финансов ресурс за финансирането на необходимите инвестиции.

Най-често срещаната иновационна дейност в българските МСП е свързана с промени в бизнес процесите с цел оптимизация и намаляване на разходите (38%). Най-слабо разпространената иновационна дейност е свързана с провеждането на съвместни инициативи в сферата на образованието между отделното предприятие и академичните институции (9%). В 57% от МСП наблюдаваме ниска иновационна активност, а в 8% — относително висока.

Делът на регистрираните търговска марка (у нас и/или в чужбина) е 13%, а МСП регистрирали патенти са 7%. Преобладаваща част от българските МСП (73%) имат ниска степен на патентна дейност. 18% от предприемачите смятат, че имат достатъчен финансов ресурс за такава регистрация.

Външната търговия в сектора на МСП през 2011 г. отбелязва растеж спрямо нивата от 2010 г. Износителите сред българските МСП са 11%, а вносителите - 19%. Относително нисък остава делът

на МСП участвали в изложения или панаири (12%). 78% от предприятията имат ниска степен на интернационализация на дейността. Близо 11% от МСП участват в клъстерни дейности.

Нараства делът на МСП използващи ИКТ в дейността си: 45% от предприятията имат интернет страница, 61% имат електронен подпис на управляващите, 32% имат възможност за онлайн поръчки, 11-15% имат информационни управленски системи. През 2011 г. 36% от МСП са имали вътрешно фирмени обучения, а 13% — външни специализирани обучения. 55% от предприемачите имат краткосрочни бизнес планове, а 23% - средносрочни. Разработена маркетингова стратегия имат 30% от фирмите в сектора на МСП. Добрите практики са широко прилагани от 12% от предприятията, а една пета прилагат такива в ниска степен.

Основен извод от анализа на изброените фактори за конкурентоспособност и развитие е, че все още българските МСП не са достатъчно конкурентоспособни (особено по-малките такива) по отношение на достъпа до финансиране, иновативността, интелектуалната собственост, интернационализацията и прилагането на добри практики.

Достъпът до финансиране все още остава ключов фактор за цялостното икономическо представяне на МСП. Иновационната активност е водещ фактор, определящ редовното плащане на задълженията и повишаването или запазването на нивата на заплащане. Регистрираните търговски марки и патенти са решаващи за запазването или увеличаването на пазарните дялове, печалбата и продажбите. Човешкият капитал във фирмата има пряк положителен ефект върху запазването или увеличаването на пазарните дялове и продажбите.

Ясно се очертават две основни групи МСП:

1. Предприятия с ниска степен на конкурентоспособност, които не успяват да излязат от икономическата криза;

2. МСП с относително по-висока степен на конкурентоспособност, които реализират растеж в периода на икономическо възстановяване.

Ето защо, в краткосрочен и дългосрочен план, устойчивостта на сектора на МСП зависи от успешното развиване по отношение на достъпа до финансиране, иновативността, интелектуалната собственост, интернационализацията и прилагането на добри практики, като икономическите политики трябва да бъдат насочени имено в тази посока.

Предприемачество

Възрастова структура на предприемачите

Според данни от годишното проучване на МСП на ИАНМСП през 2012 г., повечето от половината предприемачи сред българските МСП са на възраст 46 и повече години. Най-голям дял във възрастовата им структура има групата на 40-49 годишните (35%), следвана от тази на 50-59 годишните (24%). Малко повече от една пета от предприемачите са на възраст между 30 и 39 години. Младите предприемачи (до 29-годишна възраст) представляват приблизително 5% в целия сектор, докато възрастните (над 60-годишна възраст) – близо 15%.

Настоящата възрастова структура на предприемачеството е показателна за силно присъствие в сектора на МСП на по-възрастните и съответно, по-слабо присъствие на по-младите предприемачи. Тази структура сигнализира за възможни рискове пред устойчивостта на сектора: в краткосрочен план (до 5 години) 15% от МСП ще трябват да решат проблеми, свързани с предаването на бизнеса от пенсиониращи се на по-млади управляващи; а в средносрочен и дългосрочен план (до 15 години) с тези поблеми ще се сблъскат общо над 38% от предприятията (или всеки две от пет предприятия). Тези демографски процеси в сектора на МСП са свързани и с демографските тенденции, отнасящи се до населението в България (които имат и своите регионални измерения). Въпреки че голяма част от МСП вероятно ще решат успешно проблемите с предаване на бизнеса в ръцете на по-младите, не е ясно какъв дял от предприятията ще се наложи да преустановят бизнеса си.

Унаследяването на семейния бизнес

По данни от проведеното годишно проучване на МСП през 2012 г., една трета от българските МСП са семейни фирми (33%). От тях, близо 43% са в сферата на услугите, близо 38% - в сферата на търговията, 15% са в сферата на производството, а 4% - в тази на строителството. Делът на семейните фирми, управлявани от предприемачи на възраст 50 и повече години, е 41%.

Българските семейни фирми са относително активни по отношение на интернационализацията, участие в клъстери и използването на ИКТ. Една

десета от семейните фирми са реализирали внос през миналата година (10%). Почти толкова са реализирали износ (9%). Също толкова участват и в клъстери в сектора на дейност на фирмата (10%). Електронен подпис на управляващите имат 43% от предприемачите, фирмен уебсайт – 25%, възможност за онлайн плащания – 23% и почти толкова имат възможност за онлайн продажби и поръчки (22%).

През 2011 г., близо една четвърт от семейните фирми са инвестирали в обучение на човешките ресурси (24%), а близо една трета – в покупка на нови машини и/или оборудване (31%). Повече от половината семейни МСП (близо 55%) оценяват достъпа си до финансиране през последната година като недостатъчен, но само 16% от семейните фирми имат просрочени плащания. В момента от фалит се страхуват 58% от семейните фирми, а също така малко повече от 58% заявяват, че при фалит, не биха стартирали отново бизнес.

Унаследяването на семейния бизнес включва прехвърляне на управленския контрол и собствеността на следващото поколение собственици/мениджъри. Интересът на изследователи, държавни институции, консултанти, собственици и мениджъри към темата за унаследяването на семейните фирми е свързан с факта, че малка част от тези фирми оцеляват до второ или трето поколение. Трудностите, свързани с унаследяването на семейните фирми, могат да станат причина за фалит и поради това е необходима специална подготовка както на семейството, така и бизнеса за да се реализира успешен трансфер на собствеността и управленския контрол към следващото поколение.

Унаследяването е процес, а не еднократно действие и изисква внимателно планиране на всички управленски, финансови, правни и данъчни аспекти. Планирането на процеса на унаследяване е един от ключовите фактори, определящи оцеляването на семейния бизнес. Процесът на унаследяване включва разнообразни етапи и дейности, които са силно повлияни от външната среда на организацията, нейните характеристики (размер, степен на формализация, структура, стратегия, култура и др.), семейството и социалната среда.

Процесът започва с изграждането на споделена визия за бъдещето на семейния бизнес и изработването и приемането на основни насоки и правила за определянето на потенциалните наследници, тяхното обучение и развитие, критериите и процедурата на избор на наследник и ролите на мениджърите и членовете на семейството в процеса. Комуникирането на приетите правила и насоки е изключително важно за успеха на унаследяването, както и тяхната навременна промяна и адаптиране към промените в средата, бизнеса и семейството.

Важен етап от процеса на унаследяване е отглеждането и развитието на потенциални наследници. Обучението и развитието на потенциалните наследници трябва да се планира след задълбочен анализ на способностите на наследниците от гледна точка на изискванията към бъдещия наследник на фирмата. Семейните фирми могат да използват и комбинират разнообразни подходи за развитие на потенциалните наследници включително обучения, специализации, придобиване на професионален опит в организацията или други организации, придобиване на висше образование и др. Напредъкът и развитието на всеки потенциален наследник трябва непрекъснато да се оценява, за да могат да се идентифицират успешните кандидати и да се оптимизира тяхното обучение.

Изборът на наследник е ключов момент в процеса на унаследяване. Той трябва да се базира на предварително изработени ясни критерии. Трябва да се търси съответствие между характеристиките и желанията на наследника и изискванията на бизнеса. Изборът на наследник трябва да бъде съпроводен и с избор на бъдещ управленски екип за бизнеса. Процесът на унаследяване завършва с трансфер на управленския контрол и собствеността на избрания наследник, трансфер на дялове от собствеността на други членове на семейството, уточняване бъдещата роля на напускащия собственик-мениджър и създаване на стратегия и план за развитие на семейната фирма.

Почти 70% от българските семейни фирми все още се управляват от техния основател. При около 12% от семейните фирми унаследяването вече се е състояло; 8.6% от фирмите планират да прехвърлят управлението на наследник в близко бъдеще (до 1-2 години), а около 11% планират да направят това в средносрочен план (3-5 години). Над 61% от фирмите няма да прехвърлят управлението на наследник в следващите 10 години, а близо 12% от фирмите планират прехвърлянето на управленския контрол да се състои след 6-10 години.

Мнозинството от българските семейни фирми не планират важни дейности и аспекти, свързани с прехвърлянето на собствеността и управленския контрол на следващото поколение. Под 17% от семейните фирмите са подготвили план за прехвърляне на управленския контрол на наследник. Списък с потенциални наследници са съставили едва 29.7% от семейните фирми. Най-голям е делът на

фирмите, които провеждат обучение на потенциални наследници – 42.4%. План за бизнеса след прехвърляне на управленския контрол на наследник са изработили под 15% от семейните фирми. Решение как ще бъде разпределена собствеността след прехвърляне на управленския контрол над бизнеса на наследник са взели една четвърт от семейните фирми.

Някои от причините за недостатъчното планиране на унаследяването в българските семейни фирми са следните:

- собствениците и мениджърите не осъзнават в достатъчна степен значението на процеса на унаследяване за оцеляването на фирмата и запазването на семейния контрол над фирмата;
- собствениците и мениджърите не притежават нужните знания и умения за успешно управление на процеса на унаследяване;
- липсват ясна дефиниция за семейна фирма и политики и мерки за насърчаване на българските семейни фирми;
- липсват консултантски услуги в областта на управление на семейни фирми и в частност на управление на унаследяването;
- обучението по управление на семеен бизнес почти не е застъпено в българските висши и средни учебни заведения.

Женското предприемачество в България

Европейската комисия смята, че предприемаческият талант на жените може да подпомогне просперитета на Европа. Насърчаването на женското предприемачество е обект на особени усилия през последните години.

ЕК е идентифицирала за страните-членки, средна разлика в брутното почасово възнаграждение на жените и мъжете в икономиката. 60% от българите смятат, че разликата в заплащането по пол е сериозен проблем (Евробарометър, януари 2012). Основните причини за това са следните:

- Пряка дискриминация;
- Подценяване труда на жените;
- Сегрегация на пазара на труда;
- Стереотипи;
- Съвместяване на професионалния и личния живот.

Разлика в заплащането по пол, изразена в числа, е както следва:

- През 2010 г., разликата в заплащането за 1 час между мъжете и жените е 14.1% в полза на мъжете;
- За периода от 2002 до 2010 г. тази разлика намалява с 3.7 процентни пункта (от 17.8 на 14.1%);
- По икономически дейности през 2010 г. с най-малка разлика в заплащането между мъжете и жените са дейностите: „Държавно управление; държавно обществено осигуряване" – 3.3% и „Професионални дейности и научни изследвания" – 4.3%, а с най-голяма – съответно дейностите „Култура, спорт и развлечения" – 34.6% и „Хуманно здравеопазване и социална работа" – 32.7%.
- Икономическите дейности, за които през 2010 г. заплащането за 1 час на жените е по-високо от това на мъжете са: „Административни и спомагателни дейности", „Строителство" и „Други дейности".

Проблеми пред женското предприемачество са:

- Полът – силно диференциращ фактор по отношение бранша/профила и големината на бизнеса;
- Предимно малък бизнес в сферата на услугите и търговията – "видимост" и представителство;
- Отсъствие на жените в ръководствата на организациите, представляващи бизнеса. Само 12% от членовете на управителните съвети в най-големите европейски предприятия са жени, а в 97% от случаите те се председателстват от мъж;
- Спорадични инициативи на тези организации, насочени към жените;
- Необходимост от обучителни квалификационни инициативи;
- Необходимост от целеви информационни кампании относно възможности за финансиране чрез програми и проекти;
- Необходимост от развитие на менторски програми – жени въвеждат в бизнеса жени чрез споделяне на знания, умения и опит;
- Необходимост от интегриране в големи международни мрежи на жените предприемачки.

По данни на НСИ, резултатите от наблюдението на работната сила и на състоянието на женското предприемачество в България през 2011 г., са следните:

- Коефициентите на икономическа активност (15–64 навършени години) са 69.6% за мъжете и 62.4% за жените;

- Коефициентите за заетост (15–64 навършени години) са 60.9% за мъжете и 56.2% за жените;
- Основните сектори на икономическа дейност на жените предприемачи са ”Търговия”, “Професионални дейности” и “Преработваща промишленост”;
- Между 70 и 90% от предприятията, ръководени от жени, са микропредприятия;
- Най-голям е делът на жените, работещи като собственици на предприятия.

3.2. Селско стопанство

Макроикономическите показатели през последните две години показват, че земеделието преодолява регистрирания през 2009 г. спад. По данни на НСИ през 2010 г. създадената в аграрния сектор БДС в стойностен обем е 2 976 млн. лв. и представлява 4.9% от общата БДС и 4.2% от БВП. Въпреки че се наблюдава тенденция на намаление на относителния дял на земеделието в структурата на БДС, той остава висок в сравнение със средния за ЕС.

В рамките на последните няколко години земеделието е единственият отрасъл на българската икономиката, който формира положително външнотърговско салдо и има немалък принос за подобряване на външнотърговския баланс. За периода на членство на България в ЕС износът и салдото при търговията със селскостопански стоки отбелязват стабилен ръст. Положителното външнотърговско салдо бележи увеличение от 941 млн. щатски долара през 2010 г. до 1 423 млн. щатски долара през 2011 г. Стокообменът с аграрни стоки представлява около 13% от общия на България, износът – около 17%, а вносът – около 10%.

Използване на земята

Аграрното производство е свързано с рационалното използване на най-важния природен ресурс - земята. Функция от развитието и състоянието на поземлените отношения през последните години е използването на поземлените ресурси.

Анализът на използването на земята за периода 2006-2011 г. показва, че:

Площта със селскостопанско предназначение намалява с 2 232 хил. дка;

Намалява и използваната земеделска площ с 1 021 хил. дка;

При категорията „обработваема земя”, в резултат на стимулиращата роля на директните плащания, тенденцията на намаление за периода 2006 - 2007 г. се обръща и за периода 2008-2011 г. се наблюдава ежегодно нарастване – през 2011 г. размерът й надвишава с 1 377 хил. дка този от 2006 г.;

Делът на необработваната земя от общата площ със селскостопанско предназначение намалява от 9,1% през 2006 г. на 7,3% през 2011 г. При угарите се забелязва трайна тенденция на намаление – те са с 60,1% по-малко през 2011 г. спрямо 2006 г.

Структура на земеделските стопанства

За периода 2003 г. – 2010 г. протичат процеси на преструктуриране на земеделските стопанства, при което общият им брой намалява.

Съгласно проведеното преброяване на земеделските стопанства в България през 2010 г. земеделските стопанства са 371 100, което представлява намаление с 44% спрямо броя на стопанствата, изследвани по време на преброяването през 2003 г. Изследванията на структурата на земеделските стопанства показват, че броят им намалява с 19,7% през 2005 спрямо 2003 г., със 7,8% през 2007 спрямо 2005 г. и с 24,7% през 2010 спрямо 2007 г.

В сравнение с 2007 г., се отчита намаление както на броя на стопанствата с размер до 2 ха - с 27,9% така и на ИЗП в тях – с 21,5%. В същото време, броят на стопанствата с размер от 10 до 100 ха нараства с 43,8%, а на използваната в тях площ – с 51,1%. Увеличава се и броят на стопанствата с размер над 100 ха – с 24,7% и на ИЗП в тях – с 20%.

През последните 3-4 години се наблюдава постепенно окрупняване на животновъдните ферми и увеличаване броя на отглежданите животни в едно стопанство. Тенденцията се потвърждава и от данните от преведеното през 2010 г. преброяване на земеделските стопанства.

Работна сила в земеделието

Данните от проведеното през 2010 г. преброяване на земеделските стопанства сочат, че през 2010 г. в земеделието са заети 751 700 лица на пълен и непълен работен ден (394 100 годишни работни единици), като относителният дял на семейната работна ръка е 92,8%. В сравнение с 2007 г., броят на заетите е намалял с 20,8%.

Комасация и връзка на поземлената собственост с хидромелиорациите

Уедряването на земеделски земи е регламентирано в чл. 37е и чл. 37з от Закона за собствеността и ползването на земеделските земи. Кадастралните граници на имотите се променят въз основа на одобрен от министъра на земеделието и храните план за уедряване и нотариално заверено споразумение между собствениците на участващите имоти, с цел създаване на уедрени поземлени имоти. Според изследвания, извършвани в Германия, Швейцария и Австрия, икономически ефективните имоти са със среден размер 40-50 дка, докато в България средния размер е 5.5 дка.

Ролята на държавата в уедряването е да открие процедурата за изработване на плана, да указва методическо ръководство, да предоставя безвъзмездно на участниците актуални материали и данни съхранявани от органите по поземлена собственост, и Агенцията по геодезия, картография и кадастър, както и да указва експертна помощ при съставяне на техническото задание за изработване на плана за уедряване.

Интензитетът на подаване на заявления показва, че до 2020 г. е възможно откриването и работата по процедури за около двеста землища, уедрявани на доброволен принцип.

Министерство на земеделието и храните ще продължи да изпълнява дейностите, делегирани на държавата по закон, както и да участва в кампанията по информиране на обществеността за развитието на процеса.

Европейската практика показва, че уедряването може да бъде както доброволно (България, Холандия, Испания), така и принудително (Испания, Холандия, Германия, Франция, Турция и др.). Принудителните процедури изискват създаването на специализирано законодателство и компенсационни механизми от страна на държавата. В много от страните те водят до много по-мащабни резултати, но и до много съдебни спорове.

Уедряването е само част от комасационната процедура, която цели създаването на устойчиви териториални структури, които включват земеделски земи, граден фонд, селскостопанска инфраструктура, преработвателни предприятия и елементи на туризма.

Устойчивите инвестиции в земеделие и особено в скъпоструващата хидромелиоративна база, могат да се подпомогнат от стабилни поземлени отношения. Строежът и поддръжката на хидромелиоративните съоръжения е пряко зависим от собствениците и ползвателите на земи, тъй като площите, които се предвиждат за поливане, следва да са използват постоянно за срока на експлоатация на съоръжението, за да може да бъде той оправдан разход и да издържи още в проектна фаза на анализ на ползите и разходите.

Основните проблеми пред уедряването се коренят в това, че процедурата по участие в план за уедряване е финансово недостъпна за дребните собственици поради това, че има нужда от поредица от нотариално заверени пълномощни, нотариално заверени споразумения и т.н., които натрупват такси върху общата стойност на имотите им. Същото важи и за държавните такси за отразяване на собствеността в кадастралната карта. Процедурите по уедряване на доброволна основа се препятстват и от това, че често не могат да бъдат намерени всички съсобственици на един имот, което е проблем на национално ниво, когато се отнася до разпореждането със собствеността.

Начало на решаването на проблемите може да се даде чрез:

- Създаване на законова процедура, позволяваща участието на само един от съсобствениците;
- Осигуряване на средства за разходите за участието на дребните собственици (и неплатежоспособни общини) – пропорционално на имотите, с които участват. Тези разходи включват заплащане на нотариалните такси, проектирането на новото положение на имотите (за някои случаи ще изисква изготвяне на лицензирана оценка), изготвянето на промените в земеделския кадастър, регистрирането на новата собственост и др. Премахването на държавни такси във връзка с планове за комасация (уедряване) в АГКК и МЗХ. По този начин ще се стимулира естествения процес на уедряване на доброволен принцип, без да се налагат принудителни, скъпоструващи мерки;
- Изготвяне на комплексни комасационни (устройствени) планове за територии, където се прилагат мерки по оперативните програми на ЕС, най-вече когато се засягат поземлени имоти. Тези планове следва да указват районираните по земеделски култури и видове селскостопанска и туристическа дейност, като това райониране се превърне в задължително за заинтересованите страни.
- Тъй като доброволното уедряване по собственост е устойчиво решение, то ще продължи да бъде стимулирано, но като междинно действие, преодоляващо ползването на разпокъсани имоти, Министерството на земеделието и храните

изпълнява задълженията си по създаване на масиви за ползване на ежегодна база, според разпоредбите на чл. 37в от Закона за собствеността и ползването на земеделските земи. Това дава възможност за окрупнена обработка на маломерните поземлени имоти. При всички проблеми, които са установени по отношение на намаляващия дял собственици, които управляват и обработват лично имотите си, феномена на „липсващите собственици", владението в съсобственост са пречки пред комасацията. По отношение на ползването, земеделските стопани в България все още са в период на установяване и разширяване обхвата на законово ползване на земеделските земи чрез договори за наем или аренда. Ролята на държавата е да осигури от една страна условия за стимулиране и разширяване на обхвата на ползването на земеделските земи чрез съответното правно основание с цел максимално зачитане на правото на собственост, а от друга страна да спомогне чрез законовия регламент да се постигне устойчивост при ползването. Това е от съществено значение за земеделските стопани по отношение на възможностите им за достъп в най-пълна степен до средствата от ОСП, предназначени за подпомагане в земеделието.

Действащите разпоредби, регламентиращи уредното ползване на земеделските имоти, са достатъчно уредени, като се дава превес на доброволното споразумение, а от друга страна се гарантира възмездното право на ползване за имоти на собственици, които не ги управляват лично и не са ги предоставили за ползване чрез договори. Тази част от законодателството, въпреки, че е динамична, се изменя внимателно, след консултации и становища от всички заинтересовани браншови организации и това е така, защото тя се отразява непосредствено и веднага върху цялото ползване на земеделските земи в страната.

Изготвянето на споразумения между ползватели или служебни разпределения на масиви за ползване е инструмент, който следва да получи допълнителна подкрепа, като ползвателите бъдат стимулирани/задължени да сключват споразумения за разумния от земеделска гледна точка пет годишен период. Споразуменията могат да се прилагат успоредно с плана за уедряване, като докато се изпълнява процедурата по изготвяне на плана, новото положение на имотите се маркира от съответно споразумение за ползване на земите.

С оглед безпроблемната работа по двата вида уедряване, по ползване и по собственост, е нужно на Министерство на земеделието и храните да бъде осигурена възможността да създаде специализиран кадастър и единна геобаза данни, които да съчетават в себе си картата на възстановената собственост (кадастъра), орто-фото картата на България, почвената карта, карта на хидромелиоративните съоръжения, карта на изпълнените проекти по ПРСР, карта на поземленото ползване и карта на текущите проекти по комасация. Това изисква създаването на мощен софтуер и хардуерна обезпеченост.

Поради сложността на комасационните проекти и нуждата от непрекъснато координиране и методическа помощ, следва да се обособи и малко специализирано звено в областта на комасацията.

Материално-техническа обезпеченост и инфраструктура

Прилагането на предприсъединителната програма САПАРД и Програмата за развитие на селските райони (2007-2013 г.), както и подкрепата със средства от националния бюджет, допринесоха в значителна степен за реализирането на инвестиции, насочени към модернизацията на земеделските стопанства.

Разходите за инвестиции в сектора се увеличават двукратно след присъединяването към ЕС спрямо годините преди това – от 373 - 463 млн. лв. за периода 2004 г. - 2006 г. до 638 – 967 млн. лв. годишно за периода 2007 - 2011 г. Нарастването на обема на инвестициите в сектора се дължи най-вече на възможностите, които предоставя Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) 2007-2013 г., като подпомагането по Първи стълб на ОСП дава допълнителен стимул за реализиране на проекти по инвестиционните мерки на Програмата.

Независимо от повишената инвестиционната активност в аграрния сектор, технологичното равнище на производството все още остава ниско. Това оказва влияние на производителността на труда, която в момента е около 4 пъти по-ниска от общата за икономиката, а това е и една от причините за по-ниските доходи в селското стопанство в сравнение с останалите икономически сектори.

Наблюдава се дисбаланс при усвояването на средствата по инвестициионните програми – голяма част от инвестициите са свързани със закупуването на машини, необходими за отглеждане на полски култури и в много малка степен са насочени към нуждите на животновъдството и производството на плодове и зеленчуци, които се характеризират с потенциал за развитие и в същото време – с по-ниско ниво на конкурентност.

В животновъдния сектор преобладават амортизирано оборудване, морално остарели технологични решения и недостатъчна технологична обезпеченост на фермите. Значителна част от млечните животни се отглеждат в условия, които до голяма степен не отговарят на съвременните земеделски практики.

Неглижирането на сектор „Хидромелиорации" през последните двадесет години доведе до незадоволително състояние на хидромелиоративната система, която е важна предпоставка за поддържането на устойчиво, конкурентно и екологично земеделие.

В България е изградена значителна за мащабите на страната инфраструктура за напояване, състояща се от 240 напоителни системи и отделни напоителни полета. В страната са изградени 7,441 млн. дка поливни площи, от които през последните години се напояват около 300-400 хил. дка.

Налице са редица проблеми, по-важните от които са:

- Остарели и амортизирани хидромелиоративни системи и съоръжения; разрушена и разграбена вътрешно-канална напоителна мрежа и съоръжения; наличие на нискоефективни системи, изградени по технологии за напояване с увеличени загуби на вода, което води до непълноценно оползотворяване на водния ресурс;
- Несъответствие между разработените програми за развитие на хидромелиорациите в миналото и настоящата икономическа политика на страната след 1989 г., което води до несъответствие между параметрите на изградените напоителни системи и сегашното им използване в условия на дребно и разпокъсано земеползване;
- Недостатъчни инвестиции за възстановяване, реконструкция и поддържане на хидромелиоративната инфраструктура.

Изградена е и значителна за мащабите на страната национална инфраструктура за предпазване на земеделските земи от вредното въздействие на водите. Отводнени са и са подобрени условията за използване на над 1,5 млн. дка земеделски земи с преовлажнени почви в повърхностния слой. От заливане се предпазват над 1,4 млн. дка земеделски площи, населени места, стопански и др. обекти и национална инфраструктура. По отношение на инфраструктурата за предпазване на земеделските земи от вредното въздействие на водите се идентифицират редица проблеми, които са свързани с критичното физическо състояние на част от съоръженията, недостатъчни инвестиции за тяхното възстановяване, реконструкция и поддържане, значими нарушения на естественото състояние на речните русла в резултат на добив на инертни материали, силна брегова ерозия и др.

Развитие на основните подотрасли на селското стопанство

Наслагването на множество фактори, както от по-далечното минало, така и от последните няколко години на членство в ЕС, повлия негативно върху процеса на преструктуриране на стопанствата, тяхната продуктова ориентация и установяването на подходящ баланс между различните подсектори на българското земеделие. В структурно отношение българското земеделие се характеризира с полярно групиране на стопанствата с определена специализация - от една страна - голяма група малки стопанства, основно в животновъдството и градинарството, произвеждащи неефективно и със слаба пазарна ориентация, и от друга, сравнително малобройна група едри, модернизирани в значителна степен стопанства, насочили производствената си дейност главно към зърнопроизводството и някои индустриални култури. Особено силно въздействие върху развитието на производствените структури и подотраслите в земеделието оказва прилаганата система на директна подкрепа в рамките на първи стълб на Общата селскостопанска политика. Настоящата схема за единно плащане на площ осигурява различни нива на подкрепа на двата основни подотрасъла на земеделието – растениевъдство и животновъдство, което води до задълбочаване на различията в тяхното развитие – създадена продукция, производителност, доходност, възможности за преструктуриране и модернизация.

Състояние на рибарството и аквакултурите

Подсектор „Рибарството и аквакултури" има специфична позиция и роля, както за аграрния отрасъл, така и за националната икономика. Подсекторът, включващ и преработката на риба, има относително малък дял на национално ниво (в създавания брутен вътрешен продукт в страната), но въпреки това осигурява висока работна заетост на регионално равнище, особено в крайбрежните райони, където заема значителен дял в местните икономики.

Предимствата на подсектор „Рибарство и аквакултури" са свързани с наличието на потенциал за развитие на производства на аквакултури в сладки и морски води, както и на неексплоатирани

естествени ресурси, в комбинация с възможности за пазарна реализация.

Основните проблеми на подсектора произтичат от ограничения достъп до финансови ресурси, недостатъчно оборудване и стари производствени инсталации и риболовен флот, незадоволителна пристанищна инфраструктура, както и недостатъчно използване на научните достижения и новите технологии в сектора. Налице е малко видово разнообразие и изтощаване на рибните запаси, водещо до намаляване на уловите, спад на доходите и загуба на работни места в рибарските области.

3.3. Промишленост

Промишлеността и услугите в областта на компютърните технологии са двигателя на икономическото развитие, защото те се конкурират на един глобализиран пазар и от тяхната конкурентоспособност зависят обслужващите отрасли като търговия, енергетика, транспорт, строителство, здравеопазване, образование и други. Анализът на данните за българската промишленост разкрива сериозни структурни слабости. Например, повече от 2/3 от заетите в страната работят в сектори, където средната работна заплата е под 400 лв. на месец (т.е. сектори, зависими от евтина работна ръка), а секторите, свързани с използването на природни ресурси, формират значителен дял във брутната добавена стойност на промишлеността. И двата вида сектори формират значителен дял от българския износ, имат ограничен потенциал за развитие в бъдеще и не предлагат възможности за увеличение на доходите на заетата в тях работна ръка. От друга страна, съществуват някои положителни характеристики и тенденции в развитието на българската промишленост. През последните години се отчита увеличение на ръста на капиталоинтензивната промишленост, която произвежда стоки с висока добавена стойност. Тя формира и увеличаващ се процент от българския износ. В допълнение, макар и от ниска база, се забелязва ускорено развитие на иновативната промишленост и увеличение на дела на високотехнологичния износ.

Водещите икономически дейности през 2011 г. в България според техния дял в добавената стойност са: Производство и разпределение на електрическа и топлоенергия и газ (около 20%), Производство на хранителни продукти (около 10%), Производство на облекло (около 7%), Производство на изделия от други неметални минерални суровини (около 6%), Производство на метални изделия, без машини и оборудване (около 6%), Добив на метални руди (около 4%), Производство на машини и оборудване, с общо и специално предназначение (около 4%).

В преработващата промишленост са заети 87% от работещите в промишлеността, което е индикатор за значителната роля на преработващата промишленост в икономиката на страната, както в икономически така и в социален аспект.

Основните природни ресурси, с които България разполага, са плодородна земя, обширни гори, находища на руди на цветни метали, кафяви и лигнитни въглища. Всяка промяна в цените на цветните и благородни метали, както и на цените на селскостопанските суровини, като пшеница и слънчоглед, има незабавно отражение върху българския износ, тъй като износът на суровини представлява значителна част от износа на страната. Факторите, определящи производителността в тези сектори, са количеството и качеството на природните ресурси и на инвестирания в тях капитал. Производството и износът на суровини не могат да бъдат двигател за по-висок жизнен стандарт в дългосрочен план, защото в тези сектори има много държави с по-богати природни ресурси и по-ниски разходи за производство (Бразилия, Аржентина, Австралия, Чили и др.) и защото разходите за труд представляват малка част от добавената стойност, а концесионните такси са минимални. В България значителен е ръстът на производителността в сектора добив на цветни метали, но от друга страна този сектор формира много малка част от заетостта. Производителността на преработката на селскостопанска продукция зависи в много висока степен от способността на предприятията да реализират иновативен маркетинг, но българските фирми, работещи в тази област, все още отстъпват в маркетинга на своите европейски конкуренти.

България е също така силно специализирана в секторите, зависещи от наличието на евтина работна ръка. Около 1/3 от заетостта в промишлеността на България (38.8%) и една пета (21,7%) от добавената стойност се формира от тези сектори. Основни сектори в тази група са производството на текстил и облекло. Сериозна структурна слабост на българската икономика е, че нарастването на заетостта в българската промишленост през последното десетилетие се дължи основно на увеличаването на работещите в секторите, зависими от евтина работна ръка, като производството на облекла, текстил и мебели.

По данни на БНБ секторите, зависими от ниските разходи за труд, формират около 30% от износа на България.

Откроява се изключително високата степен на специализация на сраната ни в производството на облекла. Този сектор формира около 8% от добавената стойност на промишлеността в България. Освен в производството на облекло, България е над средното ниво за ЕС на специализация и в производството на текстил, трикотаж и обувки.

От друга страна тя все още е далеч от средните стойности на производителността в ЕС дори в секторите, зависещи от евтина работна ръка. В основните сектори, развити в България, годишната добавената стойност на един зает е 3 000-7 000 евро. докато стойностите в ЕС са неколкократно по-високи.

С по-нататъшната либерализация на търговията с стоки, произведени от сектори, зависими от евтина работна ръка, българските производители ще бъдат изложени на засилващ се конкурентен натиск.

Поради това очакванията са, че в бъдеще заетостта в тези сектори ще намалява, което налага изпреварващо да се разработят политики и мерки за преквалификация и осигуряване на нов тип заетост на работната сила.

През периода на централно-планова икономика България разви значителна тежка промишленост, която изисква сериозни капиталови разходи. Много от тези предприятия бяха приватизирани в края на 90-те години на миналия век, но резултатите от приватизацията са противоречиви. Някои от тях бяха закупени от сериозни чужди инвеститори и успяха бързо да подобрят своята производителност и да разширят своите пазари (Нефтохим, Соди, Агрополихим). Други станаха собственост на неподходящи инвеститори и стигнаха до фалит и ликвидация (Кремиковци, Плама, Химко).

Делът на капиталоемката индустрия в България е с по-висок от средните стойности за ЕС. Добавената стойност генерирана от тази група сектори в България представлява 25.2% от общата добавена стойност в промишлеността в сравнение с над 20% за ЕС. Сред тази група сектори са тези за производство на цимент и за производство на цветни и благородни метали, където производителността в България, се приближава значително до средните стойности за ЕС - около 50% от нивото в ЕС. Развитието на капиталоинтензивните сектори зависи силно от количеството и качеството на инвестирания капитал. Основните фактори, които определят развитието на капиталоемка промишленост, са: ниски данъци, евтина енергия, наличие на свободни квоти за емисии на въглерод, добра инфраструктура и наличие на подготвени кадри. Ниските данъци и наличието на подготвени кадри създават предпоставки за развитието на капиталоемка индустрия в България. Проблем обаче може да се окаже ръстът на цените на природния газ и електроенергията, липсата на добра транспорта инфраструктура и ограничения ресурс на квоти за въглеродни емисии за нови предприятия. Положителен е фактът, че тази група сектори се характеризира с най-значима експортна ориентация през анализирания период. Секторът формира около 45% от износа на нашата страна. Над всички се открояват четири сектора, а именно: цветни метали (12-16% от износа), рафинирани петролни продукти (13-14%), черни метали (около 6%) и основни химични вещества - около 3%.

Капиталоемките сектори позволяват висока производителност на един зает поради възможността за значително автоматизиране на процесите. Данните показват, че средната производителност на капиталоемките сектори в ЕС е два пъти по-висока от средната производителност в секторите зависими от евтина работна ръка. Поради тази причина капиталоемките сектори са изключително важни за осигуряване на по-висок жизнен стандарт в България. Въпреки това, трябва да се има предвид, че по-голяма част от генерираната добавената стойност отива към собствениците на капитала под формата на лихви и дивиденти и една значително по-малка част стига до заетите в сектора. В допълнение тези сектори не са в състояние да генерират достатъчно допълнителни работни места, предвид автоматизацията на процесите. Предвид липсата на значими капиталови ресурси в страната източник на капитали могат да бъдат чуждестранни инвестиции в капиталоемките сектори.

Основният двигател на икономически растеж и постигането на по-висок жизнен стандарт в развитите държави са секторите, свързани с иновации.

В България делът на тези сектори в общата добавена стойност (21,2%) и в заетостта (18,4%) са почти наполовина по-ниски от средните за ЕС. Въпреки това се забелязват положителни тенденции за нарастващата роля на тези сектори. Например, годишният темп на растеж на добавената стойност за периода 1999-2008 г. в областта на производството на мотоциклети и велосипеди – 47,1%, компютърни и информационни услуги – 38,9%, услуги по възпроизвеждане на записани носители – 35,5%, електронни лампи, тръби и други

електронни елемент – 25,1%, оборудване за контрол на производствените процеси – 24,1%.

България изостава от средните стойности на ЕС в повечето иновативни сектори. Това е очакван резултат предвид ниските нива на разходи за иновации в страната и слабата връзка между образованието, научните звена и бизнеса у нас. В повечето сектори разликата в производителността в България и средната стойност за ЕС е над 5 пъти. Положителен е фактът, че някои сектори сред иновативните имат по-висок или близък до средния дял в БДС.

Други иновативни сектори, в които България има силно присъствие са производството на лекарства и машиностроенето. Делът на тези сектори в износа на страната е съответно около 5% и 8%.

Друг положителен факт е ясно изразената тенденция за увеличение на дела на износа на технологични продукти - Машини, уреди и апарати, Електрически машини, Резервни части и оборудване, Лекарства и козметика.

Делът на износът им в общия износ на България е около 30%. Износът на технологични продукти от страната бележи лек спад по време на икономическа криза, но през последните две години отново се отчита ръст на техния дял.

Иновативните сектори имат потенциал да създават значителна заетост и за увеличение на доходите от труд, както и за нарастване на БДС. За развитието им е съществено осигуряването на висококвалифицирана работна ръка. Секторът на информационните технологии се характеризира с високи темпове на растеж, но към настоящия момент той страда от липсата на достатъчно добре подготвени кадри, завършили технически специалности. Високата енергоемкост на икономиката ни предполага значителната необходимост от внедряване на енергоспестяващи технологии в страната, затова и този сектор е важен за развитието на икономиката. Предвид тенденцията за застаряване на населението и очертаващото се нарастване на разходите за здравеопазване, технологиите, свързани със здравето придобиват все по-голямо значение. България разполага с голям потенциал в сферата на здравеопазването и здравословния начин на живот, предвид големия брой обучени медицински кадри, развитата си фармацевтична промишленост и възможността за производството на здравословни храни. Следва да се отбележи обаче съществуването на проблеми с емиграцията на медицинския персонал от страната и необходимостта от създаването както на мерки за задържане на медиците, така и на по-ефективна система за планиране на човешките ресурси в здравеопазването.

3.4. Туризъм

Туризмът е водещ, бързо разрастващ се икономически сектор в България по отношение на валутните приходи, дела в БВП и разкриването на нови работни места. Неговото развитие допринася за развитието и на другите отрасли на националната икономика (по-конкретно на търговията, транспорта, съобщенията, селското стопанство, производството на стоки за бита и др.), за диверсификация на икономическите дейности в слаборазвитите региони, за повишаване на социално- икономическото благосъстояние на българските граждани и качеството им на живот. Понастоящем 10.5% от БВП на България се формират от приходи от международен и вътрешен туризъм, а 15,6% от българската икономиката са резултат от мултиплицирания ефект на туризма, над 170 000 души е директната заетост в сектора, а общият брой на заетите в туризма и свързаните с туризма браншове е 474 000 души.

Тенденцията на стабилно развитие на туризма в периода след 1999 г. бе прекъсната през 2009 и 2010 г. Световната икономическа криза оказа негативно влияние върху туристическите пътувания в световен мащаб, включително и в България. През 2011 г. обаче се възстановяват положителните тенденции по почти всички показатели. Броят на посещенията на чужди граждани в България е 8 712,8 хил., което е с 4% повече спрямо 2010 г. и с над 10% повече спрямо 2009 г. Сходни са показателите и при посещенията с цел туризъм – през 2011 г. те са били с 6.1% повече спрямо 2010 г. и с 17.7% повече спрямо2009 г.

През 2011 г. са реализирани 18 855 331 нощувки, което осигурява заетост на леглата в средствата за подслон и местата за настаняване от 32%, при 26,2% през 2010 г. и 24,9% през 2009 г. Средната заетост на леглата в настанителната база достига нивата от преди икономическата криза (30,1% през 2008 г.), макар и при по-нисък брой легладенонощия в експлоатация. Реализираните нощувки от чужденци са 12 461 275, което представлява ръст с 17.9% спрямо 2010 година. Делът на нощувките от чужденци е 66.1%.

Приходите от международен туризъм в текущата сметка на платежния баланс за 2011 г. възлизат на 2 852,39 млн. евро, което е с 3.8% повече в сравнение с 2010 г.

Според проучвания на 10-те основни генериращи пазара[50] за България средната продължителност на престоя е най-голяма при немските, украинските, руските и чешките граждани - 12 или 13 нощувки, докато при британските, турските и сръбските граждани тя е 8 или 9 нощувки. Най-малка е при посетителите от Румъния, Гърция и Швеция - между 5 и 7 нощувки.

Разходите при пътувания до България са различни на отделните пазари: Британските и шведските граждани отбелязват най-високите разходи при пътувания (137, съответно 116 евро на нощ на човек), следвани от немските и руските граждани (68, съответно 69 евро на нощ на човек), както и от румънските, гръцките, турските, украинските, чешките и сръбските граждани (между 57 и 40 евро на нощ на човек).

Характерни за българския туризъм остават сезонните и териториални диспропорции. Териториалната концентрация е силно изразена – 79.9% от леглата и 82.9% от реализираните нощувки (94.5% от реализираните от чужденци нощувки) са съсредоточени в 6 области[51].

Изключителната концентрация на туристическото развитие е следствие от моноструктурността на националния туристически продукт. Към настоящия момент българският туристически продукт е доминиран от морския рекреативен и ски туризма, които се развиват като масови форми на туризъм с всички негативни последствия от това – прекомерна експлоатация на природния ресурс, презастрояване, ниски средни приходи от турист, слаба диверсификация на икономическите дейности, ограничаване на положителните икономически ефекти в малък териториален ареал и т.н. Възможностите за по-нататъшен растеж в традиционните курорти и туристически райони (Черноморско крайбрежие и ски курорти) са достигнали своя предел и тенденцията за ръст от изминалото десетилетие няма да може да бъде запазена, ако съществуващият подход към развитието се запази.

От друга страна едва през последните години се полагат усилия за диверсифициране на националния продукт чрез развитието на специализирани форми на туризъм – културен, спа, еко, голф, комбиниращи интересът на по-малки, но по-платежоспособни пазарни сегменти с устойчивото потребление на туристическите (природните и антропогенни) ресурси. На този етап обаче специализираните форми на туризъм имат по-скоро допълващо значението и място в националния туристически продукт, при което значителният потенциал на голяма част от територията на страната остава неизползван или слабо използван и бизнесът и местните общности там не могат да се възползват от предимствата на туризма.

Проведените проучвания на туристическите пазари и туристическите потоци в страната недвусмислено показват хакатеристиките на актуалния имидж на страната като туристическа дестинация и пазарните бариери за реализирането на продукта й.

България има позитивен имидж и сред българските, и сред чуждестранните туристи. Все още обаче липсва единен и непротиворечив образ на страната, чрез който тя категорично да се разграничи от конкурентните туристически дестинации. Сред почивалите у нас, страната се възприема като спокойна дестинация, с красива природа, добра кухня, с добри условия за СПА/ балнео и алтернативен туризъм изобщо и добри места за настаняване. Летните туристи я възприемат и като дестинация, която предлага добри условия за морски туризъм. Сред чуждестранните туристи България има имидж на евтина дестинация. Този атрибут е нейна отличителна характеристика в сравнение с конкурентите. Единствената друга държава, която отговаря на подобно описание е Турция. Както сред зимните, така и сред летните туристи (и българи, и чужденци) дестинацията „България" има формирани ключови силни страни, т.е. характеристики, върху които да бъде изграждан имиджът й и върху които да се основава предлагането на туристически продукти и услуги. Неоползотворен потенциал за подобряване на имиджа на страната е налице по отношение на алтернативните видове туризъм, в случай, че представянето по тези характеристики бъде подобрено.

Спокойствието, красивата природа и добрата кухня са базовите характеристики, по които България не трябва да допуска слабо представяне, за да остане предпочитана дестинация за активните сезони. С потенциал по отношение на предпочитанията към страната са и възможностите за практикуване на СПА/ балнео и алтернативен туризъм изобщо.

Основната физическа бариера, която според чуждестранните туристи съществува пред България като туристическа дестинация, е липсата на добра инфраструктура. Това е бариера, която страната

[50] Великобритания, Германия, Швеция, Чехия, Русия, Украйна, Сърбия, Румъния, Гърция и Турция

[51] Варна, Добрич, Бургас, София-град, Благоевград, Смолян

споделя с Турция и Гърция. Необходимо да се положат усилия бариерите пред останалите държави да се превърнат в предимства на България – като член на ЕС пътуването към нея е свободно, екзотична и интересна е с обичаите и традициите си, настаняването е евтино, а цените на продуктите и услугите – под и около средните за Европа.

Въпреки реализираните инвестиции в периода 2009-2011 г. и усилията, полагани в подобряването на общата инфраструктура – пътища, пречиствателни съоръжения, зелени енегийни източници, както и в схемите за изграждане на туристически атракции на базата на културното и природно наследство, като основен проблем на туристическото развитие от страна на посетителите продължава да се отчита състоянието на общата инфраструктура. Едновременно с това много от потенциалните туристически атракции не са разработени по начин, който да оползотворява техния потенциал (да могат да привлекат достатъчно посетители за по-дълъг престой), а свързаната с тях прилежаща туристическа инфраструктура е незавършена, остаряла, износена или липсваща.

Други основни проблеми както на масовия, така и на специализирания туризъм, са липсата на добре обучен персонал и текучеството на кадри поради ниското заплащане в сектора. Това се отразява пряко на качеството на предоставения продукт.

Липсата на туристически офиси на основните ни международни пазари също така възпрепятства оползотворяването на пълния туристически потенциал на страната ни.

Върху качеството на туристическия продукт се отразява и изоставането във внедряването на съвременните информационни технологии и резервационни системи в отрасъла. Налице е също така липса на единна бази данни и статистика за легловия капацитет по различните форми на туризъм, която да обоснове инвестиции в необходимата инфраструктура, да се определят приоритетни региони за инвестиции в базова инфраструктура, съответно да предотврати претоварването на ресурсите и инфраструктурата.

Туристическите сдружения и общините имат силно ограничени ресурси, за да се включат активно в подпомагане на туристическото предлагане. Към настоящия момент общините разработват програми за развитието на туризма, но те не са обвързани с държавната туристическа политика и не са обезпечени с финансови средства, което ги прави трудно реализуеми. Ограничено е и формирането на клъстерни структури, с цел обединяването на средства и опит за развитие на туризма. На регионално ниво трудно се формират устойчиви дестинации, които да улеснят туристическия маркетинг и да повишат видимостта, съответно конкурентоспособността на туристическата индустрия.

В същото време, благодарение на природното и историческо разнообразие на територията на страната, България има значителен потенциал за развитие както на масовите, така и на алтернативните видове туризъм. Такъв потенциал има не само черноморското крайбрежие и планините, които заемат повече от 1/3 от територията на страната, но също и 9 обекта включени в Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО, повече от 600 минерални водоизточници, хиляди местни традиционни и културни атракции, богатото биоразнообразие (повече от 5% от територията на страната е със статут на защитена територия, вкл. 3 национални и 11 природни парка), 40 000 исторически паметника, 160 манастира, повече от 330 музея и галерии, богати традиции в провеждането на фестивали и празници, запазено етнографско наследство, национална кухня и качествени вина и др. В страната има официално обявени 142 курорта, от които 58 са балнеолечебни, 56 планински климатични и 28 морски.

Особено място сред потенциала на нашата страна за развитие на туризма заема културния туризъм. Според много експерти в Българя съществува изключително разнообразие на културно-исторически паметници. Седем цивилизации през последните 4000 години изключително интензивно са се развивали на днешните български земи - праисторическата, древногръцката, римската, древнотракийската, византийската, българската и ислямската. Повече от 40 хиляди са регистрираните недвижими паметници на културата в България, като седем културни ценности са от световно значение. В държавните и общинските музеи се съхраняват над 5 милиона движими паметници на културата. България разполага своите съкровища в 10 национални, 13 ведомствени, 29 регионални, 91 общински музеи и 40 общински галерии.

Освен ресурсния потенциал са налице и други сериозни предпоставки развитието на културния туризъм в страната – наличието на пазарен интерес към този тип туризъм, възможността културният туризъм да се комбинира с всички останали видове туризъм, при което би бил основен инструмент за положително развитие и на традиционните туристически продукти, цялостна положителна политическа рамка в ЕС, налични задоволителен брой

специалисти и творчески кадри в областта на културата, археологията, историята, музейното дело и т.н.

От друга страна са налице и значителни слабости, които следва да бъдат преодолени, за да бъде реализиран потенциала на нашата страна в тази област. Това са от една страна необходимостта от подобряване на нормативната уредба, която не стимулира достатъчно намирането на алтернативни начини за финансиране на културните ценности чрез мотивиращи бизнеса данъчни облекчения за спонсорство и меценатство, хаотичност на инвестициите и липса на концентрация на финансирането в приоритетни проекти, липса на концептуална визия и планове, както за приоритетите в културния туризъм, така и за адекватна за нуждите на сектора материално инфраструктура, непълноти и неточности в наличната информация за културните обекти и действия, липса на национален културен календар в краткосрочен и средносрочен план и липса на критериална система за мониторинг и отчитане на резултатите с оглед на инвестираните в тях финансови средства и други ресурси.

Сходно е състоянието и перспективите пред спа- и балнео туризма. Вземайки под внимание направените анализи на състоянието на населението на Европа, в т.ч. и на България и отчетените тенденции на застаряване, затлъстяване и нарастване на заболеваемостта на жителите на континента, пред България се отваря възможността за превръщането ѝ в център на здравето в Европа, благодарение на огромното наличие на естествени природни лечебни фактори на територията ѝ – климат, минерални води, лечебна кал и др. Превенция и профилактика на здравето на населението чрез естествените природи лечебни фактори, е от една страна необходимост с цел удължаване на продуктивния живот в добро здраве на гражданите и от друга страна - възможност за утвърждаване на България на международния пазар като водеща дестинация в това направление. Допълнителни положителни предпоставки са вече реализираните мащабни инвестиции в частния сектор, наличието на квалифицирани кадри и т.н. В този контекст следва да се преодолеят проблеми и недостатъци, свързани с регламентиране предоставянето на допълнителни услуги, промоцията на страната като спа-дестинация, популяризиране на възможностите на България в рамките на здравноосигурителния сектор в ЕС и др.

4 Регионални измерения на икономическото развитие

4.1. Междурегионални и вътрешно регионални различия

Състояние на регионалната икономика

На регионално ниво (райони на ниво 2), пет от българските региони попадат в последната десетка с най-нисък БВП на човек от населението в ЕС (по паритет на покупателна способност – PPS с данни за 2011 г.): Северозападен район с 28% от средния за ЕС, Северен централен с 30% и Южен централен с 30% заемат последните три места в класацията, а Югоизточен и Североизточен район са съответно с 36% и 37%[52]. От българските райони силно се откроява Югозападният район с 73%. В столицата са концентрирани значителна част от икономическите дейности и тя остава най-привлекателното място за бизнес и заетост в страната.

Приносът на районите в БВП на страната през 2009 г. продължава да бъде неравномерен, при нарастване на регионалния БВП за всеки от районите. С най-голям принос в съвкупния БВП в абсолютна стойност и като относителен дял в края на 2009 г. е Югозападният район – 32 995 млн. лв. и дял от 48.3%, докато най-нисък е приносът на Северозападния район – съответно 5 070 млн. лв. и дял от 7.4%.

Секторна структура на икономиката

В аналитичен порядък е важен и прегледа за формиране на БВП по икономически сектори. За последните пет години, в национален план той показва едни постоянни тенденции: – водеща роля на сектора на услугите (дял от 61,77- 64,51% в БВП), сравнително постоянен дял на индустрията в рамките на 31% и намаляващ дял на селското и горско стопанство.

Секторните различия в четирите района (NUTS 2) а.и. Северозападен, Северен централен, Североизточен и Югоизточен не са с голяма амплитуда. За аграрния и индустриален сектор, те са

[52] Източник: НСИ.

в рамките на средните показатели за ниво страна. При сектора "услуги" обаче, само Североизточния икономически район е в тези граници, докато другите три района са с показатели, значително под средните за страната.

Южният централен район в голяма степен се доближава по показатели до районите от предходния абзац.

Югозападният район е водещ по отношение на сектора " услуги", като той формира близо 55% от БВП в национален мащаб. БВП от сектор "индустрия" също се различава повече от два пъти от останалите пет района от NUTS 2.

Тук трябва да отчетем и ниско равнище на общата и секторна производителност на труда. Производителността на труда на едно заето лице, в сравнение с ЕС-27 = 100 през 2010 г., е 41.5, като България трайно заема последното място сред страните-членки през изминалите шест години.

Равнището на производителността на труда е най-високо в индустриалния сектор – 5307.8 лева брутна добавена стойност (БДС) средно на един зает и 12.4 лева за един отработен човекочас. В сектора на услугите, всеки зает произвежда средно 4 276.8 лева БДС, като за един отработен човекочас се създават средно 9.9 лева от текущия обем на показателя. Най-ниска е производителността на труда в аграрния сектор – 705.4 лева БДС на един зает и 2.3 лева за един отработен човекочас.

Демографско състояние

В периода между двете преброявания 2001-2011 г. населението на страната намалява с 564 331 души, при средногодишен темп на намаление 0,7%.

В районите в южната част на страната е концентрирано по-голяма част от населението, което е важен фактор по отношение на потенциала им за развитие. Близо половината от населението живее в Югозападния и Южния централен район, като тяхното население е съответно 2 132 хил. (29%) и 1 479 хил. души (20%). и Югоизточният и Североизточния район са следващите по брой на населението, като в тях живеят съответно 1 076 хил. (14,6%) и 966 хил. (13,2%). Северният централен и Северозападния район имат население от съответно 861 хил. (11,7%) и 847 хил. (11,5%). Относителният дял на населението, живеещо в градовете в тези райони е по-нисък от средния за страната. Най-висока степен на урбанизация са достигнати в Североизточния и Югозападния район.

Сравнителният анализ на демографското състояние в районите на ниво 2 в България през последните години като цяло потвърждава продължаващите негативни тенденции и характеристики:

- Намаляване на общия брой на населението на всички райони;
- Влошена възрастова структура и възпроизводство, а оттук и намаляване на трудоспособните контингенти от населението и висок коефициент на възрастова зависимост;
- Най-големи различия и дисбаланс в сравнение със средните стойности за демографското развитие на страната продължават да се наблюдават между Северозападния район и Югозападния район.

Вътрешнорегионалните неравновесия в демографското развитие са още по- силно изразени на ниво области и общини. Запазват се значително неблагоприятните демографски тенденции в части от Северозападния и Северния централен район, както и относително благоприятната демографска ситуация в южните части на Югозападния район и в Столична община, части от Североизточния, Южния централен и Югоизточния район.

Основните проблеми за демографското развитие на страната най-вече са предизвикани от задържащото се високо ниво на смъртността, сравнително по-ниската средна продължителност на живота и по-високото ниво на детска смъртност в сравнение с другите европейски страни, както и отрицателното външно миграционно салдо. Посочените проблеми имат и силно изразен регионален аспект. Например по данни на НСИ за 2010 г. вариацията в стойността на коефициента на детска смъртност (на 1 000 живородени деца) за райони от ниво 3 е в диапазона 20,5 ‰ за област Сливен, 3,5‰ за област Силистра, като общо за страната стойността на показателя се равнява на 9,4‰.

Въпросите, свързани с възпроизводството на населението са от особена важност и значимост не само за демографското развитие на България, но и за формирането на нейните трудови ресурси, които са в основата на сегашното и бъдещото общо развитие на страната.

Икономическа активност, заетост и безработица

Най-голям пик на работната сила е отбелязан през 2008 г. – 3504.7 хил. души (15-64 навършени години), след което се поддържа трайна тенденция на

намалението й. Само за второто тримесечие на 2011 г. към второто тримесечие на 2010 г., тя е намаляла със 108 хил.души. Това движение е силно повлияно главно от вътрешни и външни икономически условия и въздействието с вътрешни политики е ограничено. За 2011 г. сред статистическите райони Югозападният се откроява с най-висока заетост и с коефициент на заетост (на населението от 15-64 навършени години) 66.3%. За останалите райони стойностите му са сравнително близки – разликата между най-ниската и най-високата стойност на коефициента на заетост е 13.3 пункта за 2011 г.

За всички държави-членки на ЕС е характерно нарастване на безработицата, като резултат от влиянието на световната финансова криза, която се отразява и на българските региони, където също се наблюдава нарастване на безработицата през 2011 г., в сравнение с 2009 и 2010 г. През 2011 г. равнището на безработица е най-високо в Североизточния район (15.6%), а най–благоприятна е ситуацията в Югозападен район (7.3%).

Още по-големи са разликите на ниво област, висока е безработицата в областите Шумен – 26.7%, Разград – 20.6% и Видин – 20.4%, значително по-ниска от средната е безработицата в област Кърджали – 5.1%, София (столица) – 6.0.% и Стара Загора – 6.6%.

Предприемачество

Продължават тенденциите на неравномерно разпределение на сектора на МСП по райони от ниво 2, както и на относителния дял на предприемачи (работодатели и самонаети лица) от общо заетите в съответните райони като показатели за равнището на предприемачеството. Отрицателните фактори, отнасящи се до липсата на регионални и особено на локални механизми на финансов инженеринг за микропредприятия и МСП, недостатъчно квалифицираната работна ръка и малкия брой подготвени бизнес кадри, все още запазват своето действие и през периода 2005-2008 г. Известен напредък се отбелязва при подкрепата за малкия и средния бизнес от страна на банковия сектор, който развива нови продукти при започване и разширяване на бизнеса, както и при административните и регистрационни процедури.

Най-ниски нива на развитие на предприемачеството се отбелязват в Северозападен район, а най-високите нива се запазват в Югозападния и Южния централен район.

Инвестиции

Делът на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ), проследен с натрупване от 2004 до 2010 г. и изразен в%, показва големи различия в районите от ниво 2: в СЗ район – 2.32%, в СЦ район – 3.69%, в СИ район – 9.51%, в ЮИ район – 12.34%, в ЮЦ район – 7.50%, в ЮЗ район – 64.64%. Северозападният и Северният централен район изостават чувствително от другите райони, относително добре са Североизточният и Югоизточният райони, но Югозападният район превъзхожда близо два пъти всичките други райони, взети заедно.

Увеличава се делът на ПЧИ в сектори като търговия и транспортни услуги, строителство, банково и застрахователно дело, хотелиерство и туристически дейности и др. Следващи по размер на генерирани ПЧИ са Североизточен и Югоизточен район, които заемат водещо място в развитието на туризма сред районите от ниво 2 в страната. Водещи центрове в Североизточен район са градовете Варна и Шумен, където поради наличието на университети са създадени добри условия за привличане на млади хора и за осигуряване на квалифицирани кадри. В Югоизточен район водещи области по привличане на ПЧИ са Бургас (транспортна дейност), Стара Загора (инвестиции в промишлеността и енергетиката), следвани от област Сливен (преработваща промишленост и винопроизводство).

В Южен централен район ПЧИ се реализират в сектори като преработваща индустрия, търговия и транспортни услуги, строителство и развитие на сезонни туристически дейности, като водещи области са Пловдив и Хасково. Развитието на туризма има все по-голямо значение за икономиката и заетостта в района, поради благоприятните природни фактори, културно-историческото наследство и изградената в значителна степен туристическа база и инфраструктура.

На последни места сред районите от ниво 2 в страната по привличане на ПЧИ са Северен централен и Северозападен район. Неравномерното разпределение на ПЧИ и инвестициите в дълготрайни материални активи по райони от ниво 2 в страната се запазва през последните години. Това се дължи на съсредоточаването им в силно урбанизирани, с добре развита инфраструктура зони в близост до столицата и големите градове в районите. Съществува ясно изразена диференциация между развитието на столичния град и останалите области в районите.

Туризъм

В сравнение с изявени в туристическо отношение райони в ЕС, показателите за развитие на туризма и качеството на туристическите услуги за България са доста по- ниски, което предполага значителни ресурси за преструктуриране и модернизиране на отрасъла от гледна точка на справяне с конкурентния натиск и осигуряване на устойчиво прогресивно развитие на туризма в България.

В туристическото развитие на регионално ниво съществуват ясно изразени диспропорции, въпреки наличието на добри условия и предпоставки почти във всички райони. Различията между районите се дължат преди всичко на разположението на природните рекреационни ресурси (на морското крайбрежие и в планините). Но своя принос в тази ситуация дават и големите градове, където са съсредоточени туристически обекти и преобладаваща настанителна хотелска база. В крайбрежните области Варна, Бургас и Добрич са съсредоточени 65.6% от легловата база на страната, а заедно със София-град и Пловдив – 73.4% от легловата туристическа база и 80% от реализираните нощувки, както и 80.9% от приходите от настаняване. Преодоляването на дисбаланса между туристическо развитие на районите на Черноморското крайбрежие и тези от вътрешността на страната следва да бъде заложено като стратегическа цел, като се базира на разнообразяване на туристическото предлагане и на алтернативните видове туризъм, опиращи се на богатите природни и антропогенни рекреационни ресурси в районите от вътрешността.

Транспортна инфраструктура

Достигнатото ниво на развитие на пътната мрежа от висок клас – автомагистрали и пътища I клас в районите на страната се различава. Високата гъстота на изградените автомагистрали и пътища I клас в Североизточния, Югозападния и Югоизточния район определя по-добрата достъпност и комуникативност с по-малки времезагуби за пътуване, в сравнение с условията в останалите райони. В Северозападния и Южния централен район пътната мрежата от висок клас пътища е с по-малка гъстота, като в тези случаи нейните транспортни функции се поемат от регионалните пътища, чиято гъстота е по-висока, но това се отразява неблагоприятно върху транспортните услуги, тъй като освен регионалния, те провеждат и тежък товарен трафик. Влошеният транспортен достъп до някои периферни територии, отдалечени от функциониращата пътна мрежа от висок клас, в голяма степен определя изоставането в социалното и икономическото развитие на Северозападния и Южния централен район, в сравнение с други райони.

По-ниската степен на изграденост на пътната мрежа от висок клас в периферните гранични и северните части на страната ограничава възможностите за икономическо развитие на териториите, които са отдалечени от нея, понижава качеството на живота и ги определя като недостатъчно привлекателни за потенциалните инвеститори. Важна роля за подобряване и изравняване на социалните и икономическите условия за регионите ще има изграждането на автомагистралната мрежа, която ще подобри свързаността на регионите и достъпа до големите градски центрове, където е съсредоточено икономическото развитие и се предоставят широк спектър от публични услуги с висок ранг.

Ефективността на транспортната инфраструктура е от решаващо значение за регионалното развитие и е основен фактор за регионалната конкурентоспособност и сближаване. Вътрешнорегионалните различия в България са до голяма степен резултат от различията в достъпа на регионите до националната и международна транспортна инфраструктура.

Образователна инфраструктура

Качеството на образователната инфраструктура, транспортната достъпност до училища и университети, както и насърчаването на мрежи за обмяна на опит и добри практики между райони в ЕС е от ключово значение при реализирането на регионалната политика.

В Северозападния район след промените на териториалния обхват на районите на ниво 2 има само един университет - в Плевен. Югозападният район се откроява с по- високата си концентрация на университети и колежи в сравнение с останалите райони в страната. Независимо от относително високия брой на образователни и изследователски центрове, няма качествен преход към приложни изследвания и трансфер на иновации и технологии към останалите сектори. Връзката между научноизследователските и образователните институции и бизнеса във всички райони от ниво 2 от дълго време е прекъсната, което е една от причините за ниската добавена стойност и ниската конкурентоспособност на производството в отделните райони в сравнение с европейските и световните показатели. Това се потвърждава и от факта, че все още на територията на нито един район не е реализирана идеята за технопаркове и други структури от този вид. Университетите следва да

бъдат много по-тясно обвързани с икономиката на регионите, в които се намират и да синхронизират своите усилия с очакванията на бизнеса.

Здравна инфраструктура

При анализиране на данните за осигуреност на населението с медицинска помощ по области трябва да се имат предвид специфичните особености на медицинското обслужване. Лечебните заведения не са свързани пряко само с обслужването на населението на едно населено място или община и достъпа до медицинска помощ е свободен. Голяма част от заведенията обслужват населението на една област или група общини, а специализираните заведения обслужват населението на няколко области. Заведенията с национален обхват, независимо от тяхното местонамиране обслужват населението на цялата страна.

Показателите за осигуреност по области варират, като най-високи са те в областите, в чийто центрове има медицински университети и университетски болници.

По данни на НСИ броят на болничните заведения (многопрофилни болници, специализирани болници и центрове) към 31.12.2011 г., в България е 344. В столицата те са 59, което представлява приблизително 17.2% от общия брой на болничните заведения на територия на страната. В Южен централен (67 лечебни заведения), Югозападен район (96 лечебни заведения) и Югоизточен район (49) са концентрирани 61,6% (212 лечебни заведения за болнична помощ) от общия брой болнични заведения. В областите Пловдив, Пазарджик, София-област, Варна, Бургас, Русе, Велико Търново, Стара Загора и Враца болничните заведения са 148, което представлява близо 43.0% от общия брой на болничните заведения на територия на България. Следователно може да се направи извода, че е налице значителната диспропорция между Южна и Северна България по отношение на броя болнични заведения, като същевременно в районите на ниво 3 основната част от болничните заведения е концентрирана в девет области.

Осигуреността с болнични легла в България в края на 2011 г. е 647 на 100 000 души население .В Северозападният район болничните легла са 11.4%, в Северния централен район – 10.4%, в Североизточния – 9.7%, в Югоизточния – 12.8%, в Южния централен – 20.3%, в Югозападния 28.6% или общо 93.2%. Останалите 6.8% от леглата са във ведомствени болници и не се разпределят по статистически райони и области. По отношение на показателя брой болнични легла на 100 000 жители през 2011 г. единствено Южен централен район е с по-високо ниво от средното за страната, докато Североизточния район изостава значително по този показател от другите райони. Югоизточният район е с най-значими междуобласти различия. Разликата между област Ямбол (332 болнични легла на 100 000 души) и област Стара Загора (785 болнични легла на 100 000 души) е 453 пункта. Населението на един лекар общо за страната за 2011 г. е 258души. По райони от ниво 2 с най-добър показател е Северозападен район –243 души на един лекар, а с най-неблагоприятен е Северен централен район – 323.

Възобновяеми енергийни източници

Възможности за използване на ВЕИ съществуват във всички райони от ниво 2, като най-благоприятни са в Североизточен, Южен централен и Югозападен райони. Изследванията по въпроса за енергийния потенциал на вятъра показват, че в крайбрежните територии на Североизточен район съществуват отлични възможности за развитието на ветроенергетиката. Североизточен район е на първо място в страната по инсталирана мощност на генератори за производство на електрическа енергия от възобновяеми източници. Производството на електрическа енергия от вятърни електрически централи продължава да нараства, и делът му през 2011 г. (по оперативна информация на МИЕТ) е 18.2% от произведената електрическа енергия от ВИ в страната. Слънчевата енергия може да се използва за ефективно производство на електричество главно в Югоизточния, Югозападния и Южния централен район, където наличният ресурс е 4.25 kWh/m2/дневно или 1 550k Wh/m2/годишно. През 2011 г. относителния й дял в енергията от ВИ достигна 5.2%.

Телекомуникации и информационни технологии

По отношение на домакинствата, които имат достъп до Интернет се откроява

Югозападният район с 43,7%, а останалите пет района са със стойности между 26% и 33%. За страната като цяло 33% от домакинствата имат достъп до Интернет[53]. (значително под средната стойност за ЕС 27 от 70%).

Анализирайки данните на Евростат по отношение дела на лицата, които никога не са използвали

[53] НСИ, 2010 г.

Интернет през периода 2005-2010 г., се констатира непрекъснато намаляване. Средно за ЕС 27 стойността за 2010 г. възлиза на 26%, като България е с една от най-високите стойности от 51%. В разпределението по райони от ниво 2 на страната относно показателя за лицата, които никога не са използвали компютър, с най-нисък дял се откроява Югозападният район (37%), а с най- високи стойности са Североизточен (54%) и Южен централен район (55%).

В сферата на телекомуникации и информационни технологии може да се направи извод, че разходите за въвеждане на ИКТ са недостатъчни, което се дължи основно на малкия пазар и високата стойност на услугите. Достъпът до Интернет е осигурен в големите и по-малките градски центрове. Проблеми съществуват предимно в селата, където все още степента на оборудване на домакинствата с компютри е твърде ниско и е необходимо изграждането на публични места за достъп до мрежата (телецентрове). Това води до задълбочаване на териториалните различия в използването на ИКТ и се отразява на неблагоприятно на регионалния икономически растеж и конкурентноспособност.

По данни на НСИ за 2010 г., в България общо 26% от домакинствата имат достъп до широколентови услуги, като в ЕС-27 този дял е 61%. Сред българските региони с най-висок дял от 37% (НСИ, 2010 г.) се откроява Югозападният район. Достъпът до висококоростен Интернет посредством широколентова свързаност открива сериозни възможности за растеж - на БВП, на заетостта, на конкурентоспособността на регионалните икономики и за подобряване качеството на живот.

Водоснабдителна и канализационна инфраструктура

България има добре развита водоснабдителна система, която осигурява вода на 5031 населени места, като обхваща 99% от населението на страната (2010 г.). Междурегионалните различия в дела на водоснабденото население са незначителни – от 99.9% за Североизточния район до 97.6% за Южен централен район. Въпреки високата степен на изграденост на системите за водоснабдяване на населените места, повечето от тях (над 88%) са построени в периода 1960-1980 г., при което са използвани азбестоциментови и стоманени тръби. Тази тяхна характеристика ги прави остарели от технологична гледна точка. Те са физически силно амортизирани, което води до високо ниво на повреди, ниска ефективност на водоподаването и високи нива на загуби на питейна вода. Като цяло, качеството на водите в страната е добро, с изключение на определени райони, които имат проблеми от местен характер. За 2010 г. количеството питейна вода, третирана в пречиствателни станции за питейна вода е 149,83 млн.куб.м.

Един от основните проблеми във водоснабдителния сектор за много региони в страната е режима при водоподаването, дължащ се на вътрешни загуби по разпределителните мрежи и липсата на съоръжения за съхранение и складиране на вода. За 2010 г. 1,0% от населението на страната е с режим на водоснабдяването, като най-проблемен в това отношение е Северен централен район с 3,9%.

По степен на изграденост на канализационната мрежа в населените места и на селищни пречиствателни станции за отпадъчни води (ПСОВ), страната изостава, През 2010 г. само 70,6% от населението е обхванато от канализационни мрежи, като 45,2% от него е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води.

Канализационна мрежа е изградена в 167 градове и 100 села. Приблизително 95% от градовете в страната имат изградени канализационни мрежи, но по отношение на селата този процент е едва 9%.

Наблюдават се големи вътрешнорегионални различия в дела на населението, обслужвано от канализационна мрежа. С най-голяма степен на изграденост са канализационните мрежи в Югозападен район, където те обслужват 85,8% от населението на района, а с най-ниска степен - в Северозападния район – 53,1%. При останалите райони от ниво 2 стойностите на този индикатор варират от 61 до 72%.

Разходите за опазване на околната среда в страната през 2010 г. са на обща стойност 1 273 777 хил. лв. Те са най-високи в Югозападния район – 452 944 хил. лв., следван от Югоизточен и Северозападен район, където са съответно 236 407 хил. лв. и 226 547 хил. лв.

Южен централен район се определя като един от най-замърсените райони по отношение на въздуха, водата и почвата. Друг район с натрупани сериозни екологични проблеми е Югозападният район. Промишлените дейности, енергийният сектор транспортът, миннодобивната промишленост и преработвателните дейности са основните източници на замърсяване в този район. Най-сериозни екологични проблеми в Югоизточния район са локализирани в Бургас, Бургаския залив, общините Гълъбово и Раднево. Въздухът, почвата и водата са силно замърсени от нефтодобивната промишленост, енергийния сектор, минната промишленост и

транспорта. Продължаващото замърсяване на околната среда и наличието на замърсени територии ще изисква през следващите години насочване на средства в сферата на управление на отпадъците.

В Северозападен и Северен централен район се наблюдава трансгранично замърсяване на въздуха, епизодични замърсявания на водите на река Дунав и свлачищни процеси по нейните брегове. В Североизточния район екологичните проблеми са концентрирани във Варненска област и Девня. В последните години често явление са наводненията в резултат на промените в климата, които предизвикват кризисни ситуации в отделни райони на страната.

Регионалният анализ показва, че Югозападният и Северозападният район се очертават като своеобразни регионални полюси. Югозападният район е на първо място по демографски и икономически показатели и около средното равнище при сравнение на европейско регионално ниво, докато Северозападният заема последно място по почти всички основни показатели. Анализът на основните индикатори, характеризиращи демографското, социалното, икономическото и инфраструктурното развитие на районите на страната, доказват по-ниската степен на развитие за Северна България в сравнение с Южна България, като резултат от действието на сложен комплекс от фактори и условия, които оказват съвместен общ неблагоприятен ефект на въздействие. Като такива могат да бъдат посочени негативните демографски тенденции, незадоволителното състояние на изградената пътна инфраструктура, затрудненият достъп до регионалните пазари на труда, неблагоприятните структурни промени в секторите на регионалните икономики и др.

Констатират се ясно изразени различия и на вътрешнорегионално ниво. По- благоприятна е стопанската конюнктура само в областните градове и прилежащите икономически зони, благодарение на вътрешните и външните производствени инвестиции и по-добрите условия за предприемачество и бизнес, докато в малките и средните общини, които не разполагат с по-значителен финансов и човешки потенциал, икономическите дейности са съсредоточени в сферата на услугите и търговията. Проблеми като отрицателен естествен прираст на населението, високо ниво на детската смъртност, миграция, влошена възрастова структура, ниско равнище на заетост, се нуждаят от спешно предприемане на мерки, особено в по-малките населени места. Вътрешнорегионалните различия са един от основните проблеми за постигането на устойчиво регионално развитие.

4.2. Градско развитие и селски райони

България е разделена на 6 района (NUTS 2), 28 административни области (NUTS 3) и 264 общини (LAU 1).

4.2.1 Градско развитие

Населението на Република България е 7 364 570 души към 1.02.2011 г., като в столицата живеят 1 291 591 души, което представлява 17,5% от общото население в страната. Близо половината от населението живее в Югозападния и Южния централен район, като тяхното население е съответно 2 132 хил. (29.0%) и 1 479 хил. души (20.0%). Югоизточният и Североизточният район са следващите по брой на населението, като в тях живият съответно 1 078 хил.(14.6%) и 966 хил. (13.2%). Северният централен и Северозападния район имат население от съответно 861 хил. (11.7%) и 847 хил. души (11.5%) .

Най-малка по брой на население е област Видин, в която живият 101 хил.души, или 1.4% от населението на страната, а най-голямата е област София (столица) – 1 291 хил. души (17.5%). В резултат на естественото и механичното движение в сравнение с 2001 г. във всички области, с изключение на София (столица,10.3% увеличение) и Варна (2.8% увеличение), населението намалява. В областите София (столица) и Варна увеличението на населението се дължи главно на механичен прираст. За областите Бургас, Пловдив, Благоевград и Кърджали относителният дял на намалението е по-нисък от средния за страната. С над 20% е намаляло населението на областите Враца и Видин. В значителна степен (между 15% и 20%) е намаляло населението на областите Габрово, Кюстендил, Ловеч, Монтана и Силистра.

Продължава тенденцията на намаляване на броя на населението в резултат на по-висока смъртност спрямо раждаемостта. Както общо за страната, така и за отделните райони е характерен отрицателен естествен прираст. **Коефициентът на естествен прираст** през 2011 г. е най-висок в Югозападния (- 3.3‰) и Североизточния (- 3.5‰) райони, а най-нисък в Северозападния район (- 10.8‰). В страните-членки на ЕС за 2010 г. естественият прираст е положителен 1.0 ‰.

По отношение на възрастовата структура на населението се потвърждават неблагоприятните

тенденции в демографското развитие. Налице е продължаващ процес на застаряване на населението, което се изразява в намаляване на абсолютния и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на дела на населението на 65 и повече години. През 2011 г. под 15 –годишна възраст са били 15.3% от населението на страната. Към 01.02.2011 г. техният дял намалява на 13.2%. Незначително се увеличава делът на населението във възрастовата група 15 – 64 години. Спрямо 2001 г. този дял е нараснал с 0.4% и от 67.9% е достигнал 68.3%. Най голямо е увеличението на дела на населението над 65 години – от 16.8% през 2001 г. на 18.5% през 2011 г.

В нивото и динамиката на **икономическото развитие** в отделните агломерационни ареали се наблюдават значителни различия. Столичната агломерация е най-динамичният и силно развит регион в страната с най-голямо дялово участие в БВП. Най-висок дял във формирането на БДС имат София и 6-те големи града– Пловдив, Стара Загора, Бургас, Варна, Русе и Плевен.

Значението на определените градски ареали за развитието на **знанието и иновациите** се определя от концентрацията на образователната и научно-техническа инфраструктура. Състоянието на образователната инфраструктура в значителна част от учебните заведения се характеризира с остарял сграден фонд и липса на специализирана материална база и оборудване, необходими за един съвременен учебен процес. Научния и интелектуален потенциал за реализиране на изследователска и развойна дейност в България е съсредоточен в университетите и специализирани висши училища, разположени основно в София и 6-те големи града.

Преобладаващата част от иновативните предприятия в България са съсредоточени в градските центрове. Една от причините за това е концентрацията в тях на предприятия на чуждестранни инвеститори.

За учебната 2008/2009 г.[54], броят на университетите и специализираните висши училища в България е **43, като 97.7%** от тези институции се намират в **36-те** общински центрове на агломерационни ареали. В столицата броят на университетите и специализираните висши училища е **20,** което представлява **46.5%** от общия им брой на територия на страната.

Незадоволителното състояние на **физическата среда и благоустройството** в градовете в редица случаи е ограничител за тяхното развитие. Разрастването на градовете обикновено винаги е свързано с нуждата от допълнителни ресурси (вода, енергия, градоустройство и др.), експлоатацията на които уврежда околната среда (около градовете) и води до все по-голям екологичен натиск (замърсяване на въздуха и водите, отпадъци, замърсяване на почвата, ерозия) в района на градовете и техните околности.

Състоянието на мрежите на техническата инфраструктура и благоустройството не удовлетворява адекватно градските нужди и затруднява правилното функциониране на градовете. Износени, остарели и недоизградени са мрежите за водоснабдяване и канализация. Амортизирана е физическата среда и сградният фонд. Благоустройството (пътни настилки, пешеходни зони, озеленяване, градски центрове и архитектура) е една от най-слабите страни на населените места в страната.

Продължаващият процес на урбанизация вероятно ще доведе до ръст в **градските превози** в по-големите селищни агломерации и ще предизвика сериозни проблеми в урбанизираните територии, като увеличено използване на автомобили, намалено търсене на обществен градски транспорт и по-нисък стандарт на предлаганите транспортни услуги, увеличени нужди от държавни/общински субсидии, задръствания и вредно въздействие върху околната среда.

4.2.2. Селски райони

Според дефиницията за селски райони, използвана при Програма САПАРД и при Програмата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г. за териториално базирани интервенции, това са общини (LAU 1), в които гъстотата на населението е до 150 жители на кв.км., като нито едно населено място не е с население над 30 000 души. Съгласно тази дефиниция 80% от територията на България се класифицира като селска, където живее 41% от населението. Гъстотата на населението в селските райони (35.2 жители на кв.км.) е приблизително половината от средното за страната (67.8 жители на кв. км.).

Като цяло населението на България намалява, както и това в селските райони. Населението в селските райони е намаляло с над 1 милион души в периода 1972 – 2004 г. и след това до 2008 г. с над 180 000. По данни на НСИ от 2008 г. населението в селските райони спрямо 2007 г. намалява с 0.4%. Основните фактори за намаляване броя на населението в селските райони са **отрицателния**

[54] По данни на НСИ.

естествен прираст и **миграцията от селските към градските райони.**

Възрастовата структура на населението в селските райони[55] е по- неблагоприятна от общата за страната. Делът на населението в трудоспособна възраст в селските райони се равнява на близо 59%, което е сравнително по-ниско от стойността на показателя за страната, равняващ се на приблизително 69%. Същевременно, делът на населението в над трудоспособна възраст в селските райони е по-висок-26%, докато стойността на показателя общо за страната е близо 18%. Негативни фактори за наличието на по-неблагоприятна възрастова структура на населението в селските райони са по-високите нива на смъртност на населението, включително и на детска смъртност, процесите на вътрешна миграция от селата към големите градове, като и проблемът със задържане на младото население в селските райони.

По данни на НСИ за 2009 г., **коефициентът на икономическа активност** на 15 и повече навършени години в селата е 42.3%, докато стойността на показателя за градовете е 57.4%. По отношение на регистрираните нива на безработица, отново се наблюдава диспропорция между градовете и селата. **Коефициентът на безработица** на населението на 15 и повече навършени години през 2009 г. в селата е 10.2%, което е с 4.4 процентни пункта по-високо от регистрираното ниво на показателя за градовете (5.8%). Различия съществуват и по отношение на заетостта на населението над 15 години. **Коефициентът на заетост** на населението над 15 години в селата е 38%, което е с 16.1 процентни пункта по-ниско от стойността на показателя за градовете.

Съществен проблем в общините в селските райони е високото ниво на дългосрочната безработица, което се обяснява с липсата на възможности за заетост. Високото ниво на безработица сред младите е допълнителен проблем, който води до миграцията на младата работна сила от селските към градските центрове.

В цялата страна **инфраструктурата и услугите**, предоставяни от **ИКТ сектора**, са сравнително добри. Мрежата на пощенските услуги в селските райони е добре развита. Капацитетът на мрежата за обслужване на международен трафик обаче е недостатъчен.

Делът на имащите достъп до **широколентов Интернет в селските райони** по данни от 2008 г. като дял от цялото население в тези райони е 0.9% спрямо 3.2% за страната. Наблюдава се увеличаване на дела на Интернет покритието в селските райони (DSL покритие като дял от населението) от 4% през 2004 г. на 20% през 2008 г., като средно за страната стойността на показателя е 78%.[56]

По отношение на пътната инфраструктура в селските райони, общинските пътища са с добро покритие. Проблем остава незадоволителното качество на общинските пътища, което е резултат от недостатъчния ресурс за поддържането и обновяването им. Лошото качество на пътищата повишава времето за пътуване и подчертава слабите страни на териториите, намалява тяхната икономическа и социална привлекателност. Водоснабдителната система покрива около 99% от населението на страната, като всички градове и 96% от селата имат водоснабдяване. Водопроводната мрежа в населените маста и извън тях са физически и морално амортизирани, с висока аварийност, ниска ефективност при експлоатацията им и високи загуби на питейна вода (над 60%).

По степен на изграденост **канализационната мрежа** в населените места и пречиствателните станции за отпадъчни води има значително изоставане спрямо развитието на водоснабдителните системи. Делът на канализираните градове е 67%, а на селата 3.2%[57].

По отношение на **публичната инфраструктура,** образователната система е добре развита с ясли, детски градини и училища в почти всяко населено място в селски район с минималния задължителен брой деца. Проблем е по-ниското качество на образованието от това в градските райони, което води до по-ниско ниво на образование на населението в селските райони от това на населението в градските райони.

Природните ресурси и климат в селските райони са важна предпоставка за насърчаване на множество икономически дейности: селско стопанство, горско стопанство, промишленост, туризъм и т.н.

България е сред европейските държави с по-богато биоразнообразие, включително и с някои редки и ендемични видове. Флората в България

[55] Източник: НСИ, Междинна оценка на Програмата за развитие на селските райони на Република България за периода 2007-2009 г.

[56] Годишен доклад за изпълнение на ПРСР, 2009 г.

[57] Анализ за идентифициране на проблемите и потенциала за развитие на тематичните области на политиките на МРРБ.

обхваща между 3 550 и 3 750 висши растителни вида. Традиционно, българите отглеждат местни сортове, което е предпоставка за запазване на значителното разнообразие на старите, примитивни сортове (народен подбор), местните популации и техните форми.

Основните въпроси, свързани с околната среда в селските райони са:

- Ценни полуестествени местообитания биват унищожавани заради използваните дренажни системи, оранта, изграждането и употребата на торове, пестициди;
- Замърсяване на почвата и подпочвените води;
- Деградация на почвената структура на обработваемите земи;
- Висок риск от увреждане на горите при природни бедствия;
- Много от собствениците на земя не зачитат високата природна стойност на земята и устойчивото земеползване.

5 Основни предизвикателства пред икономиката и идентифициран потенциал

След присъединяването на България към ЕС, се наблюдава процес на постепенна конвергенция на доходите със средните за ЕС. Въпреки това страната остава най-бедният член на общността като брутният вътрешен продукт на човек от населението изостава повече от два пъти от средните стойности за ЕС.

Основните социално-икономически проблеми са концентрирани в следните области: човешки капитал (образование, здравеопазване, социално развитие, демографска картина, спорт и култура), инфраструктура (базисна и институционална), конкурентоспособност на икономиката, особено по отношение на иновативността ѝ. В същото време наблюдаваме силна небалансираност на регионалното развитие и различия по оста „градски-селски райони”.

Неблагоприятните демографски тенденции от последните 20 години се изразяват главно в отрицателния прираст на населението, високото равнище на общата смъртност, застаряването на населението, обезлюдяването на населени места и райони,

В резултат на икономическата криза, чийто последствия все още оказват влияние на трудовия пазар, се наблюдава повишаване на продължителната безработица и тенденция на „излизане” на част от лицата в трудоспособна възраст от работната сила. Това от своя страна формира относителна ниска стойност на икономическата активност в сравнение със страните от ЕС. В период на икономическо възстановяване се очаква повишаване на търсенето на труд с определени характеристики. В тази насока съществува значителен потенциал за развитие на човешките ресурси, чрез предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификация и ключови компетентни за заети и безработни лица.

Образователната структура на населението се подобрява, като следва ясно изразена тенденция на увеличение на броя и дела на населението с висше и средно образование при същевременно намаляване на броя и дела на хората с основно и по-ниско образование. Същевременно обаче се регистрира намаляване на относителния дял на учащите в професионалното образование и обучение. В структурата на завършващите студенти се забелязва диспропорция между търсенето на пазара на труда и дела на завършващите студенти. Още по-проблемен изглежда фактът, че равнището на участие на населението на възраст 25-64 г. в България в различни форми на учене през целия живот е едно от най-ниските в ЕС със стойности 1.3-1.4%, при 9.3% средно за страните от ЕС. Този факт влияе силно негативно върху качеството на човешките ресурси в страната и потенциала за подобряване на конкурентоспособността на икономиката.

Огромен недостатък на училищната система е липсата на система за управление на качеството на образованието, както и на такава за инспектиране на качеството на образователните институции. Последните резултати от международни изследвания на учениците симптоматично показват, че качеството на образователната система в страната се влошава.

Анализът на здравния статус на българското население показва множество проблеми от съществено значение. На този етап здравеопазването у нас не е в състояние да отговори на предизвикателства като застаряване на населението, непрекъснато развитие на медицинските технологии, повишаващите се изисквания на населението за качествен живот, а оттам и за качествено лечение. Здравният статус на работещото население се характеризира с по-рискови нива на условията на труд (увреждания, заболявания, безопасност, стрес) от тези в ЕС.

Социалното развитие в страната се възпрепятства от остарялата материално-техническа база на съществуващите социални, образователни и здравни заведения, което обуславя ниското качество на предлаганите услуги. Сериозно предизвикателство

пред социалното развитие на страната е и рискът от бедност и социално изключване, който е над средното равнище на ЕС.

Използването на амортизирани технологии в производството стои в основата на ниската производителност и високата енергийна интензивност на икономиката. В крайна сметка всичко това уврежда конкурентоспособността на българските предприемачи и ги поставя в неизгодни позиции на международните пазари. Същевременно, инструментът за преодоляване на това изоставане – инвестиции в ново оборудване, технологии и know-how – не се използва достатъчно интензивно. Както държавата, така и частният сектор отделят незначителен финансов ресурс за научноизследователска и развойна дейност, което води след себе си до изостряне на проблема за технологичната изостаналост.

Българската енергетика е изправена пред предизвикателствата от значителната зависимост от внос на ресурси и енергия, от нарастващите енергийни цени и от промените в климата. България е една от най-бедните, най-енергоемките и най-зависимите от внос на енергийни ресурси страни в Европа. Нашата страна осигурява повече от 70% от брутното си потребление чрез внос. Зависимостта от внос на природен газ, суров нефт и ядрено гориво е практически пълна и има традиционно едностранна насоченост към Руската Федерация.

Основно предизвикателство пред икономиката на страната е ниската енергийна ефективност, която влияе негативно върху конкурентоспособността. Причина за това са остарялата енергийна инфраструктура, която води до значителни загуби при преноса на енергия, остарелите машини, които използват предприятията, относително ниските цени на енергийните ресурси, които не стимулират въвеждане на енергоспестяващи технологии и относително трудния достъп до финансови ресурси за закупуването им.

Промишлеността и услугите в областта на компютърните технологии са двигателя на икономическото развитие, защото те се конкурират на един глобализиран пазар и от тяхната конкурентоспособност зависят обслужващите отрасли като търговия, енергетика, транспорт, строителство, здравеопазване, образование и други. Анализът на данните за българската промишленост разкрива сериозни структурни слабости. Например, близо половината от заетостта в промишлеността на България е в секторите, зависими от евтина работна ръка, а секторите, свързани с използването на природни ресурси, формират най-голям дял във брутната добавена стойност на промишлеността. И двата вида сектори формират значителен дял от българския износ, имат ограничен потенциал за развитие в бъдеще и не предлагат възможности за увеличение на доходите на заетата в тях работна ръка.

Туризмът е водещ, бързоразрастващ се икономически сектор в България по отношение на валутни приходи и разкриване на нови работни места. Приходите, реализирани от него, спомагат за развитието и на другите отрасли на националната икономика (по-конкретно на търговията, транспорта, съобщенията, селското стопанство, производството на стоки за бита и др.), за диверсификация на икономическите дейности в слаборазвитите региони, за повишаване на социално-икономическото благосъстояние на българските граждани и качеството им на живот.

Благодарение на природното и историческо разнообразие на територията на страната, България има значителен потенциал за развитие както на масовите, така и на алтернативните видове туризъм.

Голяма част от транспортната инфраструктура е на незадоволително ниво, особено що се отнася до пътната инфраструктура и въвеждане на високотехнологични системи за управление и мониторинг на трафика. Това от една страна оскъпява транспортирането на суровините и продукцията на бизнеса, а от друга – се явява и пречка за навлизането на инвеститори в региони, които иначе са привлекателни (поради наличието на евтина работна ръка). По отношение на инфраструктурата за водоснабдяване и канализация, анализът показва нейното ниско качество и недостатъчен капацитет. Необходими са също значителни инвестиции в областта на инфраструктурата за опазване на околната среда, конкретно в проекти за пречистване на отпадъчни води и газови емисии, а също в инфраструктура за обработка на отпадъци.

Като цяло регионалният анализ показва, че Югозападният и Северозападният район се очертават като своеобразни регионални полюси. Югозападният район е на първо място по демографски и икономически показатели и около средното равнище при сравнение на европейско регионално ниво, докато Северозападният заема последно място по почти всички основни показатели. Анализът на основните индикатори, характеризиращи демографското, социалното, икономическото и инфраструктурното развитие на районите на страната, доказват по-ниската степен на развитие за Северна България в сравнение с Южна България, като резултат от действието на сложен комплекс от

фактори и условия, които оказват съвместен общ неблагоприятен ефект на въздействие. Като такива могат да бъдат посочени негативните демографски тенденции, незадоволителното състояние на изградената пътна инфраструктура, затрудненият достъп до регионалните пазари на труда, неблагоприятните структурни промени в секторите на регионалните икономики и др.

Констатират се ясно изразени различия и на вътрешнорегионално ниво. По-благоприятна е стопанската конюнктура само в областните градове и прилежащите икономически зони, благодарение на вътрешните и външните производствени инвестиции и по-добрите условия за предприемачество и бизнес, докато в малките и средните общини, които не разполагат с по-значителен финансов и човешки потенциал, икономическите дейности са съсредоточени в сферата на услугите и търговията. Проблеми като отрицателен естествен прираст на населението, високо ниво на детската смъртност, миграция, влошена възрастова структура, ниско равнище на заетост, се нуждаят от спешно предприемане на мерки, особено в по-малките населени места. Вътрешнорегионалните различия са един от основните проблеми за постигането на устойчиво регионално развитие.

VII. SWOT анализ

Силни страни

- ✓ Благоприятни климатични условия и природни дадености за развитие на селско стопанство и туризъм
- ✓ Богато културно-историческо наследство
- ✓ Относително стабилна макроикономическа среда и ниски преки данъци
- ✓ Благоразумна и предсказуема фискална политика
- ✓ Висок дял на населението със средно и по-високо образование
- ✓ Наличие на квалифицирани изследователи в областта на природо-математическите науки, компютърните технологии и инженерните науки и медицината
- ✓ Сравнително малка разлика в равнищата на заетост на жените и мъжете
- ✓ Изградена система за социално подпомагане и за социална интеграция на групите в неравностойно положение
- ✓ Висока степен на изграденост и гъстота на съществуващата транспортна инфраструктура и висока степен на електрификация на железопътния транспорт
- ✓ Добре развита водоснабдителна система, обхващаща 99% от населението и добри качествени характеристики на питейната вода
- ✓ Висока степен на изграденост на електропреносната система и добра свързаност със съседните страни
- ✓ Развита лека промишленост
- ✓ Добре развит сектор на услугите
- ✓ Висок темп на растеж на наукоемките сектори на икономиката
- ✓ Равномерно разпределена мрежа от градове на територията на страната

Слаби страни

- Липса на национална политика за адаптация към изменение на климата
- Неблагоприятни демографски тенденции
- Ниско качество на здравните услуги и затруднен достъп до тях
- Остаряла и небалансирано разпределена здравна инфраструктура
- Остаряла образователна инфраструктура и влошено качество на образователната система
- Ниско качество и ниско ниво на интензивност на научно-изследователската и иновационната дейност
- Голям дял на отпадащи ученици в задължителна училищна възраст от образователната система
- Ниско равнище на участие на населението в различни форми на учене през целия живот
- Високо ниво на риска от бедност и значими социални проблеми
- Ниски доходи на населението
- Сравнително ниска икономическа активност на населението в трудоспособна възраст, висок дял на безработните младежи и обезкуражените лица
- Относително ниска производителност на труда и ресурсна ефективност на икономиката
- Незадоволително състояние и ниво на поддържане на съществуващата транспортна инфраструктура
- Относително нисък дял на автомагистралните пътища в републиканската пътна мрежа
- Висока степен на амортизация на водопроводните мрежи и високи загуби на вода в тях
- Недостатъчна степен на изграденост на съоръженията за отвеждане и пречистване на питейни и отпадъчни води и на инфраструктурата за третиране на отпадъци
- Амортизирана енергийна инфраструктура и високи загуби на енергия при пренос и разпределение
- Висока зависимост на икономиката от внос на ресурси и енергия и ниска степен на диверсификация на вноса на енергийни ресурси
- Ниска енергийна ефективност в производството и бита
- Ниски разходи за НИРД в икономиката
- Липса на широколентов Интернет достъп за значителна част от територията на страната
- Ниска степен на производство на стоки с висока добавена стойност
- Ориентираност на масовия туристически продукт към ниско доходния сегмент на туристическия пазар
- Значителни вътрешно-регионални различия и различия между селските и градските райони

Възможности

- Ефективно усвояване на европейските фондове
- Обвързване на бюджетните програми и прогнози със стратегическото планиране и с планирането на необходимите човешки ресурси
- Подобряване ефективността на публичните разходи и осигуряване на преразпределение на публичните разходи към дейности, повишаващи потенциала за растеж на икономиката
- Разработване и прилагане на ефективна система за мониторинг на политиките и прилагане на законодателството
- Стимулиране развитието на социалното партньорство и активизиране на обществения диалог
- По-широко използване на електронните услуги
- Изграждане на модерна научноизследователска инфраструктура, по-широко въвеждане на програмно-проектно финансиране
- Привличане на преки чуждестранни инвестиции в наукоемки сектори на икономиката
- Специализация във високотехнологични сектори, ползващи високо квалифицирана работна сила
- Широко развитие на инструментите за финансов инженеринг в страната и увеличаване на значението на публично-частното партньорство и концесиите
- Използване на потенциала на страната производство на енергия от ВИ
- Развитие на алтернативни форми на туризъм и нови туристически продукти
- Утвърждаване на страната като производител на биологични селскостопански продукти

Заплахи

- Забавяне на икономическото развитие на страната в резултат на неблагоприятна международна конюнктура
- Предизвикателства пред устойчивостта на публичните финанси във връзка със застаряването на населението, потенциални енергийна и/или финансова/икономическа криза
- Задълбочаване на неблагоприятните демографски тенденции и засилване на негативните им ефекти върху пазара на труда и социалните системи
- Затруднена реализация на трудовия пазар на излизащите от образователната система поради ниското й качество
- Влошаване на здравния статус на населението
- Маргинализиране на голяма част от обществото
- Възникване на недостиг от квалифициран преподавателски, научен и медицински персонал поради слаба привлекателност на тези професии в страната
- Налагане на санкции от страна на ЕС при неизпълнение на ангажименти в областта на околната среда
- Риск от високи щети при природни бедствия и аварии поради неподдържана инфраструктура;
- Предизвикателства, причинени от промените в климата
- Значително нарастване на цените на храните поради климатичните промени и разрастването на индустрията за производство на биогорива в световен мащаб.
- Значително увеличаване на цените на ресурсите (в това число енергийните) и на дела им в себестойността им на промишлената продукция
- Загуба на пазари на българските фирми поради конкуренция от страни извън Европейския съюз
- Загуба на пазари на български туроператори поради нарастване на глобалната конкуренция между туристическите дестинации
- Задълбочаване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия
- Обезлюдяване на големи части от територията на страната